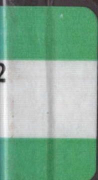

HİTLER'İN ŞİRRET KADINLARI

NAZİ ÖLÜM TARLALARINI SÜREN KADINLAR

WENDY LOWER

%100 Koton Kitap

Wendy Lower'ın Nazi Doğu Cephesi'nde Alman kadınların rolü üzerine çarpıcı çalışması, tarihi etkili bir şekilde yeniden ele alıyor. Kadınların, gaddarca işledikleri cinayetler dahil, Yahudi Soykırımı'na katıldıkları gerçeğini görmezden geldik. Alman kadınlarını sadık eşler ve Führer'in amigoları olarak, iç cepheyi ayakta tutarken resmeden ve uzun zamandır korunan tablo, Lower'ın muazzam boyutlardaki suç ortaklığı ve daha da kötüsü, genişleyen Alman İmparatorluğu'nun ölüm tarlalarına, ilk kez olarak doğrudan yerleştirdiği 500.000 genç kadın hakkında ileri sürdüğü dokunaklı iddia karşısında canlılığını yitiriyor.

Hitler'in Şirret Kadınları, yenik düşmüş ve kargaşa içerisindeki I. Dünya Savaşı sonrası Almanya'sında doğan ve ardından, soykırıma dönüşen siyasi bir uyanış niteliğindeki Nazi hareketinin milliyetçi coşkusuna kapılan, ahlaki açıdan "kayıp bir genç kadın nesline" dair etkileyici ve inandırıcı bir tablo çizmekte. Bu kadınlar-hemşireler, öğretmenler, sekreterler, eşler ve metresler-yükselen Nazi imparatorluğunu, kariyer ve evlilik fırsatlarıyla dolu bir çeşit "Vahşi Doğu" olarak gördüler. Gene de orada şahit oldukları ve yaptıkları şeyler, akıllarının köşesinden bile geçmiyordu

Hitler'in Şirret Kadınları

Orijinal adı: **HITLER'S FURIES**

Yazan: **Wendy Lower**

Bu eser Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company'nin izniyle yayımlanmış, yayın hakları Anatolialit Ajansı aracılığıyla alınmış.

İngilizce aslından çeviren: **Ebru Sürmeli**
Yayına hazırlayan: **Işıl Ölmez**
Redaksiyon: **Arın Rubacı**
Düzelti: **Fulya Tükel**
Kapak tasarım: **Kerem Yavi**
Grafik tasarım: **Sevgi Aslan**

1. Baskı: Şubat **2014**

ISBN 978-605-87539-9-0

Baskı: **Kitap Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.**
Merk. Efendi Mah., Davutpaşa Cad. No: 123
Kat: 1 Topkapı, Zeytinburnu - İSTANBUL
Tel: 0212 482 99 10   Sertifika No: 16053

KOTON KİTAP YAYINCILIK BASIM VE TANITIM HİZMETLERİ LTD. ŞTİ.
Keresteciler Sitesi, Kestane Sok., No: 14, Kat: 3
34010 Merter, Güngören / İstanbul - TÜRKİYE
Tel: +90 (212) 553 46 95 - Fax: +90 (212) 554 25 38
www.kotonkitap.com   Sertifika No: 22711

Hitler'in Şirret Kadınları

İÇİNDEKİLER

Büyükannelerim Nancy Morgan ve Virginia Williamson, annem Mary Suzanne Liljequist ve kız kardeşlerim Virginia Lower ve Lori Lower için…

RESİMLER

Sayfa

ANA KARAKTERLER

Tanıklar, Suç Ortakları, Katiller

INGELENE IVENS, Kiel'den okul öğretmeni, Poznań, Polonya'ya gönderildi.

ERIKA OHR, Svabya, Stachenhausen Köyü'nden bir hemşire, çoban kızı, Jitomir, Ukrayna'da bir hastaneye gönderildi.

ANNETTE SCHÜCKING, Münster'den bir hukuk öğrencisi, saygın yazar Leon Schücking'in torununun kızı, Sosyal Demokrat Partili bir politikacı ve gazetecinin kızı, Novgorod Volynsk, Ukrayna'da ve Krasnodar, Rusya'da asker evlerine gönderildi.

PAULINE KNEISSLER, Renanya'daki Duisburg'dan bir hemşire, Odessa, Ukrayna'da doğmuş, I. Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'ya göç etti ve Polonya ve Belarus'a gönderildi.

ILSE STRUWE, Berlin'in banliyösünden bir sekreter, Alman

Silahlı Kuvvetleri'yle Fransa, Sırbistan ve Ukrayna'ya gitti.

LISOLETTE MEIER, Alman-Çek sınırına yakın Saksonya'daki Reichenbach Kasabası'ndan bir sekreter, Belarus'taki Minsk ve Lida şehirlerine gönderildi.

JOHANNA ALTVATER, Vestfalya, Minden'den bir sekreter, dökümhane şefinin kızı, Volodymyr-Volynsky, Ukrayna'ya gönderildi.

SABINE HERBST DICK, Berlin'deki Gestapo genel merkezinden bir sekreter, orta sınıftan bir *Gymnasium*'un mezunu, Letonya ve Belarus'a gitti.

GERTRUDE SEGEL LANDAU, SS komutanının kızı, Viyana'daki Gestapo genel merkezinde sekreter, Radom, Polonya'da ve Drohobych, Ukrayna'da görev yapmak üzere gönüllü oldu, *Einsatzkommando* Birlik Komutanı ve Gestapo Şefi Felix Landau'nun eşi.

JOSEFINE KREPP BLOCK, Viyana'daki Gestapo genel merkezinde daktilo ve Drohobych, Ukrayna'da Gestapo Merkez Komutanı olan kocası SS Binbaşı Hans Block'un sık sık ziyaretine gitti.

VERA STÄHLI WOHLAUF, Hamburg sosyetesinden, SS ve Düzen Polisi Bölük Komutanı, Müfreze 101, Yüzbaşı Julius Wohlauf'un karısı, Polonya'da kocasına katıldı.

LIESEL RIEDEL WILLHAUS, daktilo, sanayi bölgesi Saar'ın dökümhanelerinde kıdemli bir ustabaşının kızı, Katolik eğitimli, Janowska Toplama Kampı'nın SS Komutanı olan Gustav Willhaus'un karısı, Ukrayna'da kocasına katıldı.

ERNA KÜRBS PETRI, çiftçi kızı ve çiftçi karısı, ilköğretim okulu mezunu, kocası SS Asteğmen Horst Petri ile birlikte Ukrayna'da bir SS tarım arazisini idare etti.

Nazi Doğusu
Almanların en ileri gittikleri nokta, 1943
FİNLANDİYA
NORVEÇ
İSVEÇ
Helsinki
Tallinn
Oslo
Stockholm
Estonya
Stavanger
Skagerrak
Letonya
Riga
Dvina
Liepāja (Libau)
Kattegat
Litvanya
DANİMARKA
Klaipėda (Memel)
REICH COMMISSARIAT OSTLAND
Kuzey Denizi
Kopenhag
Malmö
Baltık Denizi
Kaunas (Kovno)
Memel
Kaliningrad (Königsberg)
Danzig
Lida
Kocborowo (Konradstein)
DOĞU PRUSYA
Kiel
Grodno
Hamburg
Vistül
Bialystok
BİALYSTOK BÖLGESİ
Bremen
Elbe
Płońsk (Plöhnen)
Bug
Brest
Meseritz-Obrawalde
Berlin
WARTHELAND
Minden
Hannover
Reichselfelde
Poznań
Varşova
Miedzyrzec Podlaski
Münster
NAZİ ALMANYASI
Lodz
Litvanya
Leipzig
Radom
Lublin
Duisburg
Weimar
Dresden
Oder
Hrubieszow
Erfurt
Herressen
GENEL HÜKÜMET
Köln
Reichenbach
Krakov
Lviv
Lidice
Prag
Frankfurt
Saarland
Pilsen
BOHEMYA MORAVYA
Drohobyc
Neunkirchen
Nürnberg
Brno
SLOVAKYA
Stachenhausen
Strasburg
Tuna
Stuttgart
Ruppertshofen
Linz
Viyana
Tisa
Debrecen
Münih
Budapeşte
Avusturya
Innsbruck
Graz
MACARİSTAN
Bern
İSVİÇRE
Peç
Save
Trieste
Milano
Venedik
Rijeka (Fiume)
HİRVATİSTAN
Belgrad
İTALYA
YUGOSLAVYA
SIRBİSTAN
Volga
Novgorod
Kalinin
SSCB
Volga
Moskova
Oka
Vyazma
Vitebsk
Smolensk
Volga
Don
Mogilyov
Minsk
Voronej
Bobruisk
Desna
Stalingrad
Homyel (Gomel)
Pripyat
Çernigiv
Harkov
Kiev
Poltava
Luhansk (Voroşilovgrad)
Jitomir
Donetsk (Stalino)
Donets
Don
Berdiçev
Çerkassi
Dinyeper
Dnipropetrovsk
Rostov-na-Donu
Vinnitsya
UKRAYNA REICH KOMİSERLİĞİ
Mariupol
Transdinyester
Bug
Melitopol
Azak Denizi
Mıkolayiv
Krasnodar
Dinyester (ya da Turla)
Prut
Besarabya
Odessa
Kerç
Yaş
Kırım
Soçi
Simferopol (Akmescit)
Sivastopol
Yalta
ROMANYA
Karadeniz
Bükreş
Tuna
BULGARİSTAN
TÜRKİYE

GİRİŞ

1992 yazında Paris'e bir uçak bileti aldım, eski bir Renault edindim ve bir arkadaşımla birlikte Kiev'e kadar bozuk Sovyet yollarında yüzlerce kilometreden fazla yol kat ettik. Sık sık mola vermek zorunda kaldık. Pürüzlü asfalt yol lastikleri patlattı; benzin bulamadık; meraklı köylüler ve kamyon şoförleri kaputu açıp Batılı arabanın motoruna göz atmak istediler. Lviv'den Kiev'e uzanan yegâne otobanda, eski Yerleşim Bölgesi'ndeki (Pale of Settlement) Yahudi hayatının merkezi olan Jitomir şehrini ziyaret ettik. Burası İkinci Dünya Savaşı'nda, Soykırım'ın mimarı Heinrich Himmler'in kumanda merkeziydi. Yolun güneye doğru aşağısında, Vinnitsya'da, Adolf Hitler'in Werwolf yerleşkesi vardı. Bölgenin tamamı bir zamanlar, her türlü dehşetiyle Nazilerin oyun alanıydı.

Bin yıl sürecek bir imparatorluk kurma arayışındaki Hitler, yanında bir sömürge kurmakla ve kendi çıkarları doğrultusunda istifade etmekle görevli planlamacı, idareci, güvenlik sorumlusu, "ırk bilimcisi" ve mühendislerden oluşan birliklerle Ukrayna'nın bu bereketli bölgesine –herkesin gıpta ettiği, Avrupa'nın ekmek sepetine– geldi. Almanlar 1941'de

doğu yönünde giriştikleri yıldırım harekâtıyla ele geçirdikleri toprakları yakıp yıktılar; 1943 ve 1944'te yenilgiye uğradıklarındaysa batıya doğru kaçarak bölgeyi boşalttılar. Kızıl Ordu bölgeyi yeniden ele geçirdiğinde, Sovyet yetkililer çok sayıda resmi Alman raporuna, fotoğraf ve gazete dosyasına ve kutularca film bobinine el koydu. Bu savaş ganimetleri emanete alındı ve "yadigâr" niteliğindeki bu belgeler sınıflandırılarak uzun yıllar boyunca Demir Perde'nin gerisinde kalacak devlet ve yerel bölge arşivlerine kaldırıldı. Okumak üzere Ukrayna'ya geldiğim metinler bunlardı.

Jitomir'deki arşivlerde, çizme tabanı izi taşıyan, kenarları yanmış sayfalara rastladım. Bu belgeler iki kez saldırıya uğradıktan sonra günümüze ulaşmışlardı: suçlamaya yol açacak nitelikteki kanıtların yakılmasını da içeren, yakıp yıkmalı bir Nazi tahliyesi ve Kasım ve Aralık 1943'teki muharebelerde şehrin geçirdiği yıkım. Dosyalarda kopuk, karşılıklı yazışma zincirleri, mürekkebi solmuş lime lime kâğıt parçaları, okunmayan, gösterişli imzalarıyla küçük rütbeli Alman subaylarının geride bıraktığı emirler ve dehşet içindeki Ukrayna köylülerinin titrek karalamalarını içeren polis soruşturması tutanakları vardı. Daha önce de Washington DC'deki Birleşik Devletler Ulusal Arşivleri'nin mikrofilm okuma odasında rahat rahat otururken çok sayıda Nazi belgesi görmüştüm. Ancak bu sefer, bir zamanlar Alman işgali altında bulunan bu binalarda otururken incelediğim belgelerin hamlığının ötesinde bir şey dikkatimi çekti. Hitler'in imparatorluğunun kurucuları olarak, söz konusu bölgede aktif olarak çalışan genç Alman kadınların adlarına rastlamak beni şaşırtmıştı. Anaokulu öğretmenlerine ait zararsız, bürokratik listelerde adları geçiyordu. Elimde bu ipuçlarıyla Birleşik Devletler ve Almanya arşivlerine döndüm; Doğu'ya gönderilen, bilhassa Yahudi Soykırımı'na hem tanık olan hem de iştirak eden Alman kadınlara dair belgeleri daha sistematik bir şekilde aramaya koyuldum. Zamanla, belgeler yığılmaya ve hikâyeler şekillenmeye başladı.

Savaş sonrası soruşturma tutanaklarını araştırırken yüzlerce kadının ifade vermek üzere çağrıldığını ve çoğunun epey konuşkan olduğunu fark ettim. Savcılar neticede kadınlardan ziyade erkek çalışma arkadaşlarının ve kocalarının işlediği korkunç suçlarla ilgileniyorlardı. Kadınların çoğu, gördükleri ve yaşadıkları şeyleri anlatırken katı ve kibirli tavırlarını korudu. Ukrayna'daki eski bir anaokulu öğretmeni, "savaş sırasındaki şu Yahudi olayı"ndan bahsediyordu. O ve kadın çalışma arkadaşlarına, 1942'de Almanya sınırından Doğu'da işgal edilen bölgeye geçerken kısaca bilgi verilmişti. Anaokulu öğretmeni, "altın sarısı-kahverengi üniformalı" bir Nazi subayının, silah sesi duydukları takdirde korkmamalarını söylediğini hatırlıyordu – "Bir-iki Yahudiye ateş ediyoruz, o kadar."

Savaş sırasında Yahudilerin vurulmasının, tedirgin olmak için yeterli sebep olarak kabul edilmediği düşünülürse bu kadınlar görev yerlerine vardıklarında nasıl tepki vermiş olabilirler? Sırtlarını mı döndüler, yoksa daha fazlasını görmek ve yapmak mı istediler? Gudrun Schwarz ve Elizabeth Harvey gibi öncü tarihçilerin, Alman kadınlarının Nazi sistemine katıldıkları yönündeki şüphelerimi doğrulayan araştırmalarını okumuş, ancak daha geniş çaplı ve derin, suçluluğa ilişkin cevaplanmamış sorular olduğu sonucuna varmıştım. Schwarz, SS subaylarının şiddete eğilimli karılarını ortaya çıkartmıştı. Polonya, Hrubieszow'da yerel mezarlıktaki katliam sırasında kocasının elinden silahını kapıp Yahudileri vuran bir kadından bahsediyordu. Ancak bu katilin adını vermemişti. Harvey, kadın öğretmenlerin Polonya'da aktif görev yaptıklarını ve zaman zaman gettoları ziyaret ederek Yahudilerin mallarını çaldıklarını ispatlamıştı. Gene de Doğu bölgelerindeki katliamlara kadınların ne ölçüde katıldığı açıklığa kavuşturulmamıştı. Şu soruların cevabını bulmak için savaş ve savaş sonrası kayıtlarının ve hatıratlarının karıştırılmadığı anlaşılıyordu: Nazilerin Yahudileri toplu infaz ettikleri operasyonlara, sıradan Alman kadınları da

katılmış mıydı? Ukrayna, Belarus ve Polonya gibi yerlerde yaşanan Yahudi Soykırımı'na, Alman kadınları savaş sonrasında itiraf etmemiş oldukları şekilde iştirak etmiş olabilirler miydi?

Almanya, İsrail ve Avusturya'daki savaş sonrası soruşturmalarında Alman kadınları, sağ kurtulan Yahudiler tarafından, yalnızca bu işten zevk alan birer gözlemci değil, aynı zamanda şiddete başvuran birer işkenceci ve zorba olarak teşhis edildiler. Ne var ki sağ kurtulanlar çoğunlukla bu kadınların adlarını ya söyleyemedi ya da savaştan sonra evlenip farklı isimler aldıklarından bulunmaları mümkün olmadı. Araştırma kaynaklarım kısıtlı olmasına karşın, zaman geçtikçe, 1992'de Ukrayna'da bulduğum aktif görev yapan öğretmen ve diğer Nazi Partisi aktivisti kadınlara ait listenin, buzdağının yalnızca görünen ucu olduğu ortaya çıktı. Yüz binlerce Alman kadını, Nazi Doğusuna –yani, Polonya ve uzun yıllar boyunca SSCB'nin batı bölgesi olan günümüzün Ukrayna, Belarus, Litvanya, Letonya ve Estonya'sına– gitmiş ve Hitler'in yıkım mekanizmasının ciddi anlamda bütünleyici unsurları olmuştu.

Bu kadınlardan biri Erna Petri'ydi. Petri'nin adıyla, 2005 yazında, Birleşik Devletler Yahudi Soykırımı Anma Müzesi'nin arşivlerinde karşılaştım. Müze başarılı bir pazarlık sonucu eski Doğu Alman gizli polisinin (*Stasi*) dosyalarının mikrofilm örneklerini ele geçirmişti. Bu kayıtlar arasında, Erna ve kocası Horst Petri'ye karşı açılan ve Nazi işgalindeki Polonya'daki özel gayrimenkullerinde Yahudileri vurmaktan suçlu bulundukları sorgulama ve mahkeme tutanakları vardı. Erna Petri, tabancasını çektiği sırada ağlayıp inleyen yarı çıplak Yahudi çocuklarını en ince ayrıntılarına kadar anlatıyordu. Sorgu memuru onu, bir annenin çocukları nasıl böyle öldürebildiğini sorarak sıkıştırdığında, Petri, rejimin Yahudi karşıtı politikasından ve kendini erkeklere ispatlama arzusundan bahsetti. Erna bu suçları işlerken hain konumunda değildi. Erna Petri, Nazi rejiminin ete kemiğe bürünmüş haliydi bana kalırsa.

Kayıt altına alınan kadın katil vakaları bastırılmış, görmezden gelinmiş ve yeterince araştırılmamış çok daha büyük çaplı bir olguyu temsil etmekteydi. Nazi Almanya'sı döneminde reşit olan genç kadın ve erkek grubunun ideolojik açıdan beyninin nasıl yıkandığı, Doğu seferberliği sırasındaki kitlesel hareketleri, Nazi işgali ve sömürgeleştirmesinin barındırdığı soykırımsal şiddeti göz önüne alınca bir savcı değil, bir tarihçi olarak Yahudileri ve Reich'ın diğer "düşmanlarını" öldüren çok sayıda kadının bulunduğu ve sayılarının savaşta belgelenenden ya da sonrasında sorgulanandan daha fazla olduğu sonucunu çıkarttım. Belgelenmiş doğrudan cinayet vakalarının sayısı ne kadar az olursa olsun, bunların ciddiye alınmaları ve sıra dışı vakalar olarak bir kenara itilmemeleri gerekiyor. *Hitler'in Şirret Kadınları* marjinal birer sosyopat değildiler. Bu kadınlar, vahşi davranışlarının Reich'ın düşmanlarından intikam almayı amaçlayan haklı eylemler olduğuna inanıyorlardı. Bu tür eylemler, onların gözünde sadakatin birer ifadesiydi. Erna Petri'nin bakış açısına göre kendilerini gaz odasına götüren yük vagonundan kaçan çaresiz Yahudi çocuklar bile masum değildi. Paçayı kurtarmak üzereyken yakalanan suçlulardı.

Naziler ve işbirlikçileri, toplu katliamları Doğu Avrupa'da tesadüfen işlemediler. Tarihi açıdan bu bölge en yoğun Yahudi nüfusuna ev sahipliği yapmaktaydı ve Nazi düşüncesine göre bu Yahudilerin çoğu, tehlikeli şekilde "bolşevikleşmişlerdi" Batı Avrupa Yahudileri Polonya, Belarus, Litvanya ve Letonya'nın uzak bölgelerine sürüldüler ve herkesin gözü önünde vurularak ya da gazla zehirlenerek öldürüldüler.

Yahudi Soykırımı tarihiyle, Nazilerin imparatorluk kurma amacıyla bütün Almanları yerinden eden Doğu Avrupa işgalleri iç içe geçmiş durumdadır. Nazi dilinde, *Volksgemeinschaft*'ın

ya da "Halk Cemaati"nin parçası olmak, Yahudi Soykırımı dahil, Reich'ın bütün seferberliklerine katılmak anlamına geliyordu. Başta SS ve polis olmak üzere, en güçlü birimler, esas infazcılardı ve kadınlar da erkekler tarafından idare edilen bu birimlerde görev yaptılar. Devlet hiyerarşisinde kadınlar, meslek sahibi profesyoneller ve eşler olarak nüfuzlu erkeklere eklendiler ve sırası gelince kendileri de ciddi boyutlarda güç sahibi oldular. Buna rejim karşısında en savunmasız vatandaşların hayatları üzerinde sahip oldukları güç de dahildi. Cepheye asker gönderilebilmesi için askeri destek görevlerine atanan kadınların astlarına emir verme yetkisi vardı. Bu kadınlar, Nazi hiyerarşisindeki pozisyonları en alttan en yukarılara kadar doldurdu.

Hitler'in Doğu'da mevzilenen maiyeti arasında –Vinnitsya'daki sığınağında Führer'in dikte ettirdiği metinleri yazan Christa Schroeder gibi kadınların olduğu– sekreterler vardı. Ukrayna'nın kırsal kesimlerinde, bölgedeki Alman şefleriyle âlem yaparak dolaştıktan ve etnik Alman kolonilerini ziyaret ettikten sonra Schroeder, savaş zamanı bir mektupta, üzerinde uzun uzun düşündüğü yeni Alman *Lebensraum*'un ("yaşam alanının") geleceği hakkındaki fikirlerini paylaşacaktı:

Buraya göç eden halkımızın işi hiç kolay değil, ancak büyük başarılara imza atmak için çok sayıda fırsat mevcut. İnsan bu uçsuz bucaksız alanda vakit geçirdikçe ve muazzam gelişim fırsatlarını fark ettikçe gelecekte bu projeleri kimlerin icra edeceğine dair soru, daha sık gündeme gelmeye başlıyor. Kişi yabancı halkların (Fremdvolk) çeşitli sebeplerle bu işe uygun olmadıkları sonucuna varıyor ve sonunda, nesiller geçtikçe, idareci kesim olan Alman unsuru ile yabancı kanın karışmasına neden olacaktır. Bu, Nordik ırk mirasımızın korunması gerektiği anlayışımızın önemli derecede ihlali anlamına gelir ve böylece, geleceğimiz de örnek olarak, Roma İmparatorluğu'nun gittiği yolu takip edebilir.

Schroeder, seçilmiş birkaç kişi arasında son derece alışılmadık bir yerdeydi elbette; gene de sözleri sahadaki sekreterlerin imparatorluğun kuruluşundaki rollerinin farkında olduklarını ve Nazi misyonu anlayışlarının, genelde erkek işgalcilere ve amirlere atfedilen türden bir terminolojiyle ifadesini bulduğunu doğrulamaktadır.

Kendini üstün ilan eden idareciler olarak, Nazi Doğusundaki Alman kadınları, bu "insandan aşağı" kabul edilen kişiler üzerinde eşi benzeri görülmemiş bir güç kullandılar. Minsk yakınlarındaki bir sekreterin savaştan sonra kullandığı ifadeyle, toplumun yüz karası olarak kabul edilen bu kişilere kötü muamele etme ve hatta onları öldürme yetkileri vardı. Bu kadınlar, devlet eliyle yürütülen büyük çaplı yıkım mekanizmasında güce yakın bir konuma sahiptiler. Aynı zamanda suç mahallerine de yakındılar; küçük kasaba ortamlarında günlük hayatlarını sürdüren kadınlarla gettoların, toplama kamplarının ve toplu katliamların dehşeti arasında büyük mesafeler yoktu. Sivil cepheyle savaş cephesi arasında bir ayrım yoktu. Kadınlar bir anda, şiddet âlemlerine katılmaya karar verebiliyordu.

Hitler'in Şirret Kadınları, kanlı toprakların hevesli idarecileri, hırsızları, işkencecileri ve katilleriydi. Bunlar Doğu'ya giden yüz binlerce –en azından yarım milyon kadar– kadının arasına karıştılar. Yalnızca rakamın büyüklüğü bile Nazilerin soykırımsal savaş ve imparatorluk yönetimi sisteminde Alman kadınlarının önemini göstermektedir. Alman Kızılhaçı, Nazi döneminde altı yüz kırk bin kadını eğitti ve bunlardan dört yüz bini savaş zamanında görev yaptı. Bunların çoğu, cephe gerisine ya da Doğu bölgelerine yakın muharebe alanlarına gönderildi. Ordunun ve Waffen-SS'in saha hastanelerinde ve tren platformlarında askerlere ve göçmenlere yiyecek içecek sundular; yüzlerce asker evlerinde Ukrayna, Belarus, Polonya ve Baltık devletlerindeki Alman birliklerine yârenlik ettiler. Alman Ordusu, –telsiz operatörlüğü, dosya kartlarını, uçuş kayıtlarını tutmak ve telefonları

dinlemek gibi– destek görevleri için beş yüz binden fazla kadını eğitti ve bunlardan iki yüz bini Doğu'da görev yaptı. Sekreterler savaş makinesinin işlemesi için gereken büyük miktardaki malzemeyi organize etti, izledi ve dağıttı. Nazi Partisi tarafından finanse edilen (Nasyonal Sosyalist Yardım Derneği gibi) çok sayıdaki örgüt ve Himmler'in Irk ve Yeniden Yerleştirme Bürosu, Alman kadınları ve kızları, sosyal hizmet görevlisi, ırk denetçisi, yeniden yerleşme danışmanı, eğitmen ve öğretmen yardımcıları olarak işe aldı. Müsadere altındaki Polonya'nın bir bölgesinde "Almanlaştırma" laboratuvarı bulunuyordu. Nazi liderleri binlerce öğretmeni işe aldılar. Jitomir'de bulduğum dosyalarda bahsi geçen genç öğretmenler dahil, yüzlerce başka öğretmen Nazi Almanya'sının sömürge bölgelerine gönderildi. Nazilerin imparatorluk kurma hedefine hizmet eden bu kadınlar, Alman "uygarlaştırma" sürecinin yapım işinde görevlendirilmişlerdi. Ne var ki Nazi fetih ve işgalinin yapıcı ve yıkıcı uygulamalarını birbirinden ayırmak mümkün değildi.

Savaşın ve Yahudi Soykırımı'nın içerdiği şiddet karşısında dehşete düşen çok sayıdaki kadın şahit, kendilerini bundan uzak tutmanın ve suç rejiminin temsilcileri olarak rollerini küçültmenin yöntemini buldu. Ancak, Himmler'in SS'i ve polis tarafından, jandarma ofislerinde, Gestapo genel merkezinde ve hapishanelerde yardımcı olarak görevlendirilen otuz bin kadın açısından psikolojik mesafe koymak gibi bir ihtimal yoktu ve büyük ihtimalle kitle katliamlarında doğrudan rol oynadılar. Nazi sömürge yöneticileri ve yetkililerinin sivil idaresi içerisinde on bin sekreter daha, Nazilerin Doğu başkentlerindeki ve Rovno (günümüzde Rivne), Kiev, Lida, Reval (günümüzde Tallinn), Grodno, Varşova ve Radom'daki bölge bürolarına gönderildiler. Bu bürolar, çoğunluğu gettolara yerleştirilen ve Alman kadın ve erkek bürokratlar tarafından zorla verildikleri görevlerde çalıştırılan Yahudiler dahil, yerel halkın dağıtımından sorumluydular. *Hitler'in Şirret Kadınları*, her zaman Nazi

rejiminin doğrudan temsilcisi olmayabiliyorlardı. Çoğunlukla Polonya, Ukrayna, Belarus, Baltık ülkeleri ve Rusya'daki oğulları ve eşlerine katılan, anneler, sevgililer ve eşler oldular. İçlerinden bazıları, bu grubun en azılı katilleriydi.

Hareket halindeki bu kitlenin içerisinde bazı kadınlar özellikle ön plana çıkmaktaydı. Birden fazla görev üstlenen sekreterler hem sadisttiler hem de masa başı katili: İçlerinden bazıları tasfiye emirlerini daktilo etmenin yanında, getto katliamlarına ve silahla yapılan kitlesel infazlara da katıldı. Karıları ve sevgilileri, SS erkeklerini kirli işlerinden döndüklerinde teselli etmekle yetinmediler, bazı durumlarda kendi ellerini de kana buladılar. Nazi düşünce tarzına göre Yahudileri toplayıp saatler boyunca ateş etmek zor görev kategorisine giriyordu, bu yüzden de kadınların üstlendiği teselli görevi, evde kutsal bir manevi alan yaratmanın ötesine uzanmaktaydı: Kitlesel infaz ve sürgün alanlarının yakınlarında kadınlar, erkekleri için ziyafet masaları hazırladılar. Letonya yakınlarındaki küçük bir kasabada genç bir bayan kâtip, kendini partilerin aranan kişisi olduğu kadar bir toplu infazcı olarak da tanıtmıştı. Bu dosyaları okudukça cinsel ilişkiyle şiddetin yalnızca iç içe geçmekle kalmadığını, savaş sonrasına özgü en müstehcen pornografilerde tasvir edilenler kadar sıradan karşılandıklarını anlamaya başladım. Ormanda dolaşmak gibi romantik gezintiler bile sevgililerin Soykırım'la içgüdüsel bir bağlantı kurmasına neden olabiliyordu. Belarus'ta kış avları düzenleyen Alman bir komiser ile sekreter sevgilisi hakkında yazılanları okudum. Hayvan bulamadıklarında karda hızlı koşamayan Yahudi hedefleri vurmuşlardı.

Hitler'in Reich'ında resmi rol oynayan kadınlar –Nazi Partisi'nin en yetkili kadını Gertrud Scholtz-Klink gibi– fazlasıyla göz önünde olsalar da aslında resmi anlamda siyasi güçten yoksun, çoğunlukla paravan kişiliklerdi. Bunlara karşılık, çok sayıda başka role sahip kadınların katkıları kabul edilmedi

ve araştırılmadı. Bu tarihi kör nokta, bilhassa Doğu'daki işgal edilen bölgelerde bulunan kadınlar konusuna gelince netlik kazanıyor.

Bütün Alman kadınları, ücretli ya da ücretsiz görevlerde çalışmak ve savaşa destek vermek zorundaydı. Babasız evleri, aile çiftliklerini ve ticarethaneleri çekip çevirdiler. Fabrikalarda ve modern ofis binalarında işbaşı yaptılar. Tarım alanına ve hemşirelik ve sekreterlik gibi beyaz yakalı "kadın" mesleklerine egemen oldular. Weimar ve Nazi Almanya'sındaki öğretmenlerin yüzde yirmi beş ila otuzu kadındı. Reich'ın terör makinesinin çapı genişledikçe toplama kampları dahil, kadınlara yeni kariyer sahaları açıldı. Kadın toplama kampı gardiyanlarının kariyerleri ve eylemleri, gazeteciler ve akademisyenler tarafından dikkatle incelendi ancak geleneksel kadın rollerini üstlenen –özellikle gaddarca davranmak üzere eğitilmeyen– ancak tesadüfen ya da kasten, sonuçta rejimin suç teşkil eden politikalarına hizmet eden kadınlar hakkında çok az şey biliniyor.

Öğretmenler, hemşireler, sekreterler, sosyal hizmet görevlileri ve eşler – bunlar Nazi Almanya'sının en korkunç suçlarının çoğunun işlendiği Doğu bölgelerinde bulunan kadınlardı. Hırslı genç kadınlar için ilerleme fırsatları yurtdışında büyüyen Nazi imparatorluğunda yatmaktaydı. Baskıcı kanunları, burjuva âdetleri ve Almanya'daki hayatı disipline eden ve bunaltıcı hale getiren toplumsal gelenekleri arkalarında bıraktılar. Doğu bölgelerindeki kadınlar, daha özgür bir sistemde gaddarca işlenen suçlara şahit oldular ya da bu suçları bizzat işlediler; bunu mesleki fırsatların ve özgürleştiren deneyimlerin bir parçası olarak gördüler.

Hitler'in Şirret Kadınları, kadınların birey olarak Yahudi Soykırımı'nın dahili işleyişinde ve harici manzaralarında –bürolarda, meslekle ilgili seçkin sınıfın arasında ve ölüm tarlalarında– geçirdikleri dönüşüme odaklanmaktadır. Genelde Yahudi Soykırımı'na en çok bulaşanlar ve iştirak edenler, bu

vahşette rol oynama ihtimali en düşük olanlardı. Bu kitapta ön plana çıkan kadınlar, farklı geçmişlerden ve kırsal Vestfalya, büyükşehir Viyana, sanayi bölgesi Renanya gibi farklı bölgelerden gelmelerine karşın, ortaklaşa bir kuşak topluluğu oluşturdular (on yedi ile otuz yaş arası). Hepsi de Hitler'in yükselişi ve çöküşüyle yetişkinliğe ulaşmışlardı.

Zaman zaman, daha derin soruların cevaplarını keşfetmeme olanak veren kaynaklarla karşılaştım. Bu kadınlar neden şiddete yatkındılar? Doğu'da geçirdikleri dönemi savaş bittiğinde nasıl algılamışlardı? Birkaç sıradışı röportajın yanı sıra ayrıntılı sorgu tutanakları, hatıratlar ve günlük ya da mektup gibi kişisel metinler olmasaydı bu kadınların ne düşündüklerini, savaş öncesinde, savaş sırasında ve sonrasında tavırlarının ne olduğunu bilmek neredeyse imkânsız olacaktı.

Alman kadınları savaştan sonra yaşadıkları hakkında açıkça konuşmaktan genelde kaçındılar. Olanların ya da yaptıklarının hikâyesini anlatamayacak kadar korkmuş ya da utanmışlardı. Bu utancın kaynağı illa da işledikleri suçlar değildi. Çoğunun bu kötü döneme dair güzel anıları vardı. İşin içinde bol miktarda yiyecek, ilk aşklar, emirlerine amade uşaklar, güzel villalar, geç biten partiler, geniş araziler mevcuttu. Almanya'nın önünde sonsuz bir gelecek uzanıyordu; ülke Avrupa'ya hâkim olmuştu. Gerçekte, çoğu kadın ve erkek açısından Almanya'nın yenilgisinden önce gelen bu dönem, hayatlarının en iyi zamanlarıydı.

Bu insanların, Yahudiler ve Soykırım'ın diğer kurbanlarıyla alakalı suskunlukları, aslında, hırslı gençlerin bencilliğini, Alman genç kızların büyüdükleri ideolojik ortamı ve bu gelişim yıllarının savaş sonrasında etkisini sürdürmesini de açıklıyor. Yeniyetmeler, hevesli meslek sahipleri ve yeni evliler olarak bu kadınlar, ister Svabya'daki ufak bir çiftlikte, ister Hamburg gibi kalabalık bir liman şehrinde olsun, kurdukları düşlere hizmet

eden planlarla fazlasıyla meşguldüler. Saygın işleri ve maaş çekleri olsun istiyorlardı. Arkadaşlar, güzel kıyafetler, gezmek, hareket özgürlüğünü doyasıya yaşamak istiyorlardı. Yepyeni Kızılhaç üniforması içindeki görüntülerine hayranlıkla baktıkları, Nazi Partisi'nin desteklediği çocuk bakımı kursunu tamamlayınca aldıkları sertifikayı gururla gösterdiklerinde ya da Gestapo bürosundaki yeni daktilo işlerini kutladıklarında bu kadınlar, kasten ya da değil, Nazi rejiminin bir parçası oldular. Bu yüzden de bu genç kadınların o dönemde ya da uzun yıllar sonra mahkeme salonlarında ya da kendi hatıratlarında, Nazi rejiminde oynadıkları rolün aslında neler içerdiğini, bize ya da kendilerine itiraf etmemiş olmaları şaşırtıcı değil belki de.

Savaşın hemen ardından, Irme Grese ve Ilse Koch gibi, en korkunç kadın toplama kampı gardiyanlarına dair gerçeklerin bütün çıplaklığıyla ortaya çıkışı, kadınların suça iştirakine ve suçluluğuna ilişkin daha incelikli tartışmaları geri plana atmış olabilir. Mahkemelerde kadın sadizmine dair şaşırtıcı hikâyeler üredi ve savaş sonrası Nazi tarzı pornografi de yangına körükle gitti. Bu arada, sıradan Alman kadınları da çoğunluk tarafından Almanya'nın utanç verici geçmişini temizlemek zorunda kalan kahramanlar, yağmacı Kızıl Ordu'nun tecavüz kurbanları ya da Amerikalı askerleri eğlendiren cilveli güzel kadınlar olarak betimlendi. Yeni yeni gelişen feminist görüş, kadınların suç vasıtası oluşlarını değil, mağduriyetlerini vurguladı. Rağbet gören Bernhard Schlink'in *Okuyucu*'su gibi romanlara karşın bu sempatik imaj genel anlamda olduğu gibi kaldı. Günümüz Almanya'sının farklı şehirlerinde "yıkıntı kadınlarına" adanmış heykellere ve plaketlere rastlamak mümkün. Yalnızca Berlin'de, tahminen altmış bin kadın, başkentten kalanları küreklere doldurup bir kenara fırlattı, gelecek adına geçmişten kurtulunmasına yardım etti. Bu kadınlar Batı Almanya'nın ekonomik mucizesine ve Doğu Alman işçi hareketine ilham kaynağı oldukları için övüldüler.

Savaş sonrası dönemin efsaneleri arasında, apolitik kadınlar da vardı. Savaş bittiğinde çok sayıda kadın, mahkemelerde verdikleri ifadelerde ya da anlattıkları hikâyelerle, "yalnızca" büroyu düzene soktuklarını ya da Doğu'da konuşlanan diğer Almanların görevlerini düzenlemek ya da bakımlarına yardımcı olmak suretiyle günlük hayatın toplumsal yönleriyle ilgilendiklerini açıkladı. Bu kadınlar, toplumsal olanın nasıl politikaya dönüştüğünü ya da hükümetin, askeriyenin ve Nazi Partisi organizasyonlarının günlük işleyişine yaptıkları küçük katkıların soykırımsal sisteme nasıl katkıda bulunduğunu göremediler – belki de görmek istemediler. Kiev'deki Nazi Partisi genel merkezinde, Minsk'teki askeri, SS ya da polis bürolarında ya da Lublin'deki demir giriş kapılı villalarda görev yapan kadın faşistler, yalnızca "kadınlara özgü işleri" yapmıyorlardı. Alman kadınları, başka bir sınıfa konuldukları ya da siyasi etkileri küçümsendiği sürece, soykırımcı bir toplumun nüfusunun yarısı, tarihçi Ann Taylor Allen'in deyişiyle, "modern devletin işlediği suçlarda masum görülmekte ve "tarihin dışına" yerleştirilmekteler.

Alman kadın nüfusunun tamamını (1939'da yaklaşık kırk milyon) bu kurban grubuna dahil etmek mümkün değil. Kadın nüfusunun üçte biri, on üç milyon kadın, Nazi Partisi organizasyonlarına aktif olarak katıldı ve Nazi Partisi'ne katılan kadın üyelerin sayısı, savaş sonuna kadar istikrarlı şekilde arttı. Kadınların tarihteki rolü, nasıl genelde hak ettikleri şekilde takdir edilmiyorsa –ahlaki ve yasal etkileri göz önüne alındığında daha da büyük sorun teşkil edecek şekilde– Nazi Almanya'sında işlenen suçlarda da kadının rolü ayrıntılı şekilde incelenmedi ve izah edilmedi. Çok sayıda sıradan Alman kadını kurban konumunda değildi ve Yahudi Soykırımı'na katılan kadınların oynadığı rutin rol de henüz açıklığa kavuşturulmadı.

Bütün Alman kadınlarını içine alan genellemeler yapmak doğru değil elbette. Ama kadınların Soykırım'da oynadıkları,

kurtarıcıdan tarafsız gözlemciye, katile ve aradaki bütün gri alanlara kadar üstlendikleri rolleri anlamaya nereden başlayabiliriz? Kadınları rejimin soykırım makinesine daha doğru bir şekilde nasıl yerleştirebiliriz? İnsanları *suç ortağı* ya da *fail* gibi suç kategorilerine yerleştirmek, tek başına sistemin nasıl işlediğini ve sıradan kadınların Soykırım'a nasıl şahit olduklarını ya da katıldıklarını açıklamaya yetmiyor. Nazi sisteminde, gücün daha geniş anlamda nasıl dağıldığına bakmanın ve kimin kime ne yaptığını ve nerede yaptığını teşhis etmenin daha açıklayıcı nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Örnek olarak, Reich Güvenlik Baş Dairesi'ndeki kadın başdedektiflerden birisi, binlerce çocuğun kaderine doğrudan karar vermekteydi ve bunu, Reich'ın çeşitli mevkilerinde görev yapan yaklaşık iki yüz kadın görevlinin yardımıyla yaptı. Bu kadın dedektifler, geleceğin suçluları olarak etiketledikleri "ırkça yozlaşmış" gençlere dair kanıt topladılar. İki bine yakın Yahudi çocuğu, "Çingene" çocuğu ve özel enterne kamplarında tutulan diğer "çocuk suçluları" takip etmek için bir renk kodu sistemi geliştirilmişti. Bu tür sekreterlik ve organizasyonla ilgili beceriler kadınlara özgü kabul ediliyor ve "suçla mücadeleye", modern, bürokratik yaklaşıma uydukları düşünülüyordu.

Burada bahsi geçen kadın şahitler, suç ortakları ve failler, savaş zamanı Alman belgelerinde, Sovyet savaş suçları soruşturmalarında, Doğu Almanya gizli polis dosyaları ve mahkeme kayıtlarında, Batı Almanya ve Avusturya soruşturma ve mahkeme kayıtlarında, Simon Wiesenthal'in Viyana'daki arşivinde bulunan belgelerde, basılan anılarda, savaş dönemine ait şahsi yazışmalar ve günlüklerde ve Almanya ve Ukrayna'daki görgü tanıklarıyla yapılan röportajlarda yapılan araştırmalara dayanılarak ortaya çıkartıldı. Savaş dönemi resmi belgeleri –SS evlilik başvuruları, mülki idarenin personel kayıtları, Kızılhaç kayıtları ve Nazi Partisi temsilcilerinin raporları– kadınların çeşitli gö-

revlerdeki mevcudiyetlerinin ispatlanması, biyografik bilgilerin ayrıntılarına ulaşılması ve ait oldukları örgütlerin verdiği ideolojik eğitimin açıklığa kavuşması açısından değerli birer kaynak oldular. Ancak bu tür kayıtlar, bireyler tarafından kaleme alınmış ya da daktilo edilmiş dahi olsalar, tümüyle kişisellikten ya da kişiyi bu yola iten sebepleri göstermekten yoksundular.

Kişisel deneyimleri ve bakış açılarını derinlemesine inceleyen biyografik portreler, Alman akademisyenlerin zaman içerisinde, yerinde bir şekilde "ego belgeleri" olarak adlandırdıkları belgelere dayanmaktadır. Bunlar özne tarafından üretilen öz-sunumlardır: ifadeler, mektuplar, anılar ve röportajlar. Çoğunlukla savaş sonrası döneme ait bu anlatılar, çok sayıda ciddi sorun içerseler de tarihi bir kaynak olma açısından bir kenara atılmaları söz konusu değil. Kişi bunları nasıl okuması ve anlaması gerektiğini, mazeret bulma, abartılı öykü anlatma tekniklerini nasıl yakalayacağını, edebi kinayelere ve klişelere uyulduğunu nasıl fark edeceğini zamanla çözüyor. Ve gerçekliklerini sınamak için onları doğrulamaya çalışıyor. Gene de öznel oluşları bu kaynakları özellikle değerli kılmakta aslında.

Bir savcıya verilen ifadeyle bir gazeteciye ya da tarihçiye verilen röportaj ya da sözlü tarih ve de bir hatırat arasında önemli farklar mevcut. Anlatan kişi hikâyesini, dinleyenin beklentilerine uygun şekilde değiştirdiği gibi, kendi geçmişi hakkında başka kaynaklardan yeni şeyler öğrendikçe ya da dinleyicilerin soruları değiştikçe anlatılan hikâye de zaman içerisinde farklılık gösterebiliyor. Örneğin, 1980'lerde basılan sözlü tarih kayıtlarının, yirmi birinci yüzyıl başında basılan hatıratlarda Yahudi Soykırımı'nda yaşananlara gösterilen hassasiyeti taşımadığı bir gerçek. Nispeten yakın tarihli hatıratlarda çoğunlukla, kişinin neler bildiği ve ne derece iştirak ettiği sorularına cevap verilmeye çalışılıyor. Bunun nedeni, kadın tanıkların, okuyucunun ya da dinleyicinin kendisine şu soruları soracağını tahmin etmesi: "Yahudilerin infazı konusunda

neler biliyordun? Ne gördün?" Dahası, genelde yaşlılar tarafından kaleme alınan hatıratlar, sıklıkla bir ebeveyn ile onun soyundan gelen bir kişinin paylaştığı ortak projeler oluyor. Yaşlı savaş dönemi tanıkları, bir miras bırakmak, aile tarihinin dramatik bir bölümünü kayda geçirmek arzusu taşıyor; hatıratlarının gelecek kuşaklar tarafından okunacağını bilmek, onların Yahudilerle karşılaştıkları durumları, Nazizm coşkularını ve toplu suçlardaki katılımlarını anlatırken içten olmalarına ya da grafik anlatımlara girmelerine engel olmakta. Bu anlatılarda zaman zaman şifreli bir dil kullanılıyor ya da yalnızca birtakım imalarda bulunuluyor. Birkaç vakada, hatırat sahibiyle doğrudan temasa geçmek ve ayrıntılar hakkında daha fazla soru sormak işime yaradı.

Hatırat sahibinin ya da şahitlerin okuyucuyu aldatmayı veya gerçekleri gizlemeyi amaçladığı ya da korkunç birtakım gerçeklerin ortaya çıkartılmayı beklediği düşünülmesin. Acı verici olanı bastırmak, acıyla baş etme yöntemi olarak doğal karşılanabilir. Hatıratlarını yayımlayan kadınlar, anlaşılmayı ve yaşamlarının onaylanmasını istiyorlardı, yargılanmayı ya da kınanmayı değil. Çok sayıda anlatı arasında araştırma yaparken hangilerinin daha inandırıcı olduğu açıklık kazanmaya başladı.

Yahudi Soykırımı ya da soykırım araştırmalarında, toplu cinayetleri mümkün kılan sistemlerin toplumun geniş çaplı katılımı olmadıkça işlemeyeceği yönünde bir mutabakata varılmış durumda. Bununla beraber, bütün Yahudi Soykırımı kayıtlarında toplum nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar, sanki onlar tarihi başka bir yerde yaşıyormuşçasına dışarıda bırakılıyor. Bu yaklaşımın mantıksızlığı açıkça ortada. Nasıl olup da bu şekilde bir ihmalin yapıldığını anlamak mümkün değil. Bu kadınların dramatik hikâyeleri sayesinde kadın eylemciliğinin karanlık tarafı gözler önüne seriliyor. Farklı geçmişlerden ve mesleklerden gelen kadınlar savaş için seferber edildikleri ve katliama rıza gösterdikleri takdirde neler yaşanabileceği bu şekilde ortaya çıkıyor.

1
KAYIP ALMAN KADINLARI KUŞAĞI

Üçüncü Reich'ın terör sistemini kuran ve işleten erkek ve kadınlar şaşırtıcı derecede gençti. Kırk üç yaşındaki Hitler, Ocak 1933'te Almanya'ya şansölye (başbakan) olarak atandığında, yandaşlarının üçte ikisi kırk yaşın altındaydı. Reich Güvenlik Baş Dairesi'nin gelecekteki başkanı Reinhard Heydrich, Wannsee Konferansı'na başkanlık ettiğinde ve Nazilerin Avrupa'daki Yahudileri toplu şekilde katletme planlarını açıkladığında otuz yedi yaşındaydı. Toplu katliam mekanizmasının işlemesine yardım eden sekreter birlikleri, on sekiz ila yirmi beş yaş arasındaki kadınlardan oluşuyordu. Savaş alanlarında çalışan, tıbbi deneylere yardım eden ve zehirli iğneleri enjekte eden hemşireler de meslek sahibi genç kadınlardı. SS seçkinlerinin sağlıklı çocuklar doğurarak Aryan ırkının gelecekteki saflığını güvenceye almakla görevli sevgilileri ve karıları –talep edildiği gibi– verimli ve doğurgan yaşlardaydılar. Kadın toplama kampı gardiyanlarının ortalama yaşı, yirmi altıydı; bunlar

içerisinde en genci, Nazi işgali altındaki Polonya'daki Gross-Rosen Kampı'na gönderildiğinde yalnızca on beş yaşındaydı.

Terör rejimleri, gençlerin idealizminden ve enerjisinden beslenir; onları kitlesel hareketlerin, milis birliklerinin itaatkâr kadroları ve hatta soykırımın faillerine dönüştürür. I. Dünya Savaşı döneminde olgunlaşma bahtsızlığına uğrayan Alman erkekleri, hâlâ çözmeye çalıştığımız bir şekilde bozularak kendilerine özgü bir gruba dönüştüler. Bir tarihçi, bu genç erkek kuşağını "tavizsiz" olarak tanımlıyordu; bunlar kararlı birer ideologdu ve Berlin'deki Soykırım mekanizmasının geliştiricileri olarak, hırslarını SS seçkinleri arasında gerçekleştiren kendinden emin birer meslek sahipleriydiler. Bir genç kadın kuşağı da bu katliamda üzerine düşen rolü oynadı; dümende değildiler belki ama makinenin işçileri oldular. Soykırım'ı mümkün kılan genç meslek sahibi kadınlar ve eşlerden oluşan çekirdek kadroyu –II. Dünya Savaşı sırasında Doğu'ya giden ve orada işlenen cinayetlere doğrudan şahit olan, iştirak eden ve o cinayetleri işleyen kadınları– ayırt eden husus, I. Dünya Savaşı'ndan sonraki doğum patlaması sırasında, bir dönem bitip diğeri başlarken doğan çocuklar olmalarıydı.

1918 sonlarında Alman İmparatorluğu, askeri yenilgi, ayaklanan askerler ve savaş suçlusu ilan edilen Kaiser'in Hollanda'ya kaçmasıyla yıkılmıştı. Eski rejimin ataerkil dünyası çökmüştü ve yıkıntıları arasında her türlü politik olasılığın doğması mümkün görünüyordu.

Kadınlar açısından yeni düzen –Amerikan ve Britanya örneklerini dönüştüren Almanya'nın ilk demokrasi denemesi– beraberinde, modernleşen Batı için daha çok bireysel özgürlük ve güç getirdi. Alman kadınları ilk kez Ocak 1919'da oy verdiler ve yalnızca kâğıt üzerinde bile olsa Weimar Anayasası'yla birlikte resmi eşitlik kazandılar. 1908 yılına kadar Alman kadınlarının siyasi faaliyetlerden yasaklı

olduğu ve Alman toplumunun "alt" cinsiyeti oldukları için çoğu Alman kadınının doğal kabul ettiği önemsiz işlerde çalıştığı düşünülürse, bu olağanüstü bir değişiklikti. Kadınlar, I. Dünya Savaşı'yla savaşla alakalı görevlerin kamusal alanına girmiş olsalar da –fabrikalarda, tramvaylarda ve hükümet bürolarında– çok az siyasi deneyimleri vardı ve genellikle de apolitik olduklarını rahatlıkla söyleyebiliyorlardı. Monarşinin çökmesiyle evvelden kadınlara kapalı olan siyasi meydan birdenbire açılmış oldu.

Weimar Cumhuriyeti'nde ayaktakımı hareketleri, yetkisiz infazcı gruplar ve her görüşten örgütlü parti patlaması oldu. Yalnızca Münih'te, yeni yeni gelişen Nazi Partisi, 1920'lerin başında bu türden kırk kadar hareketin arasındaydı. Kendilerine gururla *völkisch* diyorlardı; "halktan" anlamına gelen bir terimdi bu, ama bu durumda "halk" yalnızca Almanları kapsamaktaydı. Genel kabul gören bu hareketler, arsızlık derecesinde milliyetçiydi, yabancı ve Yahudi düşmanıydı. Irkı kullanarak birliğe ulaşma peşindeydiler; barış ve huzurun hüküm sürdüğü hayali bir Alman yaşam tarzına yabancı saldırılar olarak gördükleri için liberalizmi ve parlamenter demokrasiyi reddediyorlardı. Geçmişe dair romantik bir anlayışın cazibesine kapılarak *Volk*'u göklere çıkaranlar, Alman kanı, toprağı ve savaşçısının çelik gibi kararlılığının birleşimini övmekteydiler. Yenilgiye uğrayan Almanya'nın savaş sonrası yaşadığı aşağılanma döneminde, milli yeniden doğuş efsaneleri ve ülkenin onurunu yeniden canlandıracak bir kurtarıcı arayışı, halk partilerine koşan çok sayıdaki genç ve yoksul kırsal kesim açısından özellikle çekiciydi.

Alman kadınının sağ kanat hareketinin biçimlenmesindeki rolü muhtelemen küçüktü. Erkekler, siyasetteki geleneksel egemenliklerini bırakmaya istekli değillerdi ve kadınların sorunları da öncelikli değil, ikincil derecede önemli sorunlar olarak görülmekteydi. Weimar'ın *völkisch* partileri, erkeklerin

sorumlu olduğu savaş cephesinden güç almaktaydı, kadınların dünyasının sivil cephesinden değil. Kadınlar Katolik Merkez Partisi ve Sosyal Demokrat Parti gibi yerleşik savaş öncesi partilerde daha iyi temsil edilmekteydi. Sadece radikal ve çoğunlukla da kentsel bir azınlık (önderliğini Berlin'deki başarısız bir isyan girişiminin ardından vahşice öldürülen meşhur Rosa Luxemburg'un paylaştığı) komünist hareketi desteklemekteydi.

Feminizm, 1960 ve 1970'lerde ortaya çıkacak türden bu davaya adanmış bir kadın hareketinden yoksundu. Weimar siyaseti, kültürü ve toplumunda "Kadın Sorunu", aksine –hayat kadınlığı, doğum kontrolü, cinsel haz, refah reformları, çalışma koşulları ve Versailles Antlaşması hükümleri çerçevesinde kaybedilen topraklardan gelen Alman mültecilere yardım gibi– daha dağınık, çelişkili biçimlerde ortaya çıkmaktaydı. Oy hakkı mücadelesi sırasında birlik oluşturan hareket, artık çok sayıdaki kampanyayla bir patlama yaşamaktaydı. Cinsel özgürlük ve deneyim için savaş verenler gibi bazı kampanyalar son derece yenilik yanlısıydılar; sıklıkla tartışma kaynağı olan bu kampanyalar, sola cesaret verdikleri kadar, sağı da öfkelendirdiler.

Kadın örgütleri genelde apolitik olduklarını iddia etseler de kadını ya da aile değerlerini müdafaa ederken ulusal parlamentodaki yerleri göstermelik olmaktan uzaktı. Bu değerler zorlayıcı ve genelde bölücü bir tavırla, Alman olmanın manasını belirledi. Alman Sömürge Cemiyeti'nin kadın kolu uzun zamandır yurtdışındaki Almanların başka ırklarla karışmaması için mücadele vermekteydi. Alman Ev Kadınları Birliği, genç kadınlara, hizmetkâr bulunduran, Alman mallarıyla dolu ve tertemiz önlüğüyle vatansever ev kadınları tarafından sistematik şekilde çekip çevrilen Alman evlerini en düzgün şekilde nasıl idare edeceklerini öğretiyordu. Evli olmayan annelere yardım eden, bekâr anneler ve çocukları için evler işleten

Annelerin Korunması ve Cinsel Reform Birliği'nin çalışmaları gibi, tam tersi yönde çaba gösteren akımlar da vardı. Gene de bu I. Dünya Savaşı öncesi radikal hareket bile, kadınları ilgilendiren toplumsal sorunlarla uğraşırken "ırk bilimine" giderek daha çok başvuran erkek ve kadın tıp profesyonellerinden oluşan bir çekirdek kadro içermekteydi.

1920'li yıllar, sıradan Almanları bireysel özgürlüklerini geliştirmeye ve daha büyük oranda siyasi güç arayışına girmeye yönlendirdi. İfade özgürlüğü, serbest zaman, gezme serbestliği, ticaret, kamu hizmetlerine girebilme hakkı – bütün bunlar, her zamankine kıyasla çok daha kolaydı. Bu arada, radyo, dergiler ve otomobiller kentin temposunu ve çoğunlukla da kargaşasını taşraya taşıdı. Bütün bunların, Almanların çoğunluğunun istediğinden fazlası olduğu yeni yeni anlaşılıyordu. Modernlik ve demokrasinin getirdiği karmaşa ve belirsizlikte, düzenin ve geleneklerin yeniden kurulması giderek daha çekici gelmekteydi. Karşı devrim hareketleri kırılgan cumhuriyeti ablukaya almıştı. Hoşnutsuz vatanseverler ve yetkilerini kaybeden kraliyetçiler, Almanya'nın yenilgisini kabullenmeyi reddediyorlar ve inatçı şekilde savaş zamanındaki gibi siper kazmayı sürdürüyorlardı. Siperler artık Almanya'nın sokaklarına taşınmıştı ve artık yeni düşmanları, komünizmin kızıl hayaleti ve –Kasım 1918'de Ateşkes'e imza atarak– "Almanları arkadan hançerleyen" Weimar "Kasım suçluları" hedef alınıyordu. Hem eski hem de yeni Sağ, Almanya'nın Büyük Savaş'ta uğradığı yenilginin suçunu, savaş cephesine değil sivil cepheye atmaktaydı. Sivil cepheyse esasen iki karakter olarak görülmekteydi – Müttefik ablukasının Almanya'ya yiyecek girişini kesmesi yüzünden bir deri bir kemik kalan kadın kurbanlar ve kapitalist üçkâğıtçı ya da siyasetçi stereotipine sokulan Yahudi siviller. Bu tür efsaneler ve önyargılar, siyasi kutuplaşmaya ve kırılgan cumhuriyetin işe yaramayan koalisyonlarına katkıda

bulundu. Girilen çıkmaz sokaklardan erken seçim kararlarıyla çıkılıyordu. Almanlar neredeyse sürekli, seçim kampanyaları ve sık sık oy kabinlerine gitmelerine neden olan kitlesel reklamları ve zorbalıklarıyla, yıpratıcı bir siyasi propaganda kültüründe yaşıyorlardı. 1919 ila 1932 arasındaki dönemde, yirmi bir farklı koalisyon hükümeti ülkeyi yönetmeye çalıştı. Hitler'in katliam projesine katılacak kadınların büyük kısmı, ardı arkası kesilmeyen seçimler, kontrolden çıkmış enflasyon ve modernliğin insanı sersemleten ve heyecanlandıran yönlerinin yarattığı ihtilaf ve güvensizlik ortamındaki bu Almanya'da yetişkinliğe ulaştılar.

Alman kadınının sağa ani yönelişi, Nazi Partisi'yle başlamamıştı. Weimar döneminin otuz farklı resmi siyasi partisi arasında kadınlar muhafazakâr çoğunluğa oy verdilerse de Nazi Partisi'nin 1932 yılında, oylama kabinlerinde zirve yaptığı en popüler döneminde bile ağırlıklı olarak Parti'ye oy vermediler. Naziler kadın üye kabul etmedikleri ve aday listelerine kadın koymadıklarından, kadın muhafazakârlar açısından Nazi Partisi, en az çekici seçeneği oluşturmaktaydı. Birahanelerde stratejisi kurulup sokaklara taşınan modern politika, erkek işiydi. Kadınlar 1920'lerin sonlarında, gösterilerde üniformalarıyla yürüyorlar ama Führer'in yanında gösterilere katılamıyorlardı. Parti'nin resmi tarih kitaplarında, Fırtına Birlikleri'yle ilgilenen hemşireler olarak bilinen Kızıl Svastika Kardeşliği (Red Swastika Sisters) duygusal bir takdirle anılmaktaydı: Mücadelenin başlangıcındaki günlerde çok kan dökülmüştü ve yaraların çoğu harekete dahil hemşireler tarafından sarılmıştı. 1920'lerde Nazi hareketini destekleyen ve bakıcı olarak idealize edilen kadınlara, hep ikincil derecedeki roller verilmişti. Gene de bazı kadınlar Hitler'in hareketine kapıldılar ve inisiyatif kullanarak kadınların toplumsal ve siyasi açıdan ulusal birlikteliğe katılması için mücadele veren Kadın Muharebe Birliği (1926) gibi yan örgütleri kurdular.

Hitler'in ülküsünün peşinden giden Alman kadınları, üzerlerine düşen görevi oylama kabinlerinde, Parti bürolarında ve evlerinde icra ettiler. Erken dönem kadın aktivistlerden birisi, kadınların Nazi hareketine siyasi uyanışını, baştaki mücadelede ve seçimlerde oynadıkları rolleri şöyle anlatıyor:

Kadınlar bu mücadelede pasif kalamadı; bu, sonuçta onların ve çocuklarının geleceğini de ilgilendirmekteydi... Derken ilk Nasyonal Sosyalist (Nazi) konuşmacıyı duyduk. Dinledik. Başka toplantılara gittik. Führer'in konuşmasını dinledik... Erkekler ön saflarda durdu. Kadınlar sessizce görevlerini yaptılar. Anneler, çoğu geceyi eve dönen ayak seslerini dinleyerek endişe içerisinde geçiriyorlardı. Birçok kadın, alt-insanlıkla mücadele ederken kanını ve canını riske atan erkeğini ya da oğlunu bulmak için Berlin'in karanlık sokaklarını dolaştı. Birçoğu, SA (Fırtına Birlikleri) posta kutularına bırakabilsin diye broşür katladı. Birçoğu SA mutfaklarında ve odalarında değerli saatlerini geçirdi. Para her zaman aralarında toplandı. Yeni inanç kulaktan kulağa yayıldı. Hiçbir yol yürünmeyecek kadar uzun, parti yararına hiçbir iş önemsiz değildi.

Nazi hareketini aktif şekilde desteklemiş olsalar da Hitler'in seçimle iktidara gelişinin suçunu Alman kadınlarına yüklemek mümkün değil. Hitler demokratik yollardan seçilerek göreve gelmemişti; aksine, Sol'u ezmek ve muhafazakâr sistemi canlandırmak için, yıldızı parlamakta olan bu genci kullanabileceklerini düşünen yaşlı, zengin sınıfın komplosu sonucunda şansölyeliğe getirilmişti.

Hitler göreve geldiği andan itibaren, yandaşlarıyla birlikte Almanya'yı tek partili bir diktatörlüğe ve tek ırklı bir ulusa dönüştürmek için her türlü fırsattan ve yasal boşluktan istifade etti. Şubat 1933'te medeni haklar askıya alındığında, Hitler iktidara geleli daha bir ay dahi olmamıştı;

siyasi rakipleri, tutuklanıp hapse ya da Dachau'da yeni kurulan toplama kampına gönderildi. İşçi sendikaları dağıtıldı, Yahudi mağazaları boykot edildi, kitaplar yakıldı. Aryan kökenli olmayanlar "emekliliğe" zorlanmak suretiyle devlet memurluğu kadrosu baştan aşağı yenilendi. Zulme uğrayanlar arasında sekiz bin kadın komünist, sosyalist, pasifist ve "uyumsuz" kadın vardı. Mart 1933'te, parlamentoda Sosyal Demokrat milletvekili olarak görev yapan Minna Cammens, Nazi aleyhtarı broşürler dağıtmak suçuyla gözaltına alındı. Sorgulandığı ve gözaltında tutulduğu sırada Gestapo tarafından öldürüldü. Komünist Parti'nin kadın üyeleri de ya gözaltına alınıp öldürüldüler ya da hücrelerinde asılmış olarak bulundular. Moringen Yoksullar Evi, Reich içerisindeki savaş karşıtı olan ve Hitler'i büyük kurtarıcı olarak kabul etmeyi reddeden Yehova Şahitleri de dahil, kadın mahkûmların bulunduğu ilk kampa dönüştürüldü. Lina Haag ve Alman Komünist Partisi'nin ön plana çıkan diğer üyelerinin eşleri, kocalarıyla birlikte gözaltına alındılar. Gestapo öğlen vakti, Haag'ı yaşadığı apartmanın koridorlarından geçirerek dışarı çıkartırken komşuları "son derece sessiz ve dikkatli" bir biçimde kapılarını kapattılar. Haag hapishanelerde ve kamplarda beş sene geçirdi. Stuttgart'taki bir tecrit hücresinde yarı baygın yatarken ölüm cezasına çarptırılan bir mahkûmun çaresiz fısıltılarını duydu. Başka bir sefer de sarhoş Nazi gardiyanlardan birisi, dönemin ünlü şarkılarından birinin tüyler ürpertici nakaratını söylerken çığlıklar hapishane duvarlarını delip geçti: "Giderken, sessizce hoşça kal de."

Kadın mahkûmların sayısındaki artış, Nazi Partisi Kadın Örgütü tarafından işe alınan kadın gardiyanların sayısında da artış anlamına geliyordu. Kamplarda kadın sağlık görevlileri de çalıştırıldı; savaşın sonuna gelindiğinde, kamp personelinin onda biri kadındı. En azından üç bin beş yüz kadın, çoğunlukla Ravensbrück'te toplama kampı muhafızı olarak eğitilmiş

ve buradan Stutthof, Auschwitz-Birkenau ve Majdanek dahil çeşitli kamplara gönderilmişlerdi. Bu dehşet verici görevlere gönüllü olanlar, toplu cinayetlerin işlendiği bu alanları, iş ve fırsat mekânları olarak görüyorlardı. Üniformalar etkileyiciydi, maaşlar iyiydi ve güç kullanma ihtimali çekiciydi. Gardiyan kadınlardan bazılarının sabıka kayıtları vardı ya da Reich'da hapis yattıkları sırada, kendilerini Nazi sistemi içerisinde ıslah edebilmeleri için gardiyanlık görevine atanmışlardı. Savaş sırasında çok sayıda kişi, mecburi hizmet süresini doldurması için bu tür görevlere verildi.

Acemi kadınlar eğitimlerini tamamladıktan sonra yemin edip toplama kampı sistemine giriyorlardı; bunlar arasında yetki alanına giren mahkûmlara karşı insanca tavır sergileyenlerin sayısı çok azdı. Neuengamme Kampı'ndaki kadın gardiyanlar, cırtlak sesleri, attıkları tokatlar ve dayaklarla tanınmaktaydı. Ancak, bir mahkûm açısından bu tarz "disiplin uygulamaları" daha ziyade, ne zaman muhatap olacaklarını bilmedikleri, dehşet verici –failin kadın olması nedeniyle daha da rahatsız edici– eylemlerdi.

Toplama kampları haricinde de kadınlar diğer kadınlara baskı yaptılar. Mahkûmiyet kategorileri bilhassa muğlak ve esnek bırakılmıştı. Herhangi birisi, kaytarıcı, sabotajcı, serseri ya da "uyumsuz" olarak tanımlanabilirdi. Bir gün fırına giren bir kadın, komşularını beklenildiği gibi *Heil Hitler* diye selamlamayı unutmuş ve akabinde, Gestapo tarafından sorguya çekilmişti. "Uyumsuzlar" –aylaklar, küçük hırsızlık suçları işleyenler, fahişeler, Alman sokaklarını kirleten ve baş döndürücü Aryan güzelliği imajını bozan ayaktakımı– gözaltına alındı, hatta kısırlaştırıldı ve öldürüldü. Komşular korku, kurallara uyma, fanatizm ve nefret nedeniyle rejim adına gözetleme işine gönüllü olduklarında, diktatörlüklerin muazzam bir gizli polis teşkilatına ihtiyaçları kalmaz. Kişisel ve siyasi intikamlar bu şekilde alınır. Toplumun en korumasız kesimi,

uçlarda yaşayan vatandaşlar gözden kolaylıkla çıkartılır.

Hitler, kadının yerinin Nazi hareketinin içi olduğu kadar evi de olduğunu ilan etmişti. Nürnberg'deki 1934 Nazi mitinginde, tipik askeri içerikli hitabet sanatına başvurdu. "Erkeklerin savaş alanında yaptıkları kahramanlıklara, kadınlar çektikleri sonsuz acı ve çileyle, sonsuz sebatlarıyla yetişirler," diye ilan etti. "Kadının dünyaya getirdiği her çocuk bir savaştır, halkının mevcudiyetini sürdürmesi için bir savaş... *Volk*'un Nasyonal Sosyalist Topluluğu'nun sağlam temeller üzerinde kurulması, sadık ve fanatik mücadeleci milyonlarca kadın yoldaşımız sayesinde olmuştur." 1935 ve 1936'da, Nazi Partisi Kadın Örgütü'nde yaptığı konuşmalarda, Hitler, hepsi de sağlıklı ve iyi yetiştirilmiş beş, altı ya da yedi çocuğa annelik yapan bir kadının, kadın bir avukattan daha büyük işler başardığını duyurdu. Marksist bir talep olan kadınlara eşit hakların verilmesini reddetti, "çünkü bu, kadınları kesinlikle ikinci planda kalacakları alanlara çekecekti. Kadının konumunu güçlendirmek yerine, –erkek ve toplum karşısında– zayıflatan durumlara düşürecekti". Yüksek eğitimde ve siyasi görevlerde mevki kazanmaya çalışan kadınlar için sınırlandırıcı kotalar konulmuştu. Nazi Partisi ideoloğu Alfred Rosenberg'in özetlediği gibi: "Kadınların kudretinin gelişmesi için bütün fırsat kapıları açık tutulmalı. Ne var ki bir noktada net olmak gerekiyor: Yargıç, asker ve ülke başkanları ancak erkeklerden olmalı ve böyle de kalmalı."

Reich'ın doğumlar için verdiği mücadelede Hitler'in kadın savaşçıları, kurallara riayet etmeli, emirleri uygulamalı, ortak çıkarlar için fedakârlık yapmalı, çelik gibi sinirler geliştirmeli ve sessizce acı çekmeliydi. Kadınların artık devletin hizmetinde olan bedenleri üzerinde denetimlerini bırakmaları gerekiyordu. Zaferler, doğumlarla değil sağlıklı Aryan bebeklerin sayısıyla ölçülüyordu. Seçici üreme için kitlesel seferberlikler, kuşaklar boyunca her sınıftan kadını yoklamaya çağırdı ve bu

kadınlar neticede, Nazilerin ırksal savaşı sayesinde ilerledikleri kadar acı da çektiler. Ebelik mesleği patlama yaptı. Rejimin saflığı ve doğallığı övmesi sonucu, sezaryen doğumlara kısıtlama getirildi ve süt verme mükâfatlandırıldı. Bütün kadınlar uygun birer savaşçı değillerdi. Sözde genetik bozukluğu olanlar (ki bunlar arasında alkolikler ve klinik depresyondan yakınanlar da vardı), zührevi hastalıkları olan fahişeler, Roman ve Sinti kadınlar ve Yahudi kadınlar zoraki kısırlaştırma ve kürtaja maruz kaldılar. Zorla kısırlaştırılan dört yüz bin Yahudi olmayan Alman'ın yarısı kadındı. Tarihçi Gisela Bock'a göre, kötü icra edilen tıbbi prosedürler yüzünden binlerce kişi öldü. Sıradan Alman kadınları ve kızları, doğumun hemen ardından sözde kusurları rapor eden ve rutin jinekolojik muayenenin ardından kürtaj ve kısırlaştırma öneren ebe ve hemşirelerin ihanetine uğradılar. Böylece, kusursuz Aryan bebekler için verilen sivil savaşta, daha II. Dünya Savaşı çıkmadan ahlaki duyarlılıklar aşınmaya, kadınlar rejim suçlarına bulaşmaya ve diğer kadınlar adına hayati kararlar vermeye başlamışlardı.

Alman kadınlardan ve hatta kızlardan genel siyasete uygunluk talep edilmekteydi. Beyin yıkama on yaşında resmi olarak başlıyordu. 1936'ya gelindiğinde, Hitler Gençliği'nin kız kanadı olan Alman Kızları Birliği'ne (*Bund deutscher Mädel, BDM*) üyelik zorunluydu. Nihayetinde Naziler, Vatikan tarafından korunan bazı Katolik gençlik grupları dışında diğer gençlik programlarını kapatıp hepsini Hitler Gençliği içinde asimile ettiler. Çocuklarını Nazi hareketinden korumaya çalışan anne babalar, ev içerisindeki otoritelerini ve toplumdaki itibarlarını yitirdiklerinden, genelde Nazi Partisi provokatörlerinin, komşuların ve iş arkadaşlarının baskılarına teslim oluyorlardı. Minden gibi kentlerde yerel yetkililer, Nazi Partisi'ne kayıtlı kız çocuk doğumlarını liste halinde iletiyor ve bu sayede Parti gönüllüleri kapı kapı dolaşarak Alman kızlarını Nazi hareketine mecburi hizmet için topluyorlardı.

Birlik, çoğu kızın –siyasi ya da değil– birliktelik ve kalıcı arkadaşlıklar kurma yönündeki arzularını tatmin etti. Bu, bazıları için tam Nazi Partisi üyeliğine ve Nazi hareketinde bir kariyere giden bir basamak, uygun becerileri edinmek için bir yoldu. Minden'deki yerel Birlik lideri, "inanılmaz derecede otoriterdi"; "Minden'in her yerinde" "neredeyse vahşice" bağırıp çağırmasıyla "kötü bir şöhret yapmıştı" Yerel Nazi liderleri arasında en ürkütücü olanlar, küçük kasabalarda reşit olmak üzere olan kızlar için rol modeli olabiliyorlardı.

O dönemin genç kızları gözlerini geriye değil, ileriye dikmişti. Feminist olma iddiasında değillerdi; hatta o kuşaktan çoğu genç kız, oy hakkını demode görerek küçümsemekteydi. Naziler 1933'te kadınların oy verme hakkını kaldırdığında, Alman kadınları açlık grevine gitmedi. Onların düşmanı "baskıcı erkekler" değildi; çoğunluk "Yahudileri", "uyumsuzları", "Bolşevikleri" ve "feministleri" düşman olarak görmeye başladı. Kadınların özgürleşmesinden bahseden Yahudi entelektüellerdi, Hitler 1934'te böyle ilan etti. Nazi hareketi, "kadınları, kadının özgürleşmesinden özgürleştirecekti". Aslında, Weimar döneminde toplumsal reform ve kadın hareketlerinde önemli rol oynayanlar, Yahudi Alman kadınlarıydı. Böylece Hitler'in resmi açıklamaları iki farklı yönden amaca hizmet etmiş oluyordu – Yahudilerin Alman siyasetinden çıkartılması ve Almanya'daki bağımsız kadın hareketinin bastırılması. Disipline ve kurallara uygun davranışa öncelik veren Nazizm'in sunduğu özgürlükçü alternatif tanıtılırken Weimar döneminin deneysel laboratuvarının tamamen gözden düşürülmesi ve dağıtılması gerekiyordu. Nazi hareketi sayesinde güç kazandıklarını hisseden kadınlar, bu yoldaşlık ortamı içerisinde bir çeşit özgürlük yaşadılar – ataerkil düzene karşı çıkmayı amaçlayan feministler gibi değil, muhafazakâr, ırkçı bir devrimin temsilcileri olarak. Hitler'in faşist toplumunun gerçek anlamda Aryan üyeleri olarak, aksini iddia da etseler aslında

politiktiler. Gerçekten de, "Kadın Sorunu" artık mitinglere ve geçit törenlerine katılan, çalışmak için kamplara giden, yaz kamplarına, yürüyüş talimlerine, ev ekonomisi kurslarına, tıbbi deneylere ve bayrak çekme törenlerine katılan kadın ve kızlar biçimine bürünmüştü.

Volk ideolojisinin kendine özgü bir kadın estetiği anlayışı vardı. Güzellik –bu ideolojiye göre– sağlıklı beslenmenin ve sporun bir sonucuydu, kozmetik ürünlerin değil. Alman kızları ve kadınları, tırnaklarını boyamaz, kaşlarını almaz, ruj sürmez, saçlarını boyamaz ve kilo vermezlerdi. 1920'lerdeki kozmetik patlaması, kadınları fahişelere dönüştürerek Almanya'nın kadınlığını adileştiren ve ırksal bozulmaya yol açan Yahudi ticaretinin bir ürünü olarak görülmesi nedeniyle Nazi liderleri tarafından lanetlendi. Alman erkekleri, komşu kızlarıyla evlenmeliydi, kentli kızlarla ya da Hollywood tarzı vamp kadınlarla değil. Genç bir kadının doğal parlaklığı, fiziksel çabadan, açık havada dolaşmaktan ve en kutlanan haliyle hamilelikten kaynaklanmalıydı.

Hitler sıradan Almanlarda ırksal bir bilinç oluşturmayı hedeflediyse de birçok kadın için ırksal uyanış, siyasi uyanış anlamına da geliyordu. Kadınlar zaman zaman yıldırıcı olsa da daha çok canlandırıcı nitelikte olan kişinin hayattan daha çok şey beklemesini savunan tutkulu fikre uyarak hareket etmeye başladılar. Hatıratlarında ve röportajlarda *Hitler'in Şirret Kadınları*, gençliklerinde yaşadıkları benzer deneyimlerden bahsettiler: Temel eğitimlerini tamamlayıp yetişkinliğe erişirken hayatta bir yere gelmek istediklerini fark etmişlerdi. Bu istek, günümüzde klişe kabul edilse de o dönem için devrim niteliğindeydi. Mütevazı ailelerden gelen genç kadınlar, köylerini terk ederek sekreterlik ya da hemşirelik eğitimi programlarına yazıldılar ve siyasi harekete katılarak kendilerini göstermeye başladılar. Weimar'ın ilk kez oy veren seçmenlerinin kızları, Almanya ve ötesindeki fırsatların hayalini kurmaktaydı.

***

Bu kitapta yer alan kadınlar, Nazilerin savaş öncesi Yahudi politikalarından ender olarak bahseder ya da konusunu bile açmazlar. Gerçekten de Minsk'teki birlikleri eğlendiren bayanlardan biri olan Brigitte Erdmann, 1942'de annesine bir Alman Yahudisiyle ilk kez Belarus'ta karşılaştığını yazacaktı. Alman kadınları, "Yahudi Sorunu"nun Hitler ideolojisinde oynadığı merkezi rolün farkında mıydılar? Yahudilerin başına neler geldiğini biliyorlar mıydı? Almanya'da büyüyen Alman kızları sert propagandaya, posterlerde ve gazetelerde Yahudileri bayağı gösteren imajlara şahit oldular elbette. Kurgularda ve film sunumlarında Yahudiler tehlikeli tasvir ediliyordu – bilhassa kızlar açısından, Yahudiler şehvet düşkünüydü. Cinsellik kazanan bu biçimiyle Yahudi düşmanlığı, Alman Yahudileriyle Yahudi olmayanlar arasındaki en yakın ve duygusal anlamda yüklü ilişkiler alanını hedef almaktaydı. Kendi bedenlerini Yahudilere karşı canla başla savunması gerektiği düşünülen, savunmasız cinsel nesneler olarak görülen Almanya'nın "Aryan" kadın nüfusu düşünülerek hazırlanmıştı. Yahudi karşıtlığının bu biçimi, Alman erkeklerinin maço tarafını da tahrik ediyordu: Onurları ve erkeklikleri, kadınlarını "tehlikeli" Yahudilerden korumalarına bağlıydı.

Çocuk bakımı kurslarında kadınlar, "alt-insanların" yüz ve kafa biçimlerindeki iğrenç özelliklerini teşhis eden "ırk hijyeni" (sağlık) bilgileri aldılar. Ortaokullarda, çocuklar ayrıntılı birer soyağacı hazırlamaya zorunlu tutuldular. Bu, iki amaca hizmet etmekteydi: Çocuklar Alman neseplerinin farkına vardı ve öğretmenler kimin Aryan olup kimin olmadığını keşfetmiş oldu. Ders kitaplarının yeni baskılarında Yahudi karşıtı sloganlar ve grotesk Yahudi resimleri, Nazi sembollerinin ve Führer'in çekici, rötuşlu imgeleriyle birlikte yer almaktaydı. Çocuk bahçelerinde, hamamlarda ve maçlarda, Yahudilere

uluorta edilen hakaretler ve zorbalık gösterileri hoş karşılanmaya başlandı. Katolik bölgelerden birindeki Mardi Gras yürüyüşünde, ayrıntılı süslenmiş bir araba ve Filistin'e giden Ortodoks Yahudi kılığına girmiş Almanların yer aldığı bir kafile kullanıldı.

Savaşlar arası dönemde Alman kızlar, hem sokaklarda hem de okullarda siyasetin vahşetine şahit oldular. Bunu mazur görmenin ötesinde, seçilmiş düşmanlara ve savunmasız sınıf arkadaşlarına karşı harekete geçmeyi de öğrendiler. Okullardan birinde bir Alman kız, eskiden arkadaşı olan Yahudi bir kızı dövmeye kalkıştığında, Yahudi kız onu şaşırtarak karşı koydu. Alman kız, "Sen Yahudisin, bana karşılık vermemen gerekiyor," diyecekti.

Kasım 1938'deki pogroma gelindiğinde, I. Dünya Savaşı'ndan sonraki doğum patlamasında dünyaya gelen bebekler, yetişkinliğe ulaşmışlardı. Almanya'nın her yanında Yahudilere yapılan yıkıcı saldırıları duyuyor, görüyor ve okuyorlardı. Şehirlerde ve ufak kasabalardaki yüzlerce sinagog ateşe verilmiş, dükkân camları kırılmıştı. Fırtına Birlikleri ve SS askerleri, Yahudi mezarlıklarını tahrip ettiler, mezarları kazıp mezar taşlarını kırdılar. Binlerce Yahudi dövüldü ve otuz bin kadarı toplama kampına atıldı. Resmi Alman kaynakları, Yahudi ölüm sayısını doksan bir olarak bildiriyordu. Ne var ki tarihçi Richard Evans'ın tahminine göre bu sayı, üç yüz intihar dahil, bin ila iki bin arasındaydı. Almanya'daki yaklaşık dokuz bin Yahudi işletmesinin dörtte üçünden fazlası yağmalandı ve yok edildi. Alışveriş yapan kadın ve kızlar bu yıkıma tanık oldu; çoğu bu pisliğin temizlenmesi gerektiği yönünde yorumda bulundular ve yaşanan kargaşa ve rahatsızlıktan şikâyet ettiler. Berlin'de yaşayan sıradan halk, pogromda olanları örtbas etmek istercesine, yıkımın insani değil maddi yönü üzerinde durarak *Kristallnacht* "kırık camlar gecesi" adını verdiler. Söz konusu Berlinlilerden biri, sabah

ışığında cam kırıklarını gördüğünde kendi kendine şöyle düşündü: "Yahudiler, yeni Almanya'nın düşmanları. Dün gece, bunun anlamıyla yüzleştiler."

Alışverişi yapan ve mağazalarda çalışan Alman kadınları, Reich'ın tüketim toplumunda Yahudilerle her gün karşı karşıyaydılar. Erken boykot günlerinde hangi dükkâna gireceklerine, hangilerinden kaçınacaklarına onlar karar verdiler ve yerel işletmelerin el değiştirdiğini gördüler. 1933 öncesinde, KaDeWe ve Berlin Harrods'u içeren Tietz mağazalar zinciri gibi Almanya'daki en büyük mağazalar Yahudilerin elindeydi. Boykot sırasında Nazi Fırtına Birlikleri mağazaların vitrinlerini yıktılar ve kadınların içeri girmelerine engel oldular. Bunların çoğu küçük aile işletmeleriydi, ancak Tietz gibi nispeten büyük mağazalarda çok sayıda Alman kadını tezgâhtar olarak çalışmaktaydı. Yahudi müdürler yönetim kurullarından uzaklaştırılırken Nazi liderleri ve Alman sermayedarlar, işletmeleri değerinden ucuza satmaya zorlayarak Yahudileri ticaretten uzaklaştırdılar. Alman kadın tezgâhtarlar açısından bu "Aryanlaştırma", iş kaybı ya da yeni bir patronla çalışmak anlamına geliyordu. Her halükârda, Yahudilerin kurban edilmesinin gözle görülür hale gelişi ve Yahudi komşuların ve işverenlerin gidişi demekti.

1930'lardaki Nazi saldırıları, Alman Yahudileri için katlanılmaz boyutlara ulaştı ve nihayetinde, imkânı olan Yahudiler ülkeyi terk ettiler. 1940'a gelindiğinde Yahudilerin yarısı Almanya'yı terk etmişti ve bunun üçte ikisi çocuktu. Almanların bakış açısına göre ülkede kalan Yahudiler insan değil, Almanya'yı sürekli tehdit eden bir hayalet ya da şeytani güç gibiydiler. Minsk'teki askerleri eğlendiren Brigitte Erdmann gibi, Doğu'da Yahudileri görüp rahatsız olan Alman kadınları, Almanya'da büyürken her gün temas halinde olmalarına rağmen daha önce Yahudilerle karşılaşmadıklarına inanıyorlardı.

Alman Yahudilerinin içinde bulundukları zor durumun

toplum olarak görmezden gelinmesi, Alman kızlarının kadınsı tarzda bir sertlik sergilemesi yönündeki beklentiyle birleşti. Alman Kızları Birliği'ndeki genç kadınların spor antrenmanları arasında uygun adım yürüme ve keskin nişancılık alıştırmaları da bulunmaktaydı. Genç kadınlar, daha çok kızlar, saflar halinde tüfekle atış talimi yapıyorlardı. Uzun bir geçmişe sahip Prusya militarizmi genel savaşlar ve "nihai çözümler" kültürünü beslemekle kalmamış, yirminci yüzyılda aldığı faşist formda, kadınları da vatansever analar ve savaşçılar olarak askeri topluma dahil etmişti.

Bedensel aktivitelere nüfusun aptallaştırılması da eşlik etti. Bu tür konuların geleceğin anneleri için gerekli olmadığı gerekçesiyle Alman kız öğrencilere Latince gibi konular öğretilmekten vazgeçildi. Onun yerine, kızlara nasıl koca seçeceklerine dair tavsiyelerin verildiği broşürler dağıtıldı: Müstakbel eşe sorulması gereken ilk soru,"Irksal kökenin nedir?"di. Evlenecek yaşa gelmiş kadınlar için bu tarz bir rehberlik ve toplumsal destek faydalı kabul edilmekteydi. Anneliğin toplum içinde onaylanmasının da kendince bir cazibesi vardı. "Benim devletimde anneler en önemli vatandaşlardır," diye ilan ediyordu Hitler. Alman kadınları eskiden bu şekilde onaylanmıyorlar, daha fazla bebek bakımı merkezi ve daha fazla sağlık hizmeti ("ırk hijyeni") gibi hizmetler olmak üzere böylesine çok hizmet alamıyorlardı. Annelerin dörtten fazla çocuk yaptıkları için "Onur Nişanı"yla ödüllendirildikleri törenlerde kadınlar, şöhret statüsüne yükselmişlerdi.

Kişinin Nazi propagandasını ve Nazi liderlerinin beyanlarını doğru kabul etmeden önce ihtiyatlı davranması gerektiği açık. Bu propaganda, kadınları kendilerine özel *Kinder, Küche, Kirche* –çocuk, mutfak ve kilise– alanlarına geri itmek anlamına geliyordu. Ayrıca evlilikleri ve doğum oranını artıracağı düşünülen maddi teşvikler de Nazi liderlerinin beklediği sonuçları getirmemişti. 1935'ten sonra doğum oranı gerilerken

boşanma oranı yükseldi. İstatistiklere göre Alman kadını genelde bekârdı, sürekli karnı burnunda gezmiyordu ve evinde de oturmuyordu. Üçüncü Reich, Almanya'nın dört bir yanında (ve ileride işgal ettiği topraklarda) giderek artan temsilciliklerini ve bürolarını açtıkça kadınlar, Alman tarihinde daha önce görülmediği kadar çok çalışma hayatının gözle görülür bir unsuru haline gelmeye başladılar. Bu nesil grubuna dahil bir kadın, bunu I. Dünya Savaşı'nın kendilerine "herkesin bir mesleği olması gerektiğini" öğrettiğini söyleyerek özetlemekteydi. "İnsan evleneceğinden emin olamaz... Geleceğin ne getireceğini nereden bilebilirsiniz?"

Gene de Alman kadınlarının Hitler Almanya'sında sahip olduğu seçim özgürlüğünü fazla abartmamak gerekiyor. Yahudilerle evlenmeyi ya da genetik kabul edilen bir hastalıktan mustarip çocuklar yetiştirmeyi seçmeye hakları olmadığı kesindi. Tek meşru parti Nazi Partisi olduğundan siyasi seçenekleri kalmamıştı. Ayrıca kadınlara açık kariyerler de sınırlıydı. Savaş öncesi, okuldan yeni mezun olan ya da üniversiteye gitmeyi planlayan Almanların Reich için, genelde tarım alanında altı aylık bir görevde işçi olarak çalışmaları zorunluydu. Bu Reich İşgücü Hizmetleri kamplarında kadın erkek ayrılsa da ulusal bir işbirliği duygusu yaratabilmek adına, bütün sosyoekonomik sınıflar bir araya konulmaktaydı. 1938 başlarına gelindiğinde, Hitler'in savaş hazırlığının bir parçası olarak yükseköğrenime ya da meslek okullarına kaydolan bütün kadın öğrenciler, şu üç alanda temel eğitimden geçmek zorundaydı: hava savunması, ilkyardım ve iletişim.

Nazi sisteminin toplum kurallarına uymayanlara tahammülü yoktu. Bir kez askeri bürolara ya da hükümet bürolarına yerleştirildikten sonra kadın çalışanlar, hamilelik dahil sağlık nedenleri haricinde ya da karşılığında cezalandırıldıkları hatalı davranışlar dışında işten ayrılamıyorlardı. Reich'a hizmet görevi, çocukların kafasına okullarda ve gençlik programlarında

iyice yerleştiriliyordu. "Çalışmaktan kaçınanlar" ya da "kaytarıcı" olarak damgalananlar, "yeniden eğitilmek" üzere sayıları giderek çoğalan toplama kamplarına gönderildiler.

1941 yazında, Hitler'in orduları Doğu'da yeni topraklar ele geçirdikçe, daha çok kadının savaşla ilgili sanayi alanlarına, bürolara ve hastanelere yerleştirilmesiyle işgücünün hareket alanı genişledi. Nazi liderleri bütüncül bir savaşa ve bütüncül bir imparatorluğa hazırlanıyorlardı. Bütün Avrupa eninde sonunda Hitler'in Berlin'deki genel merkezinden yönettiği bir Aryan kalesine dönüşecekti. Küresel nitelikte böylesine bir tutku, yeni bir sınıfın, genç kadın ve erkeklerden oluşan Alman imparatorluk seçkinleri sınıfının yaratılmasını gerektiriyordu.

2
DOĞU'NUN SİZE İHTİYACI VAR

Öğretmenler, Hemşireler, Sekreterler, Eşler

Hitler ve dava arkadaşları, Nazi hareketinin ilk yıllarında imparatorluk ideolojilerini geliştirdiler ve toprak hırslarını perçinlediler. Almanya yeniden Avrupa'nın Büyük Gücü konumuna getirildiğinde, Kaiser'in teşebbüsü sonuca ulaşmış olacaktı. Bununla beraber, Britanya'nın deniz gücünü ve denizaşırı zenginlikler üzerindeki egemenliğini güvenceye alma yaklaşımı yerine Almanlar, Kıta Avrupa'sına ve bilhassa Doğu Avrupa'daki bereketli topraklara yoğunlaşan bir taktik benimsediler. Hitler'in ilkesi, Nazi hareketinin kutsal kitabı olan ve 1925'te basılan *Kavgam*'da ayrıntılarıyla açıklanmaktaydı:

Atalarımız... nasıl (toprak için) hayatlarını tehlikeye atarak savaşmak zorunda kaldılarsa gelecekte de bizim adımıza toprak kazanmakta ve dolayısıyla halkımızın hayatını kurtarmakta halkın inayeti değil sadece muzaffer kılıcın gücü etkili olacaktır...

Bu sorunun çözümünü sömürge iktisabından ziyade, bilhassa anavatanın alanını genişletecek, yerleşilmeye müsait bir bölgenin iktisabında aramak zorundayız... Böylece biz Nasyonal Sosyalistler, savaş öncesi dönemimizin dışişleri politikası eğiliminin altını bilinçli bir şekilde çiziyoruz. Altı yüz yıl önce bıraktığımız yerden devraldık. Durmaksızın Güney ve Batı'ya yönelen Alman hareketini durdurup bakışlarımızı Doğu'ya çevireceğiz.

Kavgam, anı, yergi ve doktrini alışılmadık şekilde birbirine karıştırmak suretiyle Nazi hareketinin amacını Hitler'in biyografisine bağlamaktadır. Geriye bakıldığında, Doğu Avrupa'yı sömürgeleştirme yönündeki bu aleni çağrının cüretkâr olduğu açık. Hitler'in takipçilerine verdiği emirlerin katliam niteliğindeki neticelerinden haberdarız. Avrupa üzerindeki egemenliğin şafağında, kendini Büyük Güç olarak algılayan iktidarın bu tarz imparatorluk iddiaları meşru kabul edildi. Hitler, bu toprakların halkının müşterek hakkı olduğu ve tarihi anlamda hak edildiği kanaatindeydi. Daha sonra, Ukrayna'daki sığınağında bu konu üzerine derin derin düşünecekti:

Alman sömürgeciler, güzel, geniş çiftliklerde yaşamalılar. Alman hizmetleri, harikulade binalarda sunulmalı, valiler saraylarda oturmalı... Hindistan, İngiltere için neydiyse Rusya toprakları da bizim için o anlamı ifade edecek. Alman halkına, bu toprakların geleceğimiz açısından önemini anlatabilseydim keşke! Sömürgeler bugün bizim yarın başkasının olsalar bile bu topraklar her zaman bizim olacaktır. Avrupa coğrafik bir birim değil, ırksal bir birimdir.

Kavgam'ın baskı sayısını 1930'larda artıran devlet, "kanın saflığının özünün" öğretilmesi amacıyla, kitabın sınıflarda kullanılmasını zorunlu kıldı. Ve Nazi usulü evlilik töreni Führer'den özel bir hediyeyi de kapsıyordu: Bütün Alman çiftlerine, *Kavgam*'ın düğün baskısı hediye edildi.

Kitabı alan yeni evli Alman kadın, başlarda Hitler'in Doğu'nun sömürgeleştirilmesi çağrısının sonuçlarını tam manasıyla kavrayamamış olabilir – zahmet edip kitabı okuduysa tabii. Gene de Hitler'in Almanya'nın 1914'teki hudutlarına tekrar ulaşma, hatta bu hudutları genişletme arzusu, halk tarafından kötü karşılanmadı. Büyük Savaş deneyimi –özellikle toprak kaybı yaşamanın utancı– Almanlar arasında ancak, 1920'lerin çok satan kitaplarından birinin adıyla *Volk ohne Raum*, yani yeterli alana sahip olmayan bir halk oldukları duygusunu güçlendirmeye yaramıştı. Nazi propagandacıları ve entelektüelleri, okul kitaplarında ve popüler sergilerde, Alman tarihini birbiri ardına gelen Doğu göçlerinin bir hikâyesi olarak yeniden yazdılar. 1938'e gelindiğinde, Hitler Gençliği'ndeki (BdM) Alman kızlar, "Doğu rüzgârına savurun flamalarınızı/Doğu rüzgârı onları kocaman açacaktır çünkü/Şuraya inşa etmeye başlayacağız/Zamanın kurallarına meydan okuyacak olanı" dizeli yeni şarkılar öğrendiler. 1942'de, Reich Propaganda Bakanı Joseph Goebbels ve ekibi, Berlin'de 1934 yılından beri hazırlıkları süren büyük çaplı bir sergi açtı: *Sovyet Cenneti.* Sergi 1,3 milyon Alman tarafından ziyaret edildi. Goebbels bu sergide, Bolşevizm dehşetiyle Alman *Drang nach Osten*'ini, yani Doğu'ya Yöneliş'ini bir araya getirdi. Sergide, haçlı seferlerine katılan Töton Şövalyeleri'nin, Hansa Birliği'nin gayretkeş Alman tüccarlarının ve Asyalı göçebe ve yağmacı toplulukların ilerleyişini birbiri ardına durdurmaya çalışan, çalışkan Alman köylülerinin Ortaçağ tarihi yoluyla Doğu Avrupa'daki Almanların izi sürülüyordu. *Sovyet Cenneti*'nde kadınlar da sevgi dolu eşler ve güçlü kuvvetli anneler olarak yer aldılar. Bu imge ve hikâyelerin, sıradan Almanları Doğu'ya gitmeye heveslendirmesi ve Bolşevizm karşıtı mücadeleyi, Polonya'nın 1939'da kontrol altına alınışını ve Sovyetler Birliği'nin 1941'de işgalini tarihi açıdan meşru ve gerekli kabul etmeye teşvik etmesi beklenmekteydi.

Üçüncü Reich döneminde Doğu'ya giden Alman kadınları, ilk yayılımcı Alman kuşağı değildi. Kaiser'in Sahraaltı Afrika'sındaki sömürgeci seçkinlerin arasında kadın misyonerler de vardı. Savaşlar arasındaki dönemde kadınlar sınır bölgesi hareketinde, Versailles Antlaşması şartları gereğince kaybedilen topraklarda oturan Almanları kurtarmak amacıyla eve yakın yerlere nakledildiler. Polonya'nın Eylül 1939'da yenilmesinin ardından, birkaç bin Alman kadın işçi olarak çalışmaya zorlandı ve izinlerini Polonya'da kullanmaya şiddetle teşvik edildi. Nazi Partisi'nin kadın hareketi, 1942'de "Birliklerimizin Doğu'da savaşarak ve kazanarak bir ucundan diğerine aştığı alanlar giderek genişledi ve mülki idareyle birlikte Doğu'ya (*Ostraum*) giden Almanların sayısı da giderek arttı… Savaşan birliklerin peşinden her seferinde Alman kadınları hızla yetişiyor," diye iddia ederek imparatorluk fantezilerini yeniden alevlendirecekti.

Zamanla, partinin üst kademelerinde bir göreve gelmeyi arzu eden her kadından, Doğu'daki topraklarda bir çeşit eğitim alması beklenmeye başlandı. 1943'te üç binden fazla genç kadın, kariyerlerine hazırlanmak amacıyla Polonya'ya gitti. Bu kadınlar Romanya'dan ve Ukrayna'dan, Zamosz gibi Polonya'daki özel köylere akın eden etnik Alman mültecilerle ilgilendiler ve onları eğittiler. Alman işgal kuvvetleri, bu köylerde çiftlik hayvanları ve kişisel eşyalar dahil Polonyalıların bütün mallarını çalarak onları gaddarca evlerinden atmışlardı. Almanların Avrupa'daki ve denizaşırı ülkelerdeki sömürgeci yayılım tarihi içinde en abartılı bölüm, Soykırım politikaları, toplumsal mühendislik planları ve kadın eylemcileri görevlendirmesiyle Nazilere aitti.

Nazilerin imgeleminde, doğudaki *Lebensraum*, ülke dışında bir Aryan yaşam alanı, her şeyin mümkün olduğu bir sınır bölgesiydi – yalnızca Almanların yaşadığı ütopik kolonilerin

yanı başında toplu katliam fabrikalarının inşa edilebildiği bir yer. "Doğu", dönemin edebiyatında ve filmlerinde görülen vahşi ama aynı zamanda da romantik kovboy-Kızılderili kalıplarını hatırlatmaktaydı. Üçüncü Reich popüler kültürü Vahşi Doğu'yu, Tötonik ödül avcılarının, müfrezelerin ve öncülerin arazileri ve buralarda yaşayan vahşileri ehlileştirdikleri bereketli topraklar olarak yansıttı. Nazi fotoğraflarındaki yük trenlerinde etnik Almanlar yer alırken yerel jandarma ve SS polisleri, at sırtındaki kovboylar misali, motosikletler üzerinde ovaları aşarken gösterildi. 1930'larda çok tutulan bir masa oyunu, Alman göçmenleri Doğu'daki öncüler olarak betimlemekteydi.

Amerikan Batısı'nı büyüleyici bulanlar arasında Hitler de vardı ve "Alman göçünü kullanarak (Doğu'yu) Almanlaştırma ve yerel halkı Kızılderililer olarak görme" görevini duyurmak suretiyle aradaki bağlantıyı açıkça ortaya koydu. Bu arada, Himmler ise Doğu'daki Nazi misyonunun, Almanya'nın Açık Kaderi olduğundan söz ediyordu. Birçok Alman, Karl May'in macera romanlarını okuyarak büyüdü ya da 1936 filmi, *Der Kaiser von Kalifornien*'i (Kaliforniya İmparatoru'nu) izledi ya da "Zencileri" kamçılamak için beyaz ceket ve parlak siyah çizmeler kuşanan bir Alman zorbayı anlatan 1941 yapımı *Carl Peters*'da daha büyük bir karakterle tanıştı. Bu kültürel ürünler de daha evvelki Alman ekspresyonistlerin korku ve gangster filmleri –*Nosferatu, Dr. Caligari'nin Muayenehanesi* ve *M*– gibi dönemin kültür eleştirmeni Seigfreid Kracauer'in ifadesiyle, "toplu düşünce şeklinin derin katmanlarının" yanı sıra, dönemin ve neslin "psikolojik tavrını" yansıtmaktaydı.

Lebensraum kavramının –Reich içindeki *Volksgemeinschaft*'a çok benzer bir yöntemle işlev görerek– Almanları, Doğu Avrupa'yı ele geçirme, sömürgeleştirme ve istismar etme yönünde harekete geçirmesi gerekiyordu. Almanya'nın sınır bölgelerini ve yurtdışındaki mirasını geri kazanmak ulusal bir

özgür irade eylemi olarak yansıtıldı: Wehrmacht'ın Polonya'ya ve Sovyetler Birliği'ne ilerleyişinin ardından milyonlarca sıradan Alman'dan onun peşinden, ele geçirilen topraklara imparatorluk yöneticileri ve göçmenler olarak gitmeleri beklendi. *Lebensraum* gerçeği, demokratik vaatlerini yerine getiremeyecekti.

Almanya'nın yıkıcı gücü, askeri kuvvetlerin, SS ve polisin, sivil hükümet temsilcilerinin ve imar yüklenicilerinin müşterek saldırılarından oluşmaktaydı. Hitler'den sonra Reich'ın en güçlü adamı, güvenlik araçlarını ve toplumsal mühendisliği kontrol eden SS ve polisin lideri Heinrich Himmler'di. Himmler'in Büyük Doğu Planı (*Generalplan Ost*) adını verdiği büyük planına göre Alman göçmenlere yer açmak için yirmi yıl içerisinde Slav ırkından otuz ila elli milyon "alt-insan" öldürülecek ve sınırdışı edilecekti. Bu arada, kalan "şanslı" esirler, efendilerine hizmet etmeyi sürdürebileceklerdi. Irk ve Yeniden Yerleştirme Bürosu ve Almanlaştırmanın diğer temsilcileri, işgal altındaki Doğu bölgelerine yayılarak ırk açısından kabul edilebilir etnik Almanları ve sömürgeleştirmeye uygun yerleşim bölgelerini aradılar. Himmler adamlarına, devlet onaylı çocuk kaçırma seferberlikleri düzenleme talimatı vermişti. Bunlardan bir çeşidi, uğursuz bir tabirle "Saman Hasadı Eylemi" olarak anılmaktaydı. SS askerleri, Ukrayna, Polonya ve Belarus köylerinde, sarı saçlı, mavi gözlü kız ya da erkek güzel bir çocuk gördüklerinde onu kaçırabiliyorlardı. SS ırk denetçileri, çocuğun damarlarında yeteri kadar Alman kanı taşıdığına karar verirlerse çocuk evlatlık olmaya aday demekti. Irksal meziyetlerini anne olmak suretiyle kanıtlamaya can atan, kısır ya da düşük yapmış Alman kadınları, bu çalıntı çocukları evlat edinmeye uygun adaylardı. Irk açısından değersiz oldukları anlaşılan çocuklar, yetimhanelere ya da zorunlu işçi kamplarına gönderildi; ya da bazı vakalarda, Nazi tıbbi deneylerinde kobay olarak kullanıldı.

Çocukların değerlendirilmesi ve dağıtımı yoluyla da Alman kadınları, Reich döneminde devlet eliyle yürütülen Soykırım'a katılmış oldular. Yerleştirme görevlileri ve ırk denetçisi rolündeki kadınlar, ırklarına göre toplanan çocuklara Doğu'dan Reich'a nakilleri sırasında eşlik ettiler ve evlatlık alındıkları evlere ya da devlet tarafından işletilen yuvalara yerleştirilmelerini sağladılar. Almanlaştırma, bu çocukların zorla asimile edilmeleri, Alman kadın sosyal yardım görevlileri ve anneler tarafından "uygarlaştırılmaları" anlamına geliyordu. Alman SS ve askeri kuvvetler, anti-partizan ve toplu intikam operasyonlarında babalarını vurduğu ve annelerini de toplama kamplarına gönderdiği halde, resmi Alman raporları, bu çocuklardan genelde pasif terimlerle "öksüz ve yetim" olarak söz ettiler. En meşhur kurbanlar, Lidice'den –Himmler'in yardımcısı Reinhard Heydrich'in suikastı nedeniyle Nazilerin yerle bir ettiği Çek köyünden– alınan 105 çocuk olsa da olayın boyutları bundan çok daha büyüktü: Kaçırılan çocuk sayısı tahminleri elli binle iki yüz bin arasında değişiyor. Savaştan sonra Polonya hükümeti ve hayatta kalan akrabalar, çocukların iadesini talep ettiler. Ne var ki çocukların çoğunun kimlikleri belli değildi ve kimliği belli olanları da Alman anneleri bırakmak istemedi. Böylece çocukların büyük kısmı Alman evlerinde büyüdüler ve çocukların çok azı nereden geldiğini öğrenebildi. Alman kadın idareciler ve Alman annelerin katılımı olmasaydı Nazi Soykırımı'nın bu yönü gerçekleşemezdi.

Himmler, düşmanları ortadan kaldırmak ve Aryan ırkını üremeye teşvik etmek suretiyle iki ayrı yoldan Alman ırkının güvenliğini ve yayılmasını sağlamaya çalıştı. Nazi hareketi, Avrupa tarihini yeni bir yöne, özündeki Yahudi karşıtı *Weltanschauung* (Dünya Görüşü) sayesinde, Yahudilerin ırksal-siyasi etkisinden kurtulmuş Alman egemenliği dönemine çevirmeyi amaçlamaktaydı. Şiddetli kriz dönemlerinde suçu "Yahudilerin" üzerine atmak Alman icadı değildi elbette; gene de "öteki"

kavramı diğerlerine nazaran Nazi ideolojisinde ayırt edici şekilde merkezi bir rol oynadı.

Nazi anlayışına göre Doğu'daki "yaşam alanı" çelişkili görünümler almaktaydı: Doğu yalnızca Almanya'nın müstakbel Cennet Bahçesi, fırsatlar ülkesi değil, aynı zamanda düşman bölgesiydi. İmparatorluk düşleri, Almanya ve Rusya arasındaki –Naziler tarafından çizilen tabloya göre– bayağı, tehdit oluşturan ırkların ve siyasi düşmanların yaşadığı topraklara bağlanmıştı. Böylesine paranoyak bir nefret, radikal nüfus politikalarını ve artırılmış güvenlik önlemlerini beraberinde getirdi – bunların hepsi de savaşa katılmayanların, Sovyet savaş esirlerinin ve özellikle de Yahudi erkek, kadın ve çocukların toplu infazına gerekçe olacaktı. Temmuz 1941 sonlarında başlayan, Almanların Sovyetler Birliği'nin hızla işgali tahminlerinin gerçekleşecekmiş gibi göründüğü dönemde Himmler, partizan yuvaları kabul edilen köylerdeki Yahudilerin, Belarus'taki bataklık arazilere öncelik verilerek yok edilmesini emretti. Toplu katliamlar savaş adı altında ve tarihçi Christopher Browning'in yerinde bir şekilde ifade ettiği gibi "zafer sarhoşluğu" içerisinde başladı.

Alman erkek ve kadınları, hangi yollardan geçerek Doğu'ya gittiler ve bu operasyona kaç Alman katıldı? Alman Ordusu'nun peşinden Alman hükümeti ve Nazi örgütleri, eski Sovyetler Birliği'nin işgal altındaki topraklarında en azından otuz beş bin sömürge görevlisine iş verdi. Nazi işgali altındaki Polonya da benzer şekilde, payına düşen fırsatçıları, girişimcileri, heveslileri, ikbal düşkünlerini ve eski mahkûmları kendine çekecekti. Toplamda, yaklaşık on dört bin Alman erkeği ve kadını, Genel Hükümet adıyla bilinen bu yönetimde görev yaptı. Tarihçi Michael Kater, yerleştirme operasyonlarına yardım etmeleri için on dokuz bin genç Alman kadının Polonya'nın Alman topraklarına katılan bölgelerine gönderildiğini tahmin ediyor. Alman postanelerinde, tren yollarında görevlendirilen kadınların sayısıysa daha da fazlaydı. Bu rakamlara, Himmler'in SS ve polis

personeli, Alman Kızılhaçı, Silahlı Kuvvetler genel merkezleri ve saha büroları ve devlete bağlı yüklenici şirketlerde çalışanlar dahil değil. Nakiller, işten ayrılmalar, muharebe kayıpları ile ziyaretler ya da aile üyelerinin kısa sürelerle yerinin değiştirilmesi, doğru rakam tahminini daha da zorlaştırmakta. Gene de evvelce verilen Doğu'daki kadın sayısı tahmini –yarım milyon– kayda geçirilen hemşireler, sekreterler, öğretmenler, eşler, Nazi Partisi eylemcileri ve yerleştirme danışmanlarının toplam sayısı temel alınarak bulunmuştur ve 1939'da Almanya topraklarına katılan Polonya dahil, Doğu ve Güneydoğu Avrupa'yı kapsamaktadır.

Bu bölümde, bu kategorilerin en genişlerine dahil olup da –öğretmenler, hemşireler, sekreterler ve eşler– Doğu'ya gitme fırsatını kabul eden ya da bu fırsat için mücadele eden kadınlarla tanışacağız.

Öğretmenler

İnsanlar, Nazi ülküsüne bir günde gönül vermediler; bunun için Reich'ın okullarında bitmek tükenmek bilmeyen bir beyin yıkama ve pekiştirme uygulanması gerekti. Hitler'e göre doğru düzgün bir eğitim, "ırk anlayışını ve ırk duygusunu içgüdülere ve zekâya, emanet edilen gencin yüreğine ve beynine kazımalı"ydı. 1934 reformuna göre okullar, gençleri ulusun hizmetinde ve Nasyonal Sosyalist ruhta eğitmeli; öğretmenler, bu ruhun aracıları olacak şekilde eğitim görmeliydi. Alman öğretmenlerinin üçte ikisi, bedensel ve ideolojik idmanlara katılmaya zorlandıkları eğitim kamplarına katıldılar.

Alman okullarındaki tarih dersleri, Almanların askeri kahramanlıklarına, geçmiş imparatorlara ve kahraman öncülere odaklanıyordu. Hitler, Şarlman, Büyük Friedrich ve Bismarck'la beraber, ulusal kahramanların arasına yerleştirilmişti. Dil öğreniminde konuşma kalıpları bölgesel diyalektle değil, ırksal farklılıklarla açıklanıyordu. Öğrenciler matematik derslerinde devlet yurtlarındaki özürlülerin hükümete

maliyetini hesapladılar. Bu şekilde, "gereksiz yiyiciler" olarak tabir edilen hastaların toplu katliamlarının ekonomik haklılığı genç zihinlere yerleştirilmiş oldu. Ders kitaplarından birinde, öğrencilere "Yahudileri nasıl teşhis edecekleri: yürüme şekli, duruşu, tavırları ve konuşurkenki hareketleri" öğretildi. Bir öğretmenin öğrencilerine söylediği şekliyle, Yahudilerin yalnızca dış görünüşleri değil, içleri de çirkindi. Bütün derslerin ortak teması, Alman ırkının üstünlüğüydü. Devlet okulunda okuyan Yahudi bir öğrenci, bir gün öğretmeninin sınıfa gamalı haç takarak geldiğini, kendisini parmağıyla gösterip "Sınıfın arka tarafına git. Bizden biri değilsin artık," dediğini hatırlıyor. Bu ilkelere karşı çıkan öğretmenler de, öğrenciler de sistem dışına itildiler. 1930'larda, uyumlu davranmayan ya da kurallara itaat etmeyen çocukların dövülmesi sıradan karşılanmaktaydı.

1933 tarihli Genetik Hastalıklı Nesiller Yetişmesini Önleme Yasası'nın uygulanması için öğretmenler özürlü çocukları ihbar etmek zorundaydılar. Bir çocuk paltosunun düğmelerini doğru dürüst ilikleyemiyorsa, sınavlarında kötü sonuçlar aldıysa ya da sporda veya oyun alanında uyum gösteremediyse "inceleme"den geçirilmesi için yetkililere bildiriliyordu. Bavyera köyü Reichersbeuern'de, tek odalı bir okul binasının mahrem ortamında böylesine ölümcül bir seçim gerçekleşti. 2011'de eski öğrencilerden biriyle, savaşta bir oğlan çocuğu olarak yaşadıklarını anlatmayı arzu eden, yetmişlerindeki Friedrich K.yla bir görüşme yaptım. Dışarıda, terasında oturup geleneksel öğleden sonra kahve ve pastasının tadını çıkarttık. Kahvelerimizi bitirdiğimizde, Friedrick K. ve sonradan bize katılan karısına, köydeki Nazi liderlerini sordum. Friedrich K. yörede görev yapan bir öğretmeni hatırlıyordu, Frau Ottnad; ancak bu öğretmen artık hayatta değildi. Kendini öldürmüştü. Yakınlardaki, kadının gömülü olduğu şapeli işaret etti ve mezarıyla ilgili bir şeyden, küçük köylerde yaşayanların fark edecekleri türden yerel ayrın-

tılardan bahsetti. Ona kadının ne yaptığını sordum. Duralayıp karısına bakınca karısı başıyla onayladı. Şey, diye anlatmaya başladı, köyümüzde birlikte oynamayı sevdiğim küçük bir kız vardı. İkimiz ağaçlara tırmanırdık. Sınıfta benim yanımda otururdu. Ancak kız arada sırada nöbet geçiriyordu. Sarası vardı. Frau Ottnad buna katlanamadı. Derken kız okula gelmeyi bıraktı; köyden de kayboldu. Biz çocuklar merak edip öğretmenimiz Frau Ottnad'a onun nerede olduğunu sorduk. Frau Ottnad, çocuğun dersleri böldüğünü ve uzaklaştırılması gerektiğini izah etti. Çocuk bir daha geri dönmedi.

Hemşirelik ve ebelikte olduğu gibi öğretmenlik mesleğinde de geleneksel anlamda kadın değerleri arasında kabul edilen analık özelliği varlığını korumuştu, ancak artık seçici bir şekilde "ırksal" kriterlere –kimin insan, kimin alt-insan olduğuna, kimin Alman olup kimin olmadığına, kimlerin topluma tam katılmayı hak edip kimlerin etmediğine dair verilen kararlara– göre uygulanıyordu. Öğretmenler, öğrencilerini gezmeleri için akıl hastanelerine götürdüler – o günlerde, akıl hastanelerine tımarhane deniliyordu. Böylece öğrenciler, gördükleri çarpık çurpuk ve bağırıp çağıran hastalara bakıp kendi "ırk sağlıklarını" takdir edebileceklerdi. Çocuklara bu "alt sınıfa" acımamaları gerektiği öğretiliyordu. Tarihçi Claudia Koonz'un gözlemlediği gibi bu geziler, bizden zor durumda olanlara ve toplum dışına itilenlere gözleri dikip bakmamayı gerektiren burjuva geleneklerine karşıydı. Nazi sosyalleştirmesi, alt seviyedekilere dik dik bakmayı kişinin üstünlüğünün onaylanması olarak görüp *teşvik etmekteydi.* İnsanlar, çekilen acılara kibirle şahit olmayı öğrendiler. Bu, Almanya ile sınırlı kalmayan bir pedagojik teknikti; alt sınıfa dik dik bakmak, Doğu'daki imparatorluk topraklarında bulunan "alt-insanlar"ı da kapsadı.

İdealist bir hayalperest olan Ingelene Ivens, işgal altındaki Polonya'da, düzgün Alman eğitimi uğruna mücadele veren

Hitler'in kadın savaşçıları arasındaydı. Ivens, öğretmenlik eğitimini Hamburg'da tamamladı ve sertifikalı bir öğretmen olmak için sınavlara hazırlanırken nerede öğretmenlik yapmak istediğini düşündü. Yalnızca en iyi notları alanlar dış ülkelerdeki görevlere veriliyordu, bu yüzden Ivens çok çalıştı. Çocukken babasıyla birlikte Hollanda'yı ziyaret etmişti; Hollanda hükümetinin başkenti olan Lahey şehrine ve özellikle de bir binaya, Alman Okulu'na dair hoş anıları vardı. 1942 ilkbaharında, Hitler'in orduları Avrupa'yı hâkimiyeti altına alırken Ivens, Berlin'deki Bilim ve Sanat Kültür Bakanlığı'ndan gelecek resmi atamasını bekliyordu. Nereye görevlendirilecekti acaba? Olasılıklar çoktu. Lahey en idealiydi elbette, ama Hollanda'da başka bir yer ya da Kuzey Fransa, Bohemya, Polonya, Letonya veya Ukrayna olabilir miydi?

Resmi mühürlü, ince mavi bir zarf eline ulaştığında Ivens, birdenbire kalbinin hızla atmaya başladığını fark etti. Zarfı yırtarak açıp okudu: "Bu yazıyla, Posen bölgesindeki Reichelsfelde devlet gramer okuluna atandığınızı bildiririz." Ivens şok geçiriyordu. Babası odadan çıkıp arkadaşlarını aramaya başladı. Reichelsfelde'nin nerede olduğunu bilen var mıydı? Edinebildiği bilgiyle geri döndü. Reichelsfelde, Polonya'nın Almanya topraklarına katılan bölgesindeki bir köydü. Köyde ne postane vardı ne tren istasyonu ne elektrik ne de sıhhi tesisat.

Ivens hayal kırıklığına uğramıştı ama yapabileceği bir şey yoktu. Emirlere uymak zorundaydı ve Lahey için üzülecek vakti de yoktu. Bavulunu toplamaya ve seyahat planları yapmaya başladı. Poznań'ın (Posen) bölge başkentine çağrılmıştı, buradan Reichelsfelde'deki okul binasına kadar olan on beş millik yolu yürüyerek ya da bisikletle aşacaktı.

Ivens, Almanya'dan Polonya'nın Warthegau bölgesine, ücra yerlerdeki tek odalık okul binalarını idare etmeleri için gönderilen birkaç yüz öğretmenden biriydi. Onların dışında Polonya,

Ukrayna, Litvanya, Letonya ve Bohemya-Moravya'nın (Nazi işgalindeki Çek bölgesi) diğer bölgelerine gönderilen binlerce öğretmen ve öğretmen yardımcısı vardı. Nazi yetkilileri bekâr kadınları bu kırsal karakollara göndermeye pek hevesli olmasalar da başka seçenekleri yoktu. Savaş devam ettiği için sivil masa başı görevleri ve meslekleri için erkek bulmak giderek zorlaşıyordu. Nazi liderleri, bekâr kadınların karşılaştıkları risklere bakmaksızın Doğu'daki "uygarlaştırma misyonlarının" peşinden gitmekte kararlıydılar. Okullar, etnik Almanları Nazi davasına çekmek ve kadın eğitmenlerden oluşan yeni bir seçkinler grubu yaratırken Alman olmayan çocukları okul dışına itmek için kullanılan ana kurumlardı. Mart 1940'a gelindiğinde, savaş başladıktan yaklaşık altı ay sonra, Berlin'deki Reich Eğitim Bakanlığı, Almanya'nın dört bir yanındaki yerel bürolarına, bu görevin yerine getirilmesi için eğitimli öğretmenleri Doğu'ya göndermeleri talimatı vermişti bile. Yalnızca Polonya'nın bir bölgesinde yaklaşık iki bin beş yüz Alman kadın, yalnızca Almanların alındığı okullarda çalıştı, beş yüz yuvanın kurulmasını örgütledi. Ivens gibi, bu öğretmenlerin de tayinleri üzerinde söz hakları yoktu; Reichelsfelde gibi görev yerlerinden uzaklaşmak yolundaki teşebbüsleri rutin şekilde reddediliyordu. Görevden kaçılmasını engellemek adına, Nazi Partisi Alman Genç Kadınları Derneği ve Kadın Organizasyonu, Doğu'ya tayinleri vatanseverlik görevi ve bir macera gibi göstererek teşvik etti.

Nazi Doğusundaki okulları ve anaokullarını yöneten öğretmenler ve yuva çalışanları, rejimin Soykırım seferberliğinin gelişimine ve uygulanmasına birkaç önemli noktadan katkıda bulundular: Alman olmayan çocukları okul sisteminden çıkarttılar; Polonya, Ukrayna ve Baltık ülkelerindeki etnik Almanların ideolojik açıdan beyinlerini yıkadılar; Yahudilerin ve Polonyalıların mallarını okullar ve öğrenciler menfaatine yağmaladılar ve Naziler Doğu'yu boşalttıklarında çoğu öksüz ve yetim olan öğrencilerini terk ettiler. Okullar genelde Reich

tarafından gönderilen Alman kadınlar tarafından idare edildi ve yerel etnik Almanlar da onlara yardımcı oldu. Polonya ve Ukrayna'da anaokulu öğretmen yardımcılığı yapan etnik Alman genç bir Letonyalı kadın, yaptıkları işi "boşuna çaba" olarak hatırlıyor. Yerel SS polisleri, her gün okullara daha fazla "ırksal açıdan değerli" çocuk bırakıp gidiyordu – bunlar ebeveynleri vurulan çocuklardı. Burada ve Doğu'daki başka yerlerde gelişmeye başlayan Nazi okul sisteminde, travma geçiren ve kendi çevresinden ayrılan bu çocuklardan Almanca öğrenmeleri, Almanca şarkılar söylemeleri ve düzgün davranışlar ve Alman ırkının üstünlüğü üzerine Hitler'in ünlü sözlerini ezberlemeleri beklenildi.

Hemşireler

Bütün meslekler içerisinde en fazla sayıda Alman kadınını doğrudan savaşın içine ve Nazi Soykırımı'na sokan meslek hemşirelikti. Bunun nedeni, hemşirelerin gelişmekte olan ırksal devlette, geleneksel ve yeni, çeşitli roller üstlenmeleriydi. Sıradan kadınlara "ırk hijyenini" ve kalıtımsal hastalıkları öğrettiler. Almanya'daki akıl hastanelerinde zihnen ve bedenen özürlü olanların seçilmesi işlemine katıldılar ve bu kurbanları, gaz odalarındaki ölümlerine götürdüler ya da zehirli iğnelerini yaptılar. Doğu bölgelerinde Alman askerleriyle ilgilendiler, Sovyet savaş esirleri ve Yahudilerin mağduriyetlerine ve idamlarına şahit oldular. Toplama kampı revirlerinde çalıştılar. Yakın mesafeden kurbanlara ateş etme tecrübesinden etkilenen Alman SS polislerini ve askerleri teselli ettiler. Resmi sağlık kontrolleri için gettoları ziyaret ettiler ya da meraktan veya bir eşyanın ya da bir hizmetin peşinde, kendi başlarına gettoları gezdiler. Kendilerinden yardım dilenen Yahudi sürgünler tren vagonlarına yüklenirken platformlarda beklediler. Hemşireler, Avrupa'daki Yahudi Soykırımı'nın en önemli tanıklarıydı ve içlerinden bazıları, Almanya'dan

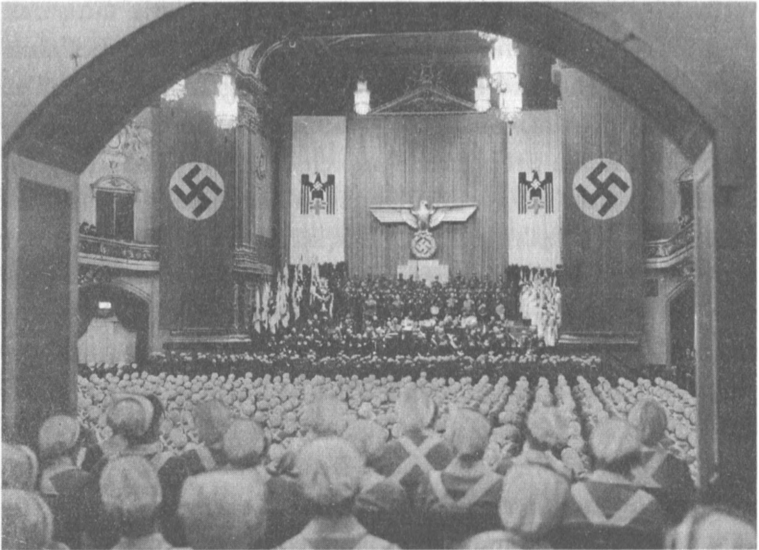
Polonya'ya yayılan ötenazi programlarında toplu cinayetler işlediler. Nazi rejiminin hemşireleri kimlerdi ve hangi koşullarda Doğu'ya gitmişlerdi?

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında hemşirelik mesleği soylu bir görev çağrısı haline geldiğinde, yalnızca orta ve üst sınıftan kadınlara açıktı. Almanya'nın militarist kültüründe, "evin meleğinden" savaş zamanlarında düzen ve hijyen sağlaması ve saha hastanelerindeki hasta Alman askerlere bir anne gibi bakmak için kanatlarını açması bekleniyordu. Gerçekten de askerler, uzun beyaz elbiseleri ve kanatlı kepleriyle yataktan yatağa koşan bu hemşirelere "Cephenin Melekleri" adını vermişlerdi. 1930'ların ortalarına gelindiğinde, yeni ırksal hiyerarşi ve ulusal birlik çağrısı sayesinde Alman toplumundaki sosyal farklılıkların azalması, toplumsal konumun önemini ortadan kaldırmıştı ve Hitler'in küresel savaş planları, hemşirelerin kitleler halinde yer değiştirmesini gerekli hale getirdi. "Örnek" hemşireler, ev idaresi kursları vermek ve özellikle Hitler Gençliği'ndeki kızlarla tanışmak ve onları göreve almak için köylere ulaştılar. Personel alım memurları genç kadınları vatansever sloganlarla ve temiz, beyaz üniformaları içerisinde gülümseyen hemşirelerin egzotik ortamlarda propaganda amaçlı çekilmiş görüntüleriyle kandırıyorlardı. Bu görüntüler savaşı kan dökülen ve şiddet dolu değil, iyileştirmeyle ve anaçlıkla alakalı bir deneyim olarak yansıttılar. Yeniyetmelerin çoğu, Reich'ın hizmet çağrısını kabul etmeye hazırdı; köylerinden kaçmak istiyorlardı ve çocuk bakımı kurslarında ağır dozda hijyen ve kalıtsal biyolojiye maruz kalmışlardı. Naziler Polonya'yı ele geçirdikten hemen sonra 1939'un sonu ve 1940'ın başındaki seferberlikte, on beş bin kadar kadın işe alındı.

Nazi döneminde, hemşirelik akut şekilde nasyonalist ve ideolojik bir karakter kazandı. Özel dikim elbiseler ve mütevazı kepler, I. Dünya Savaşı kıyafetlerinin yerini aldı. Yeni üniformaların

en önemli parçası, askeri tarzda onur ve örgütsel üyeliğin göstergesi olan yaka iğneleriydi. SS subayı ve tıp doktoru Ernst-Robert Grawitz önderliğindeki Alman Kızılhaçı'nın hemşiresi olmakla gurur duyan bir karısı olan Heinrich Himmler'le gayri resmi fakat önemli bağları vardı. Nazi Partisi, kendi "kahverengi hemşireler" kadrosunu oluştururken Kızılhaç hemşirelerinin sertifikalarını da düzenledi. Yahudi hemşirelerin yalnızca Yahudi hastanelerinde çalışmaya ve Yahudi hastalarla ilgilenmeye izni vardı. Bir hemşirenin bütün hastanelerde çalışmasına izin veren tam sertifikayı alabilmesi için Aryan soyundan geldiğini ve siyasi açıdan güvenilirliğini kanıtlaması gerekiyordu.

Artık dönüştüğü haliyle hemşirelikte insancıl ideallere fazla yer kalmamıştı. Erfurt'ta eğitimini tamamlayan bir hemşire, eğitmenlerden birinin "nefret, soylu bir duygudur" yorumu karşısında şoke olmuştu. Hemşirelerin geleneksel değerleri –fedakârlık, disiplin ve sadakat– artık savaşmak için kullanılıyordu.

Yemin töreni için Berlin'de toplanan Kızılhaç hemşireleri.

Hemşirelerin görevi, eğitmenlerin ısrarla üzerinde durduğu şekilde, askerlerle ilgilenerek morallerini yükseltmek ve sağlıklarına kavuşmalarını sağlamak suretiyle Alman Ordusu'nun savaş gücünü artırmaktı. Her Alman askeri gibi hemşireler de Führer'e yemin etmek zorundaydılar. Riga'ya gönderilen bir Kızılhaç hemşiresi, yakın bir tarihte, kendilerine "Rusya'daki kötü ruhlu insanlar" ve çocukları katledip yok eden "Bolşevik komünistler"in öğretildiğini video kamera karşısında açıkladı. Videodan, kadının "Yahudiler" demek üzereyken kendine çabucak hâkim olduğu ve "Bolşevik komünistler" kelimelerini kullandığı açıkça anlaşılıyordu. "Bize söylenenlere hepimiz inandık," diyordu hemşire.

Hemşireleri işe alan görevliler, 1938'de, bir çoban kızı olan Erika Ohr'a yaklaştıklarında Erika, Svabya, Ruppertshofen'deki bir rahibin evinde hizmetçi ve dadı olarak çalışmaktaydı. Özellikle köylülerin Erika'ya kuşkuyla yaklaştıkları düşünüldüğünde, genç kadının kendini burada evinde hissettiği söylenemezdi – tek başına bir rahibin evinde çalışan, genç, bekâr bir kadın? Yerel Nazi Partisi eylemcileri rahiple konuşup Ohr'un Parti'nin Alman Kızları Birliği'ne katılması yönünde tavsiyede bulundular. Başka şansı olmadığını düşünen Ohr birliğe katıldı. Gene de toplantıların çoğu akşamları, rahibin mutfağında çalıştığı saatlerde düzenlendiğinden Ohr fazla toplantıya katılamadı. Ohr katıldığı toplantılarda ideolojik konulara girildiğini hatırlamıyor – hikâyesini anlatırken bu ayrıntıları hasıraltı etmiş de olabilir elbette– ama jilet gibi ütülü beyaz bluz ve lacivert etekten oluşan üniformasını aldığını unutmamış.

Ohr'un geleceği açısından daha etkili olan, büyük ihtimalle gene Nazi Partisi tarafından düzenlenen bir etkinlikte iki Kızılhaç hemşiresiyle tanışmasıydı. Bu hemşire kızlar da ağabeylerinin aile işlerini devralacağını anladıktan

sonra başka bir seçenek bulmaya ve meslek sahibi olmaya karar veren çiftçi kızlarıydı. Ohr, üzerlerindeki Kızılhaç üniformaları ve yaka iğneleriyle bu kızları ilham verici bulacaktı. Hemşireler, bir çoban hayatından ya da bir rahibin evinde hizmetçi olarak çalışmaktan kurtulması için Ohr'a bir kaçış planı sundular. Ohr, kendi ifadesiyle, "daha fazlasını istiyordu"

1939'da on sekiz yaşına basar basmaz Ohr, en yakın şehirdeki hemşire okuluna yazıldı. Ne var ki ilk önce Reich İşgücü Hizmetleri'ndeki zorunlu görevini tamamlaması, ardından da Aryan ırkından geldiğini ispatlayan belgeyi alması gerekiyordu. Bürokratik evrak işleri bittiğinde Ohr işverenini, yani rahibi, gitmesi için izin vermeye ikna edecekti. Ayrılacağı dedikoduları dolaşmaya başladığında, komşuları Ohr'un, rahibin aşçısının, Kızılhaç hemşiresi olacağına inanamadılar. Ancak genç kadının koca bavulu toplanıp Stuttgart'a gönderildiğinde, inanmaktan başka seçenekleri kalmadı.

1939'da patlayan savaşla birlikte, hemşirelere ve kadın sağlık hizmetlilerine duyulan ihtiyaç da artmaya başladı. Ohr'un başvurusu münasip bir zamanda yerine ulaşmıştı. Ne var ki Ohr başvuru formunu hevesle doldururken kendi gibi çok sayıda genç kadının yaralı askerler ve SS polisleriyle ilgilenmek üzere Almanya'nın ve Avrupa'nın bir ucuna gönderileceğini ve bazılarının akıl hastanelerinde ve kamp revirlerinde çalışarak "yaşamaya layık olmayan canlı"lar olarak kabul edilenleri öldüreceğini tahmin edemezdi. Ekim 1940'ta, diğer on dokuz kızla birlikte sonbahar eğitim kursuna başladı. Kadın amirleri, başhemşireler, yaşça Ohr'dan çok daha büyüktü; bir tanesi I. Dünya Savaşı'nda görev yapmıştı. Hepsi de son derece becerikli hemşirelerdi, dürüstlüğe ve temizliğe değer veriyorlardı. İçlerinden bazılarının, genç hemşirelere emir vermekten zevk aldığı açıktı. Bir tanesi, ağırbaşlı bir görüntü yaratabilmek adına bütün hemşirelerin

Erika Ohr, 1941

saçlarını ortadan ikiye ayırmaları hususunda ısrarlıydı. Ancak Erika Ohr'un tercihi başkaydı. Saçını yandan ayırdı. Evini ziyaret ettiği sırada üniformasıyla çekilen fotoğraftan kendiyle ne kadar gururlandığı belli oluyor.

Stuttgart'taki çeşitli kliniklerde ve hastanelerde iki sene yoğun eğitim gördükten sonra Ohr, tam hemşirelik sertifikasını ve tayin emrini aldı. Alman Kızılhaçı'nın bütün üyeleri, –bir dizi dini kurum, Parti ve hükümet teşkilatlarına bağlı hemşireler gibi– askeri göreve çağrılabiliyordu. Hitler savaş hazırlıklarının bir parçası olarak Kızılhaç'ı ordunun emrine verdiğinde, 1937'de uygulanan resmi politika bu şekildeydi. Ohr

hemşirelik eğitimine yazıldığında bu politikadan haberdardı, gene de reddedilmesi mümkün olmayan tayin emrini aldığında endişeye kapıldı. Bir hata mı yapmıştı acaba?

Ohr, Stuttgart Askeri Hastanesi'nde Alman askerlerle karşılaşmış, yaralarıyla ilgilenmişti ancak şimdi cephede ve yabancı bir ülkede çalışmak zorundaydı. Nazi işgalindeki Avrupa'nın ya da Kuzey Afrika'nın herhangi bir yerine gönderilebilirdi. Ohr'un yurtdışı tecrübesi yoktu; Güney Almanya'da doğduğu kasabanın en fazla yüz elli kilometre dışına çıkmıştı. 3 Kasım 1942 tarihli resmi yer değiştirme evrakını almak için Stuttgart'taki bölge askeri şubesinde hazır bulunduğunda gergindi. Ukrayna'ya tayini çıkmıştı. Ohr'un gideceği yer hakkında uzun uzadıya düşünmeye vakti yoktu: Birkaç güne kadar Berlin'e gitmesi gerekiyordu. Bavulunu alelacele topladı ve ailesine tayin edildiğini haber verdi. Kendisini Ukrayna'ya götürecek trene bindiğinde ise binlerce asker arasında tek kadının kendisi olduğunu anladı. Onu yolcu etmeye kimse gelmemişti.

1941 yazında, iyi eğitimli bir genç kadın olan ve seçkin bir soydan gelen Annette Schücking de ısmarlama Kızılhaç üniformasını giymişti. On dokuzuncu yüzyılın değerli edebiyat şahsiyetlerini içeren bir aileden gelmekteydi. Büyük büyükbabası, kahraman roman karakterleri ve Vestfalya üzerine romantik düşünceleri Nazi kültürünün ideallerine uyan bir edebiyat devi olan Annette von Droste-Hülshoff'un yakın dostuydu.

Schücking, Hitler yanlısı bir devlette ataları nedeniyle değerli biri kabul edilse de ailesinin liberal siyasi görüşü için aynı şeyi söylemek mümkün değildi. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) –Weimar Cumhuriyeti'nin temellerini atan parti– aktif bir üyesi olan Schücking'in pasifist babası, Naziler 1933'te iktidara geldiğinde siyasetten men edilmişti.

Entelektüel ortamlara alışkın olan ve babasının yazgısından çekinen Schücking, kadınların yüksek eğitime girmesini kısıtlayan son derece rekabetçi kota sistemine rağmen hukuk diploması almaya karar verdi. Bir vatansever ve idealist olan Annette, diktatörlüğü mahkeme salonlarında yenebileceğine inanıyordu.

Ne var ki Schücking, çok geçmeden Nazi sistemini ve bu sisteme egemen erkekleri değiştirme konusunda çaresiz olduğunun farkına vardı. Münster Üniversitesi'nde sınıfındaki iki kadından biriydi; diğer kadınla birlikle onların seminerlerdeki mevcudiyetlerini geleneklere bir hakaret olarak gören kibirli profesörlerin sürekli alaylarına maruz kaldılar. Gene de güçlü akademik performansı sayesinde Temmuz 1941'deki ilk devlet sınavında profesörlerinden geçer not aldı. Sınavda ne kadar başarılı olursa olsun, Schücking'in avukatlık yapması mümkün değildi: Hitler, kadınların hâkimlik, savcılık ve avukatlık yapmalarını yasaklamıştı.

Her halükârda, Schücking diplomasını alamadan savaş zamanı işçilik görevini yerine getirmesi için çağrıldı. Schücking'in elinden ne gelirdi? Rutin kâtiplik görevinden kaçınmak istiyordu ve fabrikada çalışamayacak kadar da eğitimliydi. Nazilerden ve onların siyasi hak ve özgürlük sınırlamalarından nefret ediyordu. Kariyer hayalleri de parçalanmıştı ama Schücking yine de görev duygusuna sahip gururlu bir Alman'dı.

Yaşıtı genç Alman erkekleri savaşa gönderilmişti ve birilerinin onlarla ilgilenmesi gerekiyordu. Bu durumda, Schücking'in evde oturması mümkün değildi. O dönemde, Alman sinema salonlarında oynatılan bir haber filminde –*Mothers in Mogilev*– Belarus'ta kadınlara özgü görevleri yerine getiren, Hitler'i karşılayan, yaralı askerlere bakan, ilaç dozlarını ölçen, genç askerlere içecek ve yiyecek servisi yapan hemşireler gösteriliyordu. Birkaç aylık bir eğitimin ardından

Annette Schücking hemşire üniformasıyla, 1941 yazı.

Schücking, Ukrayna, Novgorod Volynsk'te, çoban kızı Erika Ohr'un gittiği yere yakın bir asker evine atandı.

Ohr'un hırsı ve Schücking'in idealizmi, hemşirelikte ifadesini bulmuştu. Çok sayıdaki hemşire arkadaşları ve ordu destek elemanı gibi, bu ikisinin Ukrayna ve Rusya'da görevlendirilmesi de Hitler'in açtığı Soykırım savaşının ayrılmaz bir parçasıydı. Bu hemşireler bireysel eylemleriyle değil ama iştirak ettikleri için suçluydular, suç rejiminin temsilcileriydiler. Bununla beraber, toplu cinayetler işleyen başka hemşireler vardı. Bütün kadın meslekleri içerisinde hemşirelik, ötenazi programı ve kamplardaki tıp deneylerinde en yoğun belgelenmiş suç oranına sahipti.

Pauline Kneissler vakası, Alman hemşire katiller içerisinde

daha fazla bilinenlerden birisi. Kneissler, Ukrayna'nın Odessa bölgesinde, zengin bir etnik Alman ailesinde büyüdü. Bolşevik devriminden kaçan Kneissler ailesi Vestfalya'nın yolunu tuttu ve burada, Pauline'nin babası önce tarım alanında çalışmaya başlayıp sonunda Alman devlet demiryollarında bir iş buldu. Kneissler 1920'de Alman vatandaşlığını kazandı ve Ren Nehri üzerindeki Duisburg'da hemşirelik okudu. 1920'lerin başında, farklı kurumlarda eğitimini tamamladı ve ardından, Berlin'deki bir akıl hastanesinde belediye hemşireliği görevi elde etti. 1937 yılında Kneissler Nazi Partisi'ne katıldı. Aynı zamanda Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği, Nasyonal Sosyalist Yardım Derneği, Reich Hava Akını Korunma Birliği ve Reich Hemşireler Birliği'nin de bir üyesiydi. Nazi örgütlerindeki aktif rolü ve akıl hastanesindeki tam zamanlı işinin yanı sıra Kneissler, Protestan kilisesi korosunda şarkı söylemekten de keyif alıyordu.

Aralık 1939'da, polis Kneissler'den yeni senenin başında İçişleri Bakanlığı'na rapor vermesini talep etti. Kneissler'e verilen adres aslında Nazi ötenazi programının Columbus Haus'daki genel merkeziydi. Burada, Kneissler ve yirmi diğer hemşire, Führer'in Kançilaryası'ndan Werner Blankenburg tarafından kısaca bilgilendirildi. Kneissler daha sonra şöyle ifade verdi:

Führer, savaş münasebetiyle yayınlanmayan bir ötenazi planı geliştirmişti. Katılıp katılmamak hazır bulunanların isteğine bağlıydı. Aramızdan bu programa itirazı olan çıkmadı ve Blankenburg bize yemin ettirdi. Gizlilik ve itaat yemini ettik ve Blankenburg bize, bu yemini ne şekilde olursa olsun bozmanın cezasının ölüm olduğunu hatırlattı.

Hemşireler, Stuttgart'a yaklaşık kırk mil mesafede ve Ohr'un hemşirelik eğitimini aldığı yere yakın, Ortaçağ'dan kalma Grafeneck Şatosu'na atandılar. Württemberg düklerinin

eski yazlık malikânesi olan şato, en yakın kasabadan birkaç mil uzaktaydı ve bir tepenin üzerine kondurulmuştu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra da özürlüler evine dönüştürülmüştü.

Kneissler'in görevi, Grafeneck'e nakledilmek üzere seçilen hastaların listesiyle etraftaki kurumlara yolculuk etmekti. Bu nakillerden sorumlu olan Bakım Kurumları Yardım Vakfi'ndan (Charitable Foundation for Institutional Care 51) Bay Schwenninger'in elinde öldürülecek olan sürgünlerin listesi vardı. Bu listenin, ziyaret ettikleri tesislerdeki hasta listeleriyle karşılaştırılması zorunluydu. Kneissler'e göre hastaların "hepsi ciddi vakalar değildi"; çoğu "fiziksel olarak iyi durumdaydı". Herhangi bir günde, Grafeneck'e yaklaşık yetmiş hasta nakledilmekteydi ve Kneissler de hastalara eşlik eden hemşirelerden biriydi.

Hastalar Grafeneck'te koğuşlara yerleştiriliyor ve iki doktor tarafından üstünkörü muayene ediliyorlardı. Bir soru formuna verilen cevaplara göre, "hangi hastalara gaz verilip hangilerine verilmeyeceğine bu iki doktor karar veriyordu... Çoğu durumda hastalar, şatoya vardıktan sonra yirmi dört saat içerisinde öldürüldü" Doktorlar gazdan önce kurbanlarına 2 cc morfin-skopolamin enjekte ettiler; sonrasında, cesetlerin çoğunu parçalara ayırıp incelediler. Cesetlerin yakılmasının ardından küller birbirine karıştırılıyor ve ayrı kül saklama kaplarına konulup matbu bir mektupla birlikte kurbanların ailelerine gönderiliyordu. Programın gizliliğini ve failleri korumak adına, başsağlığı mektuplarında uydurma doktor isimleri kullanılıyor ve ölüm sebepleri değiştiriliyordu.

1940 yılının Ocak ve Aralık ayları arasında, sağlık çalışanları Grafeneck'te 9.839 kişiyi öldürdü. Hastaların gazla zehirlenmesine tanık olan Kneissler bunu korkunç bulmakla birlikte, çok da kötü olduğunu düşünmemişti. Sonuçta, o ve çalışma arkadaşlarının mantığına göre "gazla ölüm can yakmıyordu"

Kneissler, Grafeneck, Hadamar ve Almanya'nın diğer "ötenazi" merkezlerinde, beş sene boyunca neredeyse her gün, zih-

nen ve bedenen hasta olanlara gaz verme prosedürüne, hastaların aç bırakılmasına yardım etmek ve zehirli iğneler yapmak suretiyle mesleği icabı katillik yapmaya başlamış oldu. Savaştan sonra Kneissler'in fail rolü herkes tarafından öğrenildi. Ancak kısa bir süreliğine Doğu'ya da gönderilmiş olduğu o kadar bilinmiyordu – bu atama sayesinde toplu cinayet prosedürleri, Almanya'dan Polonya ve Belarus'a aktarılabilecekti.

Pauline Kneissler'in Nazi idaresinde amacından sapan mesleği, onu öldürmesi için yetiştirmişti ve öldürmesi bekleniyordu. Kneissler, Hitler tarafından onaylanan özel bir katil birimine katıldı. Buna karşın, Doğu'daki diğer Alman kadınları tarafından işlenen belgelenmiş cinayetler, mesleki eğitimlerinin dayatmasından ziyade fırsatını bulmaları, karakter özellikleri ya da güç ve şiddet içeren ortamlara yakınlıkları gibi nedenlerden kaynaklanmaktaydı. Toplama kampı ve hapishane sistemindeki kadın gardiyanlar bile mahkûmlara ve hastalara davranışlarındaki zalimliğin derecesine kendileri karar verebiliyorlardı. Nazi rejimi binlerce kadını suça iştirak etmeleri, Reich düşmanlarına karşı zalim ve sadistçe davranmaları için eğitti, ancak kadın katillerden oluşan çekirdek kadrolar oluşturmak gibi bir hedefleri yoktu. Bilhassa toplama kampları, hapishaneler ve akıl hastanelerindeki terör sisteminin dışında, kadınlardan şiddet içeren davranışlarda bulunmaları ya da öldürmeleri beklenmiyordu. Cinayetleri işleyenler, bunu toplumdan dışlanmamak için değil, mükâfat ve onaylanma beklentisiyle, verimli sosyo-politik ortamdaki "fırsatlardan" istifade etmek için yaptılar. Doğu'da doğrudan cinayet işleme ihtimali en yüksek olanlar, öğretmenler ya da hemşireler değil, sekreterler ve eşlerdi. Suç işlenen sahnelere ve toplu cinayetleri yöneten ya da işleyen erkeklere yakın olanlar, kaçınılmaz şekilde bu suçlara dahil oldular – ve ileride anlaşılacağı üzere, zorunlu olduklarından fazlasına iştirak ettiler.

Sekreterler

Hemşireler haricinde, Hitler'in Soykırım savaşının günlük operasyonlarına en çok katkıda bulunanlar Alman sekreterler ve Doğu'daki devlet kuruluşları ve özel kuruluşlarda çalışan dosya kâtipleri ve telefon operatörleri gibi büro yardımcılarıydı. Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesinden önce bu kuşaktan kadınların kaderini belirleyecek bir başka devrim yoldaydı: modern işyerlerinin doğuşu ve buralarda çalışan bekâr kadın sayısındaki ani artış. 1925'e gelindiğinde, beyaz yakalı sekreterlik görevlerindeki kadınların sayısı, on sene öncesine göre üç kat artmıştı. 1933 ile 1939 yılları arasında genç kadınlar giderek daha çok, geleneksel tarım ve ev işlerinin dışında işler aradılar. Kadınlar Yahudi Soykırımı'nı destekleyen, örgütleyen ve uygulayan bürokratik devletin ve kurumların çeşitli kademelerini doldurdular. Weimar döneminin sıradan genç kadınları, özgür ruhlu ve uçarı olmadıkları gibi, Nazi döneminde de geleneksel Alman kıyafeti içindeki bir ev kadını değildiler. Daha ziyade, çok çalışan, az maaş alan sekreter rolündeydiler. Çağdaşlaşma eğlenceli olabileceği kadar yorucu da olabiliyordu.

Nazi sistemi içinde istismar edilseler de genç kadınlar idari alanlarda yeni fırsatlar yakaladılar. Kadınlar Reich'da ya da yurtdışında bir büroda, bir kamu kurumunda ya da silah sanayiinde çalışabiliyorlardı. Doğu'daki bürolarda çalışmak üzere Almanya'yı terk eden en az on bin sekreter arasında Ilse Struwe de vardı.

Ilse hayat dolu bir çocuktu – daha sonra hatırladığı kadarıyla sessizliğin düstur kabul edildiği Prusya'ya özgü evi için biraz fazla delişmendi açıkçası. Yatalak annesi ondan uslu durmasını, göze görünmesini ama sesinin çıkmamasını istiyordu. Bir meyve toptancısı ve Nazi Partisi üyesi olan babası, söz dinlemediğinde Ilse'yi döverdi. Ilse çok geçmeden, insanlar tara-

fından sevilmek ve kabul edilmek istiyorsa cesur ve uslu bir kız olması gerektiğini ve en iyisinin otoriteye karşı çıkmamak olduğunu öğrendi. Boyun eğerek yaşamaya devam etti.

Struwe on dört yaşında annesini kaybetti. Daha sonra Ilse ölü annesinin huzur dolu yüzüne baktığını ve yüzünde, "Tanrım, şükürler olsun, bu hayatla işim bitti," der gibi bir ifade gördüğünü hatırlıyor. Struwe, annesinin cenazesinde Alman Kızları Birliği'nden kendisini etkileyen üç kızla tanıştı. Kızlar, tek başına olduğu ve yas tuttuğu bu zamanda Struwe'yi gençlik hareketine katılmaya davet ettiler. Struwe toplantılara gitti ve yaşıtlarının kendisini aralarına kabul etmelerinden hoşlandı. Nazi Partisi'nin yarı askeri örgütünde (SA) görev yapan, kendisiyle aynı mahalleden bir delikanlıyla tanıştı. Delikanlı şaklabanlıklar yapıp onu güldürüyordu. Daha sonra delikanlı, Nazi işgali sırasında Polonya'ya paraşütle indirildiğinde memleketine, sevgili Ilse'sine mektuplar yazacak ve yaşlı bir Yahudi'nin sakalını kestiğini anlatıp övünecekti. Struwe zamanla bu çocuktan eskisi kadar hoşlanmamaya başladı.

Struwe büyürken baskıcı ev ortamından ve köyünden kurtulmanın birtakım yolları olduğunu keşfetti. Bütün hayatı boyunca Ilse'ye bağımlı yaşayan bedbaht annesi, kızına mesleki eğitim almasını öğütlemişti. Struwe liseye gitmek ve meslek okulunda sekreterlik eğitimini almak için Berlin'e taşındı. Babası, Struwe evleneceğine göre bu kadar eğitime ne gerek olduğunu merak ediyordu. Eve dönmesi ve işlerinde ona yardım etmesi için ona baskı yaptı. Struwe babasının sözünü dinlemeye hazırdı ancak Berlin'deki dayısı ona askeriyede işe girmeyi denemesini önerdi. Almanların yeni işgal ettikleri Paris'te yeni bürolar açılmaktaydı. Struwe başvurusunu yaptı.

Struwe 1940'ta Fransa'ya, 1941'de Sırbistan'a ve 1942'de Ukrayna'ya gönderildi. Postaları açıyor, raporları daktiloya çekiyor, basılacak metinleri düzeltiyor ve bir Wehrmacht

karakolunun operasyon bürosunda muhaberat naklediyordu. Struwe, Reich'da askeriyenin yardımcı görevlerinde çalışan, orduda, hava kuvvetlerinde ve donanmada destekleyici rollerde bulunan yaklaşık beş yüz bin kadından biriydi. Struwe gibi iki yüz bin kadın, işgal altındaki bölgelere gönderilmişti. Ukrayna'ya tayini çıktığında Struwe, bunun üzerinde fazla düşünmedi. Macera yaşamak ve seyahat etmek istiyordu, üstelik de nereye gönderirlerse oraya gitmek zorundaydı.

Liselotte Meier'se, aksine, Doğu'ya gitmeyi kendi seçmişti. Bohemya sınırındaki Ore Dağları'nın eteklerindeki bir Sakson kasabası olan Reichenbach'da büyümüştü. Meier, çocukluk arkadaşlarından birisiyle birlikte beyaz yakalı bir iş için hazırlandı. Leipzig, Dresden, Berlin gibi yakın şehirlerden birinde kariyer sahibi olmayı hayal ediyorlardı. İkisi de Belarus, Lida'da aynı büroda çalışmaya başlayacaklardı. Meier iki senelik meslek okulunu bitirmişti ve iki sene de staj yapmıştı. On dokuz yaşında, Leipzig'deki bir otomobil fabrikasında çalışmakla Doğu'daki yeni işgal idaresine sekreter olarak katılmak arasında seçim yapması gerekti. Meier ikinciyi seçti. Yeni işgal kadrosuna katılmaya hazırlanan diğerleriyle birlikte Meier de Crössinsee Şatosu'nda bir aylık hazırlık eğitimi almak için Polonya, Pomeranya'ya gitti. Yeni atanan sömürge valileriyle yakınlaştı, aşılarını oldu ve ideolojik eğitimden geçti.

Liselotte Meier gibi Johanna Altvater de Doğu'daki aksiyona katılmak için başvurmuştu. Babası bir dökümhanede başkalfalık yapan Altvater, Batı Almanya'daki Minden'de yaşayan işçi sınıfından bir kızdı. Bu Vestfalya kasabasında sosyal hayat boğucuydu, ekonomik sıkıntı vardı ve dini açıdan muhafazakârdı. 1930'larda Minden'de çok sayıda iş fırsatı da bulunmuyordu. Çağdaşlaşan devlette, evlilik hâlâ daha

toplumsal basamakları çıkmak için öncelikli yoldu. Ancak kadınlar devlet memuru olarak daha yüksek bir konumu hedefleyebiliyor ve Hitler'in devlet düzeneğinin saflarını sıklaştırıyorlardı.

Altvater bir kız ortaokuluna gitti ve yerel Hitler Gençliği'nde, "güçlü, cesur kadınlardan" ve "Nasyonal Sosyalist Dünya Görüşü'nün şampiyonlarından" birine dönüştü. Altvater'in kasabasındaki Alman Kızları Birliği, öğretmenlerin Nazi Partisi'nin işbirlikçi temsilcileri oldukları yerel okullarda büyük oranda eleman alımı yapmaktaydı. Kadın kader arkadaşlarıyla birlikte Altvater de ideolojik ve fiziksel sınavdan geçirildi. Burada sosyalleşme geleneksel kadın rolleri içerisinde gerçekleşmiyordu ve Birlik'in de görgü okulu olduğu söylenemezdi. Ancak –bir yandan erkeksi davranışlara sahip olan, diğer yandan nüktedan ve flörtçü kişiliği, doğurgan kalçaları yüzünden değerli kabul edilen– Altvater, Nazilerin ideal tipine çok yakındı. Irksal mücadelede, erkek kader arkadaşlarının yanında yerini muhafaza edebilirdi.

Altvater çok geçmeden boğucu Minden ortamından fazlasını hedeflemeye başladı. 1935'ten 1938'e kadar makine üreten bir fabrikada ticari sekreterlik eğitimi aldı. Amiri onu "çok dakik, sıkı çalışan, dürüst ve çalışmaya hevesli" olarak değerlendirmişti. Bu referansla, doğduğu kasabanın şehir idaresinde stenograf olarak işe girebildi. Ancak kısa sürede masa başı işinden sıkılmaya başladı; savaşın aksiyonuna yaklaşmak istiyordu. Minden'deki patronu onu gitme fikrinden vazgeçirmeye çalıştıysa da başarılı olamadı.

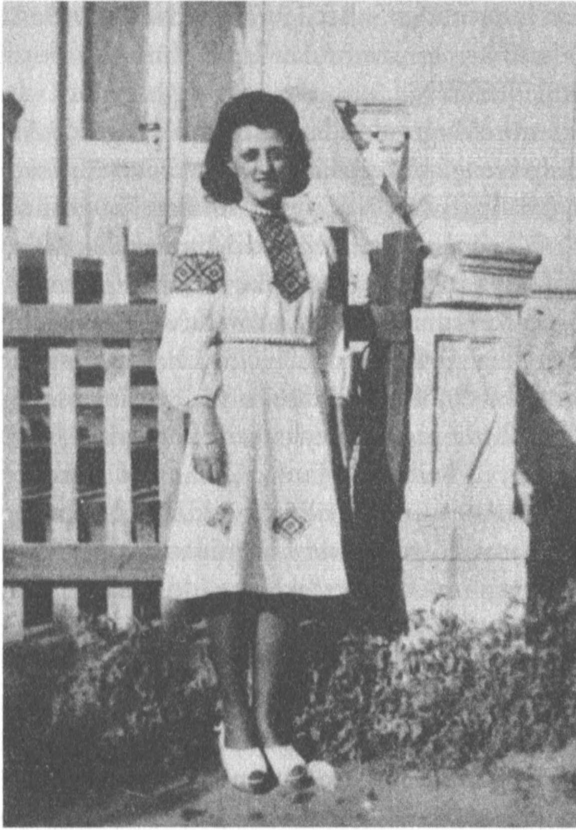
Nazi Partisi üyeliğinin önünde yeni ve bir ihtimal yakın tarihte Almanya topraklarına katılan Polonya'da fırsatlar açacağını fark eden Altvater, başvurusunu yaptı. Ocak 1941'de başvurusu kabul edildi. Sekreterlik tecrübesi, bekâr oluşu, Parti'ye göze çarpacak derecede bağlılığı ve yer değiştirme arzusu onu yurtdışındaki görevler için ideal aday yapıyordu. Reich İşgal

Edilen Doğu Bölgeleri Bakanlığı tarafından Ukrayna'ya atandı ve oyalanmaksızın yola çıktı.

1915'te Gisela Sabine Herbst olarak doğan Sabine Dick, Struwe, Meier ve Altvater'den fazla büyük değildi. Almanya'nın nispeten rekabetçi bir lise programı olan *Gymnasium*'u tamamlamıştı ve nihai görev yeri olan Doğu'ya giderken diğer sekreterlere kıyasla daha prestijli bir yol izledi. Berlin'de yeni kurulan Gestapo merkezindeki görevi kabul ettiğinde on dokuz yaşındaydı. Oradan Reich Güvenlik Baş Dairesi'ne atandı. 1944 yılında elli bine yaklaşan çalışan sayısıyla burası büyük bir örgüttü. Dick genel anlamda "Halk Birliği'nin mevcudiyetini ya da Alman *Volk*'unun gücünü tehlikeye atanlar" olarak tasvir edilen devlet düşmanlarının soruşturulduğu ve gözaltına alınmalarının, sorgulanmalarının ve hapsedilmelerinin ayarlandığı karşı casusluk bölümünde çalıştı.

Nazi dehşet düzeninin bu en kötü şöhretli bürosunda çalışan sekreterler, belli bir profile girmekteydi. Çoğu Nazi Partisi üyesiydi ve Doğu'da çalışmaya başlamadan önce Parti organizasyonlarında aktif rol oynuyorlardı. Almanların çağrılıp çoğunlukla da bir daha evlerine geri dönemediği Gestapo binasından çekinmeyen, ağırbaşlı, kendinden emin kadınlardı. İş peşindeki bu kadınlar çekinmek bir yana, burayı cazip bir çalışma alanı olarak görmekteydiler. Ücretler daha iyiydi; dışarıda olmaktansa içeride olmak daha güvenli geliyor da olabilirdi.

Almanya'nın Avusturya'ya yayılması, daha fazla Alman kadınını Nazi sistemine çekti. Hitler, Mart 1938'de anavatanını Alman topraklarına kattığında, Viyana'daki iki genç sekreter çoktan Nazizm'i tercih etmişti. Bu fanatikler, daha sonra Polonya ve Ukrayna'daki Gestapo ofislerinde çalışmak için gönüllü olacaklardı.

Gertrude Segel, d. 1941.

1920 doğumlu Gertrude Segel, bir SS asteğmeninin kızıydı ve bu yüzden de SS kalıtsal cemaatinin bir üyesi kabul ediliyordu (*SS-Sippengemeinschaft*). Kendi kuşağından birçok genç gibi o da sekiz yıllık ilköğretimi ve ortaokulu tamamlamış, ardından iki sene de meslek okulunda okumuştu. Özel bir firmada daktilo olarak birkaç sene çalıştıktan sonra 1938'de yeni kurulan Gestapo bürosuna katıldı ve daha iyi bir pozisyonda, Polonya, Radom'daki Güvenlik Polisi ve Güvenlik Servisi'nin (Sipo-SD) komutanı için çalışmak üzere

başvuruda bulunduğu Şubat 1941'e kadar da orada kaldı.

SS ırk müfettişleri tarafından "açık, dürüst bir kişilik" olarak betimlenen Segel, tutumlu, anneliğe uygun ve düzenli bir ev hanımı olduğunu iddia etti. Ancak Segel'de Aryan tipi yoktu. Kahverengi gözleri, kalın, koyu kahverengi saçları vardı ve boyu da kısaydı. Bir SS doktoru, Segel'in görünüşünün, hâlâ değerli kabul edilen, değişik biçimdeki bir Güneydoğu Alman soyu olan "Dinarik" ırk özelliklerini gösterdiğine karar verdi. SS Komutanı Felix Landau ile evlenmek için yaptığı başvuruya eklediği bir fotoğraf için, Gertrude –gariptir ki– tipik olarak köylü Slav kadınlarının özel günlerde giydikleri işlemeli bir bluzla poz vermeyi seçecekti.

Akademisyen Michael Mann, Almanya dışındaki Nazilerin –bilhassa Avusturya'da olduğu kadar Polonya, Bohemya ve Alsas'ın sınır bölgelerinde yaşayanların– 1930'larda özellikle fanatik eğilimler gösterdiklerini iddia ediyor. Büyük Alman Reich'ının bir parçası olma arzusu, merkezi Avrupa'nın sınırlarını yeniden çizmek ve kendi ülkelerini kökten değiştirmek, hatta yıkmak anlamına geliyordu. 1933'te Hitler'in atanması ve Almanya'da Nazi iktidarının güçlenmesiyle atağa kalkan Viyana'daki Nazi eylemcileri, destek tabanlarını atılgan bir tavırla genişletmeye çalıştılar. Genç kadın ve erkekleri çekmek için akşamları sosyal etkinlikler düzenlediler. Bu kadınlardan biri de Josefine Krepp'ti.

Josefine Krepp, Viyana'nın dış bölgelerinden birinde bir evde yaşayan yirmi üç yaşında bir sekreterdi. Krausegasse'de ailece yaşadıkları daire, kariyer yapmak ya da koca bulmak için çok uygun bir yer değildi. Krepp, Mart 1933'te, Nazi Partisi toplantılarından birine katılmak üzere şehre yürüdü. Nazi hareketi hakkında daha fazla bilgi alabilmek ve diğer ilgili genç kadın ve erkeklerle tanışabilmek için iki şilin ödedi. Bu iki şilinlik giriş ücreti, Krepp'in ödediği ilk Parti harcı oldu.

Krepp katılım başvurusunu yaptı; bu, onun siyasi bir partiyle ilk resmi bağlantısı olacaktı. Ancak resmi Parti kimliğini alabilmek için beklemesi gerekecekti; Naziler başarısızlıkla sonuçlanan bir darbe girişiminde bulunup Temmuz 1934'te şansölyeyi öldürünce partileri Avusturya'da yasadışı ilan edilmişti. Bu arada, Krepp merkezi polis departmanında daha iyi bir iş buldu. Almanya Mart 1938'de Avusturya'yı topraklarına kattıktan sonra hâlâ Parti üyesi adayı olarak kabul edilen Krepp'in en azından Nazi yaka iğnesi takmasına izin verilecekti. Krepp'in Parti'ye bağlılığı ve hırsı, hak ettiği takdiri gördü ve başka bir görev teklifi aldı. Bu seferki, Viyana'nın merkezindeki Ringstrasse'ye yakın, Berggasse 43'teki Gestapo merkezindeydi.

Krepp'in çalıştığı büro, Berggasse 19'daki Sigmund Freud'un evinin hemen aşağısındaydı. Freud'un evi *Anschluss*'u (Avusturya'nın ilhakını) takip eden günlerde yağmalanmıştı. Yaşlı Freud bu olaydan birkaç ay sonra Paris'e kaçtı. Kendisi, Viyanalı Yahudi cemaatini sürgüne gönderen ve yoksullaştıran, sinagoglarını, kültür merkezlerini, okullarını ve ticarethanelerini darmaduman eden bir dizi Yahudi karşıtı kararname ve katliamdan kaçan yaklaşık yüz otuz bin Yahudi'den biriydi. Hitler, Viyanalı Yahudilerden özellikle nefret ediyordu. Çok sayıda Avusturyalı, 1938 ve 1939 yıllarında kendilerini Viyana'da ispatlamak suretiyle Parti'deki geleceklerini sağlamlaştırdılar. Avusturya SS lideri Adolf Eichmann, Ağustos 1938'de, Göç Merkez Ofisi'ni eski Viyana sarayı Rothschilds'de kurdu. Burada Eichmann ve ekibi, zorunlu Yahudi göçü ve Yahudi mallarının kamulaştırılması için kusursuz bir sistem geliştirdiler. Bu model ileride, Avrupalı Yahudilerin toplu halde ülke dışına sürülerek Polonya'daki ölüm kamplarına ve Doğu Avrupa'daki toplu infaz alanlarına gönderilmesi sırasında uygulanacaktı.

Josefine Krepp, bu tarihi değişimlerden doğrudan yararlandı.

Nazi Partisi'nin erken dönem destekçilerinden ve yerel idarecilerinden birisi oluşu nedeniyle sıradan bir polis bürosundan seçkin güvenlik teşkilatı Gestapo'ya terfi edildi. Krepp bir SS subayı olan Hans Block'la evlendi. Mart 1940'ta çifte güzel bir daire verildi. Daire Ekim 1939'da Viyana'dan sürülüp Polonya, Nisko'daki ayrılmış bir alana gönderilen ilk bin beş yüz kişilik Yahudi grubu gittiğinden beri boştu. Josefine Block'un Apollogasse'deki yeni komşusu Gertrude Segel'di.

Block ve Segel gibi sekreterler, sıradan büro çalışanları değildi. Fiziksel görünüş, soy ve karakter alanlarında SS müfettişlerinin sınavından geçtikleri takdirde Himmler'in Berlin'deki ve Viyana'daki genel merkezlerinde çalışan bu genç kadınlar, kendilerini yükselen seçkin zümrenin bir üyesi olarak hayal etmeye başlayabilirlerdi. Başarıya giden yol Doğu hizmetini gerektirebiliyordu ve çoğu, Polonya'ya, Baltık ülkelerine ve Ukrayna'ya gitmek için gönüllü oldu. Bunlardan bazıları toplumsal konumlarını geliştirecek münasip bir eş arayışındaydı, bazıları yeni buldukları ideolojik hedeflerini gerçekleştirmek istiyordu, bazıları da özgürleştirici bir macera peşindeydi. Çoğunluğu, bunların hepsini istiyordu.

Gestapo'da ya da Reich Güvenlik Baş Dairesi'nde sekreter olarak çalışan kadınlar genelde bu örgütlerde kaldılar. İşe girme prosedürünün bir parçası olarak gizlilik yemini ettiler. Güvenilir olduklarını ispatladıktan sonra bazen stenograf ya da daktilo ihtiyacının arttığı farklı merkezlere gönderildiler. Sabine Dick de bu yoldan gidecekti. Savaştan sonra Dick, Almanya dışına gönderilmekle ilgilenmediğini ancak patronu aklını Minsk'te herkesin göz diktiği gizli polis şefinin ön bürosunda çalışma sözü vererek çeldikten sonra ilgilenmeye başladığını iddia edecekti. Maaşı Dick'in Berlin'deki işinden daha yüksek olan nüfuzlu bir görevdi bu.

Nazi Almanya'sının muazzam boyutlardaki genişlemesi,

devlet ve Parti bürolarının hızla yayılması ve ekonomik ve askeri açıdan yeniden silahlanması, kâtip, stenograf, daktilo, santral operatörü ve resepsiyonist genç kadınlardan oluşan sekreterlik gücüne bağlıydı. O dönemde, genç kadın ve erkekler arasında, bu hızla çoğalan kadın meslek sahipleri hakkında çelişkili duygular yaşanmaktaydı. Bir yandan, hükümet ve ticaretin işleyişi açısından gerekliydiler ve az maaş aldıklarından önemli bir ucuz işgücü kaynağı oluşturuyorlardı. Öte yandan, bu çalışan kadınlar, "sınırsız bir egoizm" potansiyeline sahip, mesleki başarıyı ön planda tutan kişilikler haline geldiler. Aksi eleştirmenler, bu kadınları erkeklerin elinden işlerini çalmakla, aile geleneklerini zayıflatmakla ve "ulusun anneleri olarak görevlerini yerini getirmekte başarısızlık olmakla" suçladılar. Ne var ki kadınların savaşa giden erkeklerin bürolardaki yerini alma zorunluluğu doğduğu anda, bu tür endişeler ve önyargılar zorunlu olarak bir kenara bırakıldı. Böylelikle kadınların Nazi sistemine katkıları muazzam boyutlarda olmasına rağmen halkın gözünde gerektiği kadar önemsenmedi. Nazi ideolojisi ve propagandasında anneler Alman ırkının kahramanı olarak kaldılar.

Eşler

Binlerce Gestapo sekreteri, büyük çaplı suçlara doğrudan tanık oldu ve idari anlamda iştirak etti. Bununla beraber, sekreter olarak görev yaptıkları sürece, şiddete başvurma ve suçları bizzat işleme ihtimalleri düşüktü. Mantığa ters düşse de en kötü suçları işleyen kadınlar suçlara resmi bir yolla yardım edenler değildi – nefretlerini dışarı vuran ve güçlerini gayri resmi ortamlarda ifade eden kadınlardı. Bunlar Doğu'daki kocalarına – Nazi Partisi'ndeki yüksek rütbeli yetkililer, SS ve polis ve işgal idaresindekiler– katılmışlardı. Bu tür kadınlar, evliliğe ilişkin iki anlayışı sergilemektelerdi. Bir yandan, vazifeşinas birer eştiler, kocalarının emrindeydiler ve görünüşte ev işlerinden ve çocuk

büyütmekten hoşnuttular. Diğer yandan, Führer ve *Volksgemeinschaft* talep ettiği takdirde, evlilikleri özünde bir suç ortaklığına dönüşüyordu. Nazi güç hiyerarşisinde, koca ile karısının aynı ırkı paylaşması, cinsiyet eşitsizliğine baskın gelebilmekteydi. Alman kadınları, rejimin pis işlerini –Reich'ın gelecekteki mevcudiyeti için zorunlu olan işleri– yapan erkekleri taklit ettiler; çünkü eşler ırk yönünden eşittiler.

SS gelinleri olarak yaklaşık 240.000 Alman kadını, toplumun yeni oluşan ırksal soylu sınıfına kabul edildi. Heinrich Himmler'in "Nişan ve Evlilik Kararnamesi" uyarınca, Almanya'nın varlığını sürdürmesi, güçlü Nasyonal Sosyalist görüşlere sahip, üstün ırk Alman Nordik nesebinden kadın ve erkeklerinin birleşmesine ve üremesine bağlıydı. Irk seçkinleri, SS içerisinde yoğunlaşacaktı. 1939'da Hitler tarafından Almanlığın Güçlendirilmesinden Sorumlu Reich Vekili olarak atanan Heinrich Himmler, Alman ve Alman olmayan kanın baş düzenleyicisiydi. SS Irk ve Yeniden Yerleştirme Bürosu gibi denetimi altındaki sayısız örgüt, saf Alman kanına (tıbbi yönden bir kan türü olarak sınıflandırılması mümkün olmadı elbette) sahip kişileri belirlemek ve desteklemek, ayrıca bu kanı kirletenleri paranoyak bir tavırla ayıklamak için çabaladı. Alman ve Yahudi ırklarının ya da Alman ve "Çingenelerin, Zencilerin ya da bunların piçlerinin" karışması suçtu. Saf Alman ırkına yönelik sözde tehditleri önlemek için resmi politikaya artık zorla kısırlaştırma, kürtajın yasaklanması ve verimli birliktelikleri desteklemek adına evliliklerin sıkı sıkıya denetlenmesi de dahil edilmişti.

Geriye dönüp bu ideolojinin çılgınlığına baktığımızda, bir kuşağın buna kendini nasıl kaptırdığını, üstelik de bunu nasıl böylesine hızlı ve ciddi bir şekilde yaptığını anlamakta zorlanıyoruz. Nazi ırk ideolojisini uygulamaya geçirenler açısından, ideolojinin özüne ilişkin aşılması gereken bazı tezatlar ve açıklanması gereken muğlak kavramlar vardı. Bu amaçla, hukukçular, bilim adamları, doktorlar ve bürokratlar, Alman

Kanını ve Şerefini Koruma Kanunu ve Reich Yurttaşlık Kanunu gibi Nürnberg Kanunları olarak da bilinen sistemler, kanunlar ve prosedürler geliştirdiler. Cinsel ilişki, ulus-devlet tarafından onaylanması gereken ırksal bir eşleşme biçimi oldu. Müşkülpesent bir idareci olan Heinrich Himmler, kendini SS askerlerinin evliliklerine tasdikname veren tek otorite olarak ilan etti, kıdemli yetkililerin dosyalarına ve tartışmalı nesepleri içeren vakalara yoğunlaştı. Evlilik başvurusu yapan herkesten –SS askeri ve müstakbel karısı– Himmler, Aryan nesebini kanıtlayan (1750'lere ve çoğunlukla da daha eskilere kadar uzanan, ayrıntılı şecereli geçmiş), ideolojik sadakat, bedensel sağlamlık, uygun ırksal hatlar (boy, kilo, saç rengi, burun şekli, baş ölçüleri, profil) ve doğurganlığa dair kapsamlı belgeler talep ediyordu. Yüz binlerce müstakbel SS gelini, çirkin jinekolojik muayenelerden geçti, ev hanımlığı becerileri ve annelik içgüdüleri sınandı. 1942'de Himmler'in masasına ulaşan evlilik başvurularından birisi de Vera Stähli ile Julius Wohlauf'un başvurusuydu.

Yakında Vera Wohlauf olacak olan Vera Stähli kurnazdı ve ilgi çekmeyi seviyordu; bunlar büyük ihtimalle zor geçen gençliğinde edindiği kusurlardı. Makine mühendisi babası, Vera beş yaşındayken ölmüştü. Vera ile annesi akrabalarının yanında yaşamak için Hamburg'dan İsviçre'ye taşındılarsa da sonradan Hamburg'a geri döndüler. Vera on yedi yaşındayken 1929 yılında, burada meslek okulundaki eğitimini tamamladı. Büyük Buhran başladığında bile Vera çeşitli firmalarda sekreterlik işleri bulmayı becerdiyse de kendi başına yaşama amacına ulaşması mümkün olmadı.

Annesinin ani ölümünün ardından Vera, kendi yolunu çizdi. Altı aylığına İngiltere'ye gitti. Almanya'ya döndüğünde Naziler yükselişe geçmişti. Vera daha önce siyasi açıdan aktif olmamıştı, ancak Nazi Partisi'nin birtakım organizasyonlarına katılmak artık avantaj getirebilirdi. Dahası,

Vera Stähli'nin SS evlilik başvurularındaki fotoğrafları, 1942.

Parti'nin büyümesi, yeni görev alanlarının açılması demekti. 1933'ten 1935'e kadar Vera, sendikaları sistematik şekilde parçalayan ve kendi bünyesine katan, Yahudileri, sosyalistleri ve komünistleri istifaya zorlayan Nazilerin Alman İşçi Cephesi'nde çalıştı. Reich Ticaret Odası'nın aktif üyesi oldu.

Vera başarıları konusunda mütevazı değildi. İş başvurusunda, Alman restoran işletmeciliğinin ticari gelişiminin kendi eseri olduğunu iddia etti.

Vera, Nazilerin kadın idealine uyuyordu: Bir yetmiş beş boyunda, yetmiş iki kilo, "yuvarlak kafalı, mavi gözlü, sarı saçlı (ve) düz burunluydu" SS müfettişlerini, evi çekip çevirebilecek nitelikte tutumlu ve becerikli bir kadın olduğuna nasıl ikna edeceğini biliyordu. Düzeni seviyordu, zekiydi ve zevk sahibiydi. Ev idaresi ve çocuk bakımı üzerine zorunlu kursları tamamladı ve atletizm dalında madalyalar kazandı.

Vera'nın Julius Wohlauf'la yaptığı evlilik ikinci evliliği olacaktı. Vera 1930'ların ortasında, Hamburg'dayken, birçok genç sekreterin büro masalarından birinde hayalini kurduğu şekilde zengin bir tüccarla evlenerek toplumsal basamakları tırmanmayı başarmıştı. Ne var ki çocuk sahibi olma yönündeki "gizli arzusuna" rağmen bu evliliğin çocuksuz kalması, Vera'yı hayal kırıklığına uğratmıştı. Boşanma davasındaki müfettişlere söylediğine göre bunun sorumlusu, birkaç yıl evli kaldıktan sonra Mayıs 1940'ta askere alınan "kocasının davranışlarıydı" Vera'nın iddiasına göre, kocası sıklıkla Hamburg'a yakın görevlendirildiği yerden izinli olarak eve geliyordu, bu yüzden Vera'nın çocuk sahibi olma yönündeki ümitsiz arzusunu kolaylıkla gerçekleştirebilecekken bundan kaçınmıştı. Vera boşanma talep etti ve bir müddet sonra kocası da boşanmayı kabul etti. Süreci hızlandırmak adına Vera, bütün suçu üzerine aldı. Daha sonra, mahkemede sekiz aydır kocasıyla münasebette bulunmadıklarını açıkladığında, yargıç onun sadakatini sorguladı ve başka bir ilişkiye girip girmediğini sordu. Vera bu iddiayı reddetti. Boşanma Haziran 1942'de resmileşti. Gerçekteyse, Vera ile Julius Wohlauf bundan birkaç hafta önce, SS Irk ve Yeniden Yerleştirme Bürosu'na evlenmek için başvurmuşlardı.

Vera ve Julius evlenmek için acele ediyorlardı; çünkü

Liesel Riedel'in SS evlilik başvurularındaki fotoğrafları, 1935.

Düzen Polisi* Müfreze 101'in idaresini ele alan Yüzbaşı Wohlauf'un, Polonya, Lublin'deki görevi için yola çıkması planlanmıştı. Wohlauf, Himmler'in güvendiği saha komutanlarından birisiydi ve Doğu'daki hizmetleri nedeniyle yakın tarihte, üzerinde bir kurukafa olan SS onur yüzüğünü almaya hak kazanmıştı. Daha Himmler'in başvurularındaki imzası kurumadan iki âşık balaylarını Polonya'da geçirme planlarını kesinleştirdiler. Mutluluktan ikisinin de ayakları yere basmıyordu. Julius Wohlauf'un bolca nakit drahoması ve kendininkini üçe katlayan bir malvarlığıyla güzeller güzeli ve kendisine tapan bir karısı vardı artık. Vera Wohlauf'sa yeni SS seçkinlerinin arasına kabul edilmişti. Irk müfettişleri evlilik başvurusuna Vera'nın Nasyonal Sosyalist bir görünüş sergilediği ve Nazi hareketini büyük bir cesaret ve enerjiyle desteklediği notunu düştüler. Ancak Vera evde oturacak bir tip değildi. Savaşın ortasındaki Wohlauf'un yanında olmak istiyordu. Temmuz sonunda nişanlısının yanına Polonya'ya gitmeye karar verdi.

Liesel Riedel ile SS nişanlısı Gustav Willhaus da evlenmek ve yükselen toplumsal konumlarının imtiyazlarından yararlanmak için sabırsızlanıyorlardı. Evlilik başvurularını 1935'te yaptılar. El yazısıyla hazırladığı başvurusunda Liesel, Neunkirchen'in demirhanelerinin yakınlarında büyüdüğünü belirtiyor ve kendini kıdemli bir ustabaşının kızı olarak tanıtıyordu. Katolik okulunda dokuz sene okuduktan sonra büyük bir tavuk çiftliğinde çalışmıştı. Üç sezon ev işlerine yardım etti ve çiftlik müdürünün bürosunda ufak tefek işler yaptı. Gelgelelim çiftlikteki hizmetçilik işinden memnun değildi ve bu yüzden bir meslek okulunda sekiz aylık bir kursa kaydoldu. Ev idaresi ve yemek pişirme işlerinde becerilerini geliştirdi. Bu

* Alm: *Ordnungspolizei*. Nazi Almanya'sında polis gücü. *Grüne Polizei* (Yeşil Polis) olarak da biliniyor.

da onun doğduğu yerdeki bir restoranda aşçı yamağı olarak iş bulması için yeterli oldu, ancak Liesel orada da uzun süre kalmayacaktı. Sürekli iş değiştirip durdu. Bir vakıf bürosunda kâtiplik yaparken maaşı fakirlik sınırının altında kaldığından *NSZ-Rheinfront* adlı yerel gazetede Nazi Partisi tarafından desteklenen bir göreve başvurdu.

1934 başında çalıştığı Nazi basın çevresindeki işinde Liesel'in Nazi hareketiyle bağları güçlendi ve bir başgarsonun oğlu olan teknisyen Gustav Willhaus'la tanıştı. Gustav 1924'te Nazi Fırtına Birliği'ne ve 1932'de SS'e katıldı. Gustav sokak kavgalarında pişmişti, Liesel'le tanıştığında bunu ispatlayan yara izleri taşıyordu. Willhaus doğru dürüst okuma yazma bilmemesine ve akranları tarafından kara cahil olarak görülmesine rağmen, Liesel'in çalıştığı gazete bürosunun yaklaşık yirmi kilometre uzağında bulunan Saarbrücken'deki Nazi gazetesi *Westmark*'a satış müdürü olarak atanmıştı. Flört ettikleri dönemde, Liesel Nazi kadın örgütüne katıldı; Nazi Partisi'nin yardım ve bağış organizasyonlarında payına düşen hayır işlerini yerine getirdi.

Bu genç sevgililerin birbirlerinde ne bulduklarını, çiftin resmi belgelerine bakarak anlamak imkânsız. Berlin'deki SS genel merkezine gönderdikleri kısa ve öz mektuplarda, kendilerinden beklenileni yerine getirmeden taleplerde bulundular. Her şeyden önce, bu çift, sistemi istismar etmeye çalışan kasaba dolandırıcılarını andırıyordu. Hitler, Nazi hareketinin ırkça değerli bütün Almanları birleştirmesini istiyordu ve buna Liesel ve Gustav gibi işçi sınıfından *Volk* da dahildi. Parti, entelektüelliğe ve yerleşik kurumlara karşı olmakla gurur duyuyordu. Bu tavır, söz konusu çifte kusursuz şekilde uymaktaydı. Liesel ve Gustav'ın siyasi açıdan istikrarsız Saarland bölgesinden gelmeleri SS ve Parti içerisinde yükselmelerine yardım etmiş ya da en azından, Berlin'deki müfettişlerin, çiftin kusurlarını ve şüphe uyandıran kişiliklerini görmezden gelmesinde etkili olmuş olabilir.

Versailles Antlaşması'yla yaratılan bölgesel bir birim olan Saarland, tarihi açıdan Fransa ile Almanya arasında kalan çekişmeli bir sınır bölgesiydi ve ordunun modernizasyonu açısından değerli, zengin demir cevheri yataklarına sahipti. Versailles'da Müttefiklerin niyeti Alman savaş makinesini frenlemek, süregelen Fransa-Prusya anlaşmazlığını bitirmek ve bölgeyi etnik istikrara kavuşturmaktı. Ancak Fransızların Milletler Cemiyeti'nin manda emrini yerine getirmek için Saarland'ı işgal etmesi, galip devletlerin sağladığı barışı bozma yönündeki Alman seferberliğini ateşledi. Hitler ve Goebbels, bölgenin ilhakının koşullarını hazırlamak amacıyla Saarland'da Nazi propagandasının ve siyasi tahriğin dozunu artırdılar. Ocak 1935'te, Milletler Cemiyeti mandasının süresinin bittiği tarihte bir halkoylaması yapıldı. Nüfusun yüzde doksan biri, Üçüncü Reich'a katılma yönünde oy kullandı. Liesel Riedel ve Gustav Willhaus, iç savaşla sonuçlanan bu Nazi propagandası seferberliğinin merkezinde görev yaptılar. Riedel basın bürosunda üzerine düşeni yaparken Willhaus komünistleri ve sosyalistleri döven üniformalı eşkıyaların arasındaydı. Hitler, Saarbrücken'deki zafer konuşmasında, "Nihayetinde kan, kâğıttan ibaret belgelerden daha güçlüdür. Mürekkeple yazılanlar, gün gelir kanla karalanır," diye ilan edecekti. Versailles, Locarno Antlaşması, saldırganlık karşıtı paktlar Hitler'in gözünde birer kâğıt parçasından ibaretti. *Volk*, savaş ve imparatorluğun büyümesi, en önemli şeylerdi.

30 Ekim 1935'te, Hitler'in Avrupa'daki ilk büyük siyasi zaferi üzerine yaşanan ulusal isteri devam ederken Liesel ve Gustav evlendiler. Ancak bu bir parça arsız çift, SS'in resmi onayı olmadan evlenmişti ki bu da Gustav'ın kovulmasına yetecek bir gerekçeydi. Gustav şecereli nüfus kaydını çıkartamamıştı. Ailesinin bir kısmı Doğu Prusya'dan, diğer kısmıysa Fransa'dandı ki bu da süreci karmaşıklaştırmaktaydı. Ama çiftin başvurusunun gecikmesinin başka bir nedeni

vardı: Gustav Protestan'dı, Liesel'se Katolik. Liesel'in ailesi nikâhın Katolik kilisesinde kıyılması ve çiftin çocuklarının Katolik olarak yetiştirilmesi için baskı yaptılar. Başta Gustav bunu kabul ettiyse de Berlin'deki SS müfettişleri, bu kararını yeniden gözden geçirmesini şiddetle tavsiye ettiler. Gustav'ın çocuklarını birer Nazi olarak yetiştirmek gibi bir görevi olduğunda ısrar ettiler. Nazi görüşüne göre Katolik Kilisesi yalnızca bir inanç müessesesi değildi. "Nazi davasının ve Alman milliyetinin gücünü kırmaya niyetlenen siyasi bir örgüttü." Gustav çocuklarının Katolik olmasına izin verdiği takdirde, "ailesinin ideolojik yönü üzerindeki otoritesini kaybedecekti" Gustav ile Liesel bu tavsiyeye boyun eğdiler. Yeni türeyen seçkin topluluğun birer üyesi olarak ortak bir gelecekleri vardı; aile beklentileri ve dini inançlar bir kenara bırakılabilirdi. Çift artık Parti'ye ve SS'e tabiydi.

Volk Cemaati'nin vazifeşinas üyeleri olarak Gustav ve Liesel Willhaus, birkaç sene çocuk yapmak için uğraştılar. Nihayet Mayıs 1939'da, Eylül ayında patlayacak savaştan birkaç ay önce bir kızları oldu. Gustav muharebe eğitimini Himmler'in ordusunda, SS'in askeri kanadı olan Waffen-SS'de tamamlamıştı. SS'in Berlin'deki ekonomi ve idari merkez bürosunda masa başı bir görevin ardından cepheye çağrıldı – askeri cephede değil ama Nazilerin işgal altındaki topraklarda, "Yahudilere karşı verdiği savaşta" görev alacaktı.

Gustav Mart 1942'de, Batı Ukrayna'daki Lviv'de (Almanca'daki ismiyle Lemberg) silah ve cephane sanayiinde çalışan Yahudi mahkûmları idare etme görevine getirildi. Acımasızlığıyla üstlerini etkilemiş olmalı ki sonrasında Ukrayna'nın en büyük çalışma ve geçiş kampı olan Janowska'nın komutanlığına atandı. Gustav'a Janowska yakınlarında özel bir ikametgâh verildi; ailesine yetecek büyüklükte bir malikâneydi bu. Liesel Willhaus ve çiftin artık üç yaşına gelen kızları, 1942 yazında Gustav'a katıldılar.

Erna Kürbs, Almanya'nın tarım merkezi olan Türingiya'da bir çiftçinin kızı olarak büyümüştü. Ailesi yüzyıllardır Herressen Köyü'nde yaşamaktaydı. Köyün on altıncı yüzyıldan kalma değirmenleri, on yedinci yüzyıl kiliseleri ve on sekizinci yüzyıl mesire yerleriyle gurur duyan küçük bir ahalisi vardı. Etrafı buğday, pancar ve arpa tarlalarıyla çevrili Herressen, nehir vadisinin üzerindeki bir tepenin eteklerinde kurulmuştu. Yalıtılmış gibi görünen bu köy, Almanya'nın başarısızlıkla sonuçlanan demokrasi teşebbüsünün doğduğu yer olan Weimar'dan en fazla on altı kilometre uzaklıktaydı.

Eğer Almanya'nın Erna'nın gençliğinin geçtiği 1920'lerde bölünmüş bir kişilik geliştirdiğini kabul edecek olursak, Weimar, yaydığı heyecan verici modernlik dalgaları ve şoke edici geri sıçramalarıyla bu kişiliğin sınır merkeziydi. Daha 1925'te sağ kanat *völkisch* partiler, Türingiya eyalet parlamentosunun denetimini ele geçirmeye başlamışlardı ve Nazi Partisi'nin bölge şeflerinden biri bütün temsilcilerin ırk taramasından geçirilmesini talep etmekteydi. Hitler'in 1923'teki "birahane darbesi" ve sonrasında onun ilk ulusal sahnesi olan mahkemedeki şovu hakkında çok şey yazıldı. Ancak vatana ihanet suçundan mahkûm olduktan sonra, Almanya'nın her yerinde halka konuşma yapmasının yasaklandığını ve bunun tek istisnasının Erna'nın memleketi olan Türingiya olduğunu çok az kişi bilir. Bu istisnanın nedeni, Weimar siyasetçilerinin filizlenmekte olan demokrasilerinde konuşma özgürlüğünü muhafaza etmek istemeleri değil, Nazi Partisi aktivistlerinin bu eyalete etkili bir şekilde sızarak Türingiya'yı Hitler için bir cennet ve 1926'da Münih'ten Weimar'a taşınan senelik Parti mitingi için bir platform haline getirmeleriydi. Hitler açısından Türingiya, parlamentoyu Nazi delegelerle doldurarak ve Nazi hareketini taşrada saldırgan bir seçim propagandasıyla besleyerek demokrasi sisteminin içeriden meşru şekilde nasıl yıkılacağını gösteren bir model oldu. Aslında Nazi Partisi, 31 Temmuz 1932'de Reich-

stag seçimlerinde ulus çapındaki oyların yüzde 37,4'ünü ele geçirerek serbest seçimlerde zirve yaptığı dönemde, Erna'nın yaşadığı bölgedeki Nazi Partisi temsilcileri daha da fazla, yüzde 42,5 oy topladılar. Parti'nin en büyük destekçileri, burada ve diğer her yerde, Erna gibi insanlardı – yoksul ve alt-orta sınıf Protestanlar ve çiftçiler.

Alman taşrasında Erna'nın kuşağından genç kadınların, gündoğumundan batımına çalışmaları ve aile çiftliklerini çekip çevirmeleri bekleniyordu. Işıl ışıl şehirler ve sonradan görme zenginlerin aşk hikâyeleriyle genç kadınların aklını çelen yeni sinema ve kitlesel reklamlar, bu ağır ve sıkıcı işleri daha da çekilmez hale getirmişti. Gene de –1939'da tarım işgücünün yüzde elli dördünden fazlasını oluşturan– bu kadınlardan pek azı çiftlikten kaçabildi. Erna gibi bu genç bekâr kadınlar (ve dullar), değerleri bilinmese ve maaş almasalar da aile işlerinin yürümesi açısından elzemdiler. Bu kadın işgücünün, geleneksel ev ekonomisini eksiksiz yürütmek için fazla eğitime ihtiyacı olmadığı varsayılıyordu. Erna, Herressen'de yedi sene devlet okuluna devam etti, ardından komşu kasabalardan birinde bir sene ev hizmetlisi olarak çalıştı. Erna'nın köy dışındaki deneyimi bundan ibaretti – 1936'da, "on altı yaşındaki tatlı" Erna yerel bir dansa katılana kadar. Burada, Erna ileride kocası olacak adamla tanıştı – Nazi hareketinin yükselen yıldızı, Horst Petri.

Bu tanışma Erna'nın hayatını dilediği yönde, ancak akla hayale gelmeyecek şekillerde değiştirecekti. Ağzı iyi laf yapan yerel Nazi Partisi tahrikçisi ve SS askeri olan uzun boylu ve yakışıklı Horst, Erna'yı büyük planlarıyla büyüledi. I. Dünya Savaşı'nda Argonne Ormanı'nda anavatanı için canını veren kahraman babasının onurunu kurtarmaktan ve Büyük Alman Reich'ının yenilenmesinden bahsediyordu. Horst'un güçlü siyasi görüşleri vardı ve Erna hakkında da romantik duygular beslemekteydi. Erna, doğal olarak, bunları karşı konulmaz buldu.

1932'de Türingiya'daki küçük kasabasında Nazi Partisi hücresini kurmadan önce Horst Petri, tarım bilimi ve ekonomiyle ilgilenmeye başlamıştı. Asker-çiftçi karakterine, romantikleştirilen, askerleştirilen ve şehirleşmenin önüne geçme görevini üstlenen Aryan köylüsü kavramına hayran olmuştu. Petri, çok satan eser *Volk ohne Raum*'u okudu ve Almanya'nın sömürge topraklarından –denizaşırı Afrika'daki değil, Doğu'daki Kıta Avrupa'sındaki topraklar– yoksun oluşunun, Almanya'nın geleceğini tehdit ettiğine inanmaya başladı. Nazi hareketine erken bağlılığı ve hareketin tarım misyonuyla bilhassa ilgilenişi, Reich'ın "çiftçi lideri" ve Himmler'in Irk ve Yeniden Yerleştirme Bürosu'nun birinci şefi olan, "kan ve toprak" uzmanı, *Alman Irkının Yaşam Kaynağı Köylüler* (*Peasantry as Life-Source of the German Race, 1928), Kan ve Topraktan Gelen Yeni Asalet (New Nobility from Blood and Soil, 1929*) ve *Kuzey Avrupalı İnsanlar ve Yahudiler İçin Bir Ölçüt Olarak Domuz* (*Pig as Criterion for Nordic Peoples and Semites, 1933*) adlı eserlerin yazarı Dr. Richard Walther Darré'nin dikkatini çekecekti. Darré, çiftçileri yoğun şekilde Nazi Partisi'ne alıyordu ve Horst Petri'yi de kanatları altına aldı. Darré'nin akıl hocalığıyla Horst, Jena'da üniversite eğitimini ve Buchenwald ve Dachau'da SS eğitimini tamamladı. Darré'nin asker-çiftçi ideali olarak SS'deki kariyerinin izleyeceği yol sınırsız görünüyordu.

Bir sene süren flörtün ardından Erna hamile kaldı. Çift SS Irk ve Yeniden Yerleştirme Bürosu'na derhal evlilik başvurusunda bulundu. On sekizindeki Erna, gelin olmak için çok gençti (o dönemde kadınların çoğu yirmi beş ila otuz yaşları arasında evleniyordu). İkisi Himmler'in onayını aldılarsa da Erna'nın Horst'tan hoşlanmayan babası evliliklerini onaylamadı. Fakat artık çok geçti. Çift, Temmuz 1938'de evlendi. Erna, artık çiftçi kızı değildi; SS subayının karısı ve SS aile kabilesinin resmi bir üyesiydi ve bu kabileye ırk açısından değerli bir anne olarak katkıda bulundu. Küçük Horst, Kasım 1938'de dünyaya geldi.

Erna Petri, Türingiya'da, 1930'ların sonları.

1930'ların sonlarında bir tarihte Erna Petri, Türingiya'da DKW'ye (*Dampf-Kraft-Wagen*) benzeyen bir motorun üzerinde fotoğraf çektirmişti. Erna fotoğrafı büyütüp savaştan sonra uzun yıllar boyunca gözü gibi baktığı Nazi dönemi hatıraları arasındaki kişisel albümüne yapıştırmıştı. Bu, çok etkileyici bir fotoğraftı – Petri'nin gençliğin masumiyetini yaydığı son fotoğraf karesi. Üzerinde önlüğü, elleri direksiyonda ve ayakları pedallarda, Erna fırtına gibi bir sürüşe hazır görünüyordu.

Fotoğrafa yakından bakacak olursanız, kadınların filizlenmekte olan Nazi sapkınlığını görebilirsiniz. Kuşağına sadık ka-

larak Erna, devinimin modernliğinin tadını çıkarttı. Nasyonal Sosyalist Motorlu Araçlar Şirketi, Petriler gibi alt ve orta sınıftan, Volkswagen'e parası yetmeyen, ancak otomobil yarışının heyecanından ve motosikletten zevk alan çok sayıda takipçiye sahipti. Erna Petri'nin Almanya'sında, Weimar dönemindeki Yeni Kadın'ın evvelki "frenlenmemiş bireyselliği" –üzerinde şortuyla ata biner gibi motora binen, saçını kısa kestirip bir sigara yakan– yeni mutabakat biçimleri ve ırk hiyerarşileriyle dizginlenmişti. Savaşlar arasında, Almanların beslediği ulusal birlik, *Volk* cemaati arzuları, son derece ilkel, ayrımcı ve suç niteliği taşıyan bir ırk kulübü biçimini almıştı. Petri de bu kulübün gururlu ve maceraperest bir üyesi oldu.

Petri'nin desenli önlüğü evcimen bir uysallığın sembolü değildi. Aksine, Hitler Almanya'sında, Alman üstünlüğünün düzen ve temizlik biçimini almış, kadınca bir ifadesiydi. Daha Naziler iktidarı ele geçirmeden önce bile Almanya'daki Sömürge Kadınlar Birliği, verimli ev idaresinin "kültürel ve biyolojik açıdan Alman olmanın" bir ifadesi olduğu fikrini desteklemekteydi. Nazi imparatorluğunda bu fikir aşırı uçlara taşındı. Alman kadınlarından, ev idaresinin ve ev idaresinin "üstün" yöntemlerini Doğu'daki ilkel topraklara taşımak gibi bir uygarlaştırma misyonu üstlenmeleri bekleniyordu. "Arındırma" bile şiddet dolu bir anlam kazandı. Pogromlar, "alt" ırkların sınırdışı edilmeleri ve nihayetinde, toplu katliam suretiyle ortadan kaldırılmaları için kullanılan üstü kapalı bir tabir haline geldi.

1942 yazında, Himmler'in Irk ve Yeniden Yerleştirme Bürosu'nun nezareti altında Horst ve Erna Petri, Doğu Galiçya'da bir Polonya plantasyonu kurmak ve savunmakla görevlendirildi. Horst'un ideolojik fantezileri gerçekleşiyordu; vazifeşinas karısı da üzerinde önlüğüyle, bu haçlı seferinde kocasına eşlik etmek için yanındaydı.

***

Erna Petri gibi kadınlar, Alman kadınlığının iki aşırı ucunun

somutlaşmış halini temsil etmekteydiler – bir yanda özgürleşen kadın vardı, diğer yanda geleneksel ev kadını. Bu kadınlar, çocukluklarını Weimar Cumhuriyeti'nde, yetişkinliklerini Hitler Almanya'sında yaşadılar. Hızlı kentleşme, inişli çıkışlı ekonomik buhranlar ve çalkantılı kitle politikalarının insanı serseme çeviren dünyasında büyüyen bu kayıp kadın kuşağı, Hitler'in Üçüncü Reich'ında yönünü bulmak zorundaydı.

Nazi hareketinin Alman kadınlarının büyük kısmını kör takipçilere ya da Reich için bebek yapan makinelere dönüştürdüğü doğru değil. Daha ziyade, hareketin ırksal ütopik hedefleri ve nasyonalist planları, sıradan Almanlar arasında devrimsel bir bilinç uyandırdı ve yeni bir vatansever aktivizmi harekete geçirdi. Kadınlar açık sınırları olan ancak aynı zamanda yeni çıkarlar, fırsatlar ve bilhassa idareci seçkin tabakaya katıldıkları Doğu'ya gittikleri takdirde yükselmiş bir toplumsal konum sunan bir sistemin içerisinde yollarını nasıl bulacaklarını öğrendiler. Bir başka deyişle, bu kadınlar iki çağın garip –ve genellikle de kafası karışık– bir karışımıydılar.

Hitler bu kadınlara savaşın Almanya'nın mevcudiyeti için verilen bir mücadele olduğunu söyledi; savaş Aryanlar ve Slavlar, Alman faşizmi ve Yahudi Bolşevizmi arasındaki nihai hesaplaşmaydı. Yıllar süren eğitim ve beyin yıkamanın ardından, hatta Almanya sokaklarındaki radikal politikaların güçlü baskılarını gördükten, Dachau ve Buchenwald gibi kamplardaki terör rejimi hakkında işittiklerinden, Yahudi karşıtlığının resmi ve avam türlerine maruz bırakıldıktan sonra bile Alman kadınları, Reich sınırlarını geçip Ukrayna, Polonya, Belarus ve Baltık ülkelerine girdiklerinde görecekleri ve yaşayacakları şeylere hazır değillerdi. Orada bazılarının ne yapacağını kimse bilemezdi.

3
TANIKLAR

Doğu'ya Varış

Kızılhaç hemşiresi Erika Ohr, Almanya'dan trenle ayrılırken hissettiği yalnızlığı kısa sürede unuttu. 1942 Kasım'ının ortasıydı. Hitler'in kuvvetleri Doğu cephesine düzensiz şekilde yayılmışlardı, büyük çaplı bir Sovyet saldırısı başlamak üzereydi ve yeni bir Rus kışı yaklaşıyordu. Tren sınırı geçip Polonya'ya girdi ve "aniden her şey farklılaştı: kırsal alanlar, evler, tren istasyonları, levhaların üzerindeki yazılar". Ohr, hayatında ilk kez bombalanmış köyler görüyordu. Etrafındaki, Stalingrad'a giden askerlerin davranışları değişmişti; artık kimse şarkı söylemiyor, şakalaşmıyordu. Ohr, Almanya'nın üstün geldiğini anlatıp övünen Nazi radyosuna ve haber filmlerine rağmen savaşın beklenenden uzun sürdüğünü fark etti. Memleketi Stuttgart'ta, o güne kadarki en ağır hava saldırısı yaşanmak üzereydi. Nazilerin dünya hegemonyası kurma yönündeki uğraşısı Doğu Cephesi'ne yoğunlaşmıştı ve Erika Ohr dahil herkesin gözü oraya dönmüştü.

Doğu'ya yaptığı yolculuk, Ohr'a hiç bitmeyecekmiş gibi geldi. Tren Ukrayna'ya giderken ağır ağır Belarus'tan geçti. Pencerenin diğer tarafında, yer yer çıplak huş ağacı kümeleriyle kesilen belli belirsiz gri ovalar dışında görülecek pek bir şey yoktu. Mütemadiyen dönen ve gıcırdayan tren tekerlekleri de bu yeknesaklığa katılıyordu. Bu yabancı topraklarda yaşam durmuştu sanki; insan yoktu, kuşlar bile tek tüktü. Tren vagonunun içinde askerler çantaların arasında uzanmış yatıyorlardı. Bir kısmı uyuyakalmıştı, bazıları eski gazeteleri tekrar okumakla meşguldü.

Ohr nihayet, Kiev'in yaklaşık yüz kırk beş kilometre batısındaki Jitomir'in eyalet başkentine vardığında akşam olmak üzereydi. Tam ne yapacağını düşünürken Almanca konuşan kadın sesleri duydu. Ohr iki kadının yanına yaklaştı; Wehrmacht subayı olan üstleriyle birlikte istasyonda bulunan kadınlar, üniformalı asker yardımcılarıydılar. Ohr'u yeni işyerine, kasabanın diğer ucundaki cerrahi hastaneye götürecek bir şoför ve araç ayarlandı. Eski bir okulda kurulan hastanede yaklaşık yüz hasta bulunmaktaydı. Buranın Ohr'un eğitim gördüğü, Stuttgart yakınlarındaki askeri hastaneyle uzaktan yakından alakası yoktu. Ukrayna'daki bu ileri karakola kan, irin ve idrar kokusu hâkimdi. Uzuvları soğuktan donmuş askerler acıyla inliyordu. Kurşunlar, şarapnel parçaları çıkartılmayı, uzuvlar kesilmeyi bekliyordu. Karşılama töreni ya da işe alışmak için vakit yoktu.

Bir başka idealist hemşire ise daha da zor bir giriş yapacaktı. Weimar'da hızlı hemşirelik kursunu tamamladıktan sonra 1942 yazında Ukrayna'nın Dnepropetrovsk kentine vardı ve oradaki ilk gününde oyalanmaksızın işe koyuldu. Yaralılar birbiri ardına varıyorlardı ve birbiri ardına ameliyatlarda hemşirelik yapmak zorunda kaldı. Istırap içindeki iki yüze yakın asker, ondan yardım istiyordu. Bir yataktan diğerine koşup iğne yaptı ve kendisi gerilim altında bir duy-

gu patlaması yaşarken savaşçıların hislerini uyuşturmaya çalıştı. Gün bitmeden, görev yerini terk edip odasına koşturdu. Yatağına yatıp dertop oldu, başını kollarının arasına aldı ve bir çocuk gibi işaretparmağını ısırdı. Savaşı bir macera olarak nasıl hayal edebilmişti?

Ohr ve çok sayıdaki diğerleri için Doğu sınırlarından içeri girmek, Naziliğe geçiş ayiniydi, aşina oldukları şeylerden bir ayrılıştı ve bilinmeyenin ortasında yalıtılmışlık duygusunu da beraberinde getiriyordu. Resmi bültenlerde ve işe alım propagandalarında Polonya ve Ukrayna'nın yeni işgal edilen bölgeleri bir deneme alanı, kişinin sertliğinin ve Nazi hareketine bağlılığının sınavdan geçirildiği bir ortam olarak betimlenmekteydi. Bu dünyaya geçiş, bu kadınların hayatında yoğun bir dönüşümün başlangıcını temsil etti. Başlangıçta edindikleri izlenimler, kalıcı anılar halini aldı. 1942 Ağustos'unda Rusya'nın Vyazma kentine varan bir hemşire, "düşman"la ilk karşılaşmasını hatırlıyor. Trenden indiği istasyon, büyük bir savaş esiri kampının yanındaydı. Bir deri bir kemik kalmış çok sayıda Sovyet esir, "dikenli tellere asılan hayvanlar gibi" gözlerini ona dikmiş bakıyorlardı. Manzarayı çorak ve bu topraklarda yaşayan insanları da hayvansı, hatta görünmez olarak tasvir eden ifadeler, o dönem yazılan mektuplardaki Alman sömürgeci retoriğinin karakteristik özelliklerini taşımaktaydı ve onlarca yıl sonra bile yazılan hatıratlarda varlığını sürdürecekti.

Çoğu kişi Doğu'ya gidişi kafa karıştırıcı ve zor bulsa da diğerleri için bu, daha çok yetişkinliğe heyecanlı bir geçiş gibiydi. Bu geçiş aynı zamanda kendilerini ortaya koymaları için gereken serbestliği de sağlamaktaydı. "Partizanların istilasına uğramış" Minsk ormanlarından arabayla geçerken gösteri kızı Brigitte Erdmann manzarayı "kocaman açılmış gözlerle" ve tehlikeden haz alarak izliyordu. Belarus'ta bekâretini kaybetmişti ve kendi gözünde artık gerçek bir

kadındı; Brigitte, *Frau* değil *Fräulein* olarak anıldığına da dikkat çekiyor. Brigitte Erdmann bu yeni topraklarda dişiliğini ve cinselliğini ortaya koyarken diğer kadınlar erkeksiliklerini ifade ettiler. Vatansever Kadınlar Derneği için gönüllü olduktan sonra hemşirelik eğitimi gören ve Alman Kızılhaçı'nın bir üyesi olarak Führer'e bağlılık yemini eden bir kadın, mutsuz evliliğini ve küçük kızını geride bırakıp Belarus ve Ukrayna'ya gitmeye karar verdi. Cepheden eve gönderdiği mektuplarda, Nazi seferberliğine sadakatini "erkeğe yakışır" bir şeref olarak ifade ediyor. Elinde silahla tıpkı bir erkek gibi nöbet tutma fırsatı yakalamış olmaktan duyduğu mutluluğu yazmış coşkuyla. Resmi hemşirelik görevinin kadın işi olduğuna şüphe yok, gene de askerlik yapma fırsatı yakaladığında bu rolü de bayıla bayıla üstlenmiş. Silahını ateşleyip ateşlemediğini ya da kimin üzerinde kullandığını bilmiyoruz. Ancak üniformalı başka birçok kadın gibi, muzaffer işgalci rolünün taşıdığı onurdan zevk aldığı bir gerçek ve Doğu'yu da özgürlüğüne kavuştuğu yer olarak betimliyor.

Hemşireler, öğretmenler ve sekreterler, cepheye yakın ve cephenin gerisinde Nazi Soykırım savaşının sürdüğü birkaç mıntıkaya girdiler. Çoğu kadın Yahudilerin toplu infazlarına doğrudan tanık olmadılarsa da başka açılardan karşı karşıya geldiler. Ancak geriye dönüp baktıklarında, rejimin suç teşkil eden politikalarına kendi katkılarının yanı sıra çevrelerinde olup bitenlerin muazzam boyutlarının da farkına vardılar (ya da kabul ettiler). O dönemde, Soykırım Avrupa'nın farklı yerlerinde, farklı biçimlerde gelişti; bugün algıladığımız şekliyle önceden belli olan bir sonuç ya da kapsamlı bir olay değildi. Soykırım mekanizmasının içinde çalışan kadın görevliler genelde parçaları gördüler, fakat bunların oluşturduğu bütünü kavrayamadılar. 1941'in Eylül ve Ekim aylarında

Ukrayna, Babi Yar'da gerçekleştirilen toplu infazlar hakkında cepheye gidip gelen askerler ve diğer personel arasında söylentiler dolaşıyordu; resmi Alman gazetelerinde ve Sovyet bültenlerinde haberler çıkmıştı. Alman propaganda birimleri tarafından Lviv'deki (Lemberg) pogromlar filme çekildi ve bu kısa film görüntüleri Alman sinema salonlarında gösterildi. Ocak 1942'den itibaren Müttefikler, Almanlara ve işbirlikçilerine, bu türden hunharca eylemlere girişenlerin savaştan sonra cezalandırılacaklarına dair çok sayıda uyarı gönderdi. Bununla beraber, Mart 1942'de başlayan, Belzec'tekiler gibi gazla zehirleme operasyonları hakkında güvenilir istihbarat yok denecek kadar azdı. Her halükârda, Reich'da kalanların çoğunun Doğu'ya sürülen Yahudilerin başına neler geldiğini umursayacak halleri yoktu. Daha ziyade, "Yahudi-Bolşevizm" ile mücadele eden sevdiklerinin yazgısıyla ilgileniyorlardı.

Kadın görevliler, meslek sahipleri ve Doğu bölgelerindeki idareci seçkinlerin aile üyeleri, Yahudilerin hunharca öldürüldüklerini duydular ya da tanık oldularsa bile bunu savaşın genel dehşetinin bir parçası olarak kabul etmeleri ya da başkasının dramı olarak görüp omuz silkmeleri zor olmamıştı. Yahudi karşıtlığı, Almanları Yahudilerin, bilhassa yabancı ülkelerdeki Yahudilerin dramına karşı duyarsızlaştırmıştı. Başta savaşın vahşeti ve Soykırım karşısında şok geçirdilerse de çoğunluk uyum sağladı ve bununla yaşamayı öğrendi. Hitler'in orduları zaferden zafere koştuğu sürece çoğunluk açısından işler yolundaydı. En nahoş görüntüler bile kişinin zihninde başka bölümlere atılabiliyor, günlük rutinin arasında unutulup diğer acil ihtiyaçların yanında bastırılabiliyordu. İnsan her koşulda dayanmak zorundaydı. Erdemli bir kadından, sadık bir Alman vatanseverinden, ırkça üstün bir Aryan'dan beklenen de bu değil miydi?

Doğu'da, Kızılhaç kıyafetleri içindeki Erika Ohr gibi hem-

Bir askeri yardım istasyonundaki hemşireler.

şireler –asker ve SS hastanelerinde, asker evlerinde– en çok göze çarpan ve sayıları da en çok olan Alman kadınlarıydılar. Dönemin en yaygın propaganda görüntülerinden birinde, bir tren istasyonunda yoldaki askerlere ve SS polislerine destek veren güleç hemşireler gösteriliyordu. Ne var ki Aralık 1941'de, ısıtmasız tren vagonlarında, Düsseldorf'tan Riga gettosuna taşınan 1.007 Yahudi gibi bu istasyonlardan geçen savaş esirleri ve Yahudiler için karşılama töreni yapan hemşireler yoktu. Tren o kadar fazla insanla doluydu ki birden fazla sefer bozuldu ve birçok istasyonda durdu. Durdukları yerlerde, Yahudi sürgünler su bulmak ya da trenden inmek için her yolu denediler. Yolculuk sırasında kendilerini bekleyen akıbetin her halükârda kötü olduğunu anlayan sürgünler, platformda duran yolcuların dikkatini çekmeye çalıştılar ve sevdiklerini ve başkalarını uyarmak umuduyla posta kartları ya da mektuplar fırlattılar. Nazi işgalindeki Avrupa'nın her yerindeki birçok

tren istasyonu gibi Litvanya'daki bir tren istasyonunda Alman Kızılhaç hemşireleri platformda toplandı. Dondurucu bir soğuk vardı ve saat gecenin birini geçmişti. Hemşireler, Alman polis muhafızlarına sıcak biftek ve arpa çorbası ikram ettiler. Almanlar çorbanın tadını çıkartırken Litvanyalı demiryolu personeli Yahudi vagonunun (*Judenwagen*) ışıklarını kapattı.

Duyduğu ve gördüğü dehşetin yanı sıra ahlaki açıdan hissettiği öfkeyi de yazan Kızılhaç hemşiresi Annette Schücking, kayıtsızlık ve zalimliğin hüküm sürdüğü şablonda ender rastlanan istisnalardan biri olacaktı. 1941 sonbaharının başında, Ukrayna'ya yola çıkmasından hemen önce, gazeteci bir arkadaşı Rusya'nın ona göre bir yer olmadığını, "orada Yahudileri sağ bırakmadıklarını" söyleyerek onu uyarmaya çalıştı. O günlerde böylesine korkunç bir ifadenin doğru olabileceğine ihtimal vermeyen Schücking, Almanya'nın genişlemesi beklentisine dair merakını korudu ve Doğu'yu "uygarlaştırma" misyonunun yanında yer aldı. Ne var ki arkadaşının sözleri çok geçmeden kulaklarında yankılanacaktı.

Yeni görevine giderken yaptığı tren yolculuğu sırasında, Brest Litovsk'taki istasyonda, Schücking'in kompartımanına iki üniformalı Alman girdi. Nazi işgali altındaki Doğu'da kompartımanlar, sadece Aryanlara ayrılmış mekânlardı; "yerli halk" yük vagonlarında ya da üçüncü sınıf vagonlarda yolculuk ediyordu. Kompartımanlarda, seyir halindeki yabancılar arasında sıklıkla samimi sohbetler cereyan etmekteydi. Üniformalı askerler, Schücking ve başka bir hemşire olan kadın çalışma arkadaşıyla sohbete başladılar. "İçlerinden biri, durduk yere, Brest'te Yahudi bir kadını vurma emrini nasıl aldığını anlatmaya başladı," diye sonradan hatırlıyor Schücking. Askerin anlattığına göre Yahudi kadın, sakat kız kardeşine bakmak zorunda olduğunu söyleyip merhamet dilenmiş. Asker kadının kız kardeşini de çağırıp ikisini birden vurmuş. Schücking ve arkadaşı "dehşete düşmüşlerdi, ancak bir şey söylemediler"

Doğu'yla tanışmaları bu şekilde oldu.

Hemşire, sekreter ve öğretmenlerin, bu savaşın Hitler'in istediği şekilde bir kıyım savaşı olduğunu anlamaları uzun sürmeyecekti. Münferit kadınlar için bu kavrayış ânı, Doğu'ya yaptıkları seyahat sırasında, tren kompartımanlarında, sınır geçişlerinde ya da gidecekleri yere vardıklarında kulak misafiri oldukları sohbetler vasıtasıyla gerçekleşti. Şiddete başvurma ya da karşılık verme eğitiminden geçmedikleri için Soykırım'a yakınlaşmak, çoğu kadın açısından sarsıcı bir deneyimdi. Erkekler için durum farklıydı. Almanya'daki genç erkekler, Büyük Savaş'ın acımasız siper mücadelesinin sarsıcı, çoğunlukla homoerotik görüntülerinin gölgesinde büyümüşlerdi. Hitler Gençliği'nin antrenmanları genelde korkuyu yenme, korkakları ayıplama, acıya katlanma ve çeteyi andıran yoldaşlık bağları kurma üzerine yoğunlaşmaktaydı. Uygun adım yürüyüş antrenmanları, atış talimleri, toplum kurallarına uymayanların alenen dövülmesi ve düzenli askeri eğitimler genç erkekleri öldürmeye hazırladı. Özel eğitimli kamp muhafızları haricinde Alman kadınları, ne bu derece askeri beyin yıkamaya maruz kaldılar ne de zulmetmek için çeteler kurdular.

Doğu'ya varan kadınların büyük çoğunluğu, toplu katliamlara tanık olma ya da yardım etme yönünde herhangi bir hazırlıktan geçmediklerinden, Yahudi Soykırımı'na gösterdikleri farklı tepkiler, onların savaş öncesi aldıkları eğitimden ziyade kişilikleri ve rejime ideolojik açıdan bağlılıkları hakkında bilgiler vermektedir. Bir uçta hayat kurtarmaktan diğer uçta doğrudan öldürmeye kadar farklı tepkiler gösterdiler. Gene de engellemeye çalışanlarla kıyaslandığında, toplu katliamlara farklı şekillerde katkıda bulunan sıradan kadınların sayısı kat kat fazlaydı.

Genelde meraktan, aynı zamanda da hırstan, çoğu Alman kadını, Doğu'daki binlerce gettodan birinde Yahudi

Soykırımı'yla karşı karşıya geldi. Yahudilere ayrılan bu alanlar resmen yasak bölgelerdi; gettolara girenler bunu Nazi kurallarını çiğneyerek yaptılar. Resmi tehditlere ve yasaklara rağmen (belki de bunlar yüzünden) gettolar, Alman turizm alanları haline geldi. Üstelik bu yeni gelişen eğlencenin belirgin şekilde kadınsı bir vasfı da vardı: alışveriş ve romantik gezintiler.

Varşova'daki Kızılhaç hemşirelerinden bir tanesi, izin günü için plan yapmamıştı. Arkadaşı onu bir sürprizle karşıladı: "Bugün gettoya gidiyoruz. Herkes oraya gidip alışveriş yapıyor," dedi arkadaşı coşkuyla. "Yahudiler bütün şahsi eşyalarını sokakta yere, tahtaların üzerine ve masalara koyuyor – sabun, diş macunu, makyaj malzemeleri, ayakkabı bağları, ne istersen hepsi var. Sattıkları şeyleri avuçlarına koyup uzatanlar bile oluyor." Hemşire gettoya girerek Alman kurallarına karşı gelmek konusunda müteredditti, ancak arkadaşı, Alman doktorların da oraya gittiklerini söyleyip onu yatıştırdı. Doktorlar tifo tedavisi konusunda kendilerine tavsiyede bulunacak Yahudi doktorlarla buluşmaya gidiyorlardı. İki kadın planladıkları alışveriş serüvenine çıktılar ve sonrasında, hemşire gördüğü sefalet ve pisliğin, Polonya halkınınkini kat kat aştığını kaydedecekti. "Bu insanların" "getto kokusu"nu uzun süre üzerinden atamadı.

Nazilerin, Yahudileri gettolarda toplama politikası, Ekim 1939'da, savaş başladıktan bir ay sonra Polonya'da başladı. Zaman içerisinde gettolar farklı biçimler aldı ve kullanım şekilleri de değişti. Köylerdeki gettolar, anacaddenin gerisinde, dikenli telle ayrılmış birkaç sokaktan ibaretti. Yahudileri ırk açısından bir tehdit ve düşman olarak gören Almanlar, ırk ayrımı ve güvenlik önlemi çerçevesinde onları hapsettiler. Her türlü tesis, bu amaca hizmet edebilirdi. Alman askeri komutanları, SS ve polis memurları, Ukrayna'daki Narodichi gibi küçük bir kasabaya geldiler ve bir getto kurulacağını, Yahudi nüfusun tutulacak kayıtlar için rapor vermeleri gerektiğini

duyurdular. Narodichi'de Yahudiler yerel bir kulübe, başka yerlerde bir okula, fabrika binalarına ya da sinagoglara getirildiler. Hatta toplu katliam ya da kamplardan birine sürgün planları tamamlanırken terk edilmiş tren vagonlarına kapatıldılar. Müsait SS ve polis kuvvetlerinin durumuna, yerel yetkililerin kaprislerine ve Heinrich Himmler ve bölge yardımcıları gibi yüksek rütbelilerin emirlerine bağlı olarak planların uygulamaya geçmesi günler, haftalar ya da aylar sürebiliyordu. Bu geçici dönemde yerel Alman yetkililer, Polonyalılar, Ukraynalılar, Litvanyalılar ve diğerleri, kapana kısılmış durumdaki bu Yahudilerle "alışveriş" yaptılar – bir somun ekmek ya da bir miktar çıra karşılığında evden paltoya, çizmeye kadar her türlü şey el değiştirdi. Getto nüfusu arasından becerikli Yahudiler seçildi ve yol yapımı gibi ağır beden gücü gerektiren ve madencilik, tekstil, marangozluk ve metal işçiliği gibi savaş sanayii ile ilgili görevlere verildiler. Yahudilere ayrılan bu hapis alanlarına çoğunlukla getto adı verildiyse de buraları gerçekte hem toplu katliam alanlarına giden yolun istasyonlarıydı, hem de buralara tıkılan binlerce kişiden yüzlercesi kıtlık, tifo ve intihar nedeniyle hayatını kaybettiği için, Goebbels'in ifadesiyle birer "ölüm yatağıydı"

Alman gösteri kızı Brigitte Erdmann da Minsk'te kendince bir "getto" deneyimi yaşamıştı. Şovuna katılan erkek hayranları arasında, Yahudi işgücünün asıl istismarcılarından biri olan askeri inşaat birimi Todt Örgütü'nde görev yapan kıdemli bir komutan da bulunmaktaydı. Alman komutan, gösteri kızına sonraki buluşmalarında gettoya gitme sözü verdi. Minsk'teki getto alanı yaklaşık iki metre yükseklikte dikenli bir çitle çevriliydi ve iki gözcü kulesiyle korunuyordu. İlk baştaki yetmiş beş bin kayıtlı Yahudi sakiniyle bu getto, 640 dönümden küçüktü, sınırlarını Svisloch Nehri ve eski Yahudi mezarlığının çizdiği, bir ya da iki katlı ahşap binalardan oluşan otuz dört sokağa yayılmıştı. İlaveten otuz bin Alman ve Avusturyalı Yahu-

di de ayrı olarak, gettonun farklı bir bölümüne yerleştirilmişti. Birbiri ardına gerçekleştirilen toplu infazlar ve zehirli gaz odası uygulamaları, getto nüfusunu üçte iki oranında azaltacaktı. 1942 sonbaharında geriye yaklaşık dokuz bin Yahudi kalmıştı. Bunlar genelde işçilerdi, ancak aralarında çalışmayan kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve hastalar da bulunuyordu. 1943'te Minsk Gettosu çalışma kampına dönüştürüldüğünde yaklaşık sekiz bin kişi daha öldürüldü.

Otoritesiyle hava atmak, gösteri kızının tehlike seven tarafına hitap etmek için komutan kentin bu yasak bölgesinde, "getto gezmenin" havalı olacağı sonucuna vardı. Erdmann yemi yutmuştu; memleketteki annesine bu buluşmayı nasıl da sabırsızlıkla beklediğini yazacaktı. Krakov Gettosu'nda yaşanan benzer bir flört, gülümseyen genç bir sekreterle bir SS askerini getto içerisinde gezdiren güzel bir fayton içinde gösteren bir dizi fotoğrafta yakalanmıştı.

Polonya'da Hitler Gençliği programına katılan genç bir öğretmen, Temmuz 1942'de Plöhnen Gettosu'nda tanık olduklarını memlekete yazdığı mektupta anlatacaktı. Geziye katılan iki yüz genç kadına, Polonya'nın "pislik, tembellik, ilkellik, bit, pire ve uyuz yatağı" olduğu evvelden anlatılmış olsa da genç öğretmen gördüklerine hiçbir şekilde hazır değildi. "Şöyle hayal edin," diye yazdı ebeveynlerine, "sokakta yürüyorsunuz ve pencereleri ve kapıları tahta plakalarla kaplı evlere rastlıyorsunuz; ama içeriden mütemadiyen hareket eden ve mırıldanan insanların sesi geliyor. Evlerin etrafı geniş bir tahta perdeyle çevrili, fakat tahta perde yere değecek kadar uzun değil. Başınızı eğince yere sürtünerek yürüyen ayakları görüyorsunuz, bazıları yalınayak, bazıları terlikli, bazıları sandaletli, diğerlerinde ayakkabı var. Pis insan yığınağı gibi kokuyor. Ayak parmaklarınızın ucuna yükselip tahta perdenin üzerinden bakarsanız kel kafalar görüyorsunuz. Sonra birdenbire buranın bir getto olduğunu ve bütün bu insanların Yahudi

oldukları için hapsedildiklerini anlıyorsunuz." Bir keresinde "kederli bir ifadeyle gülümseyen", işiyle meşgul Yahudi bir ayakkabı tamircisi, genç öğretmeni tedirgin etmiş ve kafasını karıştırmıştı. Diğer kızlarla birlikte kasabadan ayrıldıklarında büyük bir rahatlama hissetti. Rahatsız edici getto manzarasını arkalarında bırakmışlardı. "Ortadan kaybolan" Yahudileri aklından çıkartabilecekti.

Gettolara atılan bu dikkatli bakışların tek sebebi merak değildi. Almanların üstünlüğünü ve Doğu'daki yeni düzeni doğrulayan bir çeşit röntgencilik eylemiydi. Alman bir gözlemci açısından Doğulu Yahudilerin dünyası, yabancı ve nahoş yerlilerin dünyasıydı. Gettonun hudutları içerisinde tehdit arz eden "öteki" yenilgiye uğratılmış ve ortadan kaldırılmış oluyordu. Alman zihniyetine göre Yahudiler yok olmanın eşiğindeki bir türdü; kaçınılmaz ölümleri, zalimce bir hayranlık ve gurur hissi uyandırmaktaydı. Bir kadın gazeteci, Lodz Gettosu hakkında Yahudilerin "yağlı kaftanları" içerisinde gezdiği "gerçekdışı bir şehir" diye haber yaparken, bir öğrenci "Sokaklar ve meydanlar aylak aylak dolanan Yahudilerle dolu, çoğunda da suçlu tipi var. Bu sıçanlara ne yapmak lazım?" diye yazacaktı. Gettodan çıkmak, medeniyete dönmeye, kişinin kontrolünü ve güçlüler arasındaki yerini tekrar kazanmasına benzetiliyordu. Polonya, Warthegau ili Nazi bölge şefinin kızı, Lodz Gettosu'ndaki maceraları hakkında nişanlısına şöyle yazıyor:

Böyle bir şey görmemişsindir. Şehrin bir bölgesi dikenli tellerle kapatılmış… Ayaktakımı sağda solda aylak aylak dolaşıyor. Kıyafetlerinin önünde ve arkasında Davud'un sarı yıldızı var (Babamın icadı, Lodz'un yıldızlı gökyüzünden bahsedip duruyor)…İnsan bu insanlara acıyamıyor bile. Bana kalırsa kendilerini bizden çok farklı görüyorlar, bu yüzden de aşağılanma filan hissetmiyor olmalılar.

Doğu'ya atanan ya da –tutkularını ve rejimin beklentilerini gerçekleştirmek, yeni bir deneyim yaşamak ve Nazi ülküsünü ileri taşımak amacıyla– gönüllü olan genç kadınlar üzerinde, Yahudi Soykırımı'na tanık olmanın birkaç farklı etkisi oldu: Kararlılıklarını sağlamlaştırdı; ahlak duygularını karıştırdı ya da yozlaştırdı (gettodaki Yahudiler "aşağılanmayı hissetmiyorlar"da olduğu gibi); ve nahoş ve iğrenç olandan kaçış yolları, cinsel zevkler ve alkol gibi uyuşturucular aramaya itti. Sekreterlerden birinin hatırladığı şekilde, "bürodaki hoş çocuklarla" yapılan gece partilerinde votka su gibi akıyordu. Ahlak kuralı ihlalleri ya dikkatlerden kaçıyor ya da ceza almaktan kurtuluyordu. Sınırsız hırsın ve şiddetin sergilendiği manzaralar sıradanlaşmıştı. Etraflarında olup bitenlerden uzak kalmak isteyenler, savaşın tahribatından kurtulan birkaç yer bulup kendilerini avuttular.

Yahudiler ve toplu katliamlarla karşılaşmalar, bu kadınların günlük hayatlarına beklenmedik, ancak tekrarlanan şekillerde girdi. Polonya'nın Poznań kentine tayin olan genç öğretmen, Ingelene Ivens bir gün, tek odalı okul binasının penceresinden oyun alanına baktığında şok geçirecekti. Yakınlardaki kamptan kaçan bir deri bir kemik iki Yahudi işçi orada duruyordu; korkmuşlardı ve genç öğretmenin okuluna sığınmak istiyorlardı. Çocukların anlayışlı davranacaklarını sanmışlardı herhalde. Aksine Alman çocuklar onlara bağırdılar, bir oğlan çocuğu taş fırlattı. Ivens müdahale edip taşları atan çocuğu paylarken Yahudi erkekler de kaçtılar. Alman Kızılhaç hemşiresi, Lviv'de, başka hemşire arkadaşlarıyla birlikte kentin sokaklarında yürüdükleri ve eski Yahudi mezarlığına gitmeye karar verdikleri günü hatırlıyordu. Hemşire birdenbire, gelişigüzel kapatılmış taze bir toplu mezarın üzerinde yürüdüğünü fark etmiş. Ayakları toprağa gömülmüştü – "Üstüme yapıştı, hiç hoş değildi." Bir grup sekreter, Riga yakınlarında piknik yaparken burunlarına

taze toplu mezarların kötü kokusu geldi. Başka bir yere gitmeye karar verdiler. Ukrayna'nın Bucaş kentinde, bir tarım denetçisinin karısı, suyun tadında bir gariplik olduğunu fark etti; Yahudilerin cesetleri yeraltı suyunu kirletmişti.

Toplu katliamlara şahit olan insanlar değişim geçirirler; bu olayın yaşandığı fiziksel çevre de öyle. Sıra sıra tepelerden ve ormanlık alanlardan oluşan Ukrayna, üstünkörü açılan çukurlar, ölü yığınları ve yer yer yanmış arazilerle dolmuştu. Tepelerin yamaçları, birkaç metre derinlikteki mezarlara yataklık yaptı (toprak setler, kurşunları yuttu); dere yatakları da atış alanları olarak kullanıldı (kanlar suyollarına döküldü). Babi Yar gibi dağ geçitleri, cesetlerle, kireçkaymağıyla dolduruldu ve ardından dinamitle patlatılarak kapatıldı. Kasabalar arasındaki kumluk arazi parçalarında ya da çıplak alanlarda şahsi eşyalar ve insan kalıntıları görülebiliyordu. Toplu katliam alanları, gözden ırak yerler değildi; aksine, kasabaları bağlayan kestirme yollara ve patikalara yayılıyorlardı. Köylüler, işçiler ve okul çocukları, yaya olarak ya da at arabasıyla yanlarından geçiyorlardı. Bunlar insanların ilgisini çeken ve yağmalanan mekânlardı. Soykırım alanları da genelde Alman erkek ve kadınların eğlenmek için gittikleri yerlerdi – piknik yapılan çayırlar, avlanılan ormanlar, serinlemek ve güneşlenmek için kullanılan dere havuzları.

Yahudi Soykırımı'nın cereyan ettiği kırsal alanlarda Nazilerin büyük çaplı imparatorluk faaliyetlerinde kullanabilecekleri kaynaklar sınırlıydı. Kasabalarda bulunan az sayıda bina, birden fazla amaca hizmet etmekteydi. Sinema salonu bir gün eğlence için ayrılan bir mekân olabileceği gibi, başka bir gün, kurbanların öldürülmeden önce toplandıkları yer oluyordu. Ukrayna, Romanov'daki Alman bir öğretmenin hatırladığı gibi, toplu infazlardan kurtulan Yahudilerin çoğu ormanlarda saklanmaktaydı ve yerel bir ormancı olan kocası

da onların varlığından haberdardı. Öğretmenle kocası, bu Yahudilere yardım etmediler ya da en azından savaş sonrası soruşturmalarında, genç öğretmen yaptığı yardımlara değinmekten kaçındı. Genç öğretmen ifadesinde, ormanda yanından geçtiği toplu mezarları betimliyor. Bir alanda iki geniş çukur vardı: "Evimiz kadar büyüktü, yaklaşık on metre genişliğinde." Öldürmeden önce Yahudileri mahalledeki okulda, söz konusu öğretmenin çalıştığı okulda topladılar. Katliamın ardından, Nasyonal Sosyalist Yardım Derneği'ndeki kadınlar geleneksel hayır işlerini icra ettiler – öğretmenin evinin yakınlarındaki ormanda alelacele gömülen ölü Yahudilerin kıyafetlerini ve yatak takımlarını toplama, düzenleme, onarma ve dağıtma işini.

Kentlerin manzarası da günden güne, göze çarpan şekillerde değişmişti. Harkov, Kiev, Minsk ve Jitomir'de, balkonlardan ve direklerden sarkan cesetler görmek sıradan bir olay kabul ediliyordu. Cesetleri görmekten kaçınmak amacıyla ya da iliştirildikleri tehlikeli yerlerden üzerine düşmelerinden korktuğu için hemşire Erika Ohr, Jitomir'de, kaldırımın kapılara yakın iç kısmından ve sokaktan uzakta yürüyordu. Bucaş'ta, Alman bir oğlan çocuğu okuldan eve geldiğinde, annesine kaldırıma yakın, bir kan gölünün içinde yatan ölü bir Yahudi kadın gördüğünü haber verdi. Çocuk ertesi gün okula giderken kadın hâlâ sokakta yatıyordu. Öğlen yemeği için eve döndüğünde kadını bir kez daha gördü. Tedirgin olan annesi, yerel jandarmaya gidip şikâyet etti. Anneyi rahatsız edenin Yahudi kadının öldürülmesi mi, yoksa kimsenin sokaktaki kanlı "pisliği" temizlememesi ve bunun oğlunu üzmüş olması mıydı belli değil. Kadın, savaş sonrası hatıralarında bunu net ifade etmemiş.

Kendilerini aniden beklenmedik dehşet sahneleriyle karşı karşıya bulan çeşitli kadınların durumları, bireysel kavrayış ve ardından gelen bir çeşit uyum sağlama anlarını ortaya

koymaktadır. 1942 yazında, çocukken göze görünecek ama sesi duyulmayacak şekilde yetiştirilen genç sekreter Ilse Struwe, Ukrayna, Rivne'deki ordu operasyon bürosunda diğer on beş genç kadınla birlikte kâtip olarak görevlendirilmişti. Büroda çalışan Klebka adında bir de Yahudi kız vardı. Bir gün Struwe, Klebka'yı "Yahudilerin yaşamaya zorlandıkları, telle çevrili, sefil gettosunda ziyaret etmeye" karar verdi. "...Durumları korkunçtu, yıkık dökük, pislik içerisinde evler vardı... Rivne civarında 'leş gibi Yahudi yuvası' ifadesi sıklıkla kullanılıyordu."

Struwe'ye kalırsa, gettonun görünüşünden, Yahudilerin çaresiz durumları açıkça anlaşılmaktaydı. Struwe bu görüntüden rahatsız olmuştu, ama işine devam etti ve kadın iş arkadaşlarıyla birlikte kaldığı özel yurttaki arkadaşlık ilişkilerinin tadını çıkarttı. Ne var ki Doğu'da insan, olaylarla arasına bir yere kadar mesafe koyabiliyordu. Struwe'nin yaşadığı, kadın çalışanların kaldığı yer, sinemanın hemen karşısındaydı. Alman SS askerleri bu sinemayı, Yahudileri gettodan kentin dışındaki toplu infaz alanına götürmek için çıkarttıklarında toplanma noktası olarak kullanmaktaydılar. Ilse Struwe'nin odası sinemaya bakıyordu:

Bir gece gürültüyle uyandım, çarpan teneke kupaların ve asker talimatlarının sesiyle... Ayağa kalkıp pencereye gittim ve dışarıya, sokağa baktım... Sinemanın açık kapısından dışarı, sokağa kalabalık bir insan grubu çıkmıştı ve muhafizlar eşliğinde uzaklaştırılıyorlardı. Saat sabahın üçüyle dördü arasındaydı. Erkek, kadın, çocuk, yaşlı ve gençleri açıkça görebiliyordum. Kıyafetlerinden gettodan geldikleri belliydi. Eylül 1941'den beri Yahudilerin yıldız takmaları zorunluydu. Başta aşağıda neler olduğunu anlayamadım. Ne yapıyorlardı? Birbiri ardına, böylesine büyük bir öfkeyle tencere ve tavaları kaldırıma atmalarının nedeni neydi? Derken birden anladım. Dikkatleri üzerlerine çekmeye çalışıyorlardı: Bize neler yapıyorlar görün! Bunun ol-

masına izin vermeyin! Bize yardım edin!

Pencerenin arkasında durdum ve bağırmak istedim: Bir şeyler yapın! Bu yetmez! Çoğunluktasınız! Birkaçınız kendini kurtarabilir! Silahlanın! Bu insanlar, benim tahminime göre üç yüz kişi kadar vardı –sonradan, sayının çok daha fazla olduğunu öğrendim– ve bir avuç asker tarafından götürülüyorlardı. Ancak mahkûmlar (Yahudiler) loş sokak boyunca başları öne eğik bir şeyler mırıldandılar, ayaklarını sürüyerek ilerlediler ve savaşmadan teslim oldular. Bütün sıra gözden yok olana kadar dikkatle izledim. Sonra yatağıma uzandım. Bu insanlar öldürüleceklerdi. Biliyordum... Ertesi gün büroda, söz konusu Yahudilerin Rivne'den birkaç kilometre ötede vurularak öldürüldükleri duyuruldu. Klebka'yı bir daha görmedik.

Struwe'nin bürosundaki kadın personel, katliamı konuştu. Struwe farklı tepkiler geldiğini hatırlıyor. Bazıları Yahudi işgücünün kaybından yakınıp karşı çıkarken biri Almanların ölümüne zafere ulaşacaklarını mırıldandı. Bir başkası fısıldadı: Çok korkunç. Çoğunluk aleyhte konuşmaya çekiniyordu ve zaferi Almanların kazanacağına dair bir şeyler gevelediler. Yahudileri vuran genç güvenlik polislerini eleştiren olmadı.

Diğer birçokları gibi Struwe de neler olup bittiğini *görmek* istemişti: Pencereye koşup daha iyi görebilmek için başını uzatmıştı. Lakin Alman liderler, işledikleri suçlara doğrudan şahit olanların sayısını azaltmaya gayret ettiler. Nihai Çözüm, resmi bir sırdı – Himmler'in kelimeleriyle, "zaferin, asla anılmayan ve asla da anılmayacak sayfasıydı". Struwe gibi tanıkların bırakın gördüklerini kayda geçirip anlatmayı, aslında başlarını çevirmeleri gerekiyordu. Yahudilerin Tarnów Gettosu'ndan çıkarılmalarıyla alakalı bir uyarıda yerel Alman komutanı, Yahudilerin geçecekleri sokakta yaşayan herkese *Aktion* sırasında pencerelerinin panjurlarını kapatmalarını emretti. Ancak bu

tarz olaylar, insanların en hafifinden meraklarını ve başkalarının acılarından aldıkları hazzı (*Schadenfreude*) artırdı. Olay yerindekiler hadiseyi, eşyaların tahribatının doğurduğu kakofoniyi, kurbanların çığlıklarını, yaylım ateşini nakledişlerinden de anlaşılacağı gibi duyusal olarak deneyimlediler. Struwe'nin bir gözlemci olarak kafası karışmıştı; tehlikeyi hissediyor, ancak tehlikeye güvenli bir mesafeden bakıyordu. Yahudilerin kurtulmaya çalışmamış olmalarına şaşırmıştı ve diğer taraftan Yahudilerin mücadele etmemelerinin, kendisini müdahale etmediği için altına girebileceği her türlü sorumluluktan kurtardığı yolunda safça akıl yürüttü. Yahudiler geçip gittikten sonra Struwe yatağına döndü ve uyumaya çalıştı. Gözlerini kapatsa da görüntüleri ve sesleri bir türlü aklından çıkartamıyordu.

Struwe'nin bir anlığına şahit olduğu *Aktion*, Nazi işgali altındaki Ukrayna'da, Heinrich Himmler'in emirleriyle birbiri ardına uygulanan bölgesel katliam dalgalarının bir tanesiydi. Heinrich Himmler, sivil işgal yetkililerine "Yahudi Sorununun Nihai Çözümü"nü tümüyle –"yüzde yüz"– yerine getirmeleri için baskı yapıyordu. Rivne'de ve Volhinya çevresindeki diğer kentlerde, 1942 yılının ikinci yarısında gerçekleştirilen toplu infazlarda ve getto tasfiyelerinde, yüz altmış bin Yahudi katledildi. Cesetler bölgedeki iki yüz kadar toplu mezara alelacele gömüldü.

Struwe 1942 sonbaharında, Rivne'den daha doğuya, Poltava'ya tayin edildi. Rivne'de tanık oldukları, savaş ve savaşta kendi oynadığı rol hakkında uğradığı hayal kırıklığını artırmıştı. Stalingrad civarındaki Altıncı Ordu'nun verdiği Alman kayıplarına dair raporlar, masasının üzerine yığılıyordu. Artık büro işinin güvenliğinin keyfini süremeyecek olan erkek çalışma arkadaşlarına veda etmek zorunda kaldı; Stalingrad'daki kayıpların yerini almaya gönderiliyorlardı. Yeni kadın elemanlar getirildi. Gizli yaralı ve ölü listelerini daktiloya çeker ve rakamları Berlin'e telsizle bildirirken Struwe, Stalingrad'da yenilgi ihtimalinin yüksek olduğunun farkına vardı. Çalıştı-

ğı bürodaki koşullar ve insanların ruh hali kötüleşmekteydi. Struwe savaşı sorgulamaya başladı: "Burada ne yapıyorum? Kimim ben? Erkeklerin savaşında benim ne işim var? Erkekler savaşır. Erkekler öldürür. Savaşlarında hizmetçilik yapsınlar diye kadınları istiyorlar."

1941'de Belgrad'da geçirdiği vakitten sonra, Struwe halka açık infazların dehşet verici fotoğraflarını görmeye alışmıştı. Alman savaş muhabirleri, kurbanların ölmeden önce infaz sırasında ve sonrasında fotoğraflarını çekip propaganda amacıyla askeri genel merkezlere gönderiyorlardı. Struwe'nin görevi, patronları adına postayı açmaktı ve bu yüzden sıradan yazışmaları ve gizli bilgileri görüyor ve okuyordu. Bir gün işyerindeyken, masasının üzerinde içinde fotoğraflar olan bir dosya buldu. Dosyayı açtı ve "kollarını kaldırmış şekilde oldukları yerde büzülmüş" oturan ölü "partizanları" gördü. Kendi kendine düşündü: İnsan bu tür gaddarlıkları nasıl fotoğraflayabilir? Belgrad'dayken, bu tarz fotoğraflara kızıyordu çünkü direniş tarafından kullanılabileceklerini düşünmüştü – Almanya'nın güvenliğini tehlikeye atabilirlerdi. Ukrayna'da, Struwe toplu katliam politikasını sorgulamaya başladı.

Struwe fotoğrafları bir kenara bıraktı ve sıradaki dosyaya geçti. Duygularını ve can sıkıcı soruları bastırdı. Hissiz bir şekilde, adeta bir makine gibi çalışıyordu. Daha sonra açıkça şöyle ifade etti: "Bir parçam benden kopmuştu sanki." Minsk'te çalışan bir başka kadın, Ocak 1943'te annesine yazdığı mektupta verdiği benzer bir tepkiyi ifade ediyor: "*Todesangst*'ı (ölüm korkusunu) yenmeyi öğrendim. Kendime yarını (ya da) dünü düşünme izni vermiyorum. İnsan bu hayata nasıl alışır? Yalnızca çalışmak istiyorum, çalışmak, çalışmak, çalışmak. Düşünmek istemiyorum, hissetmek de!"

Ancak Ilse Struwe'nin duygularını tamamen bastırması ve gördüklerini hafızasından tamamen silmesi mümkün değildi. Hatıratında, Struwe mütemadiyen ağladığını ve kimseyle

Annette Schücking tarafından çekilen Novgorod Volynsk'teki asker evi fotoğrafı.

arkadaş olamadığını, herkesten uzaklaştığını anıyor. Ancak 1943'te İtalya'ya tayin edildiğinde Ukrayna'da yaşadığı bunalımdan kurtulması mümkün olmuş.

Brest'teki trende karşılaştığı askerler yüzünden yaşadığı ilk şok, Ukrayna'da gideceği yere vardığında görecekleri ve duyacakları karşısında sönük kalacak olan eski hukuk öğrencisi Annette Schücking de benzer bir hayal kırıklığı yaşayacaktı. On sekiz bin sakiniyle (bunların yaklaşık yarısı Yahudi'ydi) eski bir müstahkem şehir olan Novgorod Volynsk'teki ilk gününde, Schücking bütün Yahudilerin öldürüldüğünü öğrendi. Akşam yemek yerlerken Alman subaylardan birisi bunu gayet sakin bir şekilde söylemişti. Asker evinde Schücking ile birlikte çalışan Ukraynalılar, orada ve yakınlardaki kentlerde yaklaşık on bin Yahudi'nin vurularak öldürüldüğünü söylediler. Schücking bunu akıl almaz bulmuştu.

Kendi gözleriyle görmeye karar veren Schücking, Yahudi

bölgesine gitti ve yağmalanan evleri gördü. Diğer kişisel eşyalarla birlikte İbranice metinler yerlerdeydi. Schücking'in Alman çalışma arkadaşları, kaldıkları bölümlerde kullanmak ya da eve savaş hatırası olarak götürmek üzere mum gibi faydalı nesneleri topladılar. Novgorod Volynsk'te işe alıştırma eğitimi, Sluch Nehri'nin kıyısında bulunan ve evvelki ay, yani Eylül 1941'de Yahudilerin vurulduğu kaleye yapılan bir geziyi de kapsamaktaydı. Mühendis kadrosunun bir üyesi olan tur rehberi, nehrin kıyısında, erkek, kadın ve çocuk olmak üzere 450 Yahudi'nin gömülü olduğu noktayı işaret etti.

Schücking'in askerlere yardım etmekle görevli olduğu asker evinde gündelik hayat, Alman askerlerle sürekli temas halinde olmak demekti: Bazı günler, Alman yemeklerinin ve muhabbetin tadını çıkartmak için binlerce kişi dinlenme merkezini ziyaret ediyordu. Nazi propagandacıları, bu askeri dinlenme yerlerine "ev adaları" adını vermişti. Yalnızca Almanların girebildiği bu kantinlerde, askerler şahit oldukları ya da icra ettikleri katliamlar hakkında açık açık konuşuyorlardı. "Çoğu zaman, askerlerle girilen bu sohbetler çabucak kişiselleşiyordu," diye açıklayacaktı Schücking sonradan. "Hepsi de uzun zamandır kadın görmemiş erkeklerdi. Ukraynalı kadınlar vardı elbette, ama onlarla sohbet edemiyorlardı – ve hepsi de yoğun bir konuşma ihtiyacı içindeydiler."

Bir gün, Schücking bir kamyonda yolculuk ediyordu ve kamyonu süren Alman asker pat diye yaşadıklarını anlatmaya başladı. Asker evinin yakınlarında, Kiev'in güneydoğusunda bir köy olan Koziatyn'de yaşanan bir olaydan bahsetti. Silah arkadaşlarıyla birlikte birkaç yüz Yahudi'yi hapsetmişler, yemek ve su vermemişlerdi. Yahudileri güçten düşürmek, bir çeşit hazırlık önlemiydi. İki gün sonra, Yahudiler bölgede görev yapan özel bir birim tarafından vurularak öldürülmüştü. Avukatlık eğitimiyle Schücking, kesin ayrıntıları topladı ve ebeveynlerine yazdığı mektuplarda bu ayrıntıları kayda geçirdi. Alman askerlerin

duydukları, gördükleri ve yaptıkları şeyleri ona anlatmaya ihtiyacı vardı; Schücking'in de bunları kâğıda dökmeye.

1943'te Varşova'daki bir Alman Kızılhaç hemşiresi, uyku uyuyamayan yaralı bir askerin anlattıklarını dinledi. Askerin bölüğü, vurucu komando birliğinde görevlendirilmişti. Geniş bir çukur vardı; siviller bu çukurun kenarına götürülüyor ve askerin bölüğü, kafalarının arkasına kurşun sıkarak onları öldürüyordu. Çukurun kenarında duran yaşlı bir kadın askere doğru koşmuştu. Elinde kendisinin bir fotoğrafı vardı. Fotoğrafı askere verip ondan bunu kocasına ulaştırmasını istemişti. Asker maaş cüzdanının içinde sakladığı bu fotoğrafı, hemşireye gösterdi.

Herkesin böyle bir hikâyesi vardı; ellerini Soykırım'da kana bulayan askerler ve SS askerleri, çoğunlukla yaptıklarını kadın kader arkadaşlarına anlattılar. Bir gün, Minsk'teki gösteri kızı Brigitte Erdmann'ın özel odasına iki infazcı girdi: "Gözleri nefretle parlıyordu; ölümcül şekilde yaralanan ya da kötü muamele gören bir çocuğun gözlerindekine benzer bir nefretti bu." Bir tanesi, başını Brigitte'in omzuna yasladı ve Brigitte de onu teselli etti. Bu çaresiz askerlerin ilgisi Brigitte'i mutlu ediyordu ve yaptıklarını yüzlerine vurmaktansa onları teselli etmeyi tercih etti.

Schücking'in eve yazdığı mektuplar, karşılaştığı şiddete başvuran erkekleri eleştiren bir kadın kimliği çıkartıyor ortaya. 28 Aralık 1941'de, bir araçta yolculuk ederken Schücking bir çavuşla tanıştı. Çavuş ona, Ukrayna, Vinnitsya yakınlarında yapılacak olan harekâtta Yahudileri vurmak için gönüllü olduğunu söyledi. Amacı terfi almaktı. Annette, ona katliama katılmamasını, aksi takdirde "kâbuslar göreceğini" söyledi. Ocak ortasında, Annette çavuşla yeniden karşılaştı ve adam, 9 Ocak 1942'de yerel ordunun ve orada yaşayan destekçilerin yardımıyla Alman SS polisleri tarafından altı bin Yahudi'nin öldürüldüğü Khmilnyk'teki infazlara katıldığını doğruladı. Hayatta kalan bir Yahudi'nin anlattığına göre Alman asker-

lerin "gözleri dönmüştü; camları kırıyor, silahlarını ateşliyorlardı... Etraf cesetten geçilmiyordu, kar kanla kıpkırmızı olmuştu; barbarlar sağa sola koşuyor ve vahşi hayvanlar gibi bağırıyorlardı: 'Vurun Yahudilere! *Jude kaput*!'"

Toplu katliamların maliyetini düşürmek amacıyla Alman SS'i, polis liderleri, bölgesel askeri komutanlar ve Nazi Partisi yetkilileri, Yahudilerin mallarına el konulmasını ve dağıtılmasını sağlayan bir program geliştirdiler. Tonlarca giysi depolandı, temizlendi, onarıldı ve yeni işgal edilen toprakların sömürgeleştirilmesine katılan etnik Alman mültecilere verildi. 1941 yılı sonunda Schücking, Nasyonal Sosyalist Yardım Derneği (NSV) tarafından oluşturulan bir depoda yığılı duran kıyafetleri gördü. Çalıştığı yerdeki Ukraynalı mutfak elemanları için bir-iki parça eşya bakmaya gitmişti. Schücking'e eşlik eden Alman kadın çalışanlardan birkaç tanesi, bu "ganimetleri" görünce, "*Heil Hitler*!" diyerek ambarın kapısını kendilerine açan Alman yetkililere coşkuyla teşekkür etti. Schücking giysi yığınının arasındaki çocuk kıyafetlerini görünce afallamıştı ve tek bir şey bile almadı; kadın çalışma arkadaşlarından bazıları da aynı derecede rahatsız olmuşlardı. Schücking, annesine yazıp memleketteki arkadaşlarına NSV'den kıyafet kabul etmemelerini söyledi; dağıtılanlar öldürülen Yahudilerin kıyafetleriydi.

Schücking her hafta Novgorod Volynsk'ten başkent Rivne'ye erzak almaya gidiyordu. "Getto" deneyimini de burada yaşadı. Temmuz 1942'de, büyük ihtimalle Ilse Struwe'nin tanık olduğu operasyonun bir parçası olarak Yahudi kadın ve çocukların götürüldüklerini gördü. İki kadın Rivne'de karşılaşmamış olsalar da hayatları burada kesişti ve farklı geçmişlerine rağmen olaylara benzer şekilde tepki verdiler. Ilse Struwe gibi Annette Schücking de hissettiği çaresizliği, korkuyu ve hayal kırıklığını ifade edecekti. Gene de onlar bile bir yere kadar empati kurabildi. İkisi de kendilerine şöyle soracaktı: Sonuçta elden ne gelir ki? İşleriyle

meşgul oldular ve iş arkadaşlarıyla birlikte, bir şekilde –pikniklerde, konserlerde– eğlenmeye çalıştılar. Binlerce askerin arasındaki az sayıda Alman kadından biriydiler; kalabalığın içinde kaba tavırlı olanlardan, SS polislerinden ve kamçıları ve tabancalarıyla hava atan diğer tehlikeli yetkililerden özenle kaçındılar. Ukrayna'da birkaç ay kaldıktan, 1941 Kasım'ının başlarında Rivne'de yaşanan toplu katliamın kanıtlarını ve kalan bir-iki Yahudi işçinin durumlarının giderek kötüleştiğini ve sonra onların da öldürüldüklerini gördükten sonra Schücking memleketindeki annesine şöyle yazdı: "Babam doğru söylüyor; ahlaki sınırları olmayan insanlar garip bir koku yayıyor. İnsan bunları diğerlerinden ayırt edebiliyor ve çoğu gerçekten de kan kokuyor. Ah, annecim, dünya kocaman bir mezbahadan farksız."

Doğu bölgelerindeki çeşitli askeri, idari ve özel işletme bürolarında çalışan on binlerce bekâr kadın arasında, Schücking ve Struwe en büyük kategoriyi temsil etmekteydiler: olaya tanık olanlar. Onlara şiddete doğrudan katılma seçeneği ya da radikal bazı kişilerin bakış açısıyla, işbirliği yapma "fırsatı" sunulmamıştı. Bunlar kamu hizmetinde çalışan Alman kadın vatanseverlerdi. Merak ediyorlardı; serüven peşindeydiler. Doğu bölgelerine bir kez girdikten ve Rivne'deki getto tahliyesi gibi hunharca eylemlere tanık olduktan sonra yaşadıkları endişe ve şok hissini açıkça ifade ettiler.

Slonim'deki bir sekreter, sabahın dördünde silah sesleriyle uyandı. Saatlerce penceresinden Slonimli binlerce Yahudi'nin sürekli silah sesleri arasında gettodan zorla çıkartılıp sıraya dizilmesini seyretti. Getto alev alev yanıyordu. Ertesi gün, kaldığı binadan çıkmasına izin verildiğinde –SS ve polis, harekât sırasında sokağa çıkma yasağı ilan etmişti– gettonun kıyısındaki sokaklarda iki uzun sıra boyunca, yanmış Yahudi bedenleri gördü. Schüking ve Struwe gibi, o da toplu katliama mecburen şahit olmuştu. Bunu mazur görmüyor, ancak elinden engel olmak da gelmiyordu.

4
SUÇ ORTAKLARI

Annette Schücking, Ilse Struwe, Ingelene Ivens ve Erika Ohr, savaş sırasında sık rastlanan türden kadınlardı. Ancak savaş bittikten sonra istisna oldular. Doğu'ya giden yüz binlerce kişiden, Yahudi kurbanları ya da gördükleri gaddarlıkları, bu dört kadının yaptığı gibi yayımlayan ya da alenen açıklayan çok az kişi vardı. Nazi dönemi boyunca birçok kadın üniforma giymekten ve yeni kavuştukları yetişkinliklerini ve hareket içerisinde buldukları kentsel kimliklerini benimsemekten mutluydu. Derken 1945 yılı geldiğinde, nişanlarını çıkartıp sakladılar, üniformalarını çekmecelere ve tavan arasındaki sandıklara tıktılar. Doğu'dan yağmaladıkları, aralarında Yahudi kurbanların şahsi eşyalarının da bulunduğu nesnelerin menşeini gizli tuttular.

Savaştan sonra Alman kadınlarının genel sessizliği, utanç, üzüntü ve korku gibi duygular dahil, birden fazla nedenden kaynaklanmaktaydı. Doğu'daki ölüm tarlalarında bulunan çok sayıda kadın için suç mahalline yakın olduklarını saklamak çıkarlarına uyuyordu elbette. Konuşmak istedilerse bile

dinlemek isteyenlerin sayısı çok azdı. Kadınları gördükleri, yaşadıkları ya da iştirak ettikleri şiddetle ilgili savaş hikâyelerini anlatmaya teşvik eden toplumsal bir gelenek de mevcut değildi. Aksine Alman kadınları çektikleri zorluklar ve sivil cephede yaşanan mağduriyetler hakkında konuşabilirler; tramvayları sürmek, pazarlarda zabıta görevi yapmak ve çiftlikleri idare etmek gibi erkek işlerini yapmalarından, kentlerinin maruz kaldığı tahrip edici hava saldırısından, evsizlikten, göçten ve savaş sonrası açlıktan bahsedebilirlerdi. Dinleyiciler, kadınları savaş dönemlerinde girdikleri geleneksel roller olan güvenilir birer muhafız, hizmetkâr ve masum kurban olarak gösteren anıları dinlemeye oldukça hazırdı.

Bu kadar çok kadının kendilerini bu döneme ve ivmeye kaptırmış olmaları gençlikleriyle açıklanabilir. Bu, sonradan uydurulan bir mazeret de olabilir elbette. Hatıratlarda ve röportajlarda, hatta mahkeme salonlarındaki davalılar olduklarında Alman kadınları utanç verici davranışlarını şu yorumla izah ettiler: "Ah, o günlerde öyle gençtim ki." Genç kadınlar olarak saftılar ve kolayca etki altında kalabilirlerdi. Bununla beraber, savaş döneminde ulusun eylemlerinin korkunç gerçekliğine yaklaştıklarında her birinin kişisel bir seçim yapması gerekti. Kişinin görevi bırakmak ya da Soykırım'a tanık olmaktan kaçınmak gibi bir seçeneği olmasa da savaş sırasında ve sonrasında nasıl davranabileceğine ilişkin seçenekler mevcuttu.

Çok sayıda Alman kadını, yaşananlarla farklı aşamalarında karşı karşıya kaldı. Meraktan gettoların içine dikkatli bakışlar fırlattılar, toplu mezarlar keşfettiler ve Annette Schücking gibi Yahudilerin giysilerinin ve şahsi eşyalarının arasından dilediklerini seçmeye davet edildiler. Ingelene Ivens gibi okul bahçelerinde yardım arayan Yahudi mültecilerle karşılaştılar; Ilse Struwe gibi pencerelerinden Yahudilerin kasabanın dışına götürüldüklerini gördüler ve toplu infazlarda silahların sesini

duydular. Bir şeylere şahit olanların çoğu, kendilerini korumak için sonrasında gözlerini kapattılar. Peki ya bu toplu katliam makinesinin merkezinde olup da görmezden gelemeyenler?

Yahudi Soykırımı araştırmalarında, fail tiplerinden birisi de Adolf Eichmann'a ve Berlin'deki genel merkezlerden Yahudilerin sürülmesini organize eden diğerlerine göre biçimlenen bürokratik katil ya da masa başı katili tipidir. Soykırım suçunu yazılı emirler vererek ya da verilenleri aktararak işler, bu yüzden, kalemi ve daktilosu onun silahı haline gelir. Bu tür modern soykırımcı, kâğıdın, üzerine yazan kişi gibi, temiz kaldığını ve kanla lekelenmediğini varsayar. Masa başı katili, resmi görevini yerine getirir. On binlerce kişinin ölümünü emrederken düzgün, uygar tavrını koruduğuna, hatta işlenen suçtan sorumlu olmadığına kendini ikna eder. Peki ya bu bürolarda çalışan, çevik elleriyle daktilonun tuşlarına basan ve temiz elleriyle ölüm emirlerini dağıtan kadınlar?

Hitler'in imparatorluğu yayıldıkça ve daraldıkça kadınların daha çok görev üstlenmesi gerekti; sadece ev ve çiftlik idaresinde değil, aynı zamanda hükümet sisteminde ve özel işletmelerde de. Aslında, Viyana ve Berlin'deki Gestapo bürolarında çalışan kadın yüzdesi alışılmadık derecede yüksekti; savaş sonunda bu yüzde kırka ulaşmıştı. Kadınlardan erkeklere destek olmalarının yanı sıra cepheye gidebilmeleri için onların yerlerini doldurmaları da bekleniyordu. Savaşla gelen zorunluluklar, savaşlar arasındaki dönemin çalışma trendlerini hızlandırdı ve aynı zamanda, 1930'ların eğitim politikalarını da tersine çevirdi: Kadınların yüksek eğitime girişleri bir dönem düzeldi, kadınlar hükümet bürolarının çeşitli kademelerini doldurdular ve sıradan yardımcılardan kıdemli çalışanlara kadar yeni bir kadın hiyerarşisi doğdu. Ancak bu tarz bir toplumsal devinimin bir bedeli vardı – toplu katliam operasyonlarına iştirak.

Kadın sekreterler, dosya görevlileri, daktilolar ve santral memurları, Reich yönetim sisteminin bürokratik dokunaçlarına bağlıydılar. Her büroda ya da ileri karakolda, Reich'dan en azından bir Alman kadın görev yapmaktaydı. Ortalamada beş erkek idareciye rapor veren bir kadın yardımcı bulunuyordu ki bundan, Nazi işgali altında bulunan Polonya'daki sivil idari bürolarında kadın çalışanların sayısının yaklaşık beş bin civarında olduğu anlaşılıyor. Ukrayna, Belarus ve Baltık ülkeleri birlikte hesaplandığında bu sayı en azından ikiye katlanmakta. Bölge valisinin bürosu ya da güvenlik polisinin Yahudi İşleri Bölümü gibi, Yahudi Soykırımı'nın organize edildiği ve uygulandığı merkezi bürolardaki idari suç ortakları olarak çoğu kadın "yalnızca işlerini yaptıklarını" iddia ettiler. Ne var ki bu kadınların uyguladıkları rutin işlemler, eşi benzeri görülmemiş suçların işlenmesine imkân sağladı. Hiçbiri işinin başkaları üzerinde yarattığı etkiden haberdar olmadığını iddia edemez.

Bu büroların dahili işleyişi hakkında çok az şey yazıldı. Bunun nedeni, kısmen içerideki sekreterlerin ya da bu kadınlarla karşılıklı etkileşime giren ve suç mahallerindeki mevcudiyetlerini teşhis eden Yahudilerden hayatta kalanların gerçekleri ortaya çıkartan ifadelerine gereken önemin verilmemesiydi. Alman kadın idarecilerin yerel hiyerarşisinde, bölge komiserinin (bölge valisi) yanında en sık görülen kişi sekreteriydi. Komiserler (özellikle, yönettikleri alanın muazzam genişliği dikkate alındığında) sayıca çok değillerdi belki ama herkes tarafından biliniyorlar ve içinde çalımla gezindikleri renkli Nazi apolet ve iğnelerle ile süslü, cafcaflı hardal kahverengisi üniformaları yüzünden dalga geçercesine "Sülün" diye anılıyorlardı. Kadın asistanlarıysa nispeten küçük bir kuşun adını lakap olarak kazanmışlardı; *Goldammern*, yani "sarı çinte" – fundalık alanlarda ya da suyollarında yuva yapan serçe büyüklüğünde, kalın gagalı bir kuş.

Eski bir Lehistan-Litvanya Birliği şehri olan Lida gibi küçük şehir ortamlarında Alman yetkililer vakitlerini neredeyse sürekli birlikte geçiriyorlardı. Yetkililer ve aileler aynı binaları, okulları ve büroları paylaştılar. Yakın göllerde ve derelerde birlikte yüzüp piknik yaptılar.

Lida'daki seçkin zümrenin arasında, Leipzig'deki fabrika işini Doğu'daki büro işine tercih eden Lisolette Meier adlı genç bir kadın da vardı. Polonya, Pomeranya'daki Crössinsee Şatosu'nda bir ay süren işe uyum eğitimi, tabancayla atış talimini de içermekteydi. İşe uyum sağlama eğitimindeki yüksek rütbelilerden birisi, Meier'in dikkatini çekmişti, Hermann Hanweg adında yakışıklı bir Fırtına Birliği askeri. Meier'den iki kat yaşlı olan Hanweg, çok çalışıp Parti'nin idari basamaklarında yükselmiş ve diğer birçok "eski savaşçı" gibi imparatorlukta ağır çalışma gerektirmeyen bir memuriyetle mükâfatlandırılmıştı. Meier ile ikisi, Minsk'te birlikte vakit geçirdiler ve birbirlerine âşık oldular. Hanweg, Lida'da bölge komiserliği görevine atandığında Liselotte'nin de kendisine eşlik etmesi için ısrar etti. 1941 sonbaharının başlarında Lida'ya vardıklarında, seyyar bir infaz bölüğü çoktan kasabayı elden geçirmiş ve Yahudi aydınlarını ve yerel hastanelerdeki hastaları katletmişti. Gene de geriye binlerce Yahudi kalmıştı ve bölgeyi *Judenfrei* hale getirmek, yani Yahudilerden temizlemek Hanweg'in göreviydi.

Yirmi yaşındaki Meier, Hanweg'in yanından ayrılmamayı ve işle zevki karıştırmayı öğrendi. Hanweg nereye giderse o da gidiyordu. Çalışma masası Hanweg'in bürosunun hemen önünde olduğundan patronuna bütün erişim onun denetimindeydi. Meier, Yahudi heyetinin üyelerini tanıyordu; savaştan yaklaşık yirmi yıl sonra bile hepsini isimleriyle hatırlayabiliyordu. Meier, muhtemelen kendi seçimi olmasa da Hanweg'in ailesine de yakındı. Hanweg, Lida'ya gönderildiklerinde Meier'e

karısı ve üç çocuğuna eşlik etmesi talimatını vermişti. Çocuklar Meier'e, "cici-anne" diyorlardı; Komiser'in karısı ona "Brütüs" adını vermişti.

Lida'da, Hanweg ailesinin çocukları özel bir Alman okuluna gittiler ve yerel park ve ormanlarda oynadılar. Binlerce Yahudi'nin hayatta kalabilmek için bölgede yaşayan Almanların her türlü emrini ve kaprisini yerine getirmek amacıyla umutsuzca çalıştıkları gettodaki imalathaneleri gezen anne ve babalarına düzenli olarak eşlik ettiler. Komiser'i memnun edebilmek için Yahudi zanaatkârlardan oluşan bir ekip, oğlunun doğum gününe ayrıntılı bir tren seti hazırlamışlardı. Ekip ayrıca her biri ailenin bir üyesine olmak üzere, Hanweg'e bir yüzük takımı da vermişti. Bugün Komiser'in yüzüğü bir aile yadigârı olarak saklanmaktadır. Gümüş üzerine büyük bir kehribar taşı içeren yüzük, Hanweg armasıyla süslüydü – filigran ayrıntılı desenlerinin gerektirdiği dikkate sahip bir sanatçı tarafından işlenen minik bir balta ve gürz.

Eski Reich'da giderek artan savaş dönemine özgü yokluklar –yiyecek ve barınma kıtlığı– Doğu'nun zenginliklerini karşı konulmaz hale getirmişti. Sekreterlere memleketlerinden mektup ve bazı özel şahsi eşyalar gelse de posta sistemindeki yardım paketleri Almanya'dan Doğu'ya değil, Doğu'dan Almanya'ya gönderilmekteydi. İşgal altındaki topraklardaki personel, yağmalanan nesneleri trenlerle Almanya'daki ve Avusturya'daki ailelerine gönderdiler – kasa kasa yumurta, un, şeker, kıyafet ve ev eşyası. Bu, tarihin en büyük organize hırsızlık ve ekonomik sömürü seferberliğiydi; Alman kadınları da bu seferberliğin başlıca temsilcileri oldular ve bundan istifade ettiler.

Bu taşkınlığa rejim tarafından göz yumulmuyordu; Yahudi eşyaları resmen Reich'ın malıydı ve kişisel tüketim için kullanılmaları yasaktı. Aralarında kadınların da olduğu bazı yağmacılar, Reich'dan çaldıkları için cezalandırıldılar ve hat-

ta asılarak idam edildiler. Ancak bu tekil eylemde Führer'in emirlerine uymak konusunda daha az titiz olunduğu bir gerçek, özellikle de toplu hırsızlık Üçüncü Reich ekonomisinin ayrılmaz bir parçası olduğundan. Toplu katliam gibi pis bir işle uğraşan bir kişinin tazminatı hak ettiği bir gerçekti. Yağma imkânı bulan Alman erkek ve kadınlarının hırsı doyurulacak gibi değildi. Örneğin, Varşova'daki bir polis memurunun karısı o kadar çok mal yığmıştı ki artık eşyaları koyacak yer bulamıyordu. Bunun üzerine, ganimeti evin dışında istiflemeye başladı. Lviv'deki bir polis yetkilisinin müteşebbis ruhlu karısıysa kocasının çalıştığı polis genel merkezinin bulunduğu sokakta yüzsüzce açtığı bir dükkânda ganimetleri satmaya karar verdi. Üst düzey yetkililerin karıları, üstlerinde çalıntı kürklerle dolaşıp daha iyi ikametgâhlar talep ediyor, Yahudi zanaatkârlardan lüks banyolarına çalınan porselen fayansları döşemelerini ve özel sipariş balkonlar inşa etmelerini istiyorlardı. İşin aslı, bu talepler öylesine aşırıya kaçtı ki savaş sırasında birkaç eleştirel raporun hazırlanmasına ve soruşturmanın açılmasına neden oldu.

Toplu katliam alanlarının yakınında yapılan Yahudi eşyalarının dağıtımı ve tüketimi, bir zafer ve kutlama nedeni olarak görülüyordu. Reinhard Operasyonu (*Aktion*), yani Belzec, Sobibor ve Treblinka'daki gazla zehirleme merkezlerine gönderilen 1,7 ila 2 milyon Polonyalı Yahudi'nin (ve bunların yanı sıra diğer uluslardan Yahudilerin) öldürülmesi seferberliği, Nazi işgali altındaki Avrupa'nın en büyük ganimet depolarından birinin kurulmasına yol açtı. Lublin yakınlarındaki bu ganimet yığınının üzerinde bu cinayet operasyonunun yöneticisi, SS Tümgenerali Odilo Globocnik oturmaktaydı ve etrafında "hanımları" vardı. Eski bir yardımcısına bakılırsa Globocnik'in sekreterleri, Treblinka'ya sürülecek Yahudilerin, öldürülen Yahudilerin ve el konulan malların listelerini büyük bir neşeyle hazırlıyorlardı.

Globocnik'in sevgilileri ve sekreterleri, Yahudi Soykırımı'na doğrudan katılmamışlardı; şiddete başvurduklarını ispatlayan bir ifade ya da belge ortaya çıkmadı en azından. Ancak bu kadınlar gene de suça iştirak etmişlerdi: Dikte edilenleri yazmışlar ve hırsızlığı, sürgünleri ve Yahudilerin toplu şekilde katledilmelerini kolaylaştıran emirleri daktiloya çekmişlerdi. Bu görevleri yerine getirirken Yahudi halkının topyekûn ortadan kaldırılması hedefine katkıda bulunduklarının farkındaydılar. Globocnik'in Nihai Çözüm'ün "başarılı" operasyonlarına dair raporlarını Himmler'e aktardılar. Globocnik gibi üst düzey yöneticiler için mesleki ve özel sığınaklar yaratmak suretiyle sapkınlığın normalleşmesine katkıda bulundular.

Bir gün, Hanweg'in oğlu oynamayı çok sevdiği Yahudi atölyelerinden birine gittiğinde, Yahudilerin ortadan kaybolduğunu gördü. Lida'daki Yahudiler kasabada ve komşu köylerde düzenli olarak silahla vurulduklarından, hemen hemen bütün Yahudilerin öldürüldüğünü konuşan yetişkinlere kulak misafiri olduğunda şaşırmamıştı. İlk ve en büyük katliam, 8 Mayıs 1942'de kasabanın iki kilometre dışında yaşanmıştı. Yaklaşık 5.670 Yahudi kasabanın eteklerine götürüldü, soyunup toplu mezarların önünde diz çökmeye zorlandı ve vuruldu. Yahudilerden oluşan bir ekip, cesetlerin üzerini kireçtaşı ve toprakla örttü. Ardından Hanweg ve muavini, az önce sevdiklerini gömen işçileri önlerinde diz çöküp yaşamalarına izin verdikleri için kendilerine teşekkür etmeye zorladı. Yaşlılara ve çocuklara ait cesetler kasabanın sokaklarına atılmıştı. Bunlar ölüme kendi ayaklarıyla gidemeyecek kadar güçsüz ya da küçük olan kurbanlardı.

Bürolardaki bütün sekreterler hengâmeyi gördüler ve silah atışlarını duydular. Ancak Meier, pasif bir tanıktan fazlasıydı; katliamların planlanmasına iştirak etmiş ve 1942 ile 43 arasındaki toplu infazların birden fazlasında hazır bulunmuştu.

Aslında, Lida'daki komiserlik bürosu tarafından işlenen suçlar hakkındaki ifadelerde, Meier'in en bilgili kişi olduğunun üzerinde ısrarla durulmaktaydı: "Üsteki birçok yetkiliden daha çok şey biliyordu."

Sertifikalı bir muhasebeci olan Meier, Hanweg'le birlikte haftada üç ya da dört kere Yahudi imalathanelerine gidiyor ve Almanların Yahudi işçilerden istedikleri malların ve bunların teslimatının çetelesini özenle tutuyordu. Siparişleri Yahudi heyetinin üyeleriyle ve bir mühendis olan heyetin en yaşlısı Altmann'la tartışıyordu. Meier şahsi siparişler de veriyordu. Eski bir Yahudi işçi şöyle hatırlıyor:

Karakol yetkilileri, Alman subaylar ve bunların akrabaları imalathaneleri kullandılar ve birbiri ardına siparişler verip işlerin vaktinde yetişmesini istediler. Özel bir bölüm bot fabrikalarından gelen artık derileri alıp kemer, cüzdan, çanta, renkli çizgili kutular ve bilhassa karakol bürolarındaki kadın çalışanların ilgisini çeken deri takılar yapıyordu.

Yahudi işçiler, Meier ve Hanweg'in her türlü arzusunu yerine getirdi; keyfini sürmeleri için bir yüzme havuzu yaptılar, bir villayı onardılar ve cinsel birleşme sonrası yatakta çıplak yatarlarken leziz yiyecekler servis ettiler. Geriye bakıldığında, Soykırım şiddetinin yarattığı hengâmede kurulan samimi ilişkiler mantığa aykırı bir olay gibi görünebilir. Ancak Yahudi Soykırımı'nda yaşanan şiddet dolu, dehşet verici olaylar Meier ile Hanweg'in aşk macerası için yalnızca bir arka fon oluşturmuyordu; bu olaylar, ikisinin tutkusunu körükleyen merkezi dramlardı. Çift, yeni buldukları gücün ve "parlak konumları"nın etkisiyle sarhoş olmuşlardı; Almanca'daki adıyla *Ostrausch* ya da "Doğu sarhoşluğu" olarak bilinen bir duygu. Bu, seks ve şiddette ifadesini bulan bir coşkuydu.

Hanweg'in sekreter-metresi, onun en yakın sırdaşı oldu.

Hanweg, Meier'e en gizli emirlerin tutulduğu bürosundaki kasasına özel erişim hakkı vermişti. Meier bir stenografın esas işi olduğu gibi yalnız Komiser'in yazılarını dikte etmekle kalmıyordu. Kendisinden sık sık talimatlar hazırlaması ve jandarma liderleri dahil, diğer yerel Alman yetkililerle ilgili kâtiplik işleriyle ilgilenmesi de bekleniyordu. Savaştan sonra sorguya çekildiğinde Liselotte Meier, işe geç kaldıkları anlaşılan on altı Yahudi'nin vurulması emrini verip vermediğini hatırlayamadı. Oysa diğerleri emrin yazılışıyla alakalı olarak Meier'i suçlamışlardı. Toplu infaz öncesinde düzenlenen gizli planlama toplantılarında, Meier toplantının notlarını aldı ve güvenlik polisinden (SD) infazcılar, yerel jandarma, yerel belediye başkanı ve "Yahudi işlerinden" sorumlu komiser muavini ile birlikte lojistik ayarlamaları yaptı. Meier kâğıt üzerine fazla bilgi geçirmemeye özen gösteriyordu. "Yahudi faaliyetleriyle ilgili çok az evrak trafiği vardı, bu tümüyle sır olarak tutuluyordu," diye sonradan ifade verdi Meier. Patronu yerel polis şefine ve büro çalışanlarına, çukurların nereye kazılacağını söylemekle yetiniyordu.

Herkesin gıpta ettiği büro kaşesi, Meier'in çalışma masasının çekmecesindeydi. Bu da Komiser'in yerine imza atabileceği anlamına geliyordu. Büro kaşesi ve işçilerin kimlik kartları (bilinen adıyla Altın Kart) gibi özel formlar, hayat kurtarma potansiyeli taşıyan bürokratik araçlardı. Bir Yahudi için kaçmak ya da intihar etmenin haricinde, infaz çukurlarından kurtulmanın tek yolu, bir işçilik görevi ayarlamaktı. Komiser ve elemanları, kimin Yahudi olup kimin olmadığına karar verme yetkisine sahipti. Kimin öldürüleceğine, kimin hayatta kalacağına karar verebiliyorlardı. Yahudi işçilerin seçimine ve kimlik kartlarının basımına katılan sekreterlerin kendilerince gözdeleri vardı; Meier'in gözdelerinden birisi, özel dairesine gelen Yahudi kuaförüydü. Bu kuaför işe yarayan bir Yahudi'ydi, ama diğerleri çoğunlukla, Meier'in de-

yişiyle "*Dreck*"ti – yani çöp. Slonim'de (bugünün Belarus'u) bir başka bölge komiserinin özel asistanı, sekreter Erna Reichmann, toplu infaz alanına yürütülen iki bin Yahudi'den oluşan bir sıranın önünde duruyordu. Yahudi işçiler, Erna ve çalışma arkadaşlarının yazdıkları resmi bir listeye göre sıradan çekilip çıkartılıyorlardı ya da doğaçlama seçiliyorlardı. Reichmann "kendisine ördüğü kazağı bitirmeyen" bir Yahudi kadını görüp sıradan çıkarttı.

Gene de bu becerikli Yahudi işçiler bile Nazilerin düşünce tarzına göre nihayetinde gözden çıkartılabilirlerdi. Herhangi bir değerden ya da saygınlıktan yoksun varlıklar olarak Yahudiler, Alman denetçilerinin köleleri ve oyuncakları haline geldiler. Yahudi öldürmek, Lida'da tavşan avlamaktan farksız bir eğlence tarzı olmuştu. Hayatta kalan Yahudilerden birinin hatırladığı şekilde:

Bir pazar günü Lida'daki bütün Yahudiler yakındaki ormana gidip çalıların arasında saklanan tavşanları bulup avcılara doğru kovalamaları için çağrıldılar. Birkaç yüz adam bu iş için ayarlanmıştı ve uzun bir sıra Yahudi, derin karda yürüyerek yoldan ormanın içine girdiler. Soğuktan ve karşılarına çıkabilecek şeylerden korktuklarından tir tir titriyorlardı. Birdenbire aralarında yerel Komiser Hanweg ile elemanlarını, kıdemli yetkilileri ve güzel kürkler giymiş kadınları taşıyan bir grup kışlık at arabası belirdi. Hepsi sarhoştu, arabanın içindeki koltuklarında uzanmışlardı, birbirlerine sarılıp bağırıp çağırıyorlar, kahkahalarının gürlemesi uzaklarda yankılanıyordu. Arabalar sıra sıra yürüyenlerin arasından hızla geçti ve bağrışların tonu yükseldi. Vahşi Almanlar Yahudilerle dalga geçtiler, kahkahalarla güldüler ve yakında olanlara kırbaçlarıyla vurdular. Sarhoş subaylardan bir tanesi av tüfeğini çıkartıp elemanlarının gürültülü tezahüratlarının arasında Yahudilere ateş etmeye başladı. Yürüyenlerin arasındakilerden kurşun isabet edenler yere, kan göllerinin içine yuvarlandılar.

Savaştan sonra Meier, çalışma arkadaşlarıyla birlikte, bu pazar gezintilerine ve av gezilerine katıldığını kabul etti. Yahudiler tecrübesiz, çoğunlukla da sarhoş nişancılar için çabuk tatmin getiren, kolay hedefler oluşturmaktaydı. Bitkin ve yetersiz beslenen Yahudi işçiler, karda yavaş hareket ediyorlardı; karanlık figürleri, beyaz kış manzarasında hemen göze batıyordu. Şanslı birkaç tanesi Alman kurşunlarından kurtuldu ve ağaçların arkasına sığınıp saklandı. "Ağaçlar bizi kurtardı," diyecekti, Lida'dan kurtulan biri sonrasında. "Çalılıklara güveniyorduk, bizi burada göremeyeceklerine." Yirmi sene sonra Lidalı Yahudilerin tekrar ortaya çıkıp kendisini tanıyacakları ve suçlayacakları, Meier'in aklının köşesinden bile geçmemişti.

Yahudi Soykırımı tarihçileri sıklıkla *Einsatzgruppen* adıyla bilinen seyyar güvenlik birimlerinin yürüttüğü Sovyetler Birliği'ndeki ilk katliam dalgasına odaklanırlar. 1941 sonuna gelindiğinde, bu seçkin cinayet bölükleri, beş yüz bine yakın Sovyet Yahudisini silahla vurarak öldürmüştü. Bu dehşet verici işe ilişkin belgeler öylesine geniş çaplıydı ki Amerikalı savcılar önde gelen *Einsatzgruppen* liderlerine karşı özel bir Nürnberg mahkemesi yürüttüler. Bununla beraber Yahudi Soykırımı'nı mahkûm ettiren bu kanıtları daktiloya çekenler hakkında çok az şey söylendi. *Einsatzgruppen A*'nın emrine verilen en az on üç kadın daktilo vardı. Bu daktilolardan bir tanesi, patronu Walther Stahlecker 1941 yazının sonunda ve sonbaharında, Estonya, Letonya, Litvanya ve Belarus'ta vurularak öldürülen Yahudi, komünist ve akıl hastasının 135.567'ye ulaşan listesini dikte ettirirken ağzından çıkan her kelimeyi dikkatle dinlemişti. Bu kadın, Berlin'den *Einsatzgruppen A*'nın Riga'daki görev yerine gönderilen 143 sayfalık raporun daktiloya çekilmesine, nüshasının çıkartılmasına ve resmen tasdik edilmesine yardım etti. Stahlecker'in Ocak 1942'de Heydrich'e gönderdiği nihai rapora ekli özel

bir haritada, Ostland'da tamamlanmaya çok yaklaşan Nihai Çözüm tasvir edilmekteydi. Haritada, her bölge için bir tabut çizilmişti ve tabutların yanında, öldürülen Yahudilerin toplam sayısı görülüyordu.

Stahlecker raporunu alanların, içerdiği her beyanı okumalarına gerek yoktu. Hesaplar yeterince etkileyiciydi zaten ve tabutların görsel desteğiyle cinayetlerin boyutu yeterince açık ifade ediliyordu. SS saha bürolarındaki kadınlar, bu türden binlerce sayfalık raporlar hazırladılar, Berlin'deki genel merkezlerde teslim alıp her yerdeki Reich temsilciliklerine dağıttılar.

1941'de, Einsatzgruppe A'nın hazırladığı bölgelere göre öldürülen Yahudi toplamını gösteren tabut resimli belge.

Himmler, kadınların, Soykırım planlarının yerine getirilmesinde kritik önem taşıyan bir işgücü kaynağı olduğunu fark etmişti. Kamp muhafızları ve doğurgan gelinler olarak SS'le yaptıkları işbirliğinin yanı sıra, özel bir idari destek birliğinde bu seçkin terör örgütüne katılmalarına izin verilmişti. Himmler, 1942 başında SS içerisinde kadınlardan oluşan bir rapor ve sekreterlik biriminin, SS-Frauenkorps'un kurulmasını emretti. Bunun için emrindekileri, kadınlara yalnızca biyolojik katkıları nedeniyle değil, organizasyon becerileriyle de saygı duyulması gerektiğine ikna etmek zorunda kalmıştı. Ekim 1943'te Poznań'da, SS generallerine verdiği meşhur söylevinde Himmler, silah arkadaşlarına kızlarını, kız kardeşlerini, gelinlerini ve sevgililerini bu seçkin eğitim programına gönderdikleri için teşekkür edecekti. Erkeklerin şövalyelik ve gurur duygularına hitap ederek onlardan savaş uğruna ihtiyaç duyulan kadın işgücü katılımına rıza göstermelerini ısrarla istedi. Eğitim için toplanan kadınların morallerini yükseltmek için Himmler okulu ziyaret etti ve SS'deki büro görevlerinin değerlerini düşürmeyeceğine, aksine, koca bulma imkânlarını artıracağına dair onları temin etti.

SS çalışma ortamında kadının varlığı ve yükselişi, kendine özgü çatışmaları ve gerilimleri beraberinde getirecekti. Birkenau'ya atanan ilk kadın SS amiri Johanna Langefeld, 18 Temmuz 1942'de Auschwitz'i ziyaret eden Himmler'i karşıladı. Erkek çalışma arkadaşı, Auschwitz Komutanı Rudolf Höss, Langefeld'in kendinden fazla emin olduğunu düşünmüş ve Birkenau'daki geniş kadın toplama kampı için yapılan uygulama planlarının üstesinden gelip gelemeyeceğini sorgulamıştı. Himmler "kadın kampının bir kadın tarafından yönetilmesi gerektiğinde" ısrarlıydı. Langefeld'in SS kıdemli amiri olarak görevlendirilmesini destekledi ve SS erkeklerinin kadın kamplarına girmemesi yönünde uyarıda bulundu. Modern Nazi devletinde, kamplarda ve diğer bü-

rokratik alanlarda kadınlar için kariyer imkânları açılmaktaydı. Bunlar tali roller değil, hiyerarşik düzende onlara eşi benzeri görülmemiş bir güç kazandıran ve üniformalı bir hükümet yetkilisinin saygı duyulan konumuna gelmelerini sağlayan komuta görevleriydi.

Kadın idareciler ve muhafızlar, büyük kamplardan birindeki mahkûm nüfusunu taciz ederek yönettiklerinde ya da Yahudilerin, partizan olarak etiketlenen Polonyalı, Ukraynalı veya Belaruslu sivillerin katledilmesine ilişkin emirleri kaleme aldıklarında toplu infazların standart işleyiş prosedürüne yardım etmiş oldular. Organizasyon alanındaki uzmanlıklarını ve şahsi yeteneklerini yıkım mekanizmasının hizmetine sundular. Varşova'da gizli polis sekreterleri, Polonyalı siyasi mahkûmlara karşı yapılan misilleme operasyonlarına ait evrak işleriyle ilgileniyorlardı. Bu görevin gerçekte gerektirdiği şeyler nelerdi? Sekreterlerden birinin açıkladığı şekilde: "Koridorda bir yığın dosya vardı, yüz civarında diyelim. Yalnızca elli kişi vurularak idam edilecektiyse hangi dosyaların seçileceği tamamen kadınların takdirine kalıyordu. Bazen bölümün başkanı, 'Şunlar şunlar gidecek, kaldırın şu pisliği ortadan,' derdi. Gene de çoğunlukla, kimlerin vurulacağı sekreterlerin seçimine bağlıydı. Bazen, kadınlardan birisi, çalışma arkadaşlarına soruyordu: 'Buna ne dersin? Evet mi hayır mı?'" Varşova polis bürosuna bu içerden bakış, Nazi dehşetinin temel unsurlarını –gerisindeki evrak işi, muazzam boyutları, ideolojik hiddeti, mutat rastgeleliği– ve kadın büro çalışanlarına bağlı oluşunu yansıtmaktadır.

***

Ternopil'de (günümüzde Ukrayna'da, ancak savaş zamanında Nazi işgalindeki Polonya'da yer alan bir kent) Gestapo bürosunda çalışan yirmi iki yaşında bir daktilo, Ağustos

1942'de bölgedeki bütün SS erkeklerinin katıldığı özel toplantıların düzenlendiğini fark etti. Gene böyle bir toplantıdan sonra patronu genç kadına, büronun ertesi gün boş kalacağını ve kadınların "erkeklerin yerine bakması gerektiğini" bildirdi. Erkek elemanlar döndüklerinde şenlik havası içindeydiler ve genelde iğrenç ayrıntılar vererek toplu infaz hikâyeleri anlattılar. Öldürme işlemi, toplu mezarın üzerine yerleştirilen ve "sıçrama tahtasını andıran" geniş bir kalas üzerinde uygulanmıştı. Yahudiler kalasın üzerinde yürümeye zorlanıyor ve uzakta duran keskin nişancılar tarafından vurulmalarının ardından mezara düşüyorlardı. Genç daktilonun bürosunda çalışan SS polisleri, Ternopil, Skalat ve Brezhany'deki infazları gerçekleştirdiler. Adamlardan birisi, katliam dönüşü genç kadına yaklaştı. Elini uzatıp ondan kendisiyle tokalaşmasını istedi. Genç kadın, adamın elinin kirli olduğunu söyleyerek tokalaşmayı reddetti. "Evet," diye karşılık verdi adam, gülerek ve silahını ateşlermiş gibi bir el hareketi yaptı. Ardından üniformasını ve botlarını gösterip, "Bak," dedi, "şurada bir damla kan var, şurada ve şurada da."

Minsk'teki gizli polis bürosunda bir görevi kabul etmeye karar vermeden evvel, Berlin'deki, Reich Güvenlik Baş Dairesi'nde çalışan Sabine Dick, elini kana bulanmış patronuna uzatmıştı. Belarus'a vardığında, yaklaşık on senedir kurumda çalışan deneyimli bir Gestapo sekreteriydi. Konumunu iyileştirmenin ve maaşını artırmanın yollarını aramaktaydı. En iyi görevlerden birine yerleştirilme sözü almıştı – eski bir hukuk öğrencisi, profesyonel dedektif ve *Einsatzgruppe A*'dan tecrübeli bir katil olan Georg Heuser'in şahsi sekreteri olacaktı. Heuser ileride 11.103 kişinin öldürülmesiyle ilgili olarak Batı Almanya mahkemelerinden biri tarafından mahkûm edilecekti.

Georg Heuser ve Sabine Dick, büroyu hem hızlı ve verimli bir şekilde çekip çevirdiler hem de arkadaş oldular. Dick'in daha sonra verdiği ifadeye göre Heuser, Yahudilere karşı yürütüle-

cek bir *Aktion* için emir çıkartması gerektiğinde, yardımcısının masasına koşup şöyle diyordu: "Sabine, hemen yaz şunu!" Sabine Dick bu tarz emirlerin şifreli dilinden anlıyordu: Heuser ona "falanca yerdeki gettonun tam yıkımı" hakkında bir emir dikte ettirmiş bile olsa, konu satırında genelde açık bir şekilde Yahudilerin bahsi geçmezdi. Heuser çoğunlukla, her bir infaz bölüğünün komutanına birer tane olmak üzere Dick'e üç takım emir hazırlatıyordu. Sabina Dick evrak işini tamamlıyor ve birim komutanlarına emirleri elden Heuser teslim ediyordu. Böylece, emirler elden ele gezmiyor ve dosyalar için nüsha çıkartılmıyordu. Bu tarz bir emir yazıldığında, bürodaki ortam sakinleşiyor, hatta insanlar rahatlayıp neşeleniyorlardı. Erkekler, partizanlara karşı yürütülen savaşta gerçek mücadeleye katılmak üzere çağrılmadıklarına seviniyordu. Savunmasız Yahudileri vurmak daha kolaydı.

Partizanlara karşı bir seferberlik başlatmak üzere kaleme alınan emirler farklıydı. Bütün partizanların adları, silahların tayini ve yiyecek ve diğer malzemelerin dağıtımıyla alakalı, daha fazla ayrıntı kâğıda geçiriliyordu. Sabine Dick'in daktiloya çektiği Yahudi idamlarıyla ilgili emirlerde, yiyecek teminiyle ilgili bir ibare yoktu. Onun yerine *schnapps* (yüksek alkollü içecekler) talep ediliyor ve nişancılara dağıtılıyordu. İnfaz mangalarına katılanlar, *Aktion*'dan sarhoş dönüyor ve kadın yatakhanelerine gidiyorlardı. Yazılması gereken yeni raporlar olduğu bahanesiyle kadınları odalarından sürüklercesine çıkartıp bir başka sekreterin ihtiyatlı bir şekilde dile getirdiği gibi, "kendilerine arkadaş arıyorlardı"

Partizanlara karşı yürütülen operasyonlar bazen haftalarca sürebiliyor, toplu infazlar ise genelde bir günde gerçekleşiyordu. Bütün SS polislerinden sivillere ve partizanlara karşı acımasız davranmaları beklenmekle birlikte, Yahudilere karşı yürütülen bir *Aktion*'a katılmayanların ya da katliam günü büroda kalmayı seçenlerin cezalandırılması söz konusu değildi.

Kadınlardan da erkeklerden de Soykırım suçu işlemeleri talep edilmemişti; böyle olduğu halde görev duygusu, ahlak duygusunun önüne geçmese Yahudi Soykırımı mümkün olmayacaktı. Görevi ahlaka yeğ tutarken erkek ve kadınlar birbirlerinden pek de farklı değillerdi.

Sabine Dick ve kadın çalışma arkadaşları, 1941 sonunda Doğu'daki topraklara varmalarından kısa bir süre sonra, buralarda yaşayan ya da Reich'dan gönderilen Yahudilerin katledildiklerini gördüler. En azından on tane kadın sekreter, daktilo, muhasebeci ve çevirmenin çalıştığı Minsk'teki Gestapo bürosu, Yahudi Soykırımı'nın merkez üssüydü. Olay yerinde karar vermeyi seven ve Belarus'taki katliam alanlarını patlayıcılar ve karbonmonoksitle yapılan cinai deneyler için kullanan Heinrich Himmler dahil Yahudi Soykırımı'nın kötülüğüyle ün salan faillerinin çoğu, bu Gestapo bürosunda vakit geçirmişlerdi. Sabine Dick'in çalıştığı büroda çalışan yaklaşık yüz kadar Yahudi, bodrum katında uyuyordu. Binada aynı zamanda sorgu ve işkence odaları da vardı. Yahudilerden bazıları avluda asılarak idam edildi; diğerleri, büronun önündeki gaz karavanlarına dolduruldu. Sabine Dick işte böyle bir ortamda çalışmaktaydı.

O dönemde, büro içerisinde Yahudi sürgünler ve mahkûmlardan insan değillermiş gibi bahsedilmesinin normal karşılanıyor olması şaşırtıcı değil. Tüketim, ticaret ve çıkar kültüründe, genelde Alman kadınlarının egemen olduğu bir kültür, Yahudiler mal olarak kabul edilmekteydi. Minsk'e yeni Yahudiler nakledildiğinde, Gestapo ofisindekiler sürgünlerden çaldıkları, bol miktarda lezzetli yiyeceğin tadını çıkarttılar – bunlara *Judenwurst* adını vermişlerdi, Yahudi sucuğu. "Çöp olarak görülen insanlar" dışında hiçbir şey ziyan edilmiyordu. Genellikle Yahudi mallarının ve eşyalarının düzenlenmesi ve dağıtılması işleminin merkezinde olan bürodaki sekreterler, yağmalanan "Yahudi sucuklarıyla"

ilgilendiler. Yahudiler öldürülmeden önce ya da sonra, sekreterler sucukları hazırladılar ve erkek çalışma arkadaşlarıyla birlikte yediler.

Ancak Sabine Dick, Yahudi yiyeceklerinden fazlasını istiyordu. Bürodaki çalışma arkadaşları, Minsk'in yaklaşık on üç kilometre uzağındaki Maly Trostenets'te yer alan ve içi Yahudi kıyafetleri ve diğer şahsi eşyalarla dolu olan büyük bir çiftlik evinden bahsediyorlardı. Maly Trostenets'teki mülk bir işçi kampı ve yerel Yahudilerle Hollanda, Avusturya, Çek toprakları, Almanya ve Polonya'dan gelen Yahudilerin toplanıp çukurların içinde vuruldukları ve kapatılan mezarların üzerlerinden traktörlerle geçildiği belli başlı yerlerden birisi olarak kullanılmaktaydı. Çiftlik ve yakınlarındaki orman çok yakında Belarus bölgesindeki Yahudi Soykırımı'na ait toplu mezarların en yoğun olduğu yer haline gelecekti; burada öldürülen Yahudilerin sayısına ilişkin tahminler 65.000 ile 200.000 arasında değişmektedir. Maly Trostenets'te öldürülen Yahudilerin çoğunun durumu iyiydi ve Hamburg, Frankfurt ve Viyana'dan gelirken en değerli mallarını yanlarında getirmişlerdi. Erkek kardeşi savaşta ölüp de bir yas kıyafetine ihtiyaç duyduğunda Dick'in aklına doğal olarak Maly Trostenets'teki depoda kendine uygun bir elbise bulabileceği gelmişti. *SS Obersturmbannführer* (SS Yarbayı) Eduard Strauch –Heuser'in patronu– onun konumundaki bir Alman kadını için Yahudi kıyafetleri giymesinin uygunsuz kaçacağını hatırlattı. Ancak Dick gene de bir elbise seçip aldı. Ayrıca, dişçisinden dişindeki dolgular için altına ihtiyacı olduğuna dair bir belge alıp bunu da Georg Heuser'e sundu. Heuser ona bürodaki kasada tuttuğu altın zulasından üç adet Yahudi nikâh yüzüğü verdi. Savaştan sonra Dick, Müttefiklerin evini bombalamaları sırasında yaşanan kargaşada bu yüzüklerin kaybolduğunu iddia etti. Ancak sorguyu yürütenler, ondan dişlerini göstermesini istememişlerdi.

Liselotte Meier ve Sabine Dick, Nazi ölüm mekanizmasının tam ortasındaydılar ve birçokları gibi onlar da bozuk ahlaklı denebilecek yöntemler kullanarak yağmalayıp güce yakın oluşlarından fayda sağlamayı seçtiler. Doğu'da görev yapan öğretmen, hemşire, sosyal hizmet görevlileri ve yeniden yerleştirme danışmanlarının suça katılımları, sekreterlerin (ve ileride göreceğimiz gibi eşlerin) katılımı kadar rutin ve geniş çaplı değildi. Gene de kayda değer nitelikte ve Soykırım'ın kadınları nasıl, sıklıkla geçici olarak operasyonların içine çektiğine dair sunduğu kanıtlar açısından incelenmeye değer.

Alman kadınlarının Doğu'daki mevcudiyetleri belirlenmeye çalışıldığında, etnik Almanların yoğunlaştığı bölgelerde çok sayıda bulunduklarını görmek mümkün: Litvanya, Ukrayna ve Doğu Polonya'nın bazı bölgelerinde ve Alman çiftçilerinin ve zanaatkârların on sekizinci yüzyıldan beri yaşamayı sürdürdükleri Çarlık Rusya'sının yerleşim yerlerinde. Hitler ve Himmler, bu kolonileri geleceğin Aryan ütopyaları ve Reich kaleleri olarak hayal ederken genç Alman kadınları, Führer'in misyonerleri ya da "kültür elçileri" sıfatıyla bu yerleşim yerlerini kurmakla görevlendirilmişlerdi.

Bu tarz etnik Alman kalelerinden birisi, Jitomir ve Vinnitsya arasında, Hitler ve Himmler'in 1942'de çok gizli genel merkezlerini kurdukları yerdeydi. Reich'dan gelen yaklaşık yüz kadar kadın, yerel etnik Alman gençlerini sadık Hitler taraftarlarına dönüştürmek amacıyla buraya geldiler. Nasyonal Sosyalist Yardım Derneği'nin resmi temsilcileri olarak bu sömürge meraklıları, kırk bir yuva, birkaç doğum merkezi ve bakımevi kurdular. Ebeler, genç anneleri "ırk hijyeni" konusunda bilgilendirdiler. Sosyal hizmet görevlileri ve eğitmenler, etnik Almanlara, Yahudilerin Almanları yok etmeyi amaçladıklarını ve savaşın, Almanları kuşatıp aç bırakmakla tehdit eden Yahudilere karşı verildiğini anlattılar. Gençlere, içki ve sigara içmeyen Führer'i örnek alarak Alman ırkını koruma-

ları tavsiyesinde bulundular. Hitler fotoğrafları ve gamalı haç bayrakları dağıttılar; gençlere Nazi şarkıları öğrettiler. Bu etnik Almanlar çoğunlukla muhtaç durumdaydılar ama aynı zamanda Yahudileri günah keçisi ilan eden Yahudi karşıtı siyaset ve intikam kavramlarına da açıktılar: 1930'lardaki Bolşevik dehşetini yaşamışlar ve Yahudilerle Bolşevikler arasında bağlantı kurmuşlardı. Kültür elçileri olarak etnik Almanların beynini yıkamak için canla başla çalışan Alman kadınları, bu intikamın alınmasını sağlayan önemli unsurlardı.

Alman işgal toplumunda, bir başka kadın grubunun mevcut olduğunu gördük: SS erkeklerinin eşleri. Bu kadınların en çarpıcı yönü, sekreter, öğretmen, hemşire ya da "kültür liderleri" gibi Yahudi Soykırımı'nı mümkün kılan iş bölümü içerisinde kendilerine, resmi anlamda doğrudan bir görev verilmemiş olmasıydı. Gene de katillere yakınlıkları ve şahsi ideolojik fanatizmleri, çoğunu potansiyel katılımcı yaptı. Diğerleriyse işleri kolaylaştırma görevini yerine getirdi.

Nazi liderleri, savaş sırasında evlilik bağlarının bozulmaması için zinayı yasaklayan kanunlar çıkartmak gibi çeşitli önlemler aldılar. Ayrıca yetkililerin karılarını, mümkün oldukça Doğu'ya gitmeye ve kocalarına kısa ziyaretler yapmaya da teşvik ettiler. Seyahat etmek isteyen kişinin, işgal altındaki topraklara girmesine izin veren ve genelde koca, akraba ya da hükümet temsilciliğindeki bir patron gibi davet eden kişi tarafından ayarlanan özel bir geçiş belgesine sahip olması gerekiyordu.

Hamburglu bir tüccarla yaptığı birinci evliliğini bitirip bir SS polis subayıyla evlenen Vera Wohlauf, 1942 yazında Polonya'ya vardı. Vera ile yeni kocası Julius, Julius'un haziran sonundaki izninde alelacele bir evlilik töreni ayarlamışlar ve sonrasında Vera vakit kaybetmeksizin Doğu'ya kocasının yanına gitmişti.

Julius'un, Miedzyrzec-Podlaski Gettosu'nun 25-26 Ağustos

1942'deki tasfiyesinden sorumlu Düzen Polisi Müfreze 101'in üç bölüğünden birine komuta etmesi planlanmıştı. Bu iki gün süresince on bir binden fazla Yahudi pazaryerinde toplanmaya zorlandı. Yürüyemeyecek durumda olanlar ya da sınırdışı işlemine itiraz edenler dövüldü ve vuruldu. Çoğu kişi yaz sıcağı yüzünden düşüp bayıldı. Genç, yaşlı, erkek, kadın ve çocuklardan oluşan yaklaşık 960 ceset, sokaklarda yığın halinde ve sağa sola dağılmış vaziyette bırakıldı. Sürü halinde, yaklaşık altmış vagonun hazır beklediği tren istasyonuna götürülmelerinin ardından hayatta kalan Yahudiler, bir vagona neredeyse 140 kişi sığacak şekilde kapalı yük vagonlarına binmeye zorlandı. Birçokları ezildi, yer ve hava yetersizliğinden boğuldu. Bu sınırdışı etme katliamından sağ çıkanlar Treblinka'ya gönderildiler ve oraya vardıklarında gazla zehirlenerek öldürüldüler.

Katliamın sabahında, Julius Wohlauf işe geç kalmıştı. Silah arkadaşları Yüzbaşı'nın ikametgâhına vardıklarında dışarı Vera çıktı ve Miedzyrzec'e giden konvoyun bir parçası olan kamyonun ön koltuğuna atladı. Belki sabah serinliği sürdüğü için, belki de Vera rolüne uygun giyinmek istediğinden, yazlık elbisesinin üzerine asker kabanı giymiş ve kep takmıştı.

Katliam alanında hazır bulunan tek kadın Vera değildi. Diğer Alman yetkililerin karıları ve Alman Kızılhaç hemşireleri de oradaydılar. Savaştan sonra Düzen Polisi Müfreze 101 soruşturulduğunda, hemşirelerin peşine düşülmedi. Ancak düzen polislerinden bazılarının eşleri bulunup sorguya çekildi. Vera'ya, Miedzyrzec'te yaşanan bu katliam hakkında sorular sorulduğunda Vera olayı, "Doğu'daki çalışma kamplarından birine huzurlu, adeta masal gibi bir yerleştirme" olarak betimlemişti. Ne var ki neticede farklı ifade veren başka tanıklar çıkacaktı. Vera, Yahudilerin sınırdışı edilmek üzere toplandıkları pazar alanında, sıra dışı denebilecek ölçüde göze batmıştı. Bir kenarda durmak yerine sahip olduğu gücü göstererek ve kurbanları aşağılayarak aralarında dolaşmıştı. Doğu'daki Nazi sö-

mürgelerinin statü sembolü olan kırbaçla hava attığı iddia edilen Wohlauf'un, savaş sonrası tanık ifadelerinde, aynı zamanda hamile olduğu söyleniyordu. Sürekli ilgi çekmekten hoşlanan Vera, kendini kentteki bu katliamın merkezine yerleştirmeyi tercih etmişti. Naziler tarafından toparlanırken sert dayağa ve serseri kurşunlara maruz kalan Yahudilerin bakış açısına göre, Vera kendilerine zulmedenlerin arasındaydı, "onlardan biriydi"

Bahsi geçen *Aktion*'un tarihi, Yahudi Soykırımı akademisyenleri Christopher Browning, Gudrun Schwarz ve Daniel Goldhagen tarafından araştırıldı. Her biri olayları analiz ettiler ve bu dehşet verici katliamın sıra dışı yönü hakkında farklı sonuçlara vardılar – Vera Wohlauf'un mevcudiyeti. Browning'in analizinde, erkekler katliam alanında bir kadının bulunmasından rahatsızlık duymuşlar ve bu da utanç duygusunun artmasına neden olmuştu. Goldhagen'se aksine, Polis Müfrezesi 101'deki erkeklerin Yahudilere karşı davranışlarından gurur duyduklarını ısrarla iddia etti. Vera'nın hamile haliyle olay yerinde bulunuşunun uygunsuzluğu, onlara Soykırım'ın kirli eylemlerinin "erkek işi" olduğunu hatırlatmıştı, o kadar. Bununla beraber, Browning de, Goldhagen de Vera'nın olay yerindeki mevcudiyetini ve eylemlerini, onun Miedzyrzec'te kendini temsilen bulunuşu açısından incelemek yerine Alman erkekleriyle, katillerle olan ilişkisiyle alakalı analiz ettiler.

Katliamdan iki ay önce Vera, Julius'la evlenmesi için gereken tıbbi muayeneden geçmişti. Doktor, Vera'nın Mayıs 1942'de adet gördüğünü ve herhangi bir hamilelik belirtisi göstermediğini not aldı. Vera, 1943 Şubat'ının başlarında doğum yaptı. Bu da ağustostaki katliamda, ilk çocuğuna iki aylık hamile olduğu anlamına geliyor. Julius Wohlauf'un silah arkadaşlarının savaş sonrası hatıralarında üzerine basarak bahsettiğinin ya da birimdeki bir başka polis memurunun karısının hatırladığının aksine, Vera'nın bu kadar erken bir dönemde, gözle görülür şekilde hamile olması imkânsız.

Vera katliam zamanında "durumunu" açıklamış ya da önceden belirtmiş olabilir.

Müfrezedeki teğmenlerden birinin karısı, savaştan sonra verdiği ifadede, polis komutanının Miedzyrzec *Aktion*'unun ardından "subay ve NCO'lardan ve benim de aralarında bulunduğum kocalarını ziyaret eden eşlerden oluşan geniş bir topluluğun karşısında" "halka açık" bir toplantı yaptığını söyleyecekti. Komutan Binbaşı Trapp, "hamile bir kadının böyle bir şeye şahit olmasının, fazlasıyla çirkin bir olay olduğu" gerekçesiyle öldürme eylemlerinin kadınlara yasak olduğunu açıklamıştı. Hitler'in Almanya'sında, hamile bir kadının karnı onun şeref madalyası kabul ediliyordu. Biyolojiye dayalı Reich kültüründe, Alman kadınlarına doğurganlıklarına göre değer verilmekteydi. Kadının bedeni ve sağlığı, şahsi bir mesele değildi; umumi tartışmalara açıktı.

Vera Wohlauf'un hamile olarak varlığı, olay sırasında ve sonrasında kadın ve erkeğin cinsiyet rollerine iki yönden hakaret teşkil ediyordu. Eşlerinin cephede kendilerine eşlik etmesinden hoşlanan, fakat kadınların katliamlara ancak belli sınırlar dahilinde katılmasına izin vermek isteyen erkekler açısından katliamın ortasında vakur bir Alman kadınının varlığı yeterince büyük bir sorundu. Yahudi Soykırımı'nın failleri ve askerler, doğurgan kadın imajıyla özetlenen Almanya'yı savunmak için savaşıyorlardı. Sivil cepheyi bedeninde cisimleştiren Vera, bir muharebe alanına ve Yahudi Soykırımı'nın vahşetine adım atmıştı. Wolhauf'un silah arkadaşlarının verdiği tepki şaşkınlığı, muhtemelen bir çeşit bilişsel uyumsuzluğu açığa vuruyordu. Almanların yaşayabilmesi için soyut bir kavram, hayali bir kuvvet olarak Yahudilerin ölmesi gerekiyordu – suç işleyen bir Nazi böyle mantık yürütüyordu. Oysa Polonya'daki bir polis biriminde sürekli cinayet işleyen bir erkeğin, kendisinin insanlıktan uzak davranışlarını taklit eden genç bir gelin karşısında kendi ellerindeki kanı ussallaştırması mümkün

müydü? Onurunu ve sadakatini koruyabilmek adına, erkeğin bu tatsız görevi yerine getirmesi ve böylece kadının masumiyetini koruması gerekiyordu.

Julius'un silah arkadaşlarını en çok rahatsız eden şey, belki de Vera'nın dış görünüş itibarıyla kadın olmasına rağmen bir erkek gibi davranmasıydı. Kocalarına eşlik eden ya da işgal idaresinde çalışan çok sayıdaki Alman kadınıyla birlikte Vera'nın Polonya'daki varlığı, davranış ve cinsiyet standartlarını zorlamakta ve yeniden şekillendirmekteydi. Kadınların yurtdışında yapmayı öğrendikleri şeyler, memleketlerinde uygunsuz kaçan davranışlardı. Söz konusu devrim kolay bir süreç değildi; birçoğu savaş sonrası ifadelerde ve Soykırım'a dair anılarda sık sık vurgulanan gerilim ve çatışmalarla doluydu. Tek başına ele alınarak incelenmesi her ne kadar ilginç olsa da, bu uyumsuzluk aynı zamanda Vera'nın Yahudi Soykırımı'na doğrudan katılan biri olarak yaptıklarına ilişkin tarihi gerçeklerin karanlığa gömülmesine neden oldu.

Meraktan, zalimlikten ya da başka nedenlerle suç mahallerinde bulunan çok sayıda Alman kadını vardı. Kendilerine has kötü davranışlarıyla suç ortakları olarak erkeklerini öldürmeye teşvik ettiler. Gettolarda ve tren istasyonlarında Yahudileri aşağıladılar; kişisel eşyalarına el koyup tükettiler. Yahudiler toplu infaz çukurlarında ya da imha kamplarında mutlak bir ölüme gitmek üzere evlerinden çıkmak zorunda kaldıkları sırada bu kadınlar partilerde ev sahipliği yaptılar. Hrubieszow'daki getto tasfiyesinde çekilen fotoğraflarda, yüzlerinde gülümsemeyle olayı izleyen Almanlar dikkat çekmekte. Yahudiler, Sobibor'a gidecek trene doğru yürürken onlara nezaret eden SS polislerinin karıları, kahve içip kek yediler. Düzen Polisi Müfreze 101 üyelerinden birinin kişisel albümündeki fotoğraflardan birinde Vera, kocası ve kocasının iş arkadaşlarıyla bira içerken görülüyor. Bu fotoğraf, 1942 yazında, Vera kocasını ziyaret

ettiği sırada çekilmiş. Miedzyrzec'teki katliamlardan sonra, 25 ya da 26 Ağustos'ta çekilmiş olabilir mi? Günlük dünyevi faaliyetler ve genelde yakın, sosyal ilişkiler, Yahudi Soykırımı'nın vahşetiyle iç içe geçmişti. Vera ile Julius'un balaylarını gettoların, toplu infazların ve Miedzyrzec'teki sınırdışı edilme olaylarının arasında geçirmeleri ya da Yahudilerin dövülmelerini ve sınırdışı edilmelerini izleyen infazcılara ve eşlerine kahve ve kek ikram edilmesi, toplu katliamların günlük yaşamla nasıl bütünleşebildiğini göstermekte. Bu tür suçlara eşlik eden bu normalleştirme ve bütünleştirme, onların engelle karşılaşmadan ortaya çıkmalarına izin veriyor.

Liselotte Meier, Sabine Dick ve Vera Wohlauf gibi kadın suç ortakları, toplu katliamlara tanık olmanın ötesine geçtiler; tetiği çekmek haricinde, suçun işlenmesine büyük ölçüde katkıda bulundular. Bürolarda hızlı ve verimli sistemlerin gelişmesini sağlayan erkekler ve kadınlar arasındaki profesyonel ilişkiler; çalışma arkadaşları arasındaki yakın dinamik; Naziler ile sevgilileri ve eşleri arasında kurulan kötücül ittifak; meslek sahibi kadınların ve Nazi fanatiklerinin tutkuları ve Yahudi karşıtı fikirleri – bütün bunlar, Hitler'in ifadelerini ve beyanlarını ve Himmler'in meşum prensiplerini Yahudi Soykırımı'nın günlük gerçekliği haline getiren kuvvetler oldular.

Yahudilerden çalan, Soykırım'ı idare eden ve suç mahallerinde yer alan kadın suçluların sayıca çoklukları, ortak hafızada ve resmi tarihte atlanıyor. Alman kadınının Hitler'in savaşında oynadığı rolün onun sivil cephede maruz kaldığı seferberlik ve mağduriyetle açıklanması artık mümkün değil. Aksine, Hitler Almanya'sı savaş döneminde farklı türden bir kadın karakteri üretti; kadın aktivizminin ve vatanseverliğinin şiddete son derece yatkın ve sapkın bir ifadesiydi bu.

5

FAİLLER

Toplu katliam yapan ilk kadın Nazi katiller, toplama kampı muhafızları değil, hemşireler oldu. Kadın meslekleri içinde hemşirelik en tehlikelisiydi. Merkezden planlanan toplu katliam operasyonları, Auschwitz-Birkenau'daki gaz odalarında ya da Ukrayna'daki toplu infaz alanlarında başlamadı; aksine, Reich'daki hastanelerde uygulamaya geçirildi. İlk başta, uyku hapları, enjeksiyon iğnesi ve aç bırakmak gibi yöntemler kullanıldı. İlk kurbanlar çocuklardı. Hemşireler savaş sırasında binlerce sakat çocuğa ve engelli yetişkine ölümcül dozda morfin verdiler ve yiyeceksiz ve susuz bıraktılar.

Bütün bunlar ilerleme adına yapıldı; ulusun sağlığı adına yapıldı. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında modern genetik bilimi, adını bu dalda Amerika'nın önde gelen bilim adamlarından Harvard mezunu Charles Davenport'un 1910 tarihli kitabının *Öjeni: Daha İyi Üreme Yoluyla İnsan Gelişimi Bilimi* alt başlığında tanımladığı bu terimden alan uluslararası bilim dalı öjeniyi (soy geliştirme bilimi) doğurdu. Alman çevrelerde, öjeni aynı zamanda ırk hijyeni olarak da biliniyordu ve

özellikle, Aryan nüfusunu çoğaltmayı amaçlayan politikalar hedeflenmişti. Kalıtsal yolla geçen "genetik" kusurlar ve özelliklerin, insanoğlunun kurduğu farklı medeniyetleri belirleyen ırksal ya da toplumsal alametler olduğu varsayılmaktaydı; bu medeniyetlerden bazılarının diğerlerine göre daha ileride olduğu ve hepsinin de varlığını sürdürmek için mücadele ettiği düşünülüyordu. Irkçılığa, nasyonalizm gibi olumlu gözle bakılıyordu. Alman güzellik ve davranış idealleri içerisinde hayal edilen ilerlemeye, ancak insanlığı bozan unsurlardan kurtularak ulaşılabilirdi. Devrimci fanatiklerin, Nazi erkek ve kadın eylemcilerinin ellerinde insan eşitsizliği bilimi, gidebileceği kadar ileri noktaya taşındı. Biyolojik manipülasyonlar ve kısırlaştırmalar, toplumsal mühendislik vasıtasıyla Aryan kusursuzluğuna ulaşmada yetersiz kalmıştı, ırkların tecridi de yeterli değildi. Irk yozlaşması sorununun topyekûn ve "nihai" nitelikteki tek çözümü, "kusurlu" Almanlardan başlamak üzere kirleten unsurların yok edilmesiydi. Yanıltıcı şekilde, "ötenazi" ya da "merhametten öldürme" adı verilen bu çok gizli program, Adolf Hitler tarafından şahsen onaylandı ve savaş paravanı arkasında uygulamaya geçirildi.

Nazilerin Polonya'yı işgalinden evvel Reich'da başlayan "ötenazi" programı, kadın ebelerin ve doktor ve hemşirelerden oluşan sağlık personelinin işe alınmasını da gerektirdi. Bu uzmanlar nihayetinde Almanya, Avusturya ve Reich'la sınır komşusu olup da ilhak edilen Polonya ve Çek topraklarında yaşayan iki yüz bin kişiyi öldüreceklerdi. Dört yüze yakın sağlık kurumu, ırk taraması ve seçimi, acımasız deneyler, toplu kısırlaştırma, aç bırakma ve zehirleme için kullanılan sabit cinayet alanlarına dönüşecekti. Polonya'nın Naziler tarafından işgalinden evvelki haftalarda, Reich İçişleri Bakanlığı, doktor ve ebelerden ciddi fiziksel ve zihinsel özürle doğan üç yaşın altındaki çocukların kimliklerini içeren raporlar hazırlamalarını talep etti. Anneler, "hastalıklı" çocuklarını çocuk sağlığı kli-

nikleri olarak bilinen ancak tasfiye etme ve öldürme merkezlerine dönüşen kliniklere teslim etmeye zorlandılar. Program yetişkinleri hedef alacak şekilde genişlemeden önce Almanya ve Avusturya'da sekiz bin çocuk öldürüldü. "Zekâ geriliği" ve "bunama" dahil, "tedavi edilemez" hastalıklara ve sakatlıklara ilişkin kategoriler her zamankinden fazla bulanıklaşmaya başladı.

Polonyalı akıl hastalarının toplu infazı, 1939 Eylül'ünde, Kocborowo'da (Almanca'da Konradstein) başladı. Ekim 1939'da, benzeri görülmemiş bir olay yaşandı: Owińska'daki (Treskau) akıl hastanesinden Poznań'da Fort VII'ye getirilen hastaların kille sıvanmış iptidai bir bölmede toplu halde gazla zehirlenmesi – Himmler'in Aralık 1939'da şahsen gözlemleyeceği bir deneydi bu. SS ve seyyar ölüm birlikleri Polonya'yı ve ardından Baltık ülkeleri, Ukrayna ve Belarus'u kasıp kavurdu, akıl hastaneleri ve hastanelerde binlerce hasta vurularak öldürüldü ve diğerleri de seyyar karavanlarda gazla zehirlendi. Bu arada Reich'da, Grafeneck ve Hadamar'daki akıl hastanelerinde, hastanenin yazı işleri çalışanları ölüm ihbarlarını daktiloya çektiler ve daha evvel gördüğümüz gibi müşterek küllerin kurbanların ailelerine ulaştırılması işlemiyle ilgilendiler. Hitler'in desteğiyle sağlık personeli ile teknisyenleri, Soykırım üzerine yeni bir uzmanlık alanı geliştirip bunu Doğu'daki daha uzak bölgelerde, durmadan büyüyen toplu katliam operasyonlarında uyguladılar. 1941 sonları ve 1942 başlarında bilim adamları, mühendisler, "krematoryum ocakçıları", şoförler ve sağlık personeli, ilk önce Sovyet savaş esirleri üzerinde denenen ve sonrasında, Belzec, Sobibor ve Treblinka'daki Reinhard Operasyonu ölüm merkezlerinde Yahudiler üzerinde kullanılan yerleşik gazla zehirleme yöntemlerini uygulamak üzere Belarus ve Polonya'ya gönderildi. İnsanlar, kargoya, kobay farelerine ve küle dönüştü.

Doğu Cephesi'ndeki Alman askerlerine "acısız" ölümler

bahşetmek de bu toplu katliam operasyonlarının bir parçası olabilir. Çok gizli bir göreve katılan birinin savaş sonrasında verdiği ifadeye göre, "ötenazi" programı için seçilen ve Führer'e gizlilik yemini eden failler Doğu hizmeti için seferber edilmişler ve Minsk yakınlarındaki saha hastanelerine getirilerek buralardaki Alman askerlerinin "acısına son vermişlerdi" Aralık 1941 ve Ocak 1942'de, Nazi sistemine gazla zehirleme ve kısırlaştırma uzmanı olarak damgasını vuran SS subayı Viktor Brack, bu Doğu görevinde doktor, hemşire ve teknisyenlerden oluşan bir ekibin önderliğini üstlendi. O dönemde, bunu öğrenen Almanların şüphelendiği gibi ve o tarihten bu yana tarihçiler tarafından iddia edildiği üzere bu sağlık ekipleri başarısızlıkla sonuçlanan Moskova saldırısında ağır yaralanan ve zihnen ve bedenen sakatlanan Alman askerlerini öldürmüşlerdi. Bu görevi ilk dile getirenlerden birisi, 2. Bölüm'de tanıştığımız, hemşire ve profesyonel katil Pauline Kneissler'di.

Savaş sonrasındaki mahkemelerden birinde, Kneissler, yaralılarla ilgilenmek için Minsk'e gönderildiğini açıklarken aynı ifadede Alman Kızılhaç hemşireleriyle birlikte "sıradan" bir hemşire gibi görev yapmasına izin verilmediğinden yakınıyordu. İfadesindeki bu çelişki, iddia edildiğine göre Kneissler'in mahkeme heyetine değil bir arkadaşına anlattıklarını doğrular nitelikteydi. Kneissler Doğu'da olduğu süre zarfında beyni hasar gören, kör ya da sakat kalan askerleri iğneyle zehirlemişti. Bir arkadaşına, Almanları kastederek bu öldürülenlerin "bizim askerlerimiz" olduğunu söyleyecekti. Anlaşıldığı kadarıyla, Kneissler bu bilgiyi paylaşırken Grafeneck Şatosu'ndaki gazla zehirleme olayları gibi bu eylemi de hastaların acı çekmeden öldüklerini söyleyerek haklı göstermeye çalışmıştı.

Alman sağlık ekiplerinin Reich'ın kendi askerlerini öldürmüş olma ihtimali, o dönemde olduğu gibi bugün de tabu olan bir konu ve bunun gerçekten yaşanıp yaşanmadığı kesin olarak bilinmiyor. Ancak rejim engelli ya da deli teşhisi konulan

Alman erkeklerini zaten öldürdüğüne göre yetkililer ağır yaralanan ya da savaş bunalımına düşen Alman erkeklerini Doğu Cephesi'nden Reich'a geri taşımakla neden uğraşacaktı ki? Doğu'daki savaş paravanının arkasında bu yaralı askerler muhabere zayiatı olarak bildirilebilir, onlara ailelerinin yasını tutacağı, fakat sorgulamayacağı kahramanca bir ölüm şansı verilebilirdi. Bunun gerçeğe dönüşmesini sağlayan, Nazi Partisi'nin "kahverengi" hemşirelerinin ideolojik kararlılığı olabilir miydi? Küçük morfin şişeleri ve iğneleriyle bu hemşirelerin, ağır yaralı ve savaş bunalımından mustarip askerleri "merhametten" öldürecek donanıma sahip oldukları şüphesiz. 1942'de, Reich'daki ötenazi programının ortak yöneticiliğini yapan, Hitler'in doktoru Dr. Karl Brandt, Sağlık ve Sıhhiye Genel Müdürlüğü görevine getirildi. Bu yetki alanı içerisinde, hastaneleri ve askeri amaçlarla ihtiyaç duyulan benzeri hasta bakım tesislerini hedef alan hastaların öldürülmesi operasyonunun (Brandt Operasyonu olarak bilinen operasyonun) yayılımını idare etti. Savaşın bitiminde, ötenazinin hastanelerden ve bakımevlerinden gazla zehirleme merkezlerine nakledilen Alman kurbanları arasında ihtiyarlar, hava bombardımanı nedeniyle sinir buhranı yaşayanlar ya da başka türlü yaralananlar ve travma geçiren askerler de vardı.

Ukrayna, Belarus, Baltık ülkeleri ve Polonya'daki akıl hastaneleri ve hastanelerdeki hastalar, seyyar birimler ya da sağlık personeli tarafından öldürüldükten sonra bu tesisler genelde yerel yetkililer tarafından devralındı ve Hitler gençlik kulüplerine, Alman askerleri için asker evlerine, SS subayları için kulüplere ya da kadın çalışanların kaldığı yurtlara dönüştürüldü. Ancak Polonya'da boşaltılan bu tesislerden birkaç tanesi, yeni kurban gruplarının öldürüldükleri merkezler olarak kullanıldı. 1942'de Hitler'in ötenazi personeli, hastaların Reich'dan sınırdışı edilerek bir Almanya-Polonya sınır kenti olan Meseritz-Obrawalde'deki bir akıl hastanesine nakledilmelerini organize ettiler. 1942 ve 1944 yılları arasında, yirmi

altı Alman şehrinden getirilen hastalar, çoğunlukla geceleyin gizlice buraya nakledildi. Hamburg'dan 1943 sonu ile 1944 başı arasında gönderilenler, 407 engelli hastadan oluşuyordu – 213 erkek, 189 kadın ve beş çocuk. Bunlardan çok azı hayatta kaldı. "Meseritz dokuz yüz hastaya yataklık edebilecek kapasitede olmasına karşın, savaş sırasında durmadan hasta nakledildi," diyecekti kadın başhekim sonradan. İki bin kişi binaya dolduruldu ve her gün, toplama kamplarındakilerin yaşadıklarına benzer eziyetlere maruz kaldılar – yoklama, zorla çalıştırılma ve rastgele seçilme. Savaş sonrası savcılarına göre doktor ve hemşireler, "hemşirelere fazladan iş çıkartan, sağır ve dilsiz, zorluk çıkartan veya disiplinsiz olan ya da herhangi bir şekilde rahatsızlık veren" hastaların yanı sıra, "kaçan ve yeniden yakalananları ve hoş karşılanmayan cinsel ilişkilere girenleri" öldürdüler. Bu tek tesiste öldürülen kişilerin sayısının, altı bin ile on sekiz bin arasında olduğu tahmin ediliyor.

Meseritz'deki hastaları öldürdüklerini sonradan itiraf eden kadın hemşireler, Pauline Kneissler'in imzaladığı türden bir gizlilik yeminine imza atmamışlardı. Bu hemşirelerden birinin açıkladığına göre kurbanlar yüksek dozda ilaç verilmesine ve iğne yapılmasına karşı koyuyorlardı, bu yüzden bir hastayı öldürmek için en azından iki hemşireye ihtiyaç duyuluyordu. Meseritz-Obrawalde, bilhassa geniş çaplı nakillerin ulaşabileceği ve kurbanların rastgele öldürülüp gözden ırak bir yere atılabilecekleri, Reich'ın Doğu'daki topraklarında kurulan birkaç "vahşi" ötenazi tesisinden bir tanesiydi.

Ötenazi seferberliği dahil Yahudi Soykırımı politikası, devlet himayesinde yürütüldü. İnsanlar organize şekilde öldürüldü; bu organizasyon, devletle ve Nazi Partisi örgütleriyle anlaşmalı üstleniciler ve çalışanlar tarafından yürütüldü. Devlet tarafından işletilen kurumlarda –bu iş için özellikle kurulan ölüm merkezlerinde, toplama kamplarında, akıl hastanelerinde ve hastanelerde– uygulandı. Bu kamu kurumlarında, sek-

reter, sivil polis, denetçi ve muhafız olarak çalışan çok sayıda kadın vardı; cinayetleri bizzat kendi elleriyle işleyen kadın hemşire ve doktorlar vardı. Bununla beraber, ileride göreceğimiz kadın katil örnekleri, suç mahallini bu resmi dehşet ve hapis alanlarının dışına, kamp sınırlarının ötesine, Doğu'daki kırsal gettolara, SS polislerinin evlerine, özel mülklerin bahçelerine ve arazilerine, açık pazar alanlarına ve Doğu Avrupa'daki ufak kasabaların tarlalarına taşıdılar.

Hitler ve yandaşlarının imparatorluk düşlerini gerçekleştirdikleri hudut bölgeleri, aynı zamanda suç politikalarını cezadan muaf şekilde uyguladıkları alanlar haline geldi. Bu bölümde ele alınan birkaç kadın fail de aynen bunu yaptı. Bu kadınlar başka bir role büründü – katı Nazi vatanseveri, küstah kovboy kız ve soğukkanlı Yahudi düşmanı özelliklerini bünyesinde barındıran melez bir karakter. Kamçı taşıdılar, tabanca ve tüfeklerini tehdit edercesine salladılar, binici pantolonu giydiler ve ata bindiler. Dönüşüm abartılı boyutlardaydı.

Boğucu Minden kentindeki hırslı şirket sekreteri Johanna Altvater, Ukrayna-Polonya sınır kenti Volodymyr-Volynsky'ye vardığında yirmi iki yaşındaydı. Otuz bin sakini olan bu taşra kenti, buğday tarlaları ve Bug ve Luga adında, Almanların tekneyle gezmeyi ve piknik yapmayı sevdikleri iki nehrin sulak kıyılarıyla sınırlanan ormanlarla çevriliydi. Kent aynı zamanda, asker kışlası, radyo istasyonu, havaalanı, benzin depoları, tuğla fabrikası, dokuma kumaş imalathanesi ve giysi fabrikasıyla önemli bir askeri-sanayi bağlantı noktasıydı. Kentteki Yahudiler için işçi olarak hayatta kalabilmeleri açısından bu tesisler hayati önem taşımaktaydı.

Altvater'in Eylül 1941'de kente varışından birkaç ay önce bir SS ve polis özel komando birimi, Volodymyr-Volynsky'de ilk Yahudi karşıtı önlemleri uygulamaya başlamıştı. Yerel Alman askeri komutanının yardımıyla bir Yahudi konseyi kurdular ve ardından üyelerini halkın önünde küçük düşürüp diri diri

gömdüler. Yahudi konseyi başkanı, ailesiyle birlikte intihar etti. 30 Eylül'deki Yahudilerin kutsal günü olan *Yom Kippur*'da, daha geniş kapsamlı bir katliam yaşandı. Altvater'in amiri, Wilhelm Westerheide adındaki "keskin bakışlı bücür" bölge komiseri olarak görevi devralmak üzere bölgeye geldi. İlk katliam dalgasından sağ kurtulan Yahudiler, Komiser Westerheide komutasında yaşam şartlarının iyiye gitmeyeceğini derhal anladılar. Westerheide, tren istasyonunda benzin bidonlarını dolduran Yahudilere "hedef atışı" başlattı.

Nisan 1942'de, getto dikenli telle çevrildi. O güne değin, Yahudiler kol bandı takmak ve kendilerine ayrılan alanda yaşamak zorundaydılar ama o alandan dışarı çıkabiliyorlardı. Yahudiler, Ukraynalılar ve Polonyalılar yerel "karaborsa" ekonomisini etkiliyorlardı. Getto telle kapatıldıktan sonra Yahudi polis gücü kuruldu. Yahudi konseyiyle birlikte, Yahudi polisi de Alman taleplerini yerine getirmek zorundaydı. Westerheide ve personeli, Yahudileri paralarını, mücevherlerini, eşyalarını ve diğer değerli mallarını sahte tedbir vaatleriyle kendilerine vermeye zorladılar. Sert kış koşullarında hayatta kalmak için gereken odun ve kömüre de el konulmuştu. Haziran 1942'de, getto iki kısma ayrılmıştı, hayatta kalan kurbanlardan birinin gözüyle: çoğunlukla kadın, çocuk ve yaşlı, çalışamayan Yahudilerin dahil olduğu "ölü" kısım ve yetenekli işçilerin dahil olduğu, çok daha küçük "yaşayan" kısım. Ukraynalı polis destek birimleri, gettonun çevresinde nöbet tutuyordu.

1942 yazı ile 1943 sonbaharında, Alman önderliğindeki toplu infaz dalgaları, bütün bölgedeki Yahudi nüfusunu yirmi binden dört ya da beş bine düşürmüştü. Bu katliamlar, Ağustos 1942'de, Westerheide Lutsk'taki komiserler seminerinden döndükten sonra başladı. Orada, Westerheide ve Nazi işgalindeki Ukrayna'nın diğer bölge yöneticileri, amirlerinin kendilerinden Nihai Çözüm'ü "yüzde yüz" uygulamaya geçirmelerini beklediğini öğrendiler.

Bu emir "Fräulein Hanna"ya doğrudan verilmemiş olsa da Johanna Altvater üzerine düşeni yapmaya karar verdi. Amiriyle birlikte sık sık rutin getto gezilerine katıldı; getto girişinde atları bağlarken görülmüştü. 16 Eylül 1942'de Altvater gettoya girdi ve getto duvarına yakın yaşayan, birisi altı yaşında, diğeriyse iki yaşlarında iki Yahudi çocuğuna yaklaştı. Eliyle sanki şeker verecekmiş gibi onları çağırdı. Küçük olan yanına geldi. Johanna çocuğu kucağına aldı ve öyle sıktı ki çocuk ağlayıp kıvranmaya başladı. Altvater çocuğu bacaklarından yakalayıp baş aşağı tuttu ve kafasını getto duvarına çarptı, ufak bir kilimin tozunu attırıyordu sanki. Altvater, çocuğun ölü bedenini babasının ayaklarının dibine fırlattı. Baba ileride, "Bir kadının böyle sadistçe davrandığını görmemiştim, bunu asla unutmayacağım," diye ifade verecekti. Etrafta başka Alman yetkilisi yoktu, diye hatırlıyor baba. Altvater bu çocuğu tek başına öldürmüştü.

Gettonun tasfiyesi sırasında, yakınlardaki savaş esirleri kampının Alman komutanı, Fräulein Hanna'yı binici pantolonu içerisinde, Yahudi erkek, kadın ve çocukları ittire kaktıra bir kamyona doldururken görmüştü. Elindeki kamçıyı şaklatarak gettonun içinde dolanıyor, bu Alman gözlemcinin ifadesiyle "bir sığır çobanı gibi" bu kaosa bir düzen getirmeye çalışıyordu. Altvater geçici hastane görevi gören binaya girdi. Çocuk koğuşuna dalıp çocukları dikkatle süzerek yataktan yatağa dolaştı. Durdu, bir tanesini seçip balkona çıkarttı ve çocuğu aşağıdaki kaldırıma fırlattı. Yaşça büyük diğer çocukları da zorla koğuşun balkonuna götürdü –balkon üçüncü kattaydı– ve tırabzandan aşağı itti. Çocukların hepsi çarpmanın etkisiyle ölmediler, ama hayatta kalanlar ağır yaralanmışlardı.

Altvater çocuk koğuşunda tek başına hareket etmiyordu; yanında arkadaşlarından birisi, Keller adında bir Alman jandarma şefi vardı. Keller, Yahudi hemşire Michal Geist'a kaldırıma inip hareketsiz yatan çocukların öldüklerini doğrulamasını

isteyecek yetkiye sahipti. Yaralılar ve koğuşta kalan çocuklar, bir kamyona bindirildi. Altvater ile Keller, işlerini neredeyse bitirmişlerdi. İkisi, büyük ihtimalle kent dışındaki ölüm hendeklerine doğru kamyonla uzaklaştılar.

Altvater'in uzmanlık alanı –ya da hayatta kalanlardan birinin ifadesiyle, "kötü alışkanlığı"– çocuk öldürmekti. Bir tanığın dikkat çektiği gibi, Altvater çocukları genelde şekerle kandırıyordu. Çocuk yanına yaklaşıp ağzını açtığında, Altvater yanında bulundurduğu küçük gümüş tabancasını çıkartıp onu ağzından vuruyordu. Altvater ve Westerheide'nin sevgili olduklarını iddia edenler oldu, ancak çoğunluk ondan Westerheide'nin "erkeksi-dişi" dostu (*Mann-weib*) diye bahsederek dalga geçiyordu. Altvater'in Kızılhaç hemşireleri ve çalıştığı bürodaki diğer sekreterler dahil, kentte görev yapan diğer kadınlarla arası pek iyi değildi. Sosyalleşmek için asker evine gidiyordu, ama diğer kadınlar, "kahverengi Nazi Partisi üniformasıyla etrafta dolaşıp tipik bir erkek Fatma gibi davrandığı için, ondan pek hazzetmiyorlardı". Altvater iri yapılıydı ve saçlarını da "erkek tıraşı" gibi kısacık kestiriyordu. Hayatta kalan Yahudiler ve Alman karakter şahitleri, onun erkeksi görünüşünü hatırlayarak saldırgan davranışlarıyla arasında bağ kurdular. Nazi şiddetinin bu tasvirinde, Johanna Altvater'in portresi, hırslı, ciddi anlamda fevri, erkeksi bir kadın olarak çizilmekte. İstisnai ölçüdeki erkeksi görünüşü, korkunç derecede şiddet içeren davranışlarını açıklayan bir yön oldu, tıpkı –farklı bir mekanizmayla– Vera Wohlauf'un son derece kadına özgü bir durum olan hamileliğinin uyguladığı şiddeti daha da çirkin kılması gibi.

Yahudiler, Volodymyr-Volynsky Gettosu'ndan Piatydny'nin tarlalarına götürüldüler. Orada haç biçiminde geniş hendeklerle karşılaştılar; Yahudi işçiler kendi mezarlarını kazmaya zorlanmışlardı. Takip eden iki haftada, on beş bine yakın Yahudi burada vuruldu. Sonradan çok sayıda Yahudi'yi "temizlemekle"

övünen Westerheide, Altvater'in ileride "en kötülerinden birisi" olarak teşhis edilen çalışma arkadaşı Keller gibi, at sırtında görülmüştü. Toplu infaz alanının yakınında Westerheide ve yardımcıları, birkaç Alman kadınla birlikte bir ziyafet masası kurup içki âlemi yaptılar. Altvater katliamın ortasında yiyip içen eğlence düşkünü bu grubun içindeydi. Silah sesleri, fonda çalan müziğe karıştı. Ara ara, Alman infazcılardan birisi masadan kalkıp infaz alanına yürüyor, birkaç kişiyi öldürüp partiye dönüyordu. Alana yakın tarlalarda çalışan, bir kısmı armut toplayan Polonyalı çiftçiler çığlıkları, silah seslerini duydular ve ormanda saklanan Yahudileri gettoya geri dönmemeleri için uyardılar.

Hayatta kalan üç bin Yahudi, dikenli telin gerisindeki küçük kulübelere doluşmuşlardı. Bir yatakta birkaç kişi yatarak, yerde uyuyarak, ısıtma olmaksızın günde en fazla 390 kalori ya da 100 gram ekmekten az (yaklaşık üç dilim) tayın aldılar. Bu, hastalıkları savuşturmak için yeterli değildi, üstelik gettoda tifo salgını hüküm sürmekteydi. Yıkıntıların arasına giren çocuklardan birisi, Leon Ginsburg'du. Leon ailesini bulmaya çalıştı, fakat Almanlarla işbirlikçilerinin çoğunu öldürdüğünü öğrendi. Gettodaki Yahudiler, Leon'a olanları anlattılar. Büyük ihtimalle Johanna Altvater'i kastederek Anna adında, "komutanın sevgilisi, Polonyalı bir kadın" tarif ettiler. Anna "kadın ayakkabıları ve kıyafetleri arasından ilk seçimi yapma hakkını" almıştı. Harabeye dönen gettoda, siyah-beyaz fotoğraflar, savaş öncesi düğünlerin, tatillerin, okulların ve doğum günlerinin tadını çıkartan, gülümseyen Yahudilerin yüzleri asfaltsız sokaklara saçılmıştı. Artık hepsi ölmüştü ve birer hayalet gibi, gözlerini dikmiş Leon'a bakıyorlardı. Oradan ayrılması gerektiğini fark eden çocuk, ormana kaçış planı yaptı.

Leon kalsaydı gettodan büyük ihtimalle sağ çıkmayacaktı. Westerheide, Keller, Fräulein Hanna ve SS'deki çalışma arkadaşları durmak bilmiyorlardı. 1943'ün ilk yarısında, gettoda

ve civarda yaşayan bin iki yüz Yahudi'nin öldürüldüğü bir toplu infaz daha organize ettiler. Bin kadar zanaatkâr ve ailesi, Alman işgalinin son günlerine, Westerheide'nin bürosu Aralık 1943'te boşaltılana kadar hayatta kaldı. Aslında, Nazi işgalindeki Ukrayna'da bilinen son Yahudi katliamı, burada 13-14 Aralık 1943'te yaşandı.

Nazi liderleri askeri mücadeleyi kaybedebileceklerini anlamışlardı. Gene de Yahudilere karşı yürüttükleri savaşı kazanmaya kararlıydılar. Rusya'dan Almanya'ya doğru son temizlik operasyonunu tamamlarken, özel bir komando birliği kalan Yahudi nüfusunu, "Ağaçlık bir alana getirdi. Motorlu bir Jandarma bölüğü ve Ukraynalı destekçiler, bölgeyi öncesinde kordona almışlardı. Cesetlerin yakılacağı küpeşteler de önceden hazırlanmıştı."

1943'ün sonunda, Volodymyr-Volynsky bürosu kapatılmadan önce, Johanna Altvater Reich'a dönmüştü. Bölgedeki en yüksek yetkilinin özel sekreteri olarak hizmet verdikten sonra Lutsk'un bölge başkentine nakledildi. Kayıtlarına bakılırsa Altvater disiplinle ilgili nedenlerle tayin edilmişti. Altvater savaştan sonra Lutsk'a tayin edilme nedeninin bir hadise olduğunu açıkladı; bir gece partiden sonra Altvater ve âlemci arkadaşları, gettoya bir "inek" sürmüşlerdi. Ne tür bir oyun oynadıkları net değil. Altvater Noel izninde memleketine gitti ve bir daha da Volodymyr-Volynsky'ye dönmedi. Bölge 1944'ün Ocak ve Şubat aylarında Sovyetler tarafından tekrar işgal edildi. Doğu'da bir geleceği olabileceğine dair umutlarını kaybetmeyen Altvater, sömürgedeki seçkinlerin eğitimiyle ilgili bir kamu hizmeti programına başvurdu.

Johanna Altvater kendine Nazi yetkilisi görüntüsü verdiğinde ve şiddete başvurduğunda, erkek gibi görünmekteydi. Vera Wohlauf, Miedzyrzec-Podlaski katliamlarına giderken asker kabanı giydi ve kep taktı. Bunlar tümden ve geri dö-

Erna Petri, oğlu ile birlikte Grzenda arazisinde (üst) ve malikânenin önünde, at arabasına biniyor.

nülemez dönüşümler değildi, ancak Doğu'daki kadınların girip çıktıkları bu her yöne çekilebilir rollere açıklayıcı birer örnek teşkil ediyorlardı. Kadınlar tek tek, Doğu'nun çoklu savaş alanlarında yollarını çizmeye çalışırken ve bazıları erkek işi olarak görülen şeyleri yapmaya şartlanırken geleneksel

sunumlar ve roller karışmaya başladı. Bu dönüşüm bizzat suç işleyen SS subaylarının eşlerinin durumunda en tüyler ürpertici şeklini alacaktı. Bu kadınlar, üzerine önlük taktığı elbisesiyle köle işçilere emirler yağdıran kır Madonnası ya da kucağında çocuğu elinde silahıyla *Hausfrau* (ev kadını) gibi çeşitli rollerin birleşimini gözler önüne sererken öldürme kapasitelerini de ortaya koydular.

Himmler'in Polonya, Ukrayna, Belarus ve Baltık ülkelerinde görev yapan SS subayları ve karıları, Doğu'nun serbestliğinin, serüven duygusunun, bereketli toprakların, el konulan "yerli halka" ait malları yağmalamanın ve kamçının gücünün tadını çıkarttılar. 1942 sonunda SS, Karadeniz ve Baltık Denizi arasında yaklaşık 600.000 hektar genişliğindeki tarım arazisini denetimi altına almıştı. SS tarafından el konulan seçilmiş araziler topluluğu arasında, günümüzdeki Lviv'in dışında, eskiden Polonyalı bir soyluya ait olan büyük bir malikâne ya da diğer adıyla *dwór* da bulunmaktaydı.

Haziran 1942'de, memleketi Türingiya'da motosikletine ata biner gibi otururken hatırladığımız Erna Petri üç yaşında oğluyla birlikte Grzenda'ya vardı. İnişli yokuşlu tepelerin ve çayırların arasında, beyaz sütunlu malikâne, civardaki köylere yukarıdan bakıyordu. Ziyaretçiler süslemeli demir giriş kapısından yuvarlak araba yoluna, bir dizi ahıra, tavuk kümesine ve hizmetkârların kaldığı bölümlere giden bir yola geçiyorlardı. Yüz yıl kadar önce bir zanaatkâr, kuzeydeki sundurmanın ve giriş holünün zeminine ufak siyah, beyaz ve toprak rengi karolar döşemişti. Merdivenler ve veranda, gösterişli tırabzanlarla süslüydü. Erna Petri'nin, Türingiya'daki boğucu aile çiftliğiyle çarpıcı bir tezat teşkil eden bu muazzam mekâna girdiğinde hissettiği heyecanı ve gururu tahmin etmek zor değil.

İki gün içerisinde, Erna, kocası Horst'u işçileri döverken gördü. Horst evdeki kadın hizmetkârları cinsel yönden taciz

ediyordu. Komşu çiftçiler ondan şiddetten zevk alan, sadist biri olarak söz etmekteydiler; Horst Ukraynalıları, Polonyalıları ve Yahudileri kamçılarken kahkahalarla gülüyordu. Horst'sa kendini farklı bir gözle görmekteydi. O otoritesini sağlamlaştırmaya çalışıyordu, o kadar. Savaş uzayıp da zafer ihtimali azaldıktan sonra bile Erna ile Horst, malikânedeki otoritelerini korumak adına giderek daha çok şiddete başvurmaya başladılar. 1943 yazında, getto tasfiyelerinden ve gaz merkezlerine giden vagonlardan kaçan Yahudilerin peşine düşüp yakaladılar. Horst komşu köylere baskınlar düzenledi. Haziran 1942'den 1944 başlarına kadar Grzenda'da yaşayan Erna da işçileri dövmeye başlamıştı; dövdükleri arasında tokat attığı bir demirci de vardı. Şiddet, arazide günlük hayatın içine işlemişti.

Petrilerin yeni malikânesinde, pazar günü öğleden sonra gezinilecek güzel bahçeler ve benzeri alanlar da vardı. Yakındaki, Almanca'da Lemberg olarak bilinen başkent Lviv'de görev yapan yüksek rütbeli yetkililer, malikâneyi ziyaret etmeyi seviyorlardı. Bir pazar günü, bölgedeki en yetkili SS subayının eşi yanında şoförü, hizmetçisi ve iki yardımcısıyla malikâneye geldi. Petriler misafirlerini bahçede dolaştırırken yardımcılarından birisi aniden geldi ve Lublin yakınlarındaki gaz merkezine giden bir trenden kaçan dört Yahudi'nin arazilerinde yakalandığını haber verdi. Şoförle Horst, onları ne yapacaklarını konuştular. Horst karısına ve kadın misafirine bunun erkek işi olduğunu, kadınların dert etmelerine gerek olmadığını söyledi. Kadınlar bahçeden eve doğru yürürken dört el silah sesi duyuldu.

Birkaç ay sonra 1943 yazında, Erna Petri Lviv'den eve dönüyordu. Kente alışveriş için gitmişti. Güneşli bir gündü. At arabasının sürücüsü dizginleri idare ederken o arkasına yaslanmıştı. Uzakta bir şey dikkatini çekti. At arabası yaklaştığında gördüğü şeyin, üzerlerinde paramparça kıyafetlerden başka bir

şeyleri olmayan, yolun kenarında çömelmiş duran çocuklar olduğunu fark etti. "Bunların Saschkow tren istasyonundaki yük vagonundan kaçan çocuklar olduğunu" anladı. Erna Petri anlatmaya devam ediyor:

O dönemde, birkaç kamptaki bütün Yahudiler imha kamplarına nakledilmekteydi. Bu nakiller sırasında, özellikle de Saschkow'daki tren istasyonunda Yahudiler kaçıp kurtulmaya çalışıyorlardı. Bölgede yaşayan Ukraynalı ve Polonyalılardan ayırt edilebilmeleri için bütün Yahudiler çıplaktılar; Yahudileri ayırt etmek kolaydı.

Çocuklar korkmuştu ve karınları açtı. Petri onları yanına çağırıp eve getirdi. Çocukları sakinleştirdi ve mutfaktan yemek getirip güvenlerini kazandı. Kırsal alanda dolaşan bütün Yahudilerin yakalanıp vurulması gerekiyordu, Erna bunun farkındaydı. O sırada Horst evde değildi. Bekleyip de Horst dönmeyince Erna altı çocuğu kendi vurmaya karar verdi. Çocukları diğer Yahudilerin vurulup gömüldükleri ormandaki hendeğe götürdü. Yanında babasının I. Dünya Savaşı'ndan kalan ve kızı Ukrayna'nın "vahşi doğusuna" giderken ona ayrılık hediyesi olarak verdiği tabanca vardı.

Erna Petri çocuklardan arkalarını dönmelerini ve hendeğin kenarında dizilmelerini istedi. Silahını ilk çocuğun boynundan on santim uzakta tuttu ve çocuğu vurdu. Ardından devam edip ikinci çocuğa da aynı şeyi yaptı. İlk ikisini vurduktan sonra, "diğerleri şok geçirip ağlamaya başladılar. Sesli ağlamıyorlar, yalnızca inildiyorlardı" Erna aklının çelinmesine izin veremezdi; "hepsi çukurda yatana kadar" ateş etti. "Çocuklar kaçmaya çalışmadı, birkaç gündür yoldaydılar ve hepsi de yorgunluktan bitap düşmüşlerdi."

Erna bu cinayetleri tek başına işlediyse de malikânede yalnız değildi. Kocasının yanı sıra, iki küçük çocuğu da Grzenda'da

yaşıyordu – 1942'de yanında getirdiği oğlu ve Ocak 1943'te orada doğan kızı. Reich'daki bombalı akınlardan ve karne sisteminden kaçan kayınvalidesi ve amcalarından birisi o sırada misafirleriydi. Ayrıca etraflarında tarlalarda çalışan köylüler de vardı. En güzel manzara, tepe üstünde bulunan villanın ikinci katındaki balkondan görülen manzaraydı. Örnek bir Alman ev sahibesi olan Erna, Horst'un ordudaki, SS'deki ve polisteki çalışma arkadaşlarına burada *Kaffee und Kuchen* ikram ediyordu. Kahve servisi yaparken Erna erkeklerin Yahudilerin toplu infazlarından bahsettiklerini duymuş, en etkili öldürme yönteminin, boynun arkasına tek kurşunla yapılan olduğunu öğrenmişti. Erna o çocukları arazideki toplu mezara götürürken ne yapması gerektiğini gayet iyi biliyordu.

Ev içi şiddet, Üçüncü Reich'da yeni ve genişlemiş bir anlam kazandı. Kadın katiller, evlerinde ya da evlerinin yakınlarında iğrenç eylemlerde bulundular. En yaygını, aile üyelerinin ve sevgililerin yanında balkondan ateş etmekti.

Saarlandlı Katolik çelik işçisinin kızı olan Liesel Willhaus, 1942 baharında, yanında kızıyla Lviv'e vardı. Liesel kızıyla birlikte, kocası SS *Untersturmführer* (SS Teğmeni) Gustav Willhaus'un komutan olarak atandığı Janowska Kampı'na gitti. Liesel ve Gustav, halen işçi sınıfı geçmişlerini, Doğu'daki zengin ve nüfuzlu insanların yeni hayatıyla değiştirmeye ve Nazi sisteminde yükselmeye çalışıyorlardı. Gustav'ın aldığı bu terfinin ikisinin beklediği çıkış olma ihtimali vardı. Liesel yeni evlerini inceledi. Villa köle çalıştırma ve transit geçiş kampının kıyısındaydı. Tren yolları Lviv'deki Yahudi nüfusun büyük kısmını hemen hemen Gustav Willhaus'un Janowska'ya vardığı tarihten, yani Mart 1942'den itibaren Yahudileri almaya başlayan Belzec'teki gaz merkezine taşırken, seçilmiş Yahudi işçiler kamptaki bir makine fabrikasında kalıyorlardı. Üç yüz bin civarında Polonyalı ve Ukraynalı Yahudi, Janowska'yı

Ukrayna'daki en büyük Yahudi işçi ve transit kampı yapacak şekilde buradan ya geçti ya da burada hayatını kaybetti.

Görev yerine varmasının hemen ardından Gustav Willhaus, "kana susamış kamp komutanı" olarak tanınmaya başladı. Yahudi Soykırımı'ndan sağ kurtulanlar, tereddüt etmeksizin ve çok da büyük bir duygu belirtisi göstermeden cinayet işleyen Gustav'a "doğuştan katil" diyorlardı. Kurbanlarını "saman biçer" gibi öldürüyordu. Karısı da ayrı nam salmıştı. Liesel, ilkin villanın elden geçirilmesi gerektiğinde ısrar etti ve ikinci kata ailesinin ikindi keyfi yapabileceği bir balkon inşa edilmesini talep etti. Bahçıvanlık işleri dahil, evde her istediğini yaptırabilecek kadar çok Yahudi köle buldu. Balkondan onları dikkatle izledi. Bu avantajlı noktayı –Yahudi görgü tanıklarından birinin ifadesiyle, "spor olsun diye"– mahkûmları vurmak için kullandı. "Willhaus'un karısının da tabancası vardı. Willhaus ailesini ziyarete gelenler olduğunda, gösterişli evlerinin büyük balkonunda otururlardı ve (Liesel de) ziyaretçilerini eğlendirmek için aşağıdaki kamp işçilerini vurarak keskin nişancılığıyla hava atardı. Ailenin küçük kızı Heike, bu görüntü karşısında çılgın gibi alkış tutardı."

Liesel Willhaus'un en sevdiği silah, fantezi görünüşlü fakat ucuz maliyetli bir Fransız salon tüfeği olan Flobert tüfeğiydi. Flobert tüfekler o dönemde çok yaygındı ve genelde hedef atışı antrenmanları için kullanılıyordu. Victoria tarzı salonlarda sergilenen ve bahçelerde zararlı hayvanları öldürmek için kullanılan, klasik bir "ev tipi" silah örneğiydi. Menzili sınırlı olmakla birlikte (yaklaşık otuz metre), etkisi ölümcül yaralanmalarla sonuçlanabilecek kadar güçlüydü. Ukrayna'da salon tüfeği, kendi tarzı olan kadın öncülere uygun bir silahtı.

Willhaus'un bu atış âlemlerine hedef olanlar genelde hemen ölmediler. Willhaus bir keresinde evin yanından geçen Yahudi bir işçiye tek el ateş etti. Kocası yanında balkonda duruyordu. Bir başka seferde, 1942 Eylül'ünde bir sabah, Liesel

yanında kocası ve birkaç misafirle balkona çıktı ve yaklaşık yirmi metre uzakta evin etrafındaki çöpleri toplayan bir grup Yahudi mahkûma ateş etti. Ölen mahkûmlardan birisi, Sambor Köyü'nden otuz yaşında biriydi.

Nisan 1943'te, bir pazar günü, Willhaus yeniden balkona çıktı. Yanında çocuğuyla, bahçede çalışan bir grup Yahudi'ye ateş etti. Aralarında Bobrka Köyü'nden Jakob Helfer de olmak üzere, en az dört Yahudi oracıkta yere düştü. Bir yaz günü, Willhaus kamptan uzakta, birbirine sokulmuş işleriyle uğraşan bir grup işçiye nişan aldı. Yaklaşık beşi öldü. Bu olayın üzerinden uzun zaman geçmemişti ki Willhaus yoklama sırasında, başlarına nişan almak suretiyle Yahudileri vurdu. Savaş sonrası savcılarına göre Willhaus, ayrıca tifüs hastası Yahudilerin de kalplerine nişan almış, onları yakın mesafeden vurmuştu.

Willhaus malikânesinin içerisinde ve etrafında garip çelişkilerle dolu bir ortam vardı. Sıkıcı derecede güzel döşenmiş burjuva eviyle silah atışları ve Yahudi mahkûmların çektikleri acılar tezat oluşturmaktaydı. Balkon "atış poligonu", aslında Willhauslar ve çalışma arkadaşlarının kullandıkları "nispeten temiz" yöntemlerden bir tanesiydi. Uzmanlık alanları daha çok sadist gösterilerdi: herkesin içinde dövme, asma, kesilen cinsel organlar, kolları bacakları kopartılan çocuklar.

Auschwitz'in komutanının karısı dahil SS erkeklerinin eşleri, savaştan sonra kamp duvarlarının ve dikenli tellerinin arkasında neler olup bittiğini bilmediklerini iddia ettiler. Evlerinin, işlerinin stresinden kaçan kocalarının sığındığı, normalliğin korunduğu tamamen ayrı bir yer olduğunun üzerinde ısrarla durdular. Ancak kamplar ve evler ayrı dünyalar değildi, birbirlerinin içine geçiyorlardı. Eşler, kocalarını işyerlerinde ziyaret ettiler –örnek olarak Liesel Willhaus, Janowska Kampı'na sıklıkla girerken görülmüştü–, kocalar da Yahudi cinayetlerinin duyarsızlığını ve yöntemlerini evlerine taşıdılar. SS eşlerinin hiçbir şey görmediklerine ya da Erna Petri ve

Liesel Willhaus gibi bazı kadınların cinayetlere karışmadıklarına inanmak mümkün değil.

Doğu'nun çılgınlığında sadist şiddetin, ev içindeki rutinlerin ve yakın ilişkilerin birbirine karıştığını gördük. Liesel Willhaus da, Erna Petri de Doğu'ya evli birer kadın olarak gelmişlerdi, ancak bekâr kadınlar açısından, bu fazlasıyla iç içe yaşayan ve birbirlerine sıkı sıkıya bağlı cemaat, yalnızca Almanlardan oluşan bu ileri karakolları ideolojik olarak uyumlu ve çoğunlukla ahlaki açıdan yozlaşmış arkadaşlar için "evlilik pazarları"na dönüştürmekteydi. İşyeri aşkları yaygındı ve her zaman evlilikle sonuçlanmıyordu. Çok sayıda gayrimeşru çocuk doğdu. Bu tarz rastgele ilişkiler, eleştirilmek yerine teşvik ediliyordu; Aryan ırkının çoğalması, bir vatanseverlik göreviydi. Doğu'daki bu yeni seçkin kesimin çocukları da şiddetten muaf değildi. Cinayetlere oğullarını karıştıran babalara ya da Liesel Willhaus gibi kızlarını karıştıran annelere dair birkaç belgelenmiş vaka mevcut. Reich döneminde kadın şiddetinin artışının hikâyesi, evlilik bağının, üremenin, çocuk yetiştirmenin, kadınlığın ve zevkin tanımını ve sınırlarını zorlayan bir cinsel devrimle iç içe geçmiş durumda.

İki ilave kadın katilin, bir zamanların Viyanalı sekreterleri Gertrude Segel ve Josefine Krepp'in hikâyesi, şiddet ortaklığının nasıl resmi büro ortamlarında biçimlenirken yakın ilişkilerde dışa vurulduğunun anlaşılmasını kolaylaştıran örnekler. Bu vakalarda kadınlar SS kocalarını, Avusturyalı Nazi ağını içeren Gestapo bürolarında buldular. Birçoğu birbiriyle *Anschluss*'un ardından, Nazi Partisi ve yandaşlarının Avusturya devletine tamamen sızıp ele geçirmelerinden sonra tanıştı. Reich Doğu'ya doğru yayıldıkça bu Avusturyalıların çoğu, eski Galiçya ve Yugoslavya'nın Habsburg bölgelerindeki işgal bürolarında kendilerini evlerinde hissetmeye başladılar.

Lviv'in yaklaşık altmış beş kilometre güneyinde, Drohobych adında küçük bir şehirde, Gestapo sekreteri Gertrude

Segel de bahçesinde Yahudi işçileri vuruyordu. Gertrude Şubat 1941'de, Polonya, Radom'daki Sipo ve SD'nin komutanı Felix Landau ile tanıştığında, Felix evliydi ve iki küçük çocuğu vardı. İkisi birkaç ay içerisinde sevgili oldular ve Gertrude, cepheye giden ve SS olmayan Avusturyalı bir askerle olan nişanını iptal etti. Felix Landau da –işgal altındaki Batı Ukrayna'daki "Yahudilere karşı yürütülen Nazi savaşı kapsamında"– muhabereye gönderilmişti.

Ukrayna'da toplu cinayetler işlerken Landau, perişan âşık ile soğukkanlı katil arasında gidip gelen ruh hallerini anlatan bir günlük tuttu. Landau bu metinleri "Trude"una yazılmış mektuplar halinde kaleme aldı. 5 Temmuz 1941'de "Tatlı tavşanı"na hitap eden Landau, kurbanlarını iğrenç ayrıntılarıyla betimleyecek, acısına bir son vermeleri için Almanlardan daha hızlı ateş etmelerini işaretle isteyen kana bulanmış Polonyalılardan birinden bahsederek büyük ihtimalle eylemlerini makul göstermeye çalışacaktı. Landau, Gertrude'u etkilemeye çalışıyordu; insan katletmenin zor iş olduğunun üzerinde ısrarla durdu. Landau, ayrıca Gertrude'un kendisini terk etmesinden de korkuyordu. Landau 12 ve 13 Temmuz 1941 tarihli günlük yazılarında, bir kez daha toplu infazların ardı arkası kesilmeyen gereksinimlerine gönderme yapıyordu: "Neredeyse hiç uyuyamıyorum... Nihayet mektuplarımı okumayı bitirebildim... Trude, bana verdiği (sadakat) sözünü tutabileceğinden emin olmadığını yazmış. Ben onu bu kadar çok severken bu nasıl olabilir? Onu görmem, onunla konuşmam lazım, o zaman benim küçük Trude'um yeniden güçlenecektir. Buraya (Drohobych'e) gelmek zorunda."

1939'da on bin Polonyalı, aynı sayıda Ukraynalı ve on beş bin Yahudi'nin yaşadığı Drohobych, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında hızla gelişen bir şehirdi. Bu ani zenginliğin kaynağı, yakınlardaki petrol yataklarının keşfiydi. Landau kendince bir tarz oluşturmuş, rahat bir yuva kurmuştu ve umutsuzca

Gertrude'un kendisine katılmasını istiyordu. Aynı şekilde eski bir Gestapo sekreteri olan karısından boşanmak için girişimlere başlarken Gertrude'un Radom'dan yanına tayini için ayarlamaları yaptı. Karısı Landau ve iki küçük çocuğunu Drohobych'de bırakarak Reich'a döndü. Segel, Drohobych'de yeni bir sekreterlik işine girdi ve Landau'nun evine taşındı. Burada, Yahudilerden yağmaladıkları, kürk, tablo ve porselen gibi yığınla değerli eşyayı biriktirmeye başladılar. Yetenekli Yahudi sanatçı Bruno Schulz'u çocuklarının odasını duvar resimleri ile donatmaya zorladılar. Masal kahramanlarının yüzlerinin, sonrasında Landau'nun Gestapo bürosundaki bir rakibi tarafından vurularak öldürülen Schulz'un kendisi dahil Drohobych'deki Yahudi cemaatinin üyelerine benzediği güzel, fantastik resimlerdi bunlar.

Willhaus ve Petri aileleri gibi Gertrude Segel ve Felix Landau'nun da villalarında balkonları vardı. Yahudi bir şahidin ifadesine göre, 14 Haziran 1942'de Gertrude ve Felix villanın balkonunda kâğıt oynamaktaydılar. Radyo açıktı ve güneş parlıyordu. Kapitone sandalyelerinde arkalarına yaslanıp oturdular. Gertrude'un üzerinde mayosu vardı; Felix beyaz bir takım giymişti. Aşağılarındaki bahçede küçük bir grup Yahudi erkek ve kadın çalışıyor, toprak yayıyorlardı. Birdenbire Felix ayağa kalkıp Flobert tüfeği kaptı ve güvercinlere ateş etmeye başladı. Gertrude da güvercinleri vurmayı denedi. Bu noktada Gertrude ya da Felix, silahını aşağıdaki Yahudi bahçıvanlara doğrulttu ve Fliegner adında bir işçiyi vurdu. Gülüp balkonu terk ederek eve girdiler.

Felix Landau, kent sokaklarında da serbest atış yaparak eğlenmesiyle meşhurdu. Bunlardan en büyüğü Kasım 1942'de, Felix ve adamlarının aralarında Szulc adında Yahudi bir profesörün ve Gestapo bürosundaki bir başka çavuşun şahsi diş hekimi olan Dr. Loew'in de bulunduğu, önemli entelektüeller ve meslek sahipleri dahil, iki yüzden fazla Yahudi'yi vurdukları

gün yaşandı. Landau bu kentte, işgalin ilk günlerinden itibaren 1942 ve 1943 boyunca katliamlara liderlik eden ve savaş sonunda, yerel Yahudi nüfusunu on beş binden birkaç yüze düşüren kötü şöhretli "Yahudi Generaliydi"

Felix ve Gertrude, bilhassa gürültülü partilerde ifadesini bulan zevk ve sefa düşkünlükleriyle de tanınıyorlardı. Sağ kurtulan Yahudilerden birisi olan Jacop Goldsztein'ın, Landau ve Segel'in diğer Alman işgal yetkilileriyle yerel manejde içkili eğlenceler düzenledikleri yönünde bir ifadesi var. Bu eğlencelerden bir tanesi büyük ihtimalle 5 Mayıs 1943'teki düğünleriydi. Gertrude masaya çıkıp dans etti ve masada oturan SS subaylarının ellerine vurdu. Gece içip eğlendikten sonra Landau maneje geri döndü çünkü Segel'in altın kolyesi kayıptı. Landau, temizlikle uğraşan Goldsztein'ı ve bir başka Yahudi adamı buldu ve onları hırsızlıkla suçladı. Landau, Goldsztein'a ertesi gün kendisine rapor vermesini emretti ve sakin bir tavırla kolyeyi teslim etmesini söyleyerek bu konuda ona bir kez daha baskı yaptı. Goldsztein, kolyenin kendisinde olmadığını, kolye çalmaya asla tenezzül etmeyeceğini söyleyerek ona yalvardı.

Sorguda Segel de vardı, bürodaki kanepede arkasına yaslanmış oturuyordu. "Salaklık etme Yahudi domuzu, kolyeyi sen aldın!" diye bağırdı Goldsztein'a. Artık Landau sinirlenmeye başlıyordu. "Trude"u kızgındı ve ondan harekete geçmesini bekliyordu. Goldsztein'a yumruk atmaya başladı, sonra tekmeledi ve üstüne bastı. Goldsztein'dan ayağa kalkmasını istedi. Ayakta dayak atmayı tercih ediyordu; eğilerek dövmek daha zordu. Sonrasında Goldsztein, kolyeyi Gertrude ile flört eden SS subaylarından birinin aldığını öğrendi. (Adam sonradan kolyeyi iade edecekti.) Kolye aslında Yahudi bir kadına aitti; Landau katliam sırasında el koymuş ve Gertrude'a hediye olarak vermişti.

Sağ kurtulan Yahudiler, Gertrude'un evdeki hizmetkârların

–üç hizmetçi– öldürülmesi emrini verdiğine ve Yahudi bir çocuğu ezerek öldürdüğüne dair de ifade verdiler. Ancak 1950'lerin sonunda Batı Alman ve Avusturyalı savcılar, onun aleyhindeki bu suçlayıcı şahit ifadelerine dayanarak işlem yapma zahmetine girmediler.

Segel'in Avusturyalı arkadaşı Josefine Krepp, yeni adıyla Josefine Block, 1942'de kocasının yanına Ukrayna'ya geldi. Drohobych'de, Josefine Block resmen Gestapo çalışanı olmadığı halde büroda takılıyordu. Kocası küçük "Fini"sine, umumi bahçenin denetlenmesi ya da Yahudi işçilerin çalıştığı imalathanelerin geliştirilmesi gibi şahsi görevler vermekten hoşnuttu. Josefine 1942'de hamile kaldı, ancak halihazırda sahip oldukları küçük çocuğa ve yoldaki bebeğe annelik yapmak ona yetmeyecekti.

Kentte iki yüzden fazla "Çingene" toplandığında, Block elinde kamçısı, Ukraynalı askerlere acele etmelerini ve Çingeneleri öldürmelerini emrederken görüldü. Gece olmak üzereydi ve "esirler"in karanlık çökmeden öldürülmeleri gerektiğini söylemişti. Bir başka sefer, Block yerel bahçe pazarında görüldü, çalışamayacak durumdaki dört Yahudi kızı çağırdı ve kocasının elemanlarından birine, kendisinin yanında kızları vurmasını emretti. Block pazara sık sık sebze almaya geliyor ve gelişleri Yahudi işçileri her seferinde korkutuyordu. Getto Haziran 1943'te tasfiye edilirken Josefine, bu sefer de Yahudilerin tasfiye için bir araya getirildikleri toplanma noktalarında ortaya çıktı. Üzerinde gri bir takım elbise vardı ve saçlarını toplamamıştı; elinde fotoğraf makinesi ve binici kamçısı vardı. Arada sırada, Yahudi esirlerden birine binici kamçısıyla vuruyordu ve dehşet içerisindeki sürgünler, Josefine tarafından fotoğrafları çekildiğinde daha da aşağılanıyorlardı. Yedi yaşında Yahudi bir kız çocuğu yanına yaklaşıp hayatını bağışlaması için yalvardı. "Sana yardım edeceğim!" dedi Block. O noktada kızı saçından yakalayıp yumruklarıyla dövdü, ardından yere

fırlatıp başını ezdi. Block yürüyerek uzaklaştıktan sonra kızın annesi küçük kızın cansız bedenini kollarının arasına alıp hayata döndürmeye çalıştıysa da başaramadı.

Çaresiz durumdaki Yahudi işçiler, sık sık Block'tan yardım istediler. Genç bir kadın ve anne olduğu için Block'un merhamet göstereceğini sanıyorlardı. Ancak Block yanında sürekli silah taşıyordu ve ânında bir rolden diğerine geçme kapasitesine sahipti – sakin, çekici bir anneden kaba kuvvet kullanan bir Nazi'ye. Bebek arabasını Drohobych sokaklarında karşısına çıkan Yahudilere çarpmak için kullandığını görenler vardı; iki tanık sonradan, Block'un küçük bir Yahudi çocuğu bu arabayla öldürdüğü yönünde ifade verecekti. Yerel halk ondan şikâyetçi olduysa da kocası, bütün kararları onunla birlikte aldığını söyleyerek karısının tarafını tuttu.

Bu eşleri Nazi ileri karakollarına yerleştiren savaş ve savaş sonrası döneme ait belgeler, çeşitli arşivlere ve şahsi evraka yayılmış durumda. Bu kadınların mevcudiyetinden ve şiddet içeren eylemlerinden, çoğunlukla Alman, Ukraynalı, Polonyalı ve Yahudi tanıkların ifadeleri vasıtasıyla haberdar olundu. Cinayet, savaş ve soykırımın erkek işi olduğunu düşünmeye alışkın olduğumuz için, aksine ulaşılabilir kanıtlar mevcut olmadıkça bu eylemlere kadınların ne boyutta iştirak ettiklerini bilemiyoruz. Yahudi Soykırımı kurbanlarının Alman kadınların elinde aşağılanmaya, yoksunluğa, acıya maruz kaldıklarını ve hatta öldürüldüklerini biliyoruz. Buna rağmen çoğu kişi hâlâ Soykırım'a ilişkin çeşitli tasavvurların tarihi açıdan yanlış ve taraflı olduğunda ısrar ederek bu gerçeği yeterince ciddiye almıyor.

Tarihi açıdan, toplu katliamlar çoğunlukla alenen gerçekleşir ve bu yüzden de belirli bir devlet kurumuna hasredilemez. Bu ifade, kendileri cinayet işlemekten geri kalmadıkları gibi başkalarını da bu işe bulaştıran Nazi ölüm tarlalarındaki

Almanlar için de geçerli. Nazilerin Yahudi karşıtı siyasetiyle uzaktan yakından alakalı olmayan, günlük, sıradan işleri Yahudi öldürmeyi kesinlikle içermeyen çok sayıda bireye görev verildi ve cinayet işlemeye ikna edildiler. Örneğin –Johanna Altvater'in patronu– Komiser Westerheide, yolda yürüyen Almanların yanına gidip *Aktion*'a katılmanın ilgilerini çekip çekmeyeceğini soruyordu. Bir yetkili, canlı Yahudileri hedef alma ihtimalinin verdiği zevkten dem vurarak Alman bir çalışma arkadaşını, eğlence amaçlı bir atış talimine davet etti. Görevlendirilenler yalnızca erkekler değildi; kadınlara ve genç kızlara da öldürmeyle alakalı geçici görevler teklif edildi. Ukraynalı kızlar sık sık toplu katliamlarda kurbanların kıyafetlerinin toplanması ve tamiri işini üstleniyorlardı. Hendeklerdeki "istifçiler" olarak kızlar cesetlere çıplak ayaklarıyla bastılar; "kenevir toplayıcıları" olarak cesetlerin yakılması işlemini hızlandırması için saman ve ayçiçeği sapı topladılar.

Doğu Avrupa'daki Yahudilere karşı yürütülen Nazi savaşında, savaş cephesi ile sivil cephe arasında mekânsal bir ayrım yoktu. Villaların balkonları birer suç mahalliydi; Grzenda gibi taşradaki malikânelerin arazileri ve ölüm tarlalarının yakınındaki ziyafet masaları da. Erna Petri, Liesel Willhaus, Gertrude Segel, Johanna Altvater ve Josefine Block gibi kadınlar açısından savaş çabasına katkıda bulunmanın anlamı, sevgililerini ya da fanatik patronlarını teselli etmenin, korumanın ya da desteklemenin ötesindeydi. Bu kadın failler, dizginlenemeyen devrimciden ezik, itaatkâr eş rollerine girip çıkmakta inanılmaz şekilde, hatta insanı hayrete düşürecek derecede başarılıydılar. Birçok kadın katil iş dünyasında sekreterlik ve hemşirelik gibi pozisyonlara sahipti. Zamanın belli bir döneminde eğitim gören ve insanlarla kaynaşan bu kadınlar, Hitler Almanya'sında, imparatorlukta görev yapan idareciler ve kariyer sahipleri olarak nüfuzlarını kötüye kullandılar.

Bir gün, zehirli iğnelerle, silahla, bekçi köpekleriyle ve di-

ğer ölümcül silahlarla cinayet işlemeye varacak derecede şiddet dolu eylemlere girişen bu Alman kadınlarının tam sayısını öğrenecek miyiz bilmiyoruz. Sayılar tek başlarına olayları izah etmeye yetmese de açıklayıcı olabilir. Örneğin akademisyenler ve akademik çevrenin dışındaki kişiler uzun süre Nazi kamp sisteminin birkaç yüz, belki de birkaç bin toplama kampından ibaret olduğunu sandılar. Ancak Birleşik Devletler Yahudi Soykırımı Anma Müzesi'nde yapılan araştırmalarda varılan yakın tarihli sonuca göre Nazi egemenliğindeki Avrupa'da, kırk binden fazla enterne kampı bulunmaktaydı. Genelde toplumun geri kalanından ayrı bir evren olarak görülen toplama kampı ve getto sistemi, artık yerel toplulukların içine karışmış şekilde düşünülüyor. Mesafe koyan toplama kampı duvarları kavramı yok olmaya başladı. Ayrı kurbanlar, birden fazla çeşitte toplama kampı ve gettoda kaldıklarından, toplama kampı sayısının yükselmesi kurbanların sayısının da belirgin şekilde arttığı anlamına gelmese de bu alanları kuran, işleten ve ziyaret eden faillerin, iştirakçilerin ve tanıkların sayısının belirgin şekilde yüksek olduğunu gösterebilir. Bu suça sandığımızdan fazla kişi dahil oldu; sandığımızdan fazla kişi, sistematik tutuklamalardan ve cinayetlerden haberdardı. Ayrıca bu "fazla"ya tablonun her yönü dahil, sandığımızdan fazla erkek, kadın ve çocuk bu suça karıştı. Toplama kamplarının sayısının çokluğu ve yerel topluluklarla bütünleşmiş olmaları, Yahudi Soykırımı'nın toplumsal boyutunu vurguluyor.

Doğu'da birer katile dönüşen Alman kadınlarının sayısını tahmin etmemiz mümkün mü? Erkek faillerin sayısını tahmin etmekte kullanılan yöntemleri izleyerek işe koyulabiliriz. Erkek Alman faillerin sayısına ilişkin ancak kaba tahminlerde bulunabiliyoruz ve bunlar temelde, Yahudi Soykırımı'nı uygulamakla suçlanan kurumlardaki kayıtlara dayanıyor. Düzen Polisi Müfreze 101 gibi, bu örgütlerin ayrı birimlerinde görev yapan belli bireylere ait soruşturma tutanaklarıyla erkekleri

suç örgütlerine yerleştiren personel listelerini birleştirmek suretiyle tarihçiler iki yüz bine yakın Alman (ve Avusturyalı) erkeğin açık alan infazlarında, getto tasfiyelerinde ve gazla zehirleme merkezlerinde Nazi Soykırımı'nın doğrudan uygulayıcıları oldukları sonucuna vardılar.

Elimizde kadınlara ilişkin karşılaştırabileceğimiz rakamlar yok. 1944 ve 1945 yıllarına ait, kadın toplama kampı muhafızlarının eksik listeleri mevcut olmakla birlikte, bunlar kadın katılımının ancak anlık bir görüntüsünü sunmaktan ve Himmler'e hizmet eden kurumlardan bir tanesi tarafından idare edilen toplama kampları hakkında bilgi sağlamaktan öteye gidemiyor (RSHA Ekonomi ve Yönetim Baş Dairesi). Her halükârda, bu kayıtlara göre söz konusu yıllarda (çoğunluğu Ravensbrück'te eğitilen) üç bin beş yüz kadın, toplama kampı muhafızı olarak görev yapmış. Bugüne kadar, bu rakamla Soykırım suçu işleyen kadın faillerin sayısı birbirine bağlanıyordu. Ancak, kadın toplama kampı muhafızlarının hepsi katil değildi elbette ve diğer taraftan bakıldığında da kadın katillerin hepsi toplama kampı muhafızı değildi ve Doğu'daki kurbanların büyük kısmı, toplama kampı duvarları dışında öldürüldüler. Ravensbrück'te eğitilen ya da 1944'te ve 1945 başlarında Reich'daki yaklaşık bir düzine belli başlı toplama kampında görev yapan kadın muhafızların personel listeleri –Jitomir'de bulduğum liste gibi– buzdağının yalnızca görünen ucu. Erkek faillerin tarihi, Dachau'dan alınan muhafız kayıtlarıyla sınırlanabilir mi? Son yirmi-otuz senedir, erkek faillere odaklanan mercekler, sıradan Almanları ve Alman olmayanları, polis birimlerini, olağan ordu birimlerini ve sivil kıyafetlileri dahil edecek şekilde genişledi. Kadın katillere ve insanları öldürdükleri durumlara ilişkin incelememin de bu nedenle suç işleyen kadınlara dair görüşümüzü genişletmesi gerekiyor.

Doğu'daki meslek sahibi kadınlar ve aile üyelerine ilişkin

incelediğim belgelerdeki kadın sayısı birkaç yüz bine ulaşıyor. Barış halindeki bir toplumda, şiddet içeren suçların yaklaşık olarak yüzde on dördü ve cinayetlerin de yüzde biri kadınlar tarafından işlenir. Barış zamanlarında, kadın failler tek başlarına hareket ederler ve bütün bir grubu değil, (çoğunlukla aile üyeleri veya sevgililer gibi) tek kurbanları hedef alırlar. Savaş zamanı soykırım işleyen bir toplumda, şiddet içeren eylemlere katılan erkeklerin ve aynı zamanda kadınların sayısında artış olur ve münferit eylemler, daha fazla insanın ölmesiyle sonuçlanabilir. Örnek olarak, Johanna Altvater, Yahudi çocukları gettonun yuvasında topladıktan sonra birkaç tanesini oracıkta öldürdü; diğerlerini de erkek polis birimleri tarafından vurulacakları toplu katliam alanlarına götürülecekleri araçlara binmeye zorladı. İstatistiksel açıdan, barış halindeki bir toplumda kadınlar tarafından işlenen cinayetleri, kadınların Alman nüfusunun kabaca yüzde onunu oluşturduğu soykırım işlenen Doğu'ya uygulayacak olursak, kadın katillerin sayısı tahminen üç bine ulaşacaktır. Başka bir deyişle, bu da Erna Petri'yi üç binle çarpmak demek. Ancak, olması gerektiği gibi soykırım işleyen –kadınların "düşman" gruplar hedef teşkil edecek şekilde, devlet tarafından yetkilendirildikleri– toplumlarda kadınların, barış halindeki toplumlardaki kadınlara nazaran daha yüksek oranda cinayetten sorumlu olduklarını varsayarsak üç bin rakamı gerçek olamayacak kadar küçük kalacaktır.

Bu bölümde ele alınan sekreterler, SS subaylarının eşleri ve sevgilileri gibi katillere ilişkin hiçbir zaman tam bir rakama ulaşamayacağız. Ancak buradaki kanıtlar, bilhassa Yahudi Soykırımı'na ve daha genel anlamda soykırıma dair yeni kavrayışlara ulaşmamızı sağlıyor. Kadınların şiddete başvurma, hatta öldürme kapasitesi olduğunu her zaman biliyorduk elbette, ancak kadınları soykırımcıya dönüştüren koşullar ve fikirler hakkında, sistemin içinde ve dışında büründükleri rollere ve benimsedikleri davranış biçimlerine dair çok az bilgimiz

vardı. Artık burada açığa çıkan şiddet ve cinayet kalıplarının savaş zamanında Ukrayna, Polonya, Belarus, Litvanya ve Nazi egemenliğindeki Avrupa'nın diğer kısımlarında da yaşandığını düşünmek mümkün. Doğu'ya giden Alman kadınları, genişleyen Nazi imparatorluğunun şiddete her zamankinden fazla yatkın olduğunun canlı örneğini teşkil etmekteydi. Yalnızca küçük bir Nazi fanatik grubu değil, tipik savaş öncesi biyografilerine sahip sıradan genç kadınlar Doğu'ya gittiler ve öyle ya da böyle, cinayet dahil Yahudi Soykırımı suçlarına karıştılar.

Neyse ki Almanların uğradıkları askeri yenilgi sayesinde bu suçluların altın devri sona erdi; Nazi kıyım mekanizması durduruldu. Söz konusu Alman kadınlarının hayatlarıysa burada bitmedi. Reich'ın molozları arasındaki evlerine döndüler ve suçlu geçmişlerini gömmeye çalıştılar.

6
NEDEN ÖLDÜRDÜLER?

Onların ve Bizim Savaş Sonrası Açıklamalarımız

Kadının masumiyetine ve fedakârlığına dair Alman efsanesi, Reich'ın çöküşü ve Müttefiklere teslim oluşuyla doğdu. Polonyalılar ve 1939'dan beri işgal altındaki Doğu'da yaşayan diğer büyük halklar, Nazi Almanya'sındaki Yahudiler ve 1933'ten beri hedef alınan diğer siyasi ve ırksal kurbanlar, rejimin dehşetini yaşıyorlardı ancak sıradan Alman kadınının kötü günleri Reich'ın çöküşüyle birlikte başladı. Yenilginin hemen sonrasında Doğu'nun boşaltılması, Sovyet Ordusu'nun uyguladığı vahşet, geriye kalan Almanya topraklarındaki yaşam mücadelesi ve Müttefik işgali altında ailelerin parçalanması, fiziksel zorlukları ve ahlaki ikilemleri beraberinde getirdi.

1943 yazında, Dinyeper Nehri'ne doğru ilerleyen Kızıl Ordu'yla karşılaşan Ukrayna'da görevli genç bir öğretmen, bölgenin boşaltılışını hatırlıyor. Okulda çok sayıda ve hepsi de öksüz ya da yetim çocuk vardı. Çalışma arkadaşlarıyla

birlikte Sovyetler'in çocukları öldürecekleri sonucuna vardılar ama gene de onları geride bırakmaya karar verdiler. Çocuklar ağladılar, ölüm korkusuyla öğretmenlerine sarıldılar ve bırakmak istemediler. Ancak genç kadın, "yapmak zorundayız" diye ısrar etti. Diğer kadın personelle birlikte Ukrayna'dan ayrılıp Polonya-Almanya sınırına yöneldiler. Öğretmen, Gestapo'dan işten çıkış kâğıtlarını aldığı sırada, Ukrayna'da yaptıklarından ve gördüklerinden kimseye bahsetmeyeceklerine dair bir yemin belgesi imzalamıştı. Savaştan sonra bu öğretmen, Çernigiv'deki Kızıl Ordu istilasının gerçekten de "kana boyandığını" öğrendi; Almanlarla herhangi bir şekilde ilişkisi olan bütün erkek, kadın ve çocuklar vurulmuştu.

Erika Ohr'un çalıştığı Jitomir'deki hastanenin bütün personeli, Aralık 1943'te son dakikada boşaltıldı. Sağlık personeli ve yaralı askerlerle dolu kamyonlardan oluşan ufak konvoy, doğu ve batı yönünde yaya olarak ya da kamyonlarla hızla kaçan askerlerin yarattığı hengâme ve başlarının üzerindeki uçak seslerinin arasında ilerledi. Yol kenarlarındaki tarlalarda Alman tankları, yeni kazılmış Alman askerlerinin mezarlarının üzerinden geçerek adlarının ve birlik numaralarının yazılı olduğu özel işaretleri ezdi. Bu birlik numaraları, Sovyet istihbaratına Alman birliklerinin hareketlerini izleyebilecekleri faydalı bilgiler sağlayabilirdi.

Batı Ukrayna ve Polonya'da aylarca mola verdikten sonra, Ohr nihayet Macaristan'a, Peç yakınlarına vardı. 1944 Mayıs'ıydı. Ohr yerel halkın soğuk davranışlarını fark etti. Ohr ve çalışma arkadaşları sonradan, gelişlerinden birkaç gün önce Yahudi nüfusun "nakledildiğini" öğrendiler. Geride yalnızca birkaç Yahudi kalmıştı. Hemşirelerin yatakhanesinin yakınlarında kadın ve çocukların kaldığı bir getto vardı. Yatakhaneye hırsız girmiş ve hemşirelerin eşyalarını çalmıştı. Bu iki yerin birbirine yakın oluşundan, Ohr haneye tecavüz edenlerin getto sakinleri olduğu sonucuna vardı. Çaresiz durumdaki Yahu-

dilerden bir kısmı hırsızlık yapıyordu elbette, sonuçta Naziler ellerinden her şeylerini almıştı – ancak Ohr'un varsayımı bir kanıta dayanmıyordu ya da Yahudilerin bu şekilde davranmalarının olası nedenlerinden haberi varmış gibi görünmüyordu. Nazilerin Yahudi karşıtı kampanyasında Yahudilerle suçlular sıklıkla bir tutuluyordu; Hitler ve Goebbels'in insanların kafasına iyice kazıdığı bir temaydı bu. Bunun Ohr üzerinde kalıcı bir izlenim bırakmış olma ihtimali vardı.

Savaş biterken Ohr, Alman askerlerini tedavi etmeye ve gömmeye alışmıştı. Hasta sivilleri tedavi etmekteyse bu kadar tecrübeli değildi. Doğu'dan Almanya'ya kaçan yaralılar ve hastalar arasında etnik Alman kadınlar, çocuklar ve yaşlılar vardı. Brünn (günümüz Çek Cumhuriyeti'nin Brno'su) yakınlarında, cüzam salgınının kasıp kavurduğu bir hastaneye doluştular. Her gece Alman çocuklar hayatlarını kaybediyordu. Ohr bu çocukların minik cesetleriyle ne yapacağından emin değildi. Yaşayanların arasında, yas tutan annelerinin ve kardeşlerinin yanında kalamazlardı. Bu geçici hastane, boş bir okulun içine kurulmuştu. Alman mülteci ailelerin hasta yattığı ana salonun yanında Ohr kancalarla dolu bir oda keşfetti. Burası haftalar öncesinde, öğrencilerin ceketlerini astıkları ve botlarını çıkarttıkları, okulun vestiyeriydi. Ohr ölü çocukları kancalara asmaya karar verdi. Odadan çıkarken arkasından kapıyı mutlaka kapıyordu.

Ohr cüzama yakalandı ve çalışma arkadaşları 1945 Nisan'ının ortalarında giderlerken kentten ayrılamadı. Onun için özel bir araç bulunması gerekmişti. Ateşler içerisinde yanarken büyük salonda tek başına yattı. Hava saldırısının sirenlerini duydu ve kendisini unutmuş olmalarından endişe etti. Arkada bırakılmak istemiyordu.

Nazi suçlarından sorumlu olsalar da olmasalar da Alman kadınlarının intikam eylemlerine ya da cinsel saldırılara maruz kaldıkları varsayıldı. Hitler 15 Nisan'da Doğu Cephesi'ndeki

bütün askerlere yaptığı ve hayatını yeni kaybeden Başkan Roosevelt'i "bütün zamanların en büyük savaş suçlusu" olarak andığı –son– açıklamasında, Almanya'nın nihai savunmasının, *Volk*'u, her şeyin ötesinde bütün Alman kadın ve kızlarını korumak olduğunu iddia edecekti:

Ölümcül Yahudi-Bolşevik can düşmanımız, son kez, toptan saldırıya geçmiş durumda. Almanya'yı bitirmeye ve halkımızı ortadan kaldırmaya çalışıyor. Doğu'dan gelen askerler, sizler şahsen, Alman kadınlarını, kızlarını ve çocuklarını tehdit eden yazgıyı gayet iyi biliyorsunuz. Yaşlı erkekler ve çocuklar öldürülürken kadınlar ve kızlar asker evlerine fahişe yapıldılar. Geri kalanlar Sibirya'ya sürüldü.

Nazi Propaganda Bakanı Joseph Goebbels, Alman halk yığınlarının azmini (ve korkusunu) Kızıl Ordu askerlerini Alman kadınlarına vahşice tecavüz eden "Asyalı sürüler" olarak gösteren görüntülerle harekete geçirmeye çalıştı. Bu korkunç resimler gerçeğe dönüşecekti. Toplu tecavüz raporları, karman çorman, utanç içinde saf değiştirerek yorgun adımlarla batıya doğru ilerleyen milyonlarca Alman mülteci tarafından doğrulandı. Tecavüze uğrayan kadın sayısı –ve hepsinin Alman olmadığı şüphesiz– tahminleri, yüz binle iki milyon arasında değişmekteydi. Genç kızlar ve yaşlılar da tecavüzden kurtulamamıştı.

Nazi rejimi, 8 Mayıs 1945'te, Avrupa'da bir dönemin sonunun geldiğini resmen belirleyecek şekilde kayıtsız şartsız teslim oldu. Üçüncü Reich döneminde reşit olan –yetişkinliği, mesleki eğitimi, ilk işini, ilk ilişkisini ve ilk çocuğunun doğumunu tecrübe eden– kadınlar açısından bu, tutkularının engellenmesi, hayallerinin suya düşmesi ve geleceğin belirsizleşmesi anlamına geliyordu. Kişi tanık olduklarını ve yaptıklarını tamamen silemez. Bazı sadık vatandaşlar ve fa-

natikler, Hitlersiz bir hayatı hayal bile edemiyorlardı. Müttefiklerin intikamından çekinen ya da büyük bir utanç yaşayan birkaç Alman kadını intihar etmekten başka çözüm göremedi. Doğu'dan dönen kadınlar, geçmişlerinin orada kaldığını umut ediyorlardı. Kendini inançlı ve vatansever olarak tanımlayan bir kadın, günlüğünde dünyasının etrafında paramparça olduğundan yakınacaktı. Doğu'dan dönen bu kadınlar, sivil cephede hava bombardımanlarında acı çeken, Kızıl Ordu askerleri tarafından toplu tecavüzlere uğrayan ve mağlup olan ülkelerinin çektiği zorlukları yaşayan mağdur Alman Kadın kitlesi, bu kederli dullar ve anneler arasına sığınabilecekler miydi?

Müttefik liderleri, –1943'teki Moskova Bildirisi gibi– birden fazla söylevde, suçları işleyenlerin cezalandırılacaklarını açıkça ifade etmişlerdi. Nazi işgali altındaki toprakların özgürlüklerine kavuşturulmalarının ardından her yerde askeri mahkemeler ve usulsüz mahkemeler kurulmaya başlandı. Alman yetkililer ve yerel işbirlikçileri yakalanıp hızlı bir yargılamaya tabi tutularak asıldılar. Bu mahkemeler, Temmuz 1943'te Rusya, Krasnodar'da kurulan ve çok reklamı yapılan bir mahkemeyle başladı ve Nürnberg'deki uluslararası askeri mahkemenin son derece gergin ve ayrıntılı oturumlarıyla sonuçlandı. Nürnberg Mahkemesi'nde, Birleşik Devletler Başsavcısı Yargıç Robert H. Jackson, muzaffer tarafı "ele geçirdikleri düşmanları yargının adaletine" teslim ederek "intikam haklarını kullanmadıkları" için kutlayacaktı!

Amerikan, Britanya, Fransa ve Sovyet orduları, Almanya ve Avusturya bölgelerinde kendi askeri hükümetlerini kurdular; savaş suçlularını cezalandırmak ve Müttefik Denetim Konseyi tarafından belirlenen ortak kurallar ve hükümler çerçevesinde Alman toplumunu "Nazi etkisinden kurtarmak" amacıyla yeni kanunlar çıkarttılar. Nazi etkisinden kurtarmak, Nazi suçluları cezalandırmak ve Nazi ideolojisinin

kötülüklerini Alman toplumundan ve kurumlarından atarak onları yeniden eğitmek anlamına geliyordu – bu da kötü tohumları temizlemek demekti. Çeşitli Müttefik güçlerinin şüphelilerle baş etme şekilleri birbirinden farklıydı. On sene içerisinde, Almanya'nın batı bölgelerindekilerin çoğu serbest bırakıldı. Nazi Partisi'nin en yüksek rütbeli kadın lideri Gertrud Scholtz-Klink, ustalıklı bir hamleyle Sovyet gözetiminden kaçmış, ancak sonrasında kimlik belgelerinde sahtekârlık yaptığı için Fransızlar tarafından gözaltına alınmıştı. Görünen o ki sempatik bir sanık değildi; Fransızlar onu dört sene hapiste tuttular, on sene de gazetecilik, siyaset ve öğretmenlikten men ettiler. Yasak kalktıktan kısa süre sonra müzmin Nazi, Alman kadınlarının Üçüncü Reich döneminde yaşadıklarına dair kendini öven bir eser yayımladı.

Üniformalı bütün kadınlar Müttefiklerin taramasına yaka-

Kassel, Almanya'da gözaltına alınan Alman kadın tutuklular.

landı ve enterne kamplarına yerleştirildi. Sovyetler tarafından işgal edilen topraklardaki Alman kadınları sert muamele gördüler. Doğu'da yirmi bine yakın kadın yakalandı ve Rusya'nın iç bölgelerine gönderildi; 1950'lerin sonunda yaşanan siyasi yumuşama dönemindeki özel ve genel aflarla Almanya'ya gönderilenler arasında bunlar yoktu. İdam edilmişler ya da esarette yaşamlarını yitirmişlerdi.

Ilse Struwe'nin şansı nispeten yaver gitmişti. Bu Wehrmacht sekreteri, Aralık 1946'ya kadar Sovyetler tarafından tutuldu ancak Sovyetler Birliği'ne gönderilmedi. Sovyet Askeri İşgal İdaresi'nde sekreter olarak daha çok işe yarıyordu. O gece Rivne'deki yatak odasının penceresinden gördüklerinden kimseye bahsetmedi ve gördüğü vahşet fotoğraflarını kimseye anlatmadı. Tanık olduklarını birilerine anlatacak olursa, "Kendimi de en yüksek direğe asabilirim," diye düşündü. Hatıralarını yayımlamak için 90'lı yılları bekleyecekti.

Erika Ohr da aynı şekilde Müttefikler tarafından yakalanmış ve 1943 yazında –onun durumunda bir Amerikan kampında– gözaltına alınmıştı. İddia ettiğine göre Ohr burada Alman savaş esirlerinin işkence gördüklerine şahit oldu; askerler boğazlarına kadar gelen çamurun içinde durmaya zorlanıyorlardı. Ohr, onların bu cezayı hak etmek için ne yaptıklarından emin değildi. Aklına gelebilen tek açıklama, Yahudi karşıtlığıydı. Onun bakış açısına göre enterne kampını idare eden Amerikalıların çoğu Almanca konuştuğuna göre göçe zorlanan Yahudilerle akraba olmalıydılar. Şimdi de Alman askerlerden intikam alıyorlardı.

Alman kadınları, Nazi Partisi'nin kadın örgütleri ve doktorluk yaptıkları bazı sağlık kurumları haricinde lider rolü üstlenmedikleri için Nürnberg'deki Uluslararası Askeri Mahkeme'de yargılanan Hermann Goering, Rudolf Hess ve Alfred Rosenberg gibi meşhur Nazilerle birlikte sanık sandalyesine oturmadılar. Müttefikler daha önemli işlerle meşguldüler; kısıtlı soruşturma

kaynaklarını, üst düzey Nazileri yakalamaya ayırmışlardı. Kadınlardan bazıları, bölge mahkemelerinde yargılandılar. Sovyetler (ve ardından Doğu Almanya) Reich'daki en büyük kadın toplama kampındaki –Ravensbrück– kadın gardiyanları suçlu buldu ve Britanyalılar da askeri mahkeme tarafından idam edilen yirmi iki yaşındaki Irma Grese dahil, "Bergen-Belsen Canavarlarının" peşine düştü. Amerikan Nürnberg bölge mahkemelerinde iki Alman kadın vardı. Bunlardan ilki, uyguladığı zalim tıbbi deneyler nedeniyle yirmi yıla mahkûm edilen ancak yedi sene sonra serbest bırakılan Dr. Herta Oberheuser'di. (Oberheuser bulunana ve doktorluk lisansı elinden alınana kadar Schleswig-Holstein'da çocuk doktoru olarak çalışmaya devam etmişti.) Diğer kadınsa Inge Viermetz adında devlet desteğinde çocuk kaçıran bir kadındı. Sekreterken SS Irk ve Yeniden Yerleştirme Dairesi'nin hiyerarşik düzeninde yükselerek bölüm şefliğine gelen Viermetz, yüzlerce Polonyalı ve Yugoslav çocuğun sınırdışı edilmesiyle ilgili olarak yargılandı. Viermetz suçsuz olduğunu ve yanlış yapmadığını iddia etti. Viermetz'in hayır amaçlı kamu görevi yürüttüğü yönündeki ısrarı, yargıçları ikna etmişti. 1948'de serbest bırakıldı.

Nürnberg duruşmalarındaki en meşhur savcılardan bir tanesi, Robert Kempner'di. (1935 yılında, Yahudi bir avukat olarak Almanya'dan göç etmeye zorlandıktan sonra) Birleşik Devletler Ordusu'yla birlikte Almanya'ya döndüğünde, Berlin'deki eski sekreteri Emmy Hoechtl'i arayıp buldu. Hoechtl, savaş sırasında Reich Güvenlik Baş Dairesi'nde adli polis birimi başı, *Einsatzgruppe B*'nin lideri Arthur Nebe için çalışmıştı. Emmy Hoechtl, Alman dosyalarındaki suçlayıcı nitelikteki en önemli belgelerden bazılarını bulması için Kempner'a yardımcı olarak memleketlisi Almanların tutuklanmasına ve mahkûm edilmesine katkıda bulundu. Ne var ki Doğu'ya yerleştirilen gaz karavanlarıyla ilgili 1961'de resmen sorguya çekildiğinde, Hoechtl suçlar hakkında ya da

amirlerinin suç teşkil eden eylemleri hakkında bir şey hatırlamadığını iddia edecekti.

Robert Kempner, ayrıca karısı Ruth Kempner'la da "Nazi Almanya'sında Kadınlar" adlı resmi bir araştırmada birlikte çalıştı. Bu çalışma, Birleşik Devletler hükümeti tarafından Alman kadınlarının Nazi etkisinden kurtarılmalarında kullanılmak üzere bir bilgi kaynağı olarak istenmişti. Kempnerlar, Almanya'daki Birleşik Devletler işgal kuvvetlerini, Alman kadınlarının Almanya'daki pazaryerlerinin ve erzakların doğru dağıtılmasının denetlenmesi için kurulan polis birimleri dahil, hükümetin bütün birimlerinin içine giren fanatik taraftarlar oldukları konusunda uyardılar. Kempnerların tahminine göre yedi milyon Alman kadını ve kızının Nazi hareketine katılacak şekilde beyinleri yıkanmıştı. On altı milyon, Reich İşçi Cephesi tarafından seferber edilmişti. Kadınları oluşturdukları "kamu güvenliği tehlikesi"ne göre kategorilere ayıran Kempnerlar, siyasi açıdan faal liderler ya da öğretmenler olan yaklaşık altı yüz bin Alman kadınının hâlâ daha tehlike teşkil ettiği sonucuna vardılar. Kempnerlar Birleşik Devletler yetkililerine, kadın Nazilerin gizlice sızdığı Alman devletinin eğitim ve yönetim araçlarını etraflıca temizlemelerini ve yeniden örgütlemelerini tavsiye ettiler. Bu, muazzam çapta ideolojik bir dönüşüm göreviydi ve Krempnerlara göre ancak sabırla ve "(Alman kadınlarının) karakter çeşitliliği sınırlamasına dair yanılsamalardan kurtularak" yerine getirilebilirdi.

Alman kadınları, Kempnerlerin önceden farkına vardıkları gibi, Üçüncü Reich'ın gerçekten de son derece faal destekçileriydiler ve zaman geçtikçe rejimin suçlarına Nürnberg ve Nazilerden arındırma mahkemeleri yetkililerinin fark ettiklerinden ya da fark etme zahmetine girdiklerinden çok daha fazla oranda katıldıkları ortaya çıktı. Kadın faillerin davranışları hakkındaki yanılsamalar, amaçlarına dair olanlar gibi inatla korundu.

Bireysel amaçların derinliklerine inmek, bir biyografinin ya da suç mahallinin yeniden canlandırılmasından fazlasına ihtiyaç duyar. İşgal altındaki Doğu bölgelerinde yaşayan ve savaş sonrası savcıları tarafından yaşadıklarını ifşa etmeye zorlanan ya da sonradan yaşadıkları üzerinde derinlemesine düşünen kadınların anlatıları, amaçlarına dair ipuçları sunmakla birlikte genelde şeffaflıktan uzaktılar. Bütün kadınlar kasten yalan söylemiş olmasalar da bu hatıratlardaki ve ifadelerdeki öz-portreler, bürokratik araştırmacı, azimli savcı, destek olan bir aile üyesi ya da meraklı bir tarihçiye, yani bir dinleyiciye çekici gelmesi niyeti taşımaktaydı. Doğal olarak öz-sunumlar abartır, yanlış yönlendirir, kendini över ya da yumuşatır. Utanç verici ya da gayrimeşru eylemler, pişmanlık duyulan ilişkiler ve nefret gibi olumsuz duygular, genelde örtbas edilir ya da unutulur.

Toplamın büyük bir parçasını teşkil eden hemşirelerin anıları, savaşta kadınların yaşadıklarına dair önemli bilgiler içermekle birlikte yanıltıcı nitelikte de olabiliyor. Bu anıları okurken yazan kişiler, gençlikleri nedeniyle gerçekten saf ya da dikkatsizler miydi, yoksa masumiyetleri günümüz okuyucusu için abartılmış mıydı emin olamadım. Nasıl olur da Erika Ohr 1944 yılında Polonya'da yediği bir yemeği ya da bir diş ağrısını ayrıntılarıyla hatırlarken saha hastanesinin revaklı bahçesinde vurulan yalnız bir "partizan"ın ardından hissettiği duyguları hayal meyal hatırlayabilir? "Adamın kim olduğu ve ne planladığı belirlenemedi," diye yazıyor Ohr, ilgisiz bir tavırla ve şöyle devam ediyor: "Bu savaşta, iki taraf açısından da çok fazla belirsizlik var." Ahlaki görecelilik ve ilgisizlik, dönemin ve savaş sonrasının düşünce tarzını yansıtıyordu.

Hemşire sanıklar amaçlarını ve şiddet içeren eylemlerini nasıl izah ettiler? Müttefik ve Alman mahkeme salonlarında, asıl niyetlerinin bir nevi kanıtı olarak kurumsal kurallara bağlı olmalarına ve insanlara bakmak için eğitilmiş olmalarına dayan-

dılar. Görevlerini yapmak zorunda oldukları iddiasını tekrarladılar. Polonya'daki Meseritz-Obrawalde Akıl Hastanesi'nde işlenen suçlarla ilgili soruşturma sırasında bir hemşire Alman mahkemesine, akıl hastanesinin müdürü olan doktorun, amirinin, kendisine ve diğer acemi hemşirelere zehirli iğneleri yapmaları emrini verdiğini açıkladı. Hemşire başta reddettiğini iddia etti, ancak müdür ona itiraz etmenin bir anlamı olmadığını söylemişti – "kıdemli bir devlet memuru olarak" görevini yerine getirmek zorundaydı, "bilhassa savaş zamanında". Ardından genç kadının yumuşak tarafına hitap ederek bu iğnelerin hastaların ıstırabına son vereceğine dair onu temin etmişti. O da bunu istemiyor muydu sonuçta, hastaları rahatlatmayı? Hemşire ifade verirken ısrarla, yalnızca üzerine düşen vazifeyi yerine getirdiğini iddia etti. Polonya'da hastaları zehirlemekle suçlanan bir hemşire de şöyle izah ediyordu:

> *Asla hırsızlık yapmam. Bunun yanlış olduğunu biliyorum. Kötü dönemlerde (savaş öncesindeki buhran yıllarında) tezgâhtarlık yaptım ve elime de birçok fırsat geçti. Ama buna asla yanaşmadım, çünkü bunun yasak olduğunu biliyordum. Çocukken öğrenmiştim: Çalmak yasaktı. Akıl hastası bir hastayı öldürmek amacıyla ilaç verilmesine, ki ben bunu görevim olarak görüyordum, itiraz etmem mümkün değildi.*

Kendi bakış açısına göre hemşire suç işlememişti. O iyi bir aile kızıydı ve çalmanın suç olduğunu öğrenmişti. Görevini yapmanın suç olmadığına inanıyordu, bunu yaparken başka bir insanı öldürmesi gerekse bile.

Paylaştıkları şiddet araçları (zehirli iğne, kırbaç ve silah), ideolojik ülküye tutkulu bir adanmışlık, ahlaktan yoksun bir görev anlayışı ve sadakat ve gizlilik yeminlerinin yanı sıra Alman erkek ve kadın failler, benzer inkâr ve bastırma psikolojileri sergiliyorlardı. Yaptıkları yanlışlar yüzüne vurulanlar,

standart satırlarla karşılık verdiler: *Bilmiyorum; bu konuda hiçbir şey bilmiyorum. Hatırlayamıyorum; emirlere uymak zorundaydım; ücretsiz izindeydim. Yahudilere yönelik birtakım hareketlerden haberim oldu, ama hiç Yahudi görmedim. Görev yerime vardığımda, bütün Yahudiler gitmişti.* Kadın sanıklar, erkeklerin nasıl ifade verdiklerini biliyorlardı, sözlü müdafaa sanatında deneyimlilerdi ve aynı zamanda kendi stratejilerini geliştirdiler.

Büyük bir suç nedeniyle, savcı ya da soruşturmacı tarafından sorgulanan kişinin ihtiyatlı davranması ve cezadan kaçınması doğal elbette. Korku ve çaresizlik içerisinde kişi, kendini kurtarmak ve ailesinin utancını ve çektikleri sıkıntıları daha da artırmamak için yalan söyleyebilir; özellikle de suç mahkeme yerinden zaman ve mekân açısından uzakta işlendiyse ve bu yüzden kanıtlanması zorsa. Çoğu yalan söyledi. Avrupa'nın çeşitli yerlerinde sorgulanan üç yüz binden fazla Alman ve Avusturyalıdan çok azının suçunu itiraf etmiş olması şaşırtıcı mı?

Basit tamamen inkâr stratejisinden daha karmaşık olanı, kurban ya da mağdur savunmasıydı. Hemşire Pauline Kneissler'in ifadesiyle: "Ötenaziyi asla cinayet olarak görmedim… Hayatım boyunca kendimi mesleğime adadım ve fedakârlık yaptım… İnsanlara asla zalim davranmadım… Ve bugün, bu yüzden acı çekmek zorundayım." İşledikleri suçları inkâr eden failler, kendilerini cezalandırılmayı hak eden kötü kişiler olarak görmüyorlar. Aksi görüşte olanlar kurbanlar ve savcılar. Kötülük üzerine yaptığı araştırmalarda, sosyal psikolog Roy Baumeister şöyle diyor: "Failler yaptıklarında bir yanlışlık olduğunu kabul etseler de bir kısmı kontrollerinin ötesinde olan dış etkenlerden nasıl etkilendiklerini de biliyorlar. Kendilerinin tamamen yerinde ve gerekçeli bir şekilde davrandıklarını düşünüyorlar."

Erna Petri, cinayet işlediğini inkâr etmek ya da abartılı bir şekilde kurban rolüne bürünmektense davranışlarını dönemin

koşullarına ve gaddar bir adam olduğu kuşkusuz kocasının üzerindeki etkisine bağlayacaktı. Yahudi erkekleri ve çocukları neden vurduğunu açıklamaya zorlandığında şöyle ifade verdi:

O dönemde, silahı kullandığım sırada, en fazla 25 yaşındaydım, hâlâ genç ve tecrübesizdim. SS'de görev yapan ve Yahudileri vuran kocamın himayesinde yaşıyordum. Diğer kadınlarla ender olarak görüşüyordum ki bu nedenle söz konusu dönem içerisinde sertleştim ve hassaslığımı yitirdim. SS erkeklerinin arkasına saklanmak istemedim. Onlara, bir kadın olarak kendimi bir erkek gibi idare edebileceğimi göstermek istedim. Bu yüzden 4 Yahudi, 10 tane de Yahudi çocuk vurdum. Kendimi erkeklere ispatlamak istiyordum. Ayrıca o günlerde bu bölgede herkes Yahudi yetişkinlerin ve çocukların vurulduklarını biliyordu. Onları öldürmemde bu da etkili oldu.

Erna itaatkâr eş rolü üzerinde ısrarla durduğuna göre kocasının da karısının bu cinayetleri işlerken kullandığı inisiyatifle ilişkilendirilen bu suçun bir kısmını üstlenmesi gerekmez miydi? İşin aslı, Stasi, Erna Petri'yi zorlayarak itiraf ettirdikten sonra Erna, evvelki sorgulamalarda işlediği suçları inkâr ettiğini çünkü kocasının suçu üzerine alacağını sandığını söyleyecekti. Ama kocası suçu üstlenmemişti.

Belgelenmesi en zor gerekçelerden bir tanesi, ilginçtir, en yaygın olanıydı: Yahudi düşmanlığı. Üçüncü Reich döneminde, Yahudi düşmanlığı resmi devlet ideolojisiydi, bu da doğruluğundan kuşkulanılmamasına yaradı. Yahudi düşmanlığı Reich'ı tanımlayan bir unsur oldu. Günlük hayata sızdı, mesleki ve özel ilişkileri etkiledi ve suç teşkil eden hükümet politikaları üretti. Sekreterler, yetkililerin eşleri, hemşireler ve öğretmenler olarak kadın rollerine, onların Nazi sistemi ve toplumu içerisindeki konumlarına özgü bir Yahudi

düşmanlığı düşünce tarzı ve ifade biçimi olabilir miydi?

Nazi döneminde, Alman kadınlarının –amirlerine yaranma çabası, bir iş arkadaşı ya da arkadaşla yaşanan rekabet, işini kaybetmeme kaygısı, rahat bir villa ya da "yeni" bir elbise elde etmek gibi– duygusal tutkuları, maddi ihtiyaçları ve mesleki hırsları, Yahudilerin yaşayıp ölmelerinde belirleyici rol oynadı. Geçmişe bakıldığında, kasıtlı Yahudi düşmanlığının yarattığı nefret ve sadizm karşısında bu endişeler, arzular ve hırslar küçük ve önemsiz görülerek kolayca bir kenara atılabilir. Ancak sıradan olanla muazzam birbirine karışmıştı.

Reich'da uygulanan şiddetin radikalleşmesinin ardındaki itici güç, Erna Petri tarafından ifade edilmişti ve kadınlar kadar erkekler için de geçerliydi. Erna Petri, Johanna Altvater ve diğerleri, Yahudi çocukları öldürürken masum bir çocuğun hayatının değerini bile hiçe indirgeyecek derecede güçlü bir Nazi Yahudi karşıtlığı ifade etmekteydiler. Savcı, iki çocuk annesi olarak masum Yahudi çocukları nasıl vurabildiğini sorduğunda, Petri şöyle karşılık verdi:

Şu anda nasıl olup da o günlerde bu derece acımasız ve kınanası davranışlarda bulunduğumu –Yahudi çocukları vurduğumu– anlayamıyorum. Ancak evvelce (Ukrayna'daki malikâneye varmadan önce) Yahudi halkına karşı bir bakış açısı yerleştiren faşizme ve ırk kurallarına şartlanmıştım. Kendimi bana söylendiği şekilde Yahudileri ortadan kaldırmak zorunda hissediyordum. Böylesine acımasız suçları bu tarz bir kafa yapısıyla işleyebildim.

Cepheye her zamankinden yakın bir ortamda, partizanlarla savaş bölgesinde ve Yahudi Soykırımı'nın ortasında, Alman yetkililer eşleriyle ve kadın yardımcılarıyla birlikte Nazi ideolojisinin ırkçı, sömürgeci misyonunu yaşatmaya çalıştılar ve birincil kontrol aracı olarak şiddeti kullandılar. Doğu "erkeklere özgü bir dünya"ydı belki, ama kadınlar da buna uyum sağladı-

lar ve bu erkek dünyasındaki davranışlarını mantığa oturttular.

Petri'nin ifadesi gibi örneklere sık rastlanmıyor. Sıradan Alman kadınlarının savaş zamanında ve savaş sonrasında Yahudiler ve Yahudi Soykırımı üzerine görüşlerini açıkça ifade ettikleri kayıtların sayısı yok denecek kadar az. Polonyalılara, Ukraynalılara ve Yahudilere gönderme yaparak "yerlilerin" nasıl aptal, pis ve tembel olduklarına dair sömürgeci anlatımlara ya da "Bolşevikler", "suçlular" ve "partizanlar"ın istila ettiği cehalet içindeki bölgeye ve zeki olmasına karşın alt ırktan olan ve bu yüzden de gözden çıkartılabilen, çocuk yerine konmuş yerlilere örtülü göndermelere daha sık rastlanılmakta. Gerek mahkemelerdeki gerekse hatıratlarındaki ifadelerinde, kadınlar Yahudi Soykırımı'nı ve onun kendi Yahudi düşmanlıklarıyla ne derece şiddetlendiğini önemsiz göstermeye çalıştılar. Yahudi Soykırımı'ndan "savaştaki Yahudi olayı" diye bahsettiler ya da "Bir-iki Yahudi vuruldu, o kadar," dediler ya da "Yahudiler bizden intikam almaya çalışıyor," diye açıklamaya çalıştılar. Josefine Block, Yahudilerin kendi yakınlarını kurtaramadıkları için suçlu olduklarını ima etti. Hapisteki bahriye amiralinin yaşlı ve hasta kocasını hapisten çıkartmak için her şeyi göze alan, dikkat çekici ve açık sözlü karısı Erika Raeder, "Biz Almanların karşılaştığı muamele, Yahudilerin başına gelen her şeyden kat kat kötüydü," diyecek kadar ileri gidecekti. Raeder'ın mukayesesi, o zaman olduğu gibi şimdi de ahlaki açıdan ayıplanmayı hak ediyor ve üstelik de hatalı. Raeder buna rağmen Britanyalı ve Amerikalı liderlerin ve Batı Almanya basınının sempatisini kazandı. Müebbet hapis yatan kocası, diğer üst düzey Nazi suçlularıyla birlikte 1955'te serbest bırakıldı. Suçlular siyasi çıkarlar uğruna Batı Almanya'nın Batı ittifakına katılmasına yardım etmek amacıyla affedilmiş olabilirler. Muhafazakâr Almanlar, Naziler ve neo-Naziler açısındansa Müttefiklerin çıkarttığı genel af, kendi gözlerindeki mağduriyetlerini ve peşin hükümlerini

doğrulamış oldu. Almanların ve Yahudilerin çektiği acıların karşılaştırılması ve savaşın suçunun Yahudilere yüklenmesi, Nazi suçlarının ve kusurlarının inkârını kapsayan savunma stratejisinden fazlasıydı. Bu stratejilerle bağlantılandırılan Yahudi Soykırımı'nın inkârı savaş sonrası mahkeme salonlarında başlamadı; inkârın kökleri, Üçüncü Reich'ın ideolojisine kök salmıştı. Nazi faillerinin ve suç ortaklarının çoğunun –hatta gördüklerini saklayan çok sayıdaki görgü tanığının– savaş sırasında ya da sonrasında Yahudilere empatiyle yaklaşmaları mümkün değildi.

O dönemde ya da sonrasında gözlemciler, bazı kadınların böylesine abartılı derecede bir şiddete başvurmalarını, hatta sadistçe davranmalarını nasıl açıklıyorlar? Kadın failleri gözlemleyen savaş dönemi tanıklar ve onları savaş sonrasında sorgulayan savcılar zalimlikleri karşısında şaşkınlığa düştüler. Sağ kurtulanlar, dünyanın Soykırım yüzünden nasıl altüst olduğunu izah etmeye çalıştıklarında, ifadelerini dinleyenler, bunu neredeyse akıl almaz buldular. Altvater'in zalimliğine tanık olan ve Soykırım'dan sağ kurtulan adamın söylediklerini hatırlayalım: "Bir kadının böyle sadistçe davrandığını görmemiştim, bunu asla unutmayacağım." Kadın katiller, sağ kurtulanların hatıratlarında davranışlarıyla ve görünüşleriyle ön plana çıkıyorlar. Üniformalı, asker tıraşlı Alman askerlerinin ve polislerinin insanları öldürmesi bekleniyordu ve öldürdüler de – ama kadınlar? Kadınlar nasıl olur da böyle davranabilirdi? Anaç ve şefkatli görünen bir karakterin tatlı tatlı teselli ederken bir anda zarar vermeye, hatta öldürmeye başlaması, bu dönem tarihinin kadın davranışlarına ilişkin en akıl almaz yönlerinden birisi. Böyle olduğu halde bu suçları işleyen ve suça ortaklık eden hemşireler, anneler ve eşler sıklıkla bu davranışları gösterdiler.

Şiddetin kadınsı bir özellik olmadığını ve kadınların toplu

cinayetler işleme kapasitesinin olmadığını varsaymanın aşikâr bir çekiciliği var: İnsan ırkının en azından yarısının, başkalarını av konumuna düşürmeyeceği, çocukları koruyup bu şekilde geleceği güvenceye alacağı umudunun yaşamasına olanak veriyor. Gene de kadınların şiddet içeren davranışlarını önemsiz göstermek, Soykırım ve onun sıkıntı veren gerçekliğine karşı sahte bir kalkan yaratmakta.

Bu kadınların yaptıklarını bazı "uzmanlar" nasıl açıklıyor? Davranışlarını saptamak için deneklerinin kafalarını ölçen on dokuzuncu yüzyıl suç bilimcisi Cesare Lombroso, kadın katillerin beyinlerinin ufak olduğunu belirterek ve onları yeterince gelişmemiş primatlara benzeterek genelde kıllı olduklarını iddia ediyor. Sigmund Freud, kadınların bu sapkın davranışlarının kaynağında penis kıskançlığının bir biçimi olan erkek olma arzularının yattığını ileri sürdü. Bir başka sağlam olmayan teoriye göre de kadınlar "doğaları gereği hilekâr" ve ketum olduklarından belgelenenden fazla suç işlemişlerdi. Kadınların bu becerilerine gösterilen "kanıt" ise onların aybaşlarını gizleyebilmeleri ve orgazm taklidi yapmalarıydı.

Ancak şiddet içeren davranışlar söz konusu olduğunda, kadın ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıklar ne kadar uçlarda olabilir? Hayvan –çoğunlukla primat– davranışları üzerine yapılan son dönem araştırmalar, erkeklerin şiddete daha yatkın olduklarını göstermekte. Tehdit edildiklerinde kadınlar korunmak için diğer kadınlarla birlik oluyorlar. Erkekler toplumun hiyerarşik düzenine egemen olurken kadınlar arabuluculuk ve uzlaşma kaynağı teşkil ediyorlar. Erkek primatlar arasındaki ilişkiler gerginleştiğinde kadınlar gerginliğin yatıştırılmasında anahtar rol oynuyor. Hayvan davranışı teorilerini Yahudi Soykırımı'na uygulayabilir miyiz? Nazi suçlularını hayvanlarla karşılaştırırken saygın Yahudi Soykırımı tarihçisi Yehuda Bauer'in, Naziler için *hayvanca* ve *hayvanlık* gibi terimleri kullanmak hakkında yaptığı, "Bu aslında hayvan krallığına bir

hakaret… çünkü hayvanlar böyle şeyler yapmazlar; suçluların davranışları insanlıkdışı değildi, fazlasıyla insancaydı," yorumu akla geliyor. Bir fikir ve eylem olarak, soykırım bir insan fenomeni. Soykırım suçu işleyebilmek için insana özgü zihinsel becerilere, bütün efsanevi ve duygusal gücüyle bir nefret ideolojisine ve bunu örgütleyecek ve uygulayacak iyi gelişmiş bir sisteme ihtiyaç var. İnsan, soykırım yapan tek hayvandır. Önde gelen bir primat uzmanı olan Frans de Waal, Üçüncü Reich'daki kadınların büyük kısmının içgüdüsel olarak şiddete yatkın olmadıkları bulgusunu destekliyor. Ne var ki bu kadınlar aynı zamanda dişi primatlar arasında görülen, şiddeti hafifleten arabulucu, anlayışlı etkenler gibi de *davranmadılar*.

Soykırım görülmeyen toplumlarda, ortalamada, bütün suçların yaklaşık onda dokuzu erkekler tarafından işlenir. Şiddete başvuran kadın bunu, genelde ev içi şiddet şeklinde yapar ve başka kadınlara karşı ender olarak şiddete başvurur. Bazı teorisyenler, erkek şiddetinin çoğunlukta olmasının nedenini, "kadınlardaki güven eksikliği, iddiasızlık ve bunalım kalıplarının" aksine erkeklerde görülen daha yüksek özgüven, "erkek egosunun" kibri gibi karakter özelliklerine bağlamaktadır. Şiddet içeren davranışlar, bu tür karakter özellikleri ve toplum tarafından oluşturulan beklentilerle açıklanabiliyorsa Nazi Almanya'sında birey hayatının değer kaybetmesi, erkeklerin yanı sıra kadınları da kararlı, hatta kibirli davranmaya teşvik etmiş ve doğası gereği şiddet içeren ırk üstünlüğü ideolojisini yayarak bu özellikleri ve beklentileri değiştirmiş olabilir. Nazi Almanya'sının vahşeti bir sapma ya da tipik kadın davranışlarından ya da doğasından açıklanamaz şekilde bir ayrılık niteliğinde değildi. Aksine, siyasi teorisyen Hannah Arendt'in vurguladığı gibi, totaliter hareketler şiddeti, güç kazanmak ve ellerinde tutmak için kendi çıkarlarına göre uygulayarak bir araç olarak kullanırlar. Yahudi Soykırımı'nın kadın failleri, başka şekilde ulaşılması mümkün olmayan bir üstünlüğe

erişebilmek için silah, kamçı ve zehirli iğneler kullandılar, rejimin güçsüz kıldığı kurbanlara hükmettiler.

Kadın suçlular üzerinde (Birleşik Devletler hapishanesindeki 103 mahkûm esas alınarak) yapılan yakın tarihli bir araştırmaya göre "psikopatinin katı yüreklilik ve hissizlik unsurları, kadınlarda da erkeklerde de benzer nitelikler taşımakta", ancak topluma zararlı davranışın ifade ediliş biçimi farklılık gösteriyor. Diğer bir deyişle erkek ve kadınlar, empati eksikliği ve fevrilik gibi şiddet içeren davranışlara neden olma potansiyeli taşıyan duygusal özelliklere eşit oranda sahip olsalar da kadınlar genelde toplumsal yönden saldırganlık göstermeye erkekler kadar eğilimli olmuyorlar. Şiddeti öncüleyen özelliklerin ifadesi, eğitim ve yetiştirilme tarzı gibi belli bir döneme ve mekâna dayanan diğer sosyokültürel deneyimlerden etkilenebilir. Bundan hareketle Johanna Altvater'in Volodymyr-Volynsky Gettosu'nda sergilediği sadizmin, doğasının *ve* yetiştirilme tarzının, biyolojik ve durumsal etkenlerin bir ürünü olduğunu söyleyebiliriz.

Theodor Adorno'nun otoriter kişilik üzerine çalışması gibi, diğer incelemeler, empatinin ahlaki sosyalleşme terbiyesinin bir sonucu olduğunu göstermektedir. Bir çocuğa davranışlarının başkaları üzerindeki olumsuz etkileri öğretilirse empati duygusu artar. Öte yandan, mantıksal düşünce yoluyla değil de "ceza vermeye dayanan, sert otoriter ya da güce güvenen ebeveynlik uygulamalarıyla" disipline edildiği takdirde, basmakalıp düşünce tarzı, otoriteye itaat ve yabancılara ve olağandışı şeylere yönelik saldırganlıkla sonuçlanabilir. Bu vakalarda ahlaki sosyalleşme gelişmemiştir ve bu sebeple empati duygusu çok az bulunur. Korku empatiye mani olur. Tarihçilerin süjelerini kanepeye yatırma ya da laboratuvara sokma şansları yok elbette. Gene de benim görüşüme göre Nazi döneminde yaşayan Almanların çoğunun, çocukların terbiyesinde ve motive edilmesinde –tümevarımsal mantık yürütmenin değil–

düzenli dayağın uygulandığı otoriter ailelerde büyüdükleri hatırlatılmaya değer.

Otoriter karakter fikrinin burada bir uygulamasına daha rastlamak mümkün. Nazi dönemindeki birçok kadın için baba, koca ve Führer hayatlarının farklı aşamalarında yaşamlarını biçimlendiren otoriter karakterlerdi. Erna Petri'nin babası onun Nazi kocasını, Horst'u onaylamasa da Erna nihayetinde koruyucu babayla değil, yabani bir kocayla birlik olmayı seçti. Savaş sonrasında kadın davalıların verdiği ifadelerin çoğunda otorite korkusuna ve kişinin itaat etmesi ya da görevlerini yerine getirmesi gerektiği yönünde bir inanca rastlanmakta.

Nürnberg duruşmaları sırasında erkek sanıklardan bazıları, o dönemde moda olan, Rorschach mürekkep testi gibi bir dizi psikolojik testten geçtiler. Doksan binden fazla erkek, kadın ve çocuğu öldürdüğünü itiraf eden, *Einsatzgruppe D*'nin lideri, *SS Gruppenführer* (SS Korgenerali) Otto Ohlendorf'u inceleyen bir psikolog, Ohlendorf'un "sadist, sapık ya da deli" olduğu sonucuna vardı; çünkü uyguladığı vahşetten gayet doğal bir şeymiş gibi gözünü kırpmadan bahsediyordu. Yargıç tarafından, emir aldığı takdirde kendi kız kardeşini öldürüp öldürmeyeceği sorulduğunda, Ohlendorf öldüreceği cevabını verdi. Gene de Ohlendorf beyinsiz bir robot değildi; iyi eğitim görmüş, tam bilgi sahibi bir Hitler ve Himmler taraftarıydı. Nürnberg Mahkemesi'nde görev yapan bir başka mahkeme psikoloğu, Nazi liderlerine çeşitli testler uyguladı ve böyle insanların "hasta ya da sıra dışı" olmadıkları sonucuna vardı; aslında bunlar, dünyanın herhangi bir ülkesinde karşılaşabileceğimiz türden insanlardı.

Bu tür psikolojik testler çoğunlukla Reich liderlerine ve SS erkeklerine uygulandı. Eğer kadınlara uygulandıysa bile yayımlanmadı. Ancak ellerini gerçekte kana bulayanlar liderler ya da çoğunlukla SS değillerdi. Bu yüzden, bu tür psikolojik değerlendirmeler, kadın ve erkek, Alman ya da Alman olma-

yan gibi farklı fail kombinasyonlarını temsil etmemektedir. Kuzey Ren-Vestfalya'daki Nazi Savaş Suçlularının Soruşturulmasından Sorumlu Merkez Büro'nun başkanı olan ve 1965 ile 1985 yılları arasında (Johanna Altvater Zelle dahil) binlerce şüpheliyi sorgulayan kıdemli Savcı Hermann Weissing'le röportaj yaptım. Weissing, psikopat olarak tanımlanabilecek kimseye rastlamadığını açıkladı. "Bu bireyler deli değillerdi, delice olan Nazi sistemiydi," dedi bana. Weissing, Altvater dahil, soruşturduğu çok sayıda failin, söz konusu suçları işledikleri, ancak artık toplum için bir tehdit oluşturmadıkları sonucuna varmıştı. Bunlar yeni demokratik Almanya'nın "normal", kanunlara saygılı vatandaşlarıydı.

Failleri harekete geçiren nedenler üzerine yapılan incelemeler, nefret eylemlerine teşvik edenlerin kendilerindeki ve çevrelerindeki dünyada mevcut, rahatsız edici, dağınık belirsizlikleri ve karmaşıklığı ortadan kaldırmaya çalıştıklarını gösteriyor. Suçlunun zihniyeti "bölünmüş" bir zihniyet – yani ya hep ya hiç, siyah-beyaz bir düşünme tarzı. Failler genelde kendilerini daha büyük bir hakikate dayanan, düşmanlarından üstün, suçlama ve mesuliyetten muaf, ikiye bölünmüş dünyadan kurtulmaya çalışan bireyler olarak görüyorlar. Savaşlar arasında yetişen Alman kuşağı, savaş ve barışın göze batan uçlarını deneyimlediler: dizgin vurulmamış kapitalizm ile devlet yönlendirmeli komünizm; bireysellik ile ortaklaşalık; geçmiş ve gelecek. Almanlar bu çatışmaları aşmaya çalıştılar ve elle tutulur ve özcü gibi görünen bir temele oturan –biyolojik ırkçılık– ütopya niteliğinde, üstün bir varoluş şeklinin özlemini çektiler. Bizim bakış açımıza göre Yahudi Soykırımı'nın yıkım mekanizması, birbiriyle rekabet eden hiziplerden, birbirinin içine geçmiş birimlerden ve kanlı ve mantıksız çılgınlıktan oluşan bürokratik bir karışıklıktı. Faillerin gözündeyse "pürüzsüz", belirli, sistematik, gerekli, sofistike, kesin – belki sevimsiz, ama insanca

nitelikteydi. Düşmanlar –Yahudiler ve diğer sözüm ona ırksal kusurlular– tek kerede ve her şey göze alınarak cerrahi bir hassasiyetle çıkartılıp atılmalıydı. Almanya'nın mevcudiyetine yönelik tehditler ortadan kaldırılacak, mücadele sona erecekti. Hitler'in, yandaşlarının ve çok sayıda Alman vatanseverin anlayışına göre Nihai Çözüm, küreselleşen Yahudi halkının başkalarının hakkına gizlice tecavüz eden gücünden kurtulmak için savunmaya yönelik bir eylemdi.

Kadın failler tarafından işlenen suçlar, mesleki öncelikler ve görevlerden, şahsi adanmışlıklardan ve kaygılardan oluşan bir ağ içerisinde ortaya çıktı. Öldürmenin kendi gözünde gerekliliğini kabul eden bir fail, gün içerisinde Yahudi çocukları vurup ardından evine gittiğinde kendi oğluna ya da kızına sarılabilirdi. Fail açısından burada bir çelişki yoktu; aksine şaşırtıcı derecede bir netlik vardı. Hemşireler ve doktorlar, ölümcül iğneleri, acıyı sona erdirmek olarak görmek suretiyle ussallaştırdılar; "hastalar" sağlıklarını yitirmişlerdi, tedavileri imkânsızdı ve bedensel açıdan araftaydılar. Hastanın bu ikircikli durumunun "merhametli" bir ölümle sona erdirilmesi gerekiyordu. Sözde Yahudi tehdidi gerçekte mevcut değildi elbette. Buna rağmen, Petri'nin malikânesine sığınan çıplak Yahudi oğlan çocukları ya da Volodymyr-Volynsky Gettosu'ndaki küçük çocuklar, yalnızca var olmak suretiyle Almanların ütopist *Lebensraum* (yaşam alanı) fantezisine bir tehdit oluşturdukları için öldürüldü. Fail açısından, Almanlarla Yahudiler aynı anda var olamazlardı. Erkek muadilleri gibi, kadın katiller de bu fikri, Reich'da yıllarca şartlandıktan sonra geliştirmişler, Almanya'daki ve Avrupa'nın çeşitli yerlerindeki popüler ve devlet tarafından göz yumulan genel Yahudi düşmanlığı ikliminde içselleştirmişlerdi.

Bilim adamları, kişinin soykırım suçu işleyip işlemeyeceğini belirleyen en önemli etkenin çevre olduğunda genelde hemfikirler. Belirli bir ortam ve deneyimler olmadıkça, suça eğilimli bireyler suç işlemeyeceklerdir. Hayatların seyri sırasında, hatta

bir saat içerisinde Erna Petri gibi failler davranışlarını abartılı şekilde değiştirebilir, bir an Yahudi çocuklara yemek verir ve refleks olarak anne rolüne bürünürken göz açıp kapayana kadar bir cellat gibi çocukların kafasına silah dayayabilirler. Küçük bir çocuğun kafasını getto duvarına çarpan ve "erkeksi" ve "buz gibi soğuk" –"karanlık bir gecede karşınıza çıkmasını istemeyeceğiniz türden biri"– olarak betimlenen Johanna Altvater, savaştan sonra çocuk esirgeme kurumunda çalıştı. Sığır taşıma vagonlarına tıkılan, ardından vurulmak üzere kasabanın dışına sıra halinde yürütülen Yahudiler karşısındaki duyarsızlığın, Almanların Yahudi öldürmeye yönelik eğilimlerinin tek örneği olduğu söylenemez. Alman erkek ve kadınları ile onların işbirlikçilerinin ilkin, bütün yöntemler ve gerekçeler dahil, toplu katliama intibak etmeyi öğrenmeleri gerekti. Doğu'da işgal edilen topraklardaki Alman erkek ve kadınların, Yahudi Soykırımı'nın doğrudan şahitleri, işbirlikçileri ve failleri olurken yaşadıkları farklı deneyimler, onların Yahudi karşıtı davranışlarının gelişmesini ve yoğunlaşmasını sağladı. Doğu'da Yahudi karşıtlığı, devamlı ve gözle görülür şiddete müsamaha gösterilmeyen ve "Bolşevik" tehdidin doğrudan deneyimlenmediği Reich'dakine göre daha ayrıntılı ve uç bir hale gelerek çeşitli biçimlere büründü. Yahudi-Bolşevizmi, gördüğümüz gibi, güçlü bir savaş seferberliği ideolojisiydi. Gene de Doğu'ya giden kadınların çoğu azılı Yahudi düşmanları değildi; aslında, çoğu kendini başka fikirler ve tutkularla özdeşleştirmişti. Doğu deneyiminin dönüştürücü bir etkisi olduğu ortaya çıktı. Nazi-Yahudi karşıtlığı, tam ifadesini ve en önemli gelişim şansını Doğu'daki topraklarda buldu ve bazıları açısından, orada özümsedikleri Yahudi karşıtı fikirler, Hitler Almanya'sının yenilgiye uğramasıyla etkisini yitirmedi.

Yahudi Soykırımı araştırmalarındaki erkek fail tipolojisini kadınlara uygulamamız mümkün mü? Burada kadın tanıklar,

iştirakçiler ve failler üzerinde yapılan araştırmalar, kadınların erkeklerle aynı şekilde davrandıklarını ve aynı gerekçelere sahip olduklarını gösteriyor. Kadınlar, *Einsatzgruppen* ya da diğer Düzen Polisi Müfrezeleri gibi seyyar ölüm birimleri şeklinde örgütlenmemiş olsalar da yalnızca korku salma ya da onlara göre Reich'ın düşmanlarını terbiye etme amacıyla, toplama kampı muhafızları olarak askeri eğitimden geçenler oldu. Bu incelemede, diğer mesleki ve özel becerileriyle saha bürolarında, Reich hastanelerinde ve evlerinde Soykırım suçu işleyen kadınlara yoğunlaşıldı. Burada, farklı rol ve ortamlarda, ahlaktan yoksun ve şiddet içeren davranışların çeşitli biçimlerde ifadesini bulduğunu gördük.

Bilimsel ve tıbbi mesleklerin seçkin kademelerinde çalışan, Soykırım'ın yaşandığı gettolarda ve akıl hastanelerinde "bilimsel araştırmalar" yapan kadınlar vardı. Masa başı katilinin kadın versiyonu, Minsk Gestapo şefinin sekreteri Sabine Dick'in, Lida valisinin sekreteri Liselotte Meier'in rutin fakat ölümcül işinde karşımıza çıktı. Josefine Block ve Johanna Altvater'de, sadistin kadın versiyonunu gördük. Keskin nişancı katilin kadın versiyonu Liesel Willhaus ve Gertrude Segel, infazcıysa Erna Petri örneklerinde gözler önüne serildi. Erkek muadilleri gibi *Hitler'in Şirret Kadınları* çeşitli sosyal çevrelerden geliyorlardı: çalışan kesim ve zengin, eğitimli ve eğitimsiz, Katolik ve Protestan, kentli ve taşralı. Hepsi de hırslı ve vatanseverdi; farklı derecelerde de olsa açgözlülük, Yahudi karşıtlığı, ırkçılık ve sömürgecilik kibri gibi özellikleri paylaşıyorlardı. Ve hepsi de gençti.

Kadın katil tipolojisinde üzerinde durulması gereken son bir grup daha var. *Ilsa: She Wolf of the SS* filmindeki seks manyağı gibi kadını pornografik olarak karikatürize eden erken dönem eserler, saldırgan çarpıtmalar olsa da bu abartılı tasvirlerin gerçek bir tarafları da var. Kadın-erkek ilişkilerinin dinamiğini, enerji yalnızca cinsel ya da evlilikle ilgili de

olsa nedensel bir faktör olarak hesaba katmak zorundayız. En basit çiftleşme ritüelinde bile kadın ve erkek birbiri için performans sergiler ve bir çift olarak davranışları da özel ve genel ortamlarda, ilişkileri ve cinsel çekim vasıtasıyla biçimlenir. Çok sayıda çift –Petriler, Landaular, Willhauslar, sevgililer Hanweg ve Meier ve birçok başkaları– açısından Yahudi Soykırımı'nın vahşeti, ilişkilerinin dinamiğinin bir parçasıydı. Bu ilişkilerin Yahudi Soykırımı'na sebep olduğunu söylemek mümkün değil elbette. Gene de bu ilişkiler Yahudi fertlerin ya da ailelerinin gettolarda, toplama kamplarında ve hatta toplu infaz alanlarında karşılaştıkları günlük dehşetin ayrılmaz bir parçasıydı. Günlük yoksunlukların, aile üyelerini kaybetmenin ve karşılaştıkları fiziksel şiddetin ötesinde Doğu'daki Yahudiler, hayatta kalanlar arasından birçok kişinin, ileri medeniyet iddiasında bulunan Alman idarecilerin azami derecede bir ahlaksızlık ve barbarlıkla yönettikleri altüst olmuş bir dünyanın yarattığı kafa karışıklığıyla da baş etmek zorundaydılar. Kadınlar ise sıklıkla bu kafa karıştırıcı sahnenin tam ortasında yer alıyorlardı.

Gettolarda ve toplu infaz alanlarının yakınında Almanların eğlendikleri, "dinlendikleri" ve sefahat yaptıkları yerler de bu altüst olmuş dünyanın bir parçasıydı ve kadınlar gene oradaydılar. Hedonistler tek başlarına hareket etmezler: Zevk peşinde koşarken genelde çiftler ve gruplar halinde davranılır. *Ostrausch* –Doğu sarhoşluğu– savaşın ve Soykırım'ın vahşetini artıran bir sömürge kafasıydı. Hedonizm Soykırım'la el ele vermişti, kadınlar ve erkekler de onun temsilcileri, suç ortaklarıydılar.

Birçok kişilik tipi ve meslek, Nazi yıkım mekanizmasının işlemesine ve yayılmasına yardım etti. Alman icadı olmasına karşın çok sayıda Alman olmayan kişi tarafından uygulandı ve Alman olmayan katılımcıların da en az Almanlar kadar fırsatçı ve Yahudi düşmanı oldukları ortaya çıktı. Tanımı gereği soykırım, ortaklaşa, tüm toplum tarafından bir gruba, genelde

savunmasız konumdaki azınlığa karşı işlenen toplu bir suçtur. Soykırımın tertibatı ve organizasyon şeması, siyasi sisteme ve hükümet kurumlarına, gücü ise Hitler'in de kavradığı gibi insanların iradesine dayanmaktaydı. Soykırım rejimleri, bir grubu bir başka gruba düşman eden ve her iki grubun da hayatta kalmak adına varoluşsal bir mücadele içinde olduklarına inandıkları köklü değişiklikler yaparlar. Bu tür toplu savaş biçimine bütün kadın ve erkekler dahil olur ve toplumun askerileştirilmesi sırasında geleneksel roller saptırılır. Ahlaki davranış kuralları yeni düzenle uyumlu hale getirilir – iktidarda olanları güçlendiren, ancak onun gücünü hissedenler açısından rahatsız edici, dehşet verici ve ölümcül bir fenomen.

Gördüğümüz gibi en azından yarım milyon kadın Doğu'daki topraklarda Soykırım savaşının işleyişine ve dehşetine şahit oldu ve katkıda bulundu. Nazi rejimi, Almanya'nın savunulmasında ya da üstünlüğünün bir ifadesi olarak şiddeti kabul eden, kışkırtan ve şiddete başvuran genç kadın devrimcilerden oluşan bir kuşağı seferber etti. Bu gerçek, rejime kendini kaptıran ve elbette şiddete başvurup ceza almaktan kurtulan kadınlar tarafından bilinçli olarak bastırılmaya ve inkâr edilmeye çalışıldı. Soykırım erkek işi olduğu kadar kadın işidir de. "Fırsat" verildiğinde, kadınlar da soykırıma, hatta en kanlı taraflarına katılacaktır. Kadınların kabahatini birkaç bin beyni yıkanmış ve yanlış yönlendirilmiş toplama kampı muhafızına indirgemek, Yahudi Soykırımı'nın gerçekliğini doğru şekilde yansıtmamaktadır.

7
ONLARA NE OLDU?

Savaş sonrası dönemde, Amerikalı savcılar ve yanlarında çalışanlar üzerinde yaklaşık iki milyon Alman suçludan oluşan listeyi birkaç yüz belli başlı savaş suçlusuna indirmeleri yönünde inanılmaz bir baskı vardı. Müttefiklerin gözaltı kamplarında tuttukları kadın ve erkekler, salıverilmeyi bekliyorlardı. Bu şekilde alıkonulmaları, Almanya'nın yeniden kuruluşuna engel teşkil etmekteydi. Nürnberg'deki Uluslararası Mahkeme, SS'i bir suç örgütü olarak ilan etmiş, buna rağmen Gestapo'da ve diğer SS bürolarında çalışan kâtip, sekreter, stenograf, temizlik personeli ve diğer düşük kademeli destek personelinin dava kapsamına alınmamasına karar vermişti. Müttefik liderlerinin hesaplarına göre başkalarının emri altında çalışan bu personel, SS kadrosunun yüzde otuz beşi, yani 13.500 kişi anlamına geliyordu. Reich'ın çeşitli yerlerinde ve Doğu'da Yahudi kadın ve çocukları inceleyen, tren platformlarında ya da toplama kamplarına girerken şahsi eşyalarını karıştıran kadın müfettişler ya da ölüm emirlerini ulaştıran, işçileri seçen ve Yahudilerin mallarını yağmalayan

eski sekreterler – bu kategorilerden birine giren personel otomatikman savaş suçlusu olarak soruşturulmayacaktı. Kempnerlar tarafından toplanan uyarı niteliğindeki bilgiye rağmen savcılar ve Nazilerden arındırma mahkemeleri, beyaz yakalı devlet mekanizmasına dahil kadınların savaş sonrası Alman toplumuna bir tehdit teşkil etmediği yönünde akılcı bir karar verdi. Alman savunma avukatları, kadın stenograflar dahil Gestapo bürolarındaki masa başı personelinin suç teşkil eden politikalar hakkında çok az şey bildiklerini, suç işlemeye ve üstleriyle birlikte hareket etmeye yetecek yetkilerinin olmadığını ikna edici şekilde savundular.

Kadın ya da erkek Nazi suçlularının adalet kaydı oldukça yetersiz. Yahudi Soykırımı'na katılan Alman kadınlarının birçoğu sessizce normal hayatlarına döndüler. Savaş sonrası edebi kurguların ve görüntülerin mağdur Alman *Hausfrau* imajını, Batı Almanya'nın hızlı ekonomik dirilişinin (*Wirtschaftswunder*) belkemiği olan ve babasız çocuklarına iki lokma yiyecek ve bir ev bulabilmek için mücadele eden "yıkıntı kadını" imajını vurguladığını gördük. Alman kadınını bu şekilde bir kurban gibi yansıtan fikir, Üçüncü Reich'ın kötücül eylemlerine katılan kadınlara dair kanıtlarla çelişmekteydi. Savaştan sonra sağ kurtulan tanıklarla yüzleştirilip mahkemeye çıkartılanlar, ya birer hilkat garibesi gibi ya da doğaları gereği masumlarmış ve böylesine vahşi davranışlarda bulunmaya muktedir değillermiş gibi resmedildiler. Kasıtlı ya da değil, kadın sanıklar bahsi geçen ikinci önyargıyı kendi lehlerine kullandı. Sorgu memurları ve savcılar, kadınları verdikleri duygusal tepkilere bakarak değerlendirdi. Mahkeme yetkilileri, sorgulama ya da duruşma sırasında ağlayan kadınlara bilhassa dikkat etti. Bu tarz duygusallık gösterileri insanlığın, hassaslığın ve kadının masumiyet ve merhamet taşıyan doğası ve içgüdüleriyle uyumlu bir empatinin göstergesi olarak kabul edildi. Üstelik kadınların çoğu gerçekten de birer sadist katil olmadığına

göre bu tarz peşin hükümlerin tamamen temelsiz olduğu da söylenemezdi.

Ebeveynlerine yazdığı mektuplarla Ukrayna'daki "mezbahayı" belgeleyen hukuk diplomalı Kızılhaç hemşiresi Annette Schücking, savaştan sonra aldığı eğitimi değerlendirebildi. 1948'de yeniden kurulan Alman Kadın Avukatlar Birliği'nin kurucu üyelerinden biri oldu; Naziler evvelki birliği 1933'te kapatmıştı. Kendisini bir feminist olarak gören Schücking, aile içi şiddeti engellemek amacıyla yapılan yasal reformları başarıyla savundu. Detmold'daki hukuk mahkemesinde uzun yıllar yargıç olarak görev yaptı. Masasına ulaşan davalardan birisi, özgeçmişinde savaş sırasında Novgorod Volynsk'te polislik yaptığından bahseden bir adamla alakalıydı. Schücking, savaş suçlarını soruşturan savcılara kendini tanıtıp Ukrayna'da karşılaştığı suçlularla ilgili ayrıntılı bilgiler paylaştı. Schücking, savcılardan kendisine Khmilnyk'teki Yahudileri vurduğunu anlatan Çavuş Franck'i bulmalarını ısrarla istedi, ancak Franck bulunmadı. Schücking'in görüşüne göre yardım teklifi kabul görmemişti: "Mahkeme sisteminde, Doğu'da görev yapmış çalışma arkadaşlarıyla açıkça konuşmak imkânsızdı. Naziler her yerdeydi." Schücking'in savaş suçlarını soruşturan savcılara yardımcı olma çabası sonuçsuz kaldı. 2010'da, Yahudi çocukların ölüme "götürülürkenki" görüntüsü gözünün önünden gitmeyen Schücking kendine bir kez daha soracaktı: "Elimden ne gelirdi?"

Savaş sonrası Avusturya ve iki Almanya'daki soruşturmaları ve yargılamaları karşılaştıran tarihçiler, azınlıkta da olsa farklı kategorilere dahil kadın sanıkların mevcut olduğunu gördüler. Almanya ve Avusturya'daki soruşturmaların en yoğun döneminde –yani savaştan sonraki ilk on sene içerisinde– sağlık tesislerinde ve toplama kamplarında işlenen suçlardan dolayı yirmi altı kadın ölüme mahkûm edildi. Çok reklamı yapılan bir istisna dışında (Anne Frank ve ailesini Auschwitz'e

gidecekler listesine dahil eden SS polisi kadın) Alman kadınları, savaştan sonra Gestapo bürolarındaki ve Doğu'daki ya da işgal altındaki topraklardaki bölge karakollarında Yahudi Soykırımı'nı uygulayan idareci rolleri nedeniyle soruşturulmadılar. Kurum ortamları dışında uygulanan şiddete gelince; özel mülklerde, çiftliklerde ve ticarethanelerde zorla çalıştırılanlara kötü muamele eden kadınlarla ilgili en fazla bir avuç dava açıldı; toplu infazlarda ve getto tahliyelerinde cinayet işlediği ya da cinayete iştirak ettiği iddia edilen Alman kadını sayısı ondan azdı. Avrupa'da soruşturmadan kaçmaya çalışan kadın bir Nazi, Avusturya'yı Almanya'dan daha güvenli bulacaktı. Cinayetten ya da cinayete iştirakten yargılanan Alman kadın Naziler en yüksek rakama, 1945 ile 1990 yılları arasında mahkemeye çıkan 220 kadın suçluyla Doğu Almanya'da ulaştı. Avusturyalılar 1970'lerden bu yana (kadın ya da erkek) tek bir Nazi savaş suçlusunu yargılamadı ve mahkûm etmedi. Simon Wiesenthal'in Viyana'da yaşayan bir Nazi avcısı olarak tanındığı düşünülürse acıklı bir çelişki.

Bu kitapta yer verilen kadınların savaş sonrasında yaşadıkları, soykırım suçlarının adli takibatı hakkında bize neler anlatmakta? Bu bölümde göreceğimiz gibi, kitapta yer alan suç ortağı ya da fail kadınlar savaştan sonra sorguya çekilmiş ancak içlerinden sadece bir tanesi suçlu bulunmuştur. Cinayetlerin herkesin bildiği bir sır olduğu, taze kapatılmış binlerce toplu mezarın manzaraya dahil olduğu Belarus gibi yerlerde çalışanların çoğu, hiçbir şey görmediklerini ve bilmediklerini iddia ettiler. Soruşturmacılar ve savcılar, kadın Nazilerin peşine düşme işinde saldırganca bir tutum izlemedi; Alman tanıklar çok gerekmedikçe bilgi vermeye hevesli değildiler, özellikle de kendilerini suçlu duruma düşüren konularda; ayrıca Batı Almanya'daki ve Avusturya'daki mahkemeler tamamen Nazilerden arınmamıştı.

Aşağılık bir iş olan toplu katliama beraber katılmak, savaş

yıllarının ötesinde de ilişkileri destekledi. Kadınlar eşlerine sadakatlerini korudular; çok sayıda savaş sonrası çocuklu dulun çocuklarının karnını doyurmak için verdiği mücadele düşünülünce, çoğu bir kocası olduğu için minnettardı. Vera Eichmann, kocası SS Yarbayı Adolf Eichmann'ı saklamak için sahte ölüm belgesi çıkarttı. Bu, yalnızca evlilik bağıyla alakalı bir davranış değildi; saklayacak bir şeyleri, bir ortak noktaları olan eşlerin başvurduğu türden bir hileydi. İsrail'de idam edilmeden önce Eichmann, Nihai Çözüm'de oynadığı rolle ilgili herhangi bir suçluluk ya da utanç sergilemedi ve kendini masum görmesine destek verdiği için karısına teşekkür etti. Kadınlar birer ayna misali, erkeklerin güçlülük ve üstünlük hislerini artırmanın yanı sıra kötüyü de çarpıttı. Vahşetin ahlakdışılığını fark etmeden, belki de görmek istemediği için gözlerini kapatan çoğu eş, evlilik yeminini koruma yönündeki Hıristiyanlık görevine yoğunlaştı ve suça ortak olmayı sürdürdü. Başta kocalarını suç işlemeye nasıl teşvik ettilerse erkeklerinin masumiyetlerini de sonuna kadar öyle korudular.

Bavyera'da hapishane rahipleri, hapisteki sanıkların eşlerine, kocalarını kayıtsız şartsız desteklemelerini tavsiye etti. Erkek suç işlemiş dahi olsa, Tanrı'nın lütfu sayesinde bağışlanabilirdi. Rahipler, sevecen, sadık bir eşin, erkeğin günahlarından kurtulmasına yardım edebileceğini umuyorlardı. Mahkemelerde adaletin sağlanması çabası neredeyse ikinci plandaydı. Ne savcılar ne de rahipler failleri toplum önünde işledikleri suçları itiraf etmeye ikna edemediler. Kocaların eşlerine özel olarak neler itiraf ettiklerini kimse bilemez, ancak kadınların çoğunun, ihanete uğramış da hissetseler, kocalarından nefret de etseler evli kalmak dışında fazla seçenekleri yoktu. Bavyeralı rahipler ve papazlar, savaş suçları nedeniyle boşanmaları engellemeye çalıştılar; bu tür bir ayrılık durumunda, ahlaki bozukluğun suç işleyen kocada değil, ayrılığı isteyen kadında

olduğu kabul ediliyordu. Bir kadının boşanma isteğini reddeden bir rahibin ifadesiyle, savaş suçlarından sorumlu olanlar, "evlilikteki tarafları eşit şekilde etkileyen yazgıyı yerine getirmektedir... Bu yazgının, evlilikteki tarafların her ikisi tarafından birlikte omuzlanması gerekir" Kadınlar kocalarının, çocuklarının babalarının dürüst ve sevecen karakterlerinin üzerinde ısrarla durmak suretiyle kocalarına yöneltilen suçlamaları reddettiler.

Savaştan sonra yeni eşler bulan erkek failler, soruşturma memurları kapılarını çalana kadar işledikleri suçları sakladılar. Ukrayna ve Rusya'yı bir uçtan diğerine kasıp kavuran özel bir ölüm biriminin üyelerinden birine telefon açtığımda, telefona karısı çıktı ve kocasıyla konuşmama izin vermedi. Kadın savaş sırasında hemşirelik yaptığını söyleyerek kendi çektiği acıları anlattı. Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Biracı olan kocasıyla savaştan hemen sonra tanışmış ve ancak uzun yıllar sonra onun *Einsatzgruppe*'da görev yaptığını öğrenmişti. Buna rağmen artık bir aile kurmuşlardı ve kocasını terk etmesi mümkün değildi.

Sadakat paktları, evlerden işyerlerine yayıldı. Üçüncü Reich yenik düşmüş ve bir suç rejimi olarak itibarını kaybetmişti. Failler buna rağmen sadakat ve gizlilik yeminlerini ölü Führerleri için olmasa da birbirleri için tutmayı sürdürdüler. Savaş sonrası dönemde sadakat, savcılara ve Nazi avcılarına karşı bir korunma paktı niteliğindeydi. Düzen Polisi Müfreze 101 gibi ölüm birimleri içerisinde olduğu kadar, sekreterler ve amirleri, kadın meslektaş ağları ve tanıdıklar arasında da bu tür bağlar kuruldu. Slonim bölge komiserinin sekreteri, amiri savaş suçları hakkında ifade vermeye çağrıldığında, amirinin karısından eski sekretere geri çekilmesi ve sürece karışmaması için yalvaran bir mektup aldı. Bu paktın herkesi kapsaması ya da herkesin savaş dönemi deneyiminden kaynaklanan baskıya boyun eğmesi söz konusu değildi elbette. Sıkı sorgulamalar

ve şantaj, bilhassa Doğu Almanya polis devletinde ayrıntılı beyanlar ve itiraflar alınmasını sağladı. Bu gizlilik bağlarının, baskı altında ya da tanık arayışının çapı genişletilerek çözülmesi mümkündü.

Patronlarının suçlarını kapatan sekreterler, hem kendilerini suçlu duruma düşmekten hem de "ispiyoncu" damgası yemekten korunmaya çalışıyorlardı. 1960'larda Reich Güvenlik Baş Dairesi hakkında geniş çaplı bir soruşturma başlatan Alman savcılar, Adolf Eichmann'ın Berlin bürosundaki (Bölüm IVB4) sekreterlerinden birisiyle temasa geçti. Sekreter, eski çalışma arkadaşları, Berlin ve Prag'dan kaçış rotaları ve çok gizli belgeleri sistematik şekilde nasıl yok ettikleri konusunda sessizliğini korudu. 1967 yılında sekreterin en yakın amiri olan Fritz Woehrn hakkında bir Batı Alman mahkemesinde dava açıldı ve sonrasında Woehrn, (farklı ırklar arasındaki evliliklerden doğan) "yarı Yahudilerin", hastanede yatan Yahudi hastaların ve bisiklete binmek, sinemaya ya da Aryan bir kuaföre gitmek gibi Yahudi karşıtı Nazi yasaklarını ihlal ettikleri gerekçesiyle tutuklanan Yahudilerin gözaltına alınması ve nihayetinde öldürülmesi suçlarına iştirak ettiği gerekçesiyle suçlu bulundu. "Masa başı katilinin" suçlu bulunduğu bu ender kararlardan birinde, Berlin Devlet Mahkemesi Woehrn'i suç işlemeye iten nedenin Yahudi karşıtı nefret olduğunu ve Woehrn'in, Eichmann'ın bürosundaki en "radikal ve kötücül" görevlilerden birisi olduğunu hükme bağladı.

Woehrn'in sekreteriyle, bürodaki görevi ve Bölüm IVB4'teki eski amirleri hakkında konuşmak üzere bağlantıyla geçtim. Kadın gizlilik yeminine sadık kalmaya kararlıydı. Apolitik olduğu ve Eichmann'ın bürosundaki işe, yalnızca yeni bir çift ayakkabı gibi şeylerin hayalini kurduğu ve işe ihtiyacı olduğu için başvurduğu konusunda ısrar etti. Bürodaki gerçek görevi hakkında baskı yapıldığında, aynı kelimeyi tekrarlayıp durdu, "*Erledigt*!" (Bitti!), bir evrağa mühür vuruyormuş gibi.

Onun açısından, seksen dört yaşında, geçmişin bu dönemi kapanmıştı ve bu konu hakkında tek kelime bile duymak istemiyordu artık. Belki de yanlışlıkla Üçüncü Reich'da yaşadığı deneyimin derinlerde yatan bir anısını, sınırdışı edilip öldürülen en azından yarısı kadın Yahudilerin üstü kapalı bir şekilde *erledigt* ya da işi bitmiş olarak tanımlandığı bir dönemi ifade etmekteydi. Onu dinlerken bir fabrikada ya da çiftlik işinde tatmin olmayan, Berlin'deki nüfuzlu bir büroda çalışan genç bir sekreter hayal ettim. Sınırdışı listelerini ya da Yahudiler, "uyumsuzlar" ve Reich'ın diğer düşmanları hakkındaki dosyaları rutin şekilde daktiloya çekiyor ya da damgalıyor, işten sonra arkadaşlarıyla buluşmanın ve o sabah bir mağazanın vitrininde gördüğü güzel ayakkabının hayalini kuruyordu. Sekreter yalnızca işini yapıyordu. İşinin getirdiği maddi karşılığa odaklanmıştı.

Bir zamanlar Gestapo'da sekreterlik yapan Sabine Dick, daha konuşkan çıkmıştı. Batı Alman soruşturmacılara, Soykırım'ın bürokratik rutinleri hakkında sıklıkla önemli bilgi parçaları sunacak şekilde sözde olağan idari işlemler hakkında ayrıntılı bilgi verdi. Gene de, amirlerini düzgün, merhametli, babacan tavırlı karakterler olarak göstererek övdü ya da çok çalışan yetkililer olarak betimledi ve amirlerinin olumsuz portresini çizmekten özellikle kaçındı. Dick gibi şüphelilerin, Nazi avcılarından ve savcılardan korkmak için yeterli sebepleri vardı ve soruşturmaları engelleme konusunda ustalaşmışlardı. Zaman onların tarafındaydı. Cinayet dışında Nazi suçları hakkında yasal zamanaşımları mevcuttu. Şahitlerin anıları silikleştikçe ve şahitler öldükçe cinayeti de ispatlamak giderek zorlaşıyordu.

Gene de patronu Georg Heuser'i ve kendi itibarını korumak adına verdiği bütün mücadeleye rağmen Dick'in ifadesi geri tepti. 1960 yılının Nisan ve Ekim ayları arasında Dick birkaç kez sorguya çekildi. Dick ilkin dikkatleri Minsk'teki

suç mahallinden uzaklaştırmaya çalıştı. Eski çalışma arkadaşlarının adını verdi ve Berlin'deki genel merkez hakkında ayrıntılar sundu, ancak Belarus hakkında herhangi bir şey hatırlamadığını söyledi. Minsk'teki infaz komando birimlerinde kimlerin görev yaptığı sorulduğunda, Dick önce hatırlayamadı, sonra ispiyoncu olmadığını söyledi. Aynı zamanda, kendisinden intikam alınmasından korktuğunu iddia etti. Alman demokrasisinin bir kez daha yıkılacağı, yeni bir diktatörlüğün kurulacağı ve kendisinin intikam alınacak bir hedef haline gelebileceği yönünde spekülasyon yaptı. Bu bir parça abartılı bir tahmin olmakla birlikte, Dick'in geçmişi düşünüldüğünde o kadar da saçma değildi. "Uçların çağında" yaşamıştı; Nazizm'in yükselişini ve çöküşünü deneyimlemişti, Stalinizm'e tanık olmuştu ve Soğuk Savaş'ın zirve yaptığı dönemde sorguya çekiliyordu. Ancak savcılar Dick'e inanmadıkları gibi anlayış da göstermediler; on binden fazla kişinin öldürülmesiyle suçlanan patronunun yakalanmasına yardım etmediği için sinirlendiler yalnızca. Dick'in hem paranoyak hem de aşırı duygusal olduğuna, sorgu sırasında gözyaşlarına boğulduğuna dikkat çektiler.

Bir mesele daha vardı. Dick'in kocası, Waffen-SS'de resmen görevli olmayan bir subaydı ve o da Minsk bürosunda çalışmıştı. Dick ve kocası, sanık Heuser ile birlikte Gestapo bürosunda çalıştıklarını itiraf ederek birbirlerini suçlamayacaklarına yemin etmişlerdi. Savcılar Dick'e yalancı şahitliğin suç olduğunu ve bu yüzden on beş sene hapis yatabileceğini hatırlattılar. Dick farklı bir yol izlemeye karar verdi. Bir keresinde, sorgulandığı polis karakoluna on beş yaşındaki kızını getirdi; soruşturma memurlarına ne kadar anaç olduğunu göstermeye çalışıyordu büyük ihtimalle. Ancak bu plan da geri tepti: Kızı yüksek sesle, "bu batağa zorla sürüklendiği"nden yakınıp durdu. Dick, Minsk'teki polis merkezini kurduğunu anlatıp böbürlenen kocasından daha

zekiydi. Ancak soruşturma memurları adamın hâlâ Nazi olmasını umursamadılar, sorularına cevap vermiş olması onları hoşnut etmeye yeterliydi. Değişken tabiatlı eş, Sabine Dick onların canlarını sıkmıştı. Sonunda Sabine Dick onlara esas şüphelileri hakkında suçlayıcı bilgiler verdi ve hakkında şahsi dava açılmadı.

Cinsiyetle alakalı her türden önyargı, önce suçluların peşine düşülmesi, sonra sorgulanması ve en sonunda da cezalandırılması sırasında yargı sürecine sızmıştı. Erkek sanıklar hiyerarşik ve idari düzendeki konumları, siyasi ideolojileri ve suç işleme güdüleri nedeniyle –Hitler'in "başlıca suç ortakları", masa başı katilleri ve uç noktada sadistler olarak– yargılanırken kadın sanıklar başka nedenlerle yargılandı. Bir kocanın ya da başka bir erkek karakterin etkisi, polis ve askeri birimlerdeki erkeklerin yaşadıkları emsal baskının oynadığı role yakın kabul edildi. Erkek bir sanığa, eşiniz ya da sevgiliniz Yahudilere karşı duyduğunuz nefreti ne derece etkiledi ya da vahşi eylemlere girişmeniz için size baskı yaptı mı, diye sorulmadı. Kocasını erkekliğini ispat etmek için cinayet işlemeye iten Leydi Macbethler görülmedi mahkeme salonlarında. Savunma avukatları, ideolojik gerekçeleri, Yahudi düşmanlığı ve ırkçılığı –erkeklerinki gibi– kolay kanıtlanmayan kadınların varsayılan apolitik gelişimini ve bakış açısını başarıyla savundular. Onları engelli ya da Yahudi bir çocuğu öldürmeye ya da komşularını Gestapo'ya ihbar etmeye iten gerekçeler, kıskançlık, yalnızlık, tamah, intikam, seks ya da "aşkın gözünü kör etmesi" gibi kişisel hırslara ya da duygulara bağlandı. Tabancayla ateş ederek, kamçı şaklatarak Polonya ve Ukrayna'nın ölüm tarlalarında at sırtında dolaşmak ve pantolon giyip saçını erkek gibi kestirmek suretiyle erkek gibi davranan kadınlar çoğunluk tarafından hayal bile edilemiyordu. Bu yüzden böyle bir kadın figürü

mahkemelerde dikkate alınmadı ve ifadeler alınırken tartışılmadı. Bu tür kadınlar, başarısızlığa uğrayan bir rejimin ve faşist barbarizme düşüşün nahoş yadigârlarıydılar. Almanlar ve Almanya, normalleşme yoluna girmeyi ve Nazi geçmişlerini geride bırakmayı planlıyorsa ahlaki ve estetik idealleriyle geleneksel kadın karakterinin de yeniden tanımlanmak yerine eski haline getirilmesi gerekiyordu.

Lida'da patronu Hermann Hanweg ve diğer Alman yetkililerle birlikte, atlı arabadan Yahudileri vururken görülen sekreter Lisolette Meier, savaştan sonra, Hanweg'in yanında kış avlarına katıldığını itiraf etti. Karda hedeflere ateş ettikleri yönünde ifade verdi, ancak Meier bu hedeflerin hayvan mı, yoksa Yahudi mi olduklarını hatırlayamıyordu. Hanweg bu ifadeyi destekleyecek ya da çürütecek durumda değildi: Sovyetler tarafından çoktan yargılanmış ve asılmıştı. Ancak Hanweg'in yardımcısı hâlâ Mainz'deydi; bir bisiklet dükkânının üzerinde karısıyla yaşıyordu. Tutuklanmış ve adaletin ender görülen bir tecellisi neticesinde 1978'de müebbet hapse mahkûm edilmişti. Meier'i sorgulayan savcı, Batı Almanya'daki çoğu savcıya göre daha sıkı bir sorgulama yapmıştı. Bu gayretkeşliği büyük ihtimalle savaş sırasında şahsen yaşadıklarıyla alakalıydı: Leningard yakınlarında savaşan bir asker oluşu nedeniyle sivillerin toplu infazlarına tanık olmuştu. Savcı, sağ kurtulan Yahudilerin ifadelerini toplamak amacıyla Kuzey Amerika ve İsrail'e seyahat etti. Karısı ağza alınmayacak küfürler savururken Hanweg'in yardımcısını sabahın erken saatlerinde evinden sürüklercesine çıkartıp şahsen tutukladı. Karısı ve çocukları dahil olmak üzere Hanweg'in ailesi, cinayet sahnelerinin eskizlerini çizerek, Yahudi işçilerin adlarını vererek ve gettoda yaşananları anlatarak olayları ayrıntılarıyla hatırlamak için ellerinden geleni yaptılar. Savcı, Liselotte Meier'i kendisini diğer Alman nişancılarla birlikte teşhis eden bir şahit ifadesiyle yüzleştirdiğinde, Meier olayı hayal meyal hatırlıyormuş gibi

yaptı. Aşikâr şekilde soruyu geçiştirmek istercesine, "Hatırlamıyorum," "Ayrıntıları hatırlayamıyorum," "Vurulanların Yahudi olduklarından bile emin değilim," gibi karmakarışık bir şeyler geveledi; Meier "insanlar mı hedef alınıyordu, yoksa karda biri ateş mi ediyordu", ondan bile emin değildi. Savaştan sonra Meier, Hanweg'le birlikte haftada üç-dört kez Yahudi atölyelerine gittiğini ve düzenli şekilde, Yahudilerin yaşadığı kesimden yürüyerek geçtiğini itiraf etti. Meier'in Hanweg'le yaşadığı ilişkiyi gizlemeye çalışması, bunun onu Yahudi Soykırımı'nda oynadığı role kıyasla daha çok rahatsız etmesi dikkat çekici. Sorgu sırasında, sevgilisi hakkında baskı yapıldığında Meier hıçkıra hıçkıra ağladı. Gözyaşlarına şahit olanlar, Meier'in Lida'da hayatını kaybeden Yahudilerin değil, kaybettiği Hermann Hanweg'in yasını tuttuğundan haklı olarak şüphelendiler.

Batı Almanya'nın Nazi savaş suçlularını bulma çabasının tarihinde Doğu'da cinayetle suçlanan bir Alman sekreterin davası, kamuoyunda çok öne çıktı. Bu davanın sanığı Johanna Altvater'di. 1960'larda, İsrail'de, Birleşik Devletler'de ve Kanada'da yaşayan ve Yahudi Soykırımı'ndan sağ kurtulan onlarca kişi, Hanna adıyla bildikleri bir Alman kadın hakkında ifade verdi. Doğu Almanya, Polonya ve Ukrayna'dan Yahudi olmayan tanıklar ortaya çıktı. Volodymyr-Volynsky kentinde hayatını kaybeden yaklaşık yirmi bin Yahudi için adaletin bir şekilde yerini bulmasını isteyen bu şahıslar, nüfusun ortadan kaldırılışında onlarca başka kişinin parmağı olmasına rağmen dört kişinin adını verdi. Bu dört kişinin arasında, "Fräulein Hanna" da vardı. Olaylardan yirmi yıl sonra sağ kurtulanlar onun korkunç eylemlerini anlattılar.

Altvater'e, 1943 Noel'inde Ukrayna'dan ayrıldıktan sonra neler oldu? Altvater, Minden şehir idaresindeki sıkıcı işine döndü. Savaştan sonra Doğu'da yaptıkları hakkında ciddi bir soruşturmaya tabi tutulmadı. "Faydalı bir eleman olabilir,"

Johanna Altvater Zelle (üst sol), İsrailli soruşturma memurları tarafından kimliğinin tespitinde kullanılan bir albümde.

diye yazıyordu Nazilerden arınma belgelerinde. Minden şehir idaresinde yükselip gençlerle ilgilenen bir sosyal hizmetli oldu. 1945'ten sonra, Minden'deki Nazi Gençliği'nin eski üyeleri toplantılar yapıp eski şarkıları söylemeye devam ettiler. Birçoğu 1920 ve 30'larda orada reşit olmuştu; Nazi rejimini bir suç rejimi olarak görmüyorlar ve geçmişleriyle ilgili her türlü eleştirel hesaptan kaçınıyorlardı. Altvater de bu grubun içindeydi. 1953'te evlenip Zelle soyadını aldı (Zelle'nin

"hapishane hücresi" anlamına gelmesi ilginç). Kocası komşu Detmold şehrindeki bölge gençlik bürosunda stajyerdi. Kocası Detmold'un mülki idaresinde yükselirken Frau Zelle yatılı bir okulda okuma masraflarını karşıladığı altı yaşında bir oğlan çocuğunun bakımını üstlendi. Evlat edindiği bu çocuk, büyüyüp genç bir adam olduğunda Zelle'nin yargılandığı duruşmalara düzenli olarak katıldı.

Halka açık duruşmalar sırasında (18 Eylül-31 Ekim 1978) Johanna Zelle de eski patronu bölge komiseri Westerheide de fotoğraf makinelerine gülümsediler ve masum olduklarında ısrar ettiler. Westerheide, kariyeri sanki o dönemde zirve yapmış gibi Ukrayna'daki otoritesi hakkında böbürleniyordu. Volodymyr-Volynsky'den sürekli "şehrim" diye bahsetti ve kendi açıklamasına göre kentte "şüpheli" kişilere karşı güvenceye alınması gereken bir askeri ikmal deposu bulunduğu için gettoya yerleştirmek zorunda kaldığı "Yahudileri"nden bahsetti. Savunma avukatı onu uyardı: "Herr Westerheide, artık Nazi döneminde yaşamıyorsunuz, unutmayın lütfen. İddia ettiğiniz kadar önemli bir insan değildiniz. Gerçek anlamda eylemleri icra eden daha yüksek yetkili başka kimse yok muydu?" Yargıç da gerçeklere sadık kalmasını ve Nazi ideolojisi hakkında yorumlar yapmamasını söyleyerek onu dizginlemeye çalıştı.

Zelle de Westerheide de cinayetle ve 1942 Eylül ve Kasım ayları arasındaki getto tahliyeleri ve toplu infazlar sırasında dokuz bin Yahudi'nin ölümüne dahil olmakla suçlandılar. Sanıkların ikisi de yokluk, mal ve can kaybıyla sonuçlanan politikaları uyguladıkları için resmi görevliler olarak sorumluydu. Yargılama Batı Almanya'nın Bielefeld kentindeki devlet mahkemesinde görüldüğü sırada taammüden adam öldürme ve taammüden adam öldürmeye yardım ve teşvik suçları dışında bütün suçlar zamanaşımına uğramıştı. Alman kanunlarına göre taammüden adam öldürme suçundan bir mahkûmiyet

çıkartılabilmesi için sanığın aşırı zalimlik, hilekâr davranış ve (ırk nefreti gibi) temel bir amacının olduğuna dair ikna edici kanıt sunulması gerekmekteydi. Sanığın suçluluğuna karar verirken mahkeme sağ kurtulan tanıkların ifadelerine nazaran yazılı kanıtlara üstünlük tanımaktaydı. Ne var ki asıl belirleyici olan, savaş sonrası jenerasyondan gelen yargıçların Nazi suçlarından yargılanan sanıkları, bırakın sert şekilde cezalandırmayı, suçlu bulmaktaki genel isteksizlikleriydi. Westerheide ve Zelle aleyhindeki ifadeler geniş kapsamlıydı ve savaş dönemi belgeleri de onları suç mahallerine yerleştiriyordu. Bunlara rağmen ikisi de beraat etti.

Sanık rolündeyken Johanna Altvater kendini şiddetten nefret eden hassas bir kadın gibi yansıttı. Sınırdışı edilme işlemlerine şahit olduğunu kabul etti, silah seslerini ise ancak uzaktan duymuştu. Mahkemenin sempatisini kazanma çabasıyla savaş döneminde Doğu'ya gönderilen çok genç bir sekreter olduğunu söyleyerek kendini savundu. Bu imaj, elinde kamçıyla Yahudileri ölümlerine gönderen "sarışın katili" anlatan duruşma ifadelerini dinlerken yüzünde beliren sırıtışı anlatan gazete yazılarıyla tezat oluşturmaktaydı. Tanık ifadelerinin çocukları şekerle kandırıp yanına çağırdığını ve vurduğunu, balkondan aşağı attığını ya da duvara fırlattığını belirten kısımları da gazete haberlerinde yer aldı.

Savcı, her iki sanık için de çoklu müebbet hapis istedi ve ikisi de yargılama sırasında gözaltına alınmadıklarından derhal tutuklanmaları talebinde bulundu. Her iki talep de reddedildi. Yargıç Dr. Paul Pieper talepleri reddederken "kanıt yetersizliğini" ileri sürdü. Karar Kasım 1979'da Bielefeld'de açıklandı ve kararı büyük ölçüde Nazizm Kurbanları Derneği tarafından düzenlenen bir gösteri izledi. Sekiz yüz kişi şehir merkezinde gösteri yaptı. Bielefeld Üniversitesi profesörlerinden birisi, Nazi savaş suçlularını cezalandırmaktan kaçındığı, tanıklara karşı ayrımcılık yaptığı ve neo-Nazizm'e hoşgörü

gösterdiği için Alman yargı sistemini eleştiren coşkulu bir konuşma yaptı. Batı Almanya hükümetindeki eski Nazileri ifşa eden Doğu Almanya baskısı *Brown Book*'a gönderme yaparak Bielefeld'deki yargı sisteminin eski Naziler tarafından kontrol edildiğini iddia etti.

Temmuz 1980'de, Federal Yüksek Mahkeme (Ceza Temyiz Dairesi) davanın yeniden görülmesine karar verdi. İddiaya göre Yargıç Pieper, tanık ifadelerini dikkate almamış, bu yüzden kanıtları düzgün değerlendirmemişti. Ayrıca sanıklara –bilhassa Johanna Altvater Zelle'ye– suçlar işlendiği sırada nerede olduklarını ispatlamaları konusunda baskı da yapmamıştı. Kararın dayandırıldığı mantığı sorgulayan Yüksek Mahkeme, Zelle getto tasfiyelerinde görüldüğüne, kendisi de orada olduğunu itiraf ettiğine ve mahkeme de orada olduğunu kabul ettiğine göre sanığın suç mahallinde olduğunun kabul edilmesi gerektiğine dikkat çekti. Gene de mahkeme Zelle'nin neden orada olduğunu ve orada ne yaptığını yeterince sorgulamamıştı.

Duruşmalar Bielefeld'den Dortmund'a, Nazi savaş suçlarının soruşturulduğu merkez bürolardan birinin bulunduğu mekâna nakledildi. Bu büronun başsavcısı, Bielefeld'de müebbet hapis kararı çıkartamayan Hermann Weissing, yeni mahkemeye daha fazla kanıt ve tanık getirmesi için baskı altındaydı. Weissing, İsrail polisinden, Viyana'daki Simon Wiesenthal'den ve New York'taki Dünya Yahudi Kongresi'nden yardım istedi. Mart 1982'de, ikinci mahkeme başladığında Weissing yirmi şahit daha bulmuştu, ancak bunların ifadelerinden bazıları ilk mahkemedekilerle ya da onlarca yıl önce verilen ifadelerle çelişiyordu. Bu noktada Westerheide ve Zelle aleyhine tanık ifadesi toplama işi neredeyse yirmi senedir devam etmekteydi.

Yargılama kasımda, herkesi şaşırtan bir şekilde, savcının bizzat beraat talep etmesiyle sona erdi. "Suçlu eylemlerin varlığına dair güçlü şüphe mevcut olmasına rağmen, kurtulan

kurbanların ifadelerinin güvenilirliği kuşkulu" diye gerekçe gösterdi Weissing. Daha sonra mahkeme hakkındaki beyanlarında Weissing, Nazi suçlularına karşı açılan davaların diğerlerinden farklı olmadığı yorumunu yaptı. Sağ kurtulanların anlattıkları hikâyelerin doğru olduğuna inanıyordu, ancak sayıca ne kadar çok olursa olsun, "ifadeleri nesnel kanıt teşkil edecek nitelikte değildi" Zelle ve çalışma arkadaşlarının Yahudi düşmanı olduklarına şüphe olmasa da onları cinayetten suçlu bulmaya yetecek kanıt bulunmuyordu, diye sonuca bağladı Weissing.

1982 Aralık'ında, Zelle ve Westerheide ikinci kez beraat ettiler. Bir boykot daha yapıldı, ardından Alman ve yurtdışı basınında birbiri ardına bir dizi eleştirel yazı yayımlandı. Zelle 2003'te, seksen beşinci doğum gününe bir hafta kala Detmold'da öldü.

Johanna Altvater Zelle vakasında savaş dönemine ait yazılı kanıt bulunmaması, savcı Ukrayna'daki bir gettoda Yahudi çocukları vahşice öldürdüğüne inandığını ve Altvater kendi isteğiyle getto tasfiyesine gittiğini söylediği halde beraat kararı verilmesine imkân sağlamıştı. Onlarca görgü tanığının verdiği ifade, yetersiz kanıt kabul edildi. Bu tür bir muhakeme sonucu çok az kişi sorumlu tutulabildi. Ölüm ve yaşamın efendisi rolü yapan erkek ve kadın faillerden oluşan güçlü soykırımsal bir rejim, sistemin bütünlüğü içerisinde korundu – ya da Hannah Arendt'in ifadesiyle (savaş sonrası mahkeme salonlarında "hiç kimsenin sorumluluğu"na dönüşen) "Hiç Kimse kuralı" tarafından korundu. Zelle'nin kurbanları, Zelle'nin ağızlarından vurduğu ya da getto duvarlarına çarptığı çocuklar "sıradan" bir ölümle ölmemişlerdi ve mantıken, Zelle de "sıradan" bir kadın değildi. Ne var ki Alman kanununa göre Zelle sıradandı ve işlediği iddia edilen suçlar da öyle.

Bu yasal tarih, başka bir ironi daha içermekte. Sisteme

dahil erkekler, (çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlansa da) emirlere uyduklarını ya da varsayılan baskıyı iddia ederek hiyerarşik düzendeki resmi konumlarını savunma olarak kullanabildiler. Kadın katillerinse bu savunmaya başvurması mümkün değildi. Soykırımsal sistemdeki ortak faillerin, altta yatan gerekçelerini tek tek belgelemek ve kanıtlamak kolay değil. Ne var ki "Fräulein Hanna" gibi kadınlar şu görüntüyü sergiledi: Cinayet işlerken yetkilerini aşmış ve böylece şahsi inisiyatif kullanmışlardı – bu da Alman hukukuna göre birinci dereceden cinayet teşkil eden aşırı davranış anlamına geliyordu. Ne var ki Batı Alman savcılar kadınlara karşı açtıkları davaları bu temel üzerine kurmadıkları gibi, yargıçlar da kararlarını bu şekilde vermediler.

Savcılar, sekreterleri Nazi idaresindeki resmi görevlerini kullanarak suç mahallerine yerleştirebiliyorlardı. Doğu'ya resmi kanalların aracılığı olmaksızın giden SS erkeklerinin eşleri aleyhine sağlam kanıt bulunması ise daha zordu. SS eşleri, savcıların dikkatini ya kocalarının suç işlemesi ya da sağ kurtulan tanıkların eşler aleyhine ifade vermek istemeleriyle çekiyorlardı. Bu kitapta takip ettiğimiz SS eşlerine, Gertrude Segel, Liesel Willhaus, Josefine Block, Vera Wohlauf ve Erna Petri'ye ne oldu?

Avusturya'da soruşturmacılar ilkin Gertrude'un kocasını, Felix Landau'yu gözaltına aldılar ve ardından Gertrude'a karşı ayrı bir dava açtılar. Gertrude Segel Landau, 1947 ve 1948 yıllarında gözaltında tutuldu. Sorguya çekildiğinde kaçamak cevaplar verdi, yalan söyledi ve suçunu inkâr etti. Yalnızca beş sene önce yaşanan olaylar hakkında baskı yapıldığında, üzerinden çok şey geçtiğini, hatırlamakta zorlandığını söyledi. Landau kendini, bir Nazi SS subayının saf kız arkadaşı –Felix o sırada sadece sevgilisiydi, henüz evlenmemişlerdi– ve basit bir sekreter, çarkın içindeki önemsiz bir dişli gibi gösterdi.

Evet, diye kabul etti Gertrude, Felix ile ikisi, 1942'nin yaz

aylarında bir pazar günü evlerinin balkonuna çıkmışlardı. Masum bir oyun oynuyor, sokağın karşısında oturan ve terasında güvercin besleyen veteriner komşularıyla dalga geçiyorlardı. Gertrude bu oyunu hâlâ daha eğlenceli buluyor gibiydi. Felix silahını bahçelerinde çalışan Yahudi işçilere doğrulttuğunda kocasını payladığını iddia etti; "insanlara ateş etmek yanlıştı çünkü", bunu söylerken doğrudan sorgulamayı yürütenlerin gözlerinin içine bakıyordu. Sonrasında, Gertrude'un ifadesine göre, "Hadi ama, elimdeki Flobert tüfeği, ciddi bir şey olma ihtimali yok," demişti Felix ona. Elinde görülen Flobert tüfeği hakkında soru sorulduğunda, Felix'in silahı dört yaşındaki oğluna aldığını söyleyerek itiraz etti. Kendini cinayet mahallinden ayırmak için, başta Felix bahçedeki Yahudileri vurmaya başlamadan evvel içeri girdiğini iddia etti. Sonra balkonda onun yanında durduğunu kabul etti. Savcılar için sahnenin ve merminin bir eskizini çizdi. Hepsi Felix'in suçuydu, böyle dedi savcılara.

Viyana'daki Müttefik kuvvetler işgal yetkilileri, şüpheli savaş suçlularının gözaltına alınma, soruşturma ve tutuklanması işlemlerinin sayısını azaltınca, Avusturya yargı sistemi de Gertrude Segel Landau gibi sanıklar dahil, "kendi" suçlularına ceza vermek konusunda baskı hissetmeye başladı. 1948'de, Gertrude sorgulama sırasında, kendini birdenbire olumlu bir ortamda buldu. Felix ile ikisi 1946 yılında boşanmışlardı. O sırada Felix kaçaktı; Avusturya hapishanesinden 1947 yılında kaçmayı başarmıştı. Gertrude elindeki kozu oynadı ve savaş zamanındaki masumiyetinin bir göstergesi olarak savaş sonrasında yetkililerle işbirliği yaptı. Gertrude suçlu değildi; iyi bir Avusturya vatandaşıydı. Çağrıldığında itaat edip soruşturmaya gelenin, sorulara cevap verenin kendisi olduğunu hatırlattı. Suçluluğun kanıtını arıyorsanız, bana değil, kaçan eski kocama bakın, dedi savcılara. Bu strateji Gertrude'un lehine çalıştı; dava edilmekten kurtuldu.

Avusturya'daki soruşturmalar sonucunda Ukrayna'nın eski

Habsburg bölgesi Galiçya'daki SS ve polis bürolarında, suçlulardan ve suç ortaklarından oluşan Viyanalı bir ağ ortaya çıkartıldı. SS liderlerinin sekreterleri ve eşleri de bu ağa dahildi. 19 Ekim 1946'da, Gertrude'un komşusu Josefine Block, Apollogasse'deki dairesinde Avusturya polisi tarafından gözaltına alındı. Drohobych'teki bu iki kadın fail, Viyana'da da aynı sokakta oturuyorlardı. Josefine Block insanlığa karşı işlenen suçlarla, savaş suçuyla ve cinayetle suçlanıyordu. Polis, dairesinin aranması sırasında savaş döneminden kalma fotoğraflar buldu. Ayrıca eski Nazi gazeteleri, Joseph Goebbels'in Yahudi karşıtı bir konuşması (*Das Buch Isidor*, 1928), bir süngü ve bir de kılıç ele geçirildi.

Sorguya çekildiğinde, Block suç mahallerinde bulunduğunu kabul etti. Yahudi işçiler kullandığı pazar bahçesini idare ederken ve kararlar alırken kocasının kendisini serbest bıraktığını ve kendi atölyesini kurup Yahudi işçiler çalıştırdığını söyledi. Josefine kimsenin canını yakmadığında, kimseyi dövmediğinde ve öldürmediğinde ısrar etti. Josefine'in iddiasına göre kendisini suçlayan Yahudi tanıklar, ondan intikam almaya çalışıyorlardı.

İntikam korkusu, savaş sırasında çocuklar dahil bütün Yahudilerin öldürülmesinin altında yatan gerekçelerden bir tanesiydi. Failler sorguya çekildiklerinde ya da tutuklandıklarında bu korkuyu mutlaka dile getirdiler. Himmler, Yahudi çocukların ve onlara annelik eden Yahudi kadınların bir gün ayaklanıp ölen Yahudilerin intikamını alacakları konusunda adamlarını uyarmıştı. Josefine Block açısından savaş kaybedilmişti ve şimdi de Yahudilerin önderliğinde, kazanan tarafın adaletine tabi tutulmaktaydı. Asıl yetkili Gestapo subayı olan kocası 1944 yılında muharebede öldüğü için Yahudiler onun peşine düşmüşlerdi.

Çaresiz durumdaki Block her açıdan saldırdı. Bir savaş dulu olarak suçu ölü kocasının üzerine atmaya çalıştı. Kurta-

rıcı rolüne bürünmeye, kendisini suçlayan Yahudi'nin hayatta oluşunu kendi eseriymiş gibi göstermeye çalıştı. Vera Wohlauf gibi o da hamile oluşunu hafifletici bir sebep olarak ileri sürdü. Hamileliğinin son safhasındayken nasıl olur da elinde kamçıyla dolaşıp Yahudi bir kızı dövebilirdi? Ne eski Alman çalışma arkadaşları ne de Yahudi kurbanlar, tanıklardan bir tanesi bile onun hamile olduğundan söz etmemişti. Küçük çocuğunu bir bebek arabasıyla anacaddede dolaştırdığını ve Yahudi işçileri bu arabayla ezdiğini hatırlıyorlardı ama.

Ahlak ve annelik konusunda son bir anlam bozumuyla – kendi ifadesine bakılırsa "Yahudi dostu"– Block, asıl katilin kendisini suçlayan Yahudi, yani eski terzisi olduğunu iddia etti: Terzi kendi hayatını kurtarabilmek için bir yaşındaki çocuğunu gettoda bırakmıştı. Şaşılacak bir şekilde, "kurbanı suçlama" türündeki bu yüzsüz savunma 1949'da Viyana'daki mahkeme salonunda ciddiye alındı ve Block beraat etti. Sağ kurtulan tanıklara karşı fazla bir anlayış göstermeyen, sanıkların Yahudi karşıtı tavırlarına yönelik eleştirel mesafeden yoksun ve kendileri gibi Avusturya vatandaşı olan sanıklara karşı olumlu bir önyargı besleyen erkek yargıçlar, bilhassa kadınların canavarca eylemlerinden bahseden ifadeler olmak üzere Yahudilerin ifadelerine kuşkuyla yaklaşmayı sürdürdüler.

On seneden fazla bir süre sonra, 1960'larda, Vera Wohlauf kocasının savaş dönemindeki faaliyetleri hakkında sorguya çekilmek üzere çağrıldı. Soruşturma başlamadan Vera'ya, sanık Julius Wohlauf'un eşi olduğu için ifade verme zorunluluğu bulunmadığı ve bir mazeret ileri sürmeksizin sorulara cevap vermeyi reddedebileceği bildirildi. Vera yasayı anladığını, gene de ifade vermek istediğini söyledi.

Vera, 19 Kasım 1964 sabahında soruşturmacılarla buluştu. Polonya'da geçirdiği zaman hakkında sorular sorulduğunda, Wohlauf Radzyń'e 1942 Temmuz'unun sonlarında vardığını açıkladı. Oraya yine Düzen Polisi mensubu olan Teğmen

Boysen'in eşiyle birlikte arabayla gelmişlerdi. Vera, Ağustos 1942'deki getto katliamına denk gelen dönemi atladı ve eylül ayında Hamburg'a döndüğünü ileri sürdü. Polonya'da kaldığı süre içerisinde Radzyń'den ayrılmadığını iddia etmesine rağmen, sorgucu onun Miedzyrzec'te, katliam alanında bulunduğunu gösteren kanıtlar bulmuştu. Vera arkadaş olduğu bir Alman ailenin Miedzyrzec yakınlarında bir tarım çiftliği işlettiğini kabul etti. Kocasıyla birlikte ara sıra bu aileyi, Doberauerleri ziyaret ediyor, yatıya kalıyorlardı. Vera başka bir sebep yüzünden Julius ile birlikte Miedzyrzec'e gittiğini söylemekten kaçınmıştı.

Soru: Polonya'da kaldığınız süre içerisinde, kocanızla birlikte arabayla Einsatz'*a (operasyona) gittiğinizi hatırlıyor musunuz?*

Vera Wohlauf: Bu soruya tek cümleyle cevap veremem, her halükârda evet ya da hayır diye cevap verilebilecek bir soru değil bu.

Soru: Frau Wohlauf, o halde size tam olarak hangi vakayı düşündüğümü söyleyeceğim ve sizden sonrasında bana kesin bir cevap vermenizi isteyeceğim. Çeşitli tanıklar, kocanızın eski astları, 1942 sonbaharında bir gün, kocanızla birlikte M(iedzyrzec)'e, Yahudilerin tahliye edildiği bir operasyona gittiğinizi bildirdiler. Tanık ifadelerine göre, eşinizle birlikte Radzyń'de kaldığınız yerden bir kamyonla alınmışsınız. İddiaya göre, üzerinizde asker kabanı varmış. M(iedzyrzec)'te iddiaya göre Aktion'*u denetlemişsiniz ve* Aktion *bittiğinde, o akşam yeniden Radyzń'e götürülmüşsünüz.*

Vera Wohlauf: İlk olarak, asker kabanı giydiğim yönündeki iddia asılsız. Böyle bir olay hatırlamıyorum zaten. Burada fazla kesin bir ifade vermek istemiyorum; çünkü tahminimce, insanlar olayların asıl gerçeklerine uymayan sonuçlar çıkartabilirler. Öte yandan, gerçeği söylemediğim gibi bir intiba da bırakmak istemiyorum, örneğin birden fazla şahit beyanı aksini iddia

ediyor olabilir. Her halükârda, asker kabanı giyip giymediğimi hatırlayamıyorum. Olayların farklı şekilde gelişmiş olmasını gerektiren sebepleri göz önüne almak yerinde olabilir. O sırada hamileydim ve kıyafetlerim üzerime tam oturmuyordu. Kocam, mesela, herhangi bir nedenle kendi kabanını benim omzuma koymuş olabilir.

Söz konusu infazın olduğu gün, (Miedzyrzec'te işlenen suçlara yakın bir yerdeki) Doberauerlerin evine yola çıktık. Doberauerlerin evine gitmek istememin nedeni, ertesi gün Aktion'*un uygulanacak olması değildi; o sırada bundan haberim yoktu ve kocam da bilmiyordu büyük ihtimalle. Böyle düşünmeme neyin sebep olduğundan yüzde yüz emin değilim; her halükârda, kocamın davranışları, ertesi gün yaşanan olaylardan haberdarmış gibi görünmedi bana. Söz konusu* Aktion'*dan sonraki geceyi Doberauerlerde mi geçirdik, yoksa Radzyń'e mi döndük, hatırlayamıyorum. Radzyń'e dönmüş olma ihtimalimiz daha yüksek.*

Doberauerlerde geceyi geçirdikten sonra kocam ertesi sabah erkenden çıkıp gitti. Ne yapacağından haberim yoktu. Öğlen civarında, Frau Doberauer ile ikimiz alışverişe çıktık. Bu konuyla alakalı olarak Frau Doberauer istediği için şahsen ona eşlik ettim, buna dikkatinizi çekmek isterim. Kent merkezinde kalabalık bir grup insan görünce çok şaşırdık. Büyük ihtimalle Polonyalı çok sayıda insan öylece dikiliyordu. Yanlarına yaklaşınca kahverengi üniformalı kişilerin ve SD üyelerinin insanları evlerinden çıkartıp caddeye saflar halinde dizdiklerini gördük. Frau Doberauer ile benim neler olup bittiğinden haberimiz yoktu. Söz konusu kişilerin Yahudi olduklarını bile bilmiyordum. Olay yerinde konuşulanlara bakarak çok geçmeden bunların Yahudi olduklarını anladım. Olaylar beni çok sarstı, gerçi Yahudilerin başına gerçekte neler geldiğinden hiçbir şekilde haberim yoktu. Bunların yeni dairelerine ya da başka yerdeki ikametgâhlarına götürülen Yahudiler olduklarını düşündüm ve bundan şüphe duymadım. Sonrasında neler olduğunu bilmiyorum. O sırada,

kocam birdenbire ortaya çıktı zaten. Bir silah sesi duydum ve yaşlı bir kadının yere yığıldığını gördüm. Silahı ateşleyen kahverengi üniformalı bir adamdı. Sonra kocam şöyle dedi: "Kafayı mı üşüttü bunlar, silahlarını hemen ellerinden alacağım." Ardından Frau Doberauer'le birlikte oradan uzaklaştık. Kocamın bize eşlik edip etmediğini hatırlamıyorum.

Soru: Frau Wohlauf, Aktion *sabahı (erkeklerle) birlikte yolculuk ettiğinizi ve o akşam döndüğünüzü ve (Düzen Polisi) Birlik üyelerinin sizin* Aktion*'u denetlediğinizi görünce sinirlendiklerini ifade eden tanık beyanları olduğunu bir kez daha belirtmek zorundayım.*

Vera Wohlauf: Anlattıklarımı değiştirmiyorum. Aksi yöndeki tanık beyanları yanlış. Bütün bu olaylar benim bilgim haricinde gelişti. Ancak kocam tutuklandıktan ve avukat, kocam hakkında ileri sürülen ciddi suçlamaları bildirdikten sonra öğrendim. Kocamın beni Radzyń'den Aktion*'a götürmüş olması çok mantıksız; neler olup bittiğinden haberim yoktu ve kaldı ki hamileydim.*

Wohlauf'un ifadesinden, hamileliğinin, savaştan sonra katliama katılmadığının bir kanıtı olarak işine yaradığı açıkça anlaşılıyor. Bu arada, yıllar sonra bile Wohlauf ve soruşturma memurunun açık ifadeler yerine, *Aktion* ve "tasfiye" (*Aussiedlung*) gibi örtülü tabirler kullandıklarına dikkat edelim. Wohlauf toplu katliamı "şüpheli bir cinayete" indirgemeye ve kocasının bundaki rolünü önemsizmiş gibi göstermeye çalışıyor. Tarihçi Christopher Browning'in Julius hakkında yaptığı geniş kapsamlı araştırmadan onun tecrübeli bir katil olduğunu, birim komutanı rolüyle böbürlenmeyi sevdiğini biliyoruz. Birimdeki polislerden birisi, onunla "Küçük Rommel" diye dalga geçiyordu. On bir bin Yahudi'yi hedef alan Miedzyrzec tahliyesi, Düzen Polisi Müfreze 101'in yürüttüğü en büyük operasyondu. Wohlauf yüzlerce Yahudi'nin olay yerinde öleceğini tahmin etmiş-

ti ve gerçekten de 960 Yahudi sağ kurtulanlar tarafından gömüldü. Bilhassa bu *Aktion*, yalnızca kapsamı nedeniyle değil, sokaklarda ve pazaryerinde insanların alenen katledilmesi nedeniyle de benzersizdi. Julius ve Vera, nasıl bir işe bulaştıklarını gayet iyi biliyorlardı.

Savaştan sonra katliamlar hakkında sorgulanan sanıkların ve şahitlerin çoğu gibi Vera Wohlauf'un kaçamak cevaplarında da birtakım çelişkiler ve ipuçları mevcuttu. Gettonun boşaltılacağından ve yaşlı Yahudi kadının vurulduğundan haberi olduğunu söylüyor. Sıradan polis memurlarının yeşil üniformasını giyen kocasını aklama çabasıyla ateş eden kişiyi, üst düzey Nazi yetkililerin giydiği şekilde, kahverengi üniformalı bir adam olarak teşhis ediyor. *Aktion*'a kocasına katılıp katılmadığı yönündeki doğrudan soruya, basit bir evet ya da hayırla cevap veremeyeceği şeklinde yanıt veriyor. Cevap yerine asker kabanına odaklanıyor, büyük ihtimalle bunun suçlayıcı bir ayrıntı olduğunun farkında değil – kabanın, onu polis üniformasına ve infazcılara bağladığının farkında değil. Nihayetinde Vera kabanı giydiğini kabul ediyor ve hamile olduğu için kocasının ona kabanı verdiğini ve üzerini örtmesi gerektiğini açıklıyor. Üzerine tam oturmayan kıyafetler, sıcak bir ağustos günü ağır askeri kabanın giyilmesi için gerekçe olabilir mi? Vera ile Julius bir çeşit role bürünme oyunu oynuyorlardı belki de; kaban Julius'un Vera'yı "adamlarından biri olarak" kendi birimine dahil etme şekliydi.

Her halükârda, Vera Wohlauf şahsen soruşturulmadı. Adam öldürdüğüne ya da öldürülmesine yardım ettiğine dair kesin kanıt yoktu. Savaştan sonra Hamburg'da yeniden polislik mesleğine dönen Julius Wohlauf, 1964'te tutuklandı ve sonrasında Polonya'da sekiz binden fazla Yahudi'nin öldürülmesine iştirak etmekten sekiz sene hapis cezasına çarptırıldı. Buna rağmen, Vera savaş sırasında ve kocası tutuklanana kadar,

"bütün bunlardan kesinlikle haberi olmadığını" iddia etti.

Elisabeth "Liesel" Willhaus'un işlediği suçlar, savaştan sonra dikkatlerden kaçmayacaktı: Lviv (Lemberg) bölgesinde, dört yüz binden fazla Yahudi'nin toplu katliamından sorumlu tutulan on altı kişiden biriydi. O ve "Fräulein Hanna", Batı Almanya'da cinayetle suçlanan az sayıdaki Nazi kadın fail arasındaydı.

Temmuz 1943'te, Liesel'in kocası Gustav, bir Waffen-SS birimiyle birlikte muharebeye gönderilmişti. Liesel elinden geldiği sürece Lemberg'de kaldı: Saar'da bir sanayi kasabası olan memleketi bombardımanlarda ağır zarar görmüştü. Ne var ki Kızıl Ordu Galiçya yakınlarına ilerledi ve Temmuz 1944'te Lemberg'i yeniden ele geçirdi; Liesel de evine döndü. Gustav, 1945 Mart'ının sonlarında Frankfurt yakınlarında bir muharebede hayatını kaybetti. Küçük çocuğuyla savaşta dul kalan ve kocasından da bir dul maaşı bağlanmayan Willhaus, bir müddet ailesiyle yaşadı. Ancak 1948'de tekrar, bu sefer bir avukatla evlendi. Kocasıyla birlikte bir otomat işi kurdular. Savaş suçları soruşturmacıları onu 1964'te bulduklarında, Liesel ile yeni kocasının yaptıkları işle ilgili kabahat suçları ve kural ihlalleri içeren bir sabıka kayıtları olduğunu da öğrendiler.

Savaş ve sonrası geçmişine rağmen soruşturmacılar, Elisabeth Riedel Willhaus'u tutuklamayı başaramadılar. Nazi ölüm çarkındaki yeri resmi bir görevle belirlenmediğinden, tanık ifadelerini doğrular nitelikte herhangi bir savaş dönemi belgesi mevcut değildi. Liesel suç mahallinde olmasına ve herkesin içinde toplu infaz gerçekleştirmesine rağmen yasal olarak sorumlu tutulmadı.

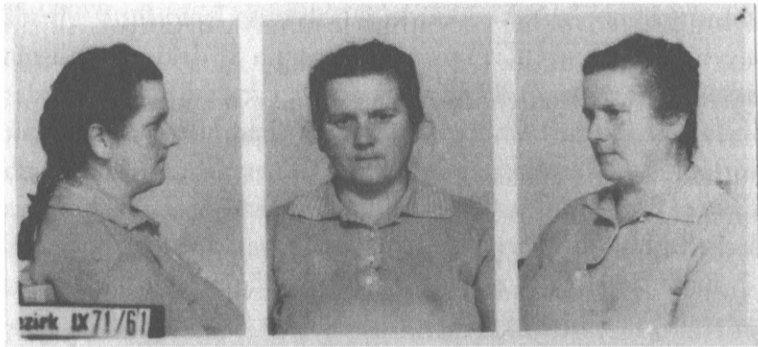
Alman savcılar, Willhaus aleyhine ifade veren tanıkların çokluğuna dikkat çekti. Bunların hepsi de çok sayıda Alman mahkemesi tarafından anıları ve ifadeleri yeterince güvenilir

kabul edilmeyen Yahudiler değildi üstelik. İşin aslı, Willhaus aleyhine ifade verenler arasında kocasının SS'deki eski çalışma arkadaşları da vardı. Hikâyeleri ortaya çıkartan savcılar kadar ifade verenler de komutanın karısının "kadın karakterine dair yerleşmiş fikirlere karşıt nitelikteki" davranışları karşısında hayrete düşmüşlerdi. Gene de bilinmeyen nedenlerle Willhaus serbest bırakıldı.

Batı Almanya "Lemberg Mahkemesi"nin bitiminde, oturum yargıcı Almanya'nın geçmişine hâkim olmanın mahkemenin görevi olmadığını ifade etti; bu görev, "vicdanen burada, mahkemede rahatlatılması ya da bütün suçluluğundan arındırılması mümkün olmayan" bütün ulusun omuzlarındaydı. Söz konusu ulusun birkaç üyesi, elleri kanlı sanıklar, akranları tarafından vicdanları rahatlatılmış şekilde evlerine gönderilmişti.

Doğu Almanya'da yargılanan failler, tümüyle farklı bir kaderle karşılaştı. Erna Petri, Yahudileri vurduğu gerekçesiyle hüküm giyen az sayıda Alman kadından biriydi – belki de tek örnekti. 1945 ve 1989 yılları arasında Doğu Almanya'da Nazi savaş suçlarından yargılanan 12.890 kişiden biriydi. Bu davaların yüzde doksanı 1955'ten, çoğunlukla 1951'den önce hükme bağlandı. Erna'nın davası, 1960'larda hâlâ devam eden birkaç uzatmalı davadan biriydi.

Erna Petri, Ağustos 1961'de gözaltına alındığında Doğu Almanya polis sistemine yabancı değildi. Önceki yaz, kocası Horst, hükümet aleyhine faaliyette bulunduğu iddiasıyla gözaltına alınmıştı. Stasi, Petrilerin mektuplarını, bilhassa Batı Almanya'daki oğullarıyla yazışmalarını okuyordu. Yerel tarım topluluğunun bir üyesi olan Horst'un en son kamulaştırma kampanyasını sabote ettiğinden şüpheleniliyordu; oğluna yazdığı bir mektupta hükümet aleyhine eleştirilerde bulunmuştu. Aynı zamanda Horst'un Doğu Almanya ajanlarından birini Batı Almanlara ihbar ettiği de düşünülüyordu. Buna rağmen

Erna Petri'nin gözaltına alındığında çekilen fotoğrafları.

polisin Petrilerin evinde yaptığı aramada, Batı Almanya'dan siyasi nitelikte bir broşür, birtakım "tahrik içeren yazılar" dışında, hükümet aleyhtarı faaliyetlerine dair fazla bir kanıta rastlanılmadı. Buldukları en önemli şey, bir ziyaretçi defteri ve Grzenda'da çekilmiş, Horst Petri'yi *SS Untersturmführer* (SS Teğmeni) olarak karısıyla birlikte SS tarım çiftliğinde işleri idare ederken gösteren fotoğraflardı. Ziyaretçi defterinde, kıdemli SS, polis ve Wehrmacht subaylarının adlarının yanı sıra bölgenin en kötü şöhretli Nazi kitle katili, Galiçya bölgesinin Polis ve SS Şefi Friedrich Katzmann'ın karısının imzası yer almaktaydı.

Horst'un Nazi geçmişinin ortaya çıkmasının bir tesadüf olup olmadığı belli değil. Her halükârda, çoğunlukla malikânede çalışan eski Polonyalı ve Ukraynalı işçilerden oluşan on yedi şahidin ifadesine dayanarak Erfurt'taki eyalet savcısı, Horst ve Erna Petri'nin, Grzenda'daki ormanlarda, tarlalarda ve SS malikânesinin çok sayıdaki ahır ve ağıllarında saklanmaya çalışan Yahudilerin yanı sıra, zorla çalıştırdıkları işçilere işkence yaptıkları, onları taciz ettikleri ve öldürdükleri sonucuna vardı.

Horst ve Erna'dan baskı altında alınan ifadeler, hem zengin

ayrıntılar içeriyor hem de birbiriyle tümüyle uyuşuyor. Alman savcılar, Horst'un ilk kez gözaltına alınmasına sebep olan savaş sonrası faaliyetlerinin nispeten önemsiz olduğu, kendisinin ve karısının "ağır savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlara" ilişkin sabıkasız kayıtları kadar kınanmayı hak eder nitelikte olmadıkları sonucuna vardı. 31 Ağustos 1962'de üç saat birlikte sorguya çekildiler; ikisinden de birbirlerinin suçlarını onaylamaları ya da reddetmeleri istenildi. Karıkoca ayrıca 10-15 Eylül 1962'de de duruşmaya çıkartıldı. Duruşmanın ses kayıtlarında, Erna'nın suç teşkil eden eylemlerine ilişkin ayrıntılar konusunda aşırı derecede açık sözlü davrandığı, savcının "Teşekkür ederiz, yeterince duyduk," yorumuyla sözünü kestiği duyuluyor. Horst onun kadar açık sözlü olmasa da nihayetinde mahkeme, Horst'un Erna'ya göre çok daha kötü suçlar işlediği sonucuna vardı.

Yargıç nihai kararında, çiftin korkunç eylemlerinin "18 ila 20 yıl önce gerçekleştiğini, ancak bu suçların, geçen zamana bakılmaksızın ortaya çıkartılmasının zaruri ve demokratik bir halkın adaletinin tesisi yararına olduğunu" belirtti. Dahası, emperyalist güçler barışa ve insanlığa karşı suç planları yapmayı sürdürdüğüne göre barışsever bütün insanların bu tarz suçların yeniden işlenmemesi için tedbirli olmaları gerektiğini de ifade etti. Adaletin yararına bu tarz suçların cezalandırılması gerektiğinde ısrar etti. Yargıcın iddiasına göre Hitler'in diktatörlüğü yalnızca Almanya'yı değil, işgal altındaki toprakları da kontrol ettiğinden, faşiziminin kurduğu terör sistemi, özellikle bu vakada tam ifadesini bulmaktaydı. Uygulamada "bu terör, söz konusu sanıkların ait oldukları ahlaka aykırı unsurlar üzerine inşa edilmişti" Mahkeme, Soğuk Savaş dönemine özgü tipik Doğu Alman söylemine uygun olarak, Horst Petri'nin savaş zamanında faşist olmanın yanı sıra şimdi de "işçi ve çiftçi devletinin" sosyalist yapısına karşı düşmanca bir tavır sergilemekte olduğunu beyan etti.

Petri davası, Doğu Almanya'da savaş suçlularına yapılan muameleye cinsiyetin nasıl dahil olduğunu gösteren nadir örneklerden birini teşkil etmenin yanı sıra Yahudi Soykırımı'na iştirak eden kadın faillerin psikolojisine göz atma imkânı da sağlamaktadır. Erna, kocasını kendi işlediği suçların sorumluluğundan korumaya çalıştıysa da yargıç, Horst Petri'nin karısının davranışlarından kısmen sorumlu olduğu görüşünü benimsedi. Mahkeme verdiği hükmü "iki sanık arasında farklılık mevcut" ifadesiyle açıkladı; Erna vakasında, katil olmasında kocasının büyük etkisi olduğunun göz önüne alınması gerekiyordu. Ayrıca, "Grzenda'daki canavar ruhlu SS'lerle sürekli temas halinde olmak da (aynen alınmıştır) suç işlemesine neden olan önemli bir etkendi" Hepsinin ötesinde, mahkeme, Erna'nın suçlarının, doğrudan emir olmaksızın, rutin olarak inisiyatif kullanarak öldüren ve taciz eden Horst Petri tarafından işlenenler kadar kapsamlı olmadığını iddia etti. Horst Petri'nin suçları, ölüm cezasını hak etmekteydi.

Erna, "zaman zaman insana özgü duygular sergilediğini" fark eden bazı yetkililerde şefkat duygusu uyandırmakla birlikte, çoğunluk tarafından sert bir şekilde yargılandı. Erna altı ile on iki yaşları arasında altı Yahudi çocuğu öldürdüğünü itiraf etmişti. Sorgulamalardan ve karardan, avukatların, savcıların ve nihayetinde de mahkeme heyetinin Erna'nın çocuk öldürebilmesini kınanası, neredeyse inanılmaz buldukları açıktı. Erna'nın itirafına karşın bir savcı şöyle sormuştu: "Malikânede iki küçük çocuğunuz varken bunu nasıl yapabildiniz?"

Erna Petri gözaltına alındığında, suç işlediğini inkâr etmişti. Malikânenin arazisindeki ağaçlıkta vurulan Yahudilerden bahsedildiğini duyduğunu kabul etmişti, o kadar. Ne var ki gözaltında tutulmaya ve sorgulanmaya başlandıktan yaklaşık bir ay sonra Erna, baskı altında çözülmeye başladı. 15 Eylül 1961'de, sabah sekizde başlayıp gece birde biten ve ancak öğle

ve akşam yemekleri için birer saatlik molalarla bölünen bir sorgulamaya tabi tutuldu. Franke adındaki başsavcı, "Grzenda'da kaldığınız süre zarfında hangi suçları işlediniz?" diyerek sorguya başladı. Petri verdiği cevapta, Haziran 1942'den 1944'ün başlarına kadar gerçekten de söz konusu malikânede kaldığını ve o sırada kendisi aleyhine şahitlik eden demir ustası dahil, çalışanları dövdüğünü söyledi. Birbiri ardına gelen sorular devam ettikçe, Erna neticede, Lviv'den Lublin'e giden trenden kaçtıktan sonra çiftlikte yakalanan Yahudi erkeklerin vurulduğunu hatırladığını kabul etti.

Yürüttüğü sorgulama sırasında Franke, Polonyalı görgü tanıklarının Erna'nın Yahudileri kendi tabancasıyla tek başına vurduğu şeklindeki ifadelerine gönderme yaptı. Franke ayrıntıları Erna'nın ağzından aldı. Oturumu bitirmeden önce Franke, "Bu noktaya kadar Yahudileri vurduğunuzu neden inkâr ettiniz?" diye sordu. Erna cezalandırılmaktan korktuğunu ve kocasının bu suçları üstleneceğini sandığını söyledi.

Erna ve Horst mahkemede yargıca, savaş sırasında Erna'nın Yahudi çocukları vurduğundan kimseye bahsetmemeye karar verdiklerini söylediler. Horst, Erna'ya çocukları vurarak doğru hareket ettiğini söyleyerek onu yatıştırmış, ancak bunun herkes tarafından bilinmesini istememişti. Erna resmi olarak Yahudi öldürmeye yetkili olmadığından, SS soruşturmacılar tarafından sorgulanma ihtimali vardı. Ayrıca ifadesine bakılırsa Horst, karısının yerel dedikodulara konu olmasını istememişti. Erkek bir sadist kabul edilebilirdi, hatta "yerli halkı kontrol altında tutmak açısından" işe bile yarayabilirdi; ama kadın sadistin sorun olma, intikam, hatta utanç duyguları uyandırma potansiyeli vardı. Erna da şahsen davranışlarının nasıl bir tepkiyle karşılanacağından emin değildi. Çocukları öldürmeden önce karınlarını doyurduğunu ayrıntılı bir şekilde anlattı. Mahkemenin merhametinden ve dürüst itirafından etkilenmesini bekliyordu büyük ihtimalle. Ne var ki söylediği

yalanları ve "hatırlamadığı yerleri" bir noktada ağzından kaçırdı. Yargıç Erna'yı sertçe uyardı ve yalancı olduğunu yüzüne vurdu. Erna sinirli sinirli güldü. Mahkeme şok etkisi yaratan bir karar verdi: Kocası giyotinle idam edilecek ve Erna da hayatının kalan kısmında hapis yatacaktı.

Ancak Erna Petri yazgısına boyun eğmeyi reddetti. Hapishane hücresinden eski ifadelerini geri aldı. Serbest bırakılması için kendisi ve çocukları tarafından yapılan talepler şiddetle reddedildi. Erna savcının bürosuna ayrıntılı düşüncelerini ve açıklamalarını içeren uzun mektuplar yazdı. Çalışma arkadaşları ve ailesi, eski Nazilerin aftan yararlandığını, onun da mutlaka serbest kalacağını söyleyip onu teselli ettiler. Savaş zamanında yaptıklarına dair bir pişmanlık sergilemek yerine geniş bir yalan ve suçlama ağı başlattı. Avukatlara yazdığı sayısız mektupta, suçlanmasına sebep olan ifadenin mahkeme tercümanı tarafından yanlış çevrildiğinden yakındı. 18 Eylül 1963 tarihli bir temyiz talebinde Erna, kimseyi öldürmediğini ve eline bir kez bile silah almadığını ısrarla iddia etti. Aşk ve korku yüzünden *–aus Liebe und Angst–* çocukları öldürdüğünü doğru olmadığı halde itiraf etmişti, kocasının istikbalini koruyabileceğini umut etmişti.

Ardından Erna başka bir yol denedi. Lublin bölgesine sürülen ve gazla zehirlenen Yahudilerden bahsedildiğini duymuş ve o günlerde, bu onu şoke etmişti. Horst'a "Bunlar da (Yahudiler) insan sonuçta," diyerek sınırdışı edilmelerine itiraz ettiyse de kocası kaba bir tavırla onu susturmuş ve çenesini kapatmadığı takdirde başının derde gireceğini söyleyip onu uyarmıştı. Erna kanun gözünde kendini Nazi karşıtı olarak göstermek için yanıp tutuşuyordu artık. 1938'de, -*Kristallnacht*'a gönderme yaparak– Yahudilerin gördüğü haksız muameleyle ilgili eleştirel nitelikte bir yorumda bulunduğunu söyledi. Hamileliği sayesinde oracıkta gözaltına alınmaktan kurtulmuştu.

Siyasi anlamda riskli bir temyiz talebinde Erna, Doğu Alman soruşturmacılardan haksız muamele gördüğünü anlattı. Bir oturumda tuzağa düşürülmüştü. Uygulanan taktik, tipik Stasi yöntemlerinden biriydi. Erna'ya, sonradan sahte olduğunu öğrendiği, kocası tarafından imzalanmış bir itiraf sunulmuştu. Erna'nın 1963'te hatırladığı kadarıyla itirafta, "Karımın Yahudi çocukları ve kişileri vurduğunu kabul ediyorum," deniliyordu. Erna bu itirafı görünce "uğradığı haksızlık karşısında deliye dönmüştü" çünkü kocasının kendisini suçladığı şeyleri kesinlikle yapmamıştı. Ancak sonrasında, üzerinde düşününce kocasının kendisine zarar vermek istemediğini, "tehlikede olduğunu ve yardımına ihtiyaç duyduğunu" anlamıştı. Erna suçu üzerine almaya ve kocasının lehine yalan söylemeye karar vermişti. Ya da şimdi böyle söylüyordu. Oysa sadece kocası için altı Yahudi çocuğu nasıl vurduğuna dair ayrıntıları gerçekten uydurması, nerede ve nasıl yaptığına, çocukların nasıl tepki verdiklerine dair canlı tasvirler yapması mümkün müydü?

Kasım 1989'da, eski Doğu Almanya'da resmi olarak "antifaşist koruma duvarı" olarak bilinen Berlin Duvarı yıkıldı. O sırada altmış dokuz yaşında olan Erna Petri, Saksonya'daki kötü şöhretli Hoheneck Hapishanesi'ndeki hücresinde oturmaktaydı. Erna hikâyesini uzun yıllar boyunca tekrar tekrar, hepsi de farklı ve birbiriyle çelişir şekillerde anlatıp durmuştu. Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin yıkılışının ardından davasını yeniden ele alacak Batı Alman avukatlar, Erna'ya kendisini suçlu bulan Doğu Alman hukukçulardan daha anlayışlı mı yaklaşacaklardı? Erna'nın mahkûmiyeti Ağustos 1961'de duvarın inşasına denk düşüyordu ve şimdi, duvar yıkılırken Erna'nın serbest kalma şansı vardı.

Aralık 1989'da, dosyasının yeniden ele alınmasını talep eden bir mektupta Erna, Batı Alman avukatlara, Stasi'nin gayri meşru sorgulama yöntemlerinden bahsetti ve Grzenda'da kaldığı

süre boyunca yaşananların daha başka bir versiyonunu anlattı. Hayır, Erna Yahudileri öldürmemiş, yalnızca erzak almaya gittiği Lviv'e düzenli yolculuklar yapmıştı. Günlük işlerinin bir parçası olarak Janowska Kampı'na Yahudi işçi seçmeye gitmiş ve onları Grzenda'ya getirmişti. Yahudi kadın hizmetkârlar çalıştırdığını hatırlıyordu, ama başlarına neler geldiğinden haberi yoktu. (1961'deki beyanlarında, bu Yahudi kadınlardan başbelası diye bahsetmekteydi.) Masum olduğunda ısrar eden Erna, "Kendimi kocam uğrunda harcadım, annemle babam beni uyarmıştı halbuki," diye yazıyordu. Horst hak ettiği cezaya çarptırıldı, diyordu Erna. Yahudileri öldürdüğü için idam edilmesi gerekiyordu.

Sonraki aylar ve yıllar boyunca, çoğunlukla eski Batı Almanya sisteminden Alman hukukçular, Erna'nın ve başkalarının dosyalarını ele almaya ve yargısal doğrulukları hakkında karar vermeye başladılar. Doğu Almanyalı bazı siyasi suçlular serbest bırakıldı; bazılarının cezaları indirildi. Ölen mahkûmların aileleri, tazminat ve iade-i itibar taleplerinde bulundu. Erna'nın çocukları, işledikleri Nazi savaş suçları nedeniyle müebbet hapis yatan az sayıdaki kadın mahkûmdan biri olan annelerinin serbest bırakılması için kulis yaptı. Batı Almanya Başbakanı Helmut Kohl'e, Birleşik Devletler Başkanı George Bush'a ve Rus Başbakanı Mihail Gorbaçov'a dilekçe yazarak ricada bulundular. Alman Parlamentosu üyelerine dilekçeler gönderdiler. Çocukların iddiasına göre anneleri Stasi'nin sorgu ve işkence yöntemlerinden zarar gören masum bir kurbandı. Annelerinin itirafları baskı altında alınmıştı. Ortaçağ'dan kalma Hoheneck Kalesi'nin terör odalarında, ailesinden ayrı ve 1962'de Doğu Alman devleti tarafından giyotinle idam edilen kocasının yasını tutarak geçirdiği acı dolu yirmi beş sene yeterli değil miydi? Çocukların rica dilekçeleri, annelerinin savaş döneminde Nazi işgali altındaki Polonya'da bulunduğu geçmişine dair tek kelime dahi içermiyordu. Hu-

kukçular bütün bunlara rağmen, Doğu Alman mahkemesinin müebbet kararını geçerli buldular.

Erna Petri, ıslah olmadığı ve affa hak kazanmadığı halde nihayetinde hapishaneden çıktı. Sağlık nedenleriyle 1992'de evine döndü. Bir iddiaya göre gizli bir SS örgütü olan *Stille Hilfe* (Sessiz Yardım), Petri'nin serbest bırakılması için hapishanenin bulunduğu Stollberg'deki bölge mahkemesinde başarıyla sonuçlanan bir dava açmıştı. Petri serbest bırakıldığında kaldığı dairenin parasının Sessiz Yardım tarafından ödenmiş olma ihtimali var. Ayrıca Bavyera'ya davet edilmesi, Heinrich Himmler'in kızı Gudrun Burwitz ve Sessiz Yardım'ın önemli üyelerinden birisi ile Alp dağlarının ve göllerinin tadını çıkartması da Sessiz Yardım'ın işi olabilir. Erna, Temmuz 2000'de, sekseninci doğum gününü kutladıktan birkaç ay sonra öldü. Cenazesine iki yüz kişi –köyün bütün halkı ve ailesinin tanımadığı başkaları– katıldı. Çok sayıda kişi imzasız çiçekler ve başsağlığı kartları gönderdi.

Petri, Nazi savaş suçlularının suçlu bulunma yüzdelerinin nispeten düşük olduğu Batı Almanya'da yaşıyor olsaydı büyük ihtimalle yargılanmayacaktı. Yargılansa bile müebbet hapis cezasına çarptırılmayacaktı. Muhtemelen topluma karışacak ve sıradan bir *Hausfrau* gibi kimse tarafından fark edilmeyecekti. Polonya'da işlediği suçların ayrıntılı itirafları kayıt altına alınmamış olacaktı. Yaptığı kötülükler ve kurbanları, arkalarında iz bırakmadan yok olup gideceklerdi. Erna mahkemeye yazdığı kendi rica dilekçelerinde, savaş zamanındaki gaddarlıklarının suçunu kocasına atıyordu. Erna'nın evliliğinin, onu sıradan bir Alman çiftçi kızından Grzenda sömürgesinin hanımefendisine dönüştürdüğü doğru olsa bile, katile dönüşmesinin tek sorumlusu Horst değildi.

Kadınların soykırımsal davranışlarının nedenlerini izah etmek, en az onların erkek emsallerinin gerekçelerini bulmak

kadar zor. Üstelik o dönemde ve günümüzde geçerli cinsiyetle ilgili önyargılar göz önüne alındığında daha bile karmaşık olduğu söylenebilir. Nazi propagandacılarının yarattığı imajlar, yankılanmaya ve gerçekleri çarpıtmaya devam ediyor. Goebbels'in filmleri Alman kadınlarını, şahsi tutkularla değil, mantıksız duygularla hareket eden, rejimin ateşli savunucuları olarak gösterdi. Çizilen bu tarz coşkulu fanatizm portreleri, Alman kadınlarının çoğunluğunun sahip olduğu siyasi görüşleri ve "yerinde" soğukkanlılığı çarpıtmakta. Goebbels meşhur ifadesinde, "Erkekler hayatı düzenler; kadınlar da onların kararlarını destekler ve uygular," diyordu. Nazi Almanya'sı, kadınların tam destek verdikleri katılımcı bir diktatörlüktü ve bu desteği ölçmek için kullandığımız standartlar, yalnızca "erkeklerin dünyasındaki" politik bir büroda ya da toplumsal bir konumda geçerli olan güç kıstas alınarak belirlenmemeli. Daha ziyade, bir suç rejiminin temsilcileri olan kadınların rolünü ve davranışlarını anlamaya, onların kim olduklarını, ne yaptıklarını ve hareketlerinden sorumlu olup olmadıklarını teşhis etmeye başlamamız gerekiyor.

Toplu cinayet işleyen katiller, tecrübeleri hakkında yalan hikâyeler uydurmuş olsalar da bu hikâyeler bize bir şeyler anlatıyor. Erna Petri'nin kocası, karısına ve ailesine idam edilmeden önce yazdığı son mektupta, kendisi gibi dürüst ve çalışkan bir çiftçi-sosyaliste ihanet eden Doğu Alman sisteminin kurbanı olduğunu söylüyor. Öte yandan, Erna Petri'yse, Nazi propagandasının kurbanı olduğunu ve kocası dahil, çevresindeki erkeklerin baskısı altında hareket ettiğini iddia ediyor. "Ötenazi" hemşireleri kendilerini, doktorların otoritesini ciddiye alan, görevlerini yerine getiren ve nihayetinde işlerini yaptıkları için zarar gören dürüst sağlık çalışanları olarak yansıttılar. Bu açıklamalar, Nazi suçlularının karıları tarafından mahkemelere sunulan ve babasız çocuk büyüten anneler olarak kazanan taraf tarafından yargılanır-

ken ya da Yahudilerin intikamına maruz kalırken verdikleri mücadelenin üzerinde ısrarla duran sayısız rica dilekçesinden çok da farklı değil. Yahudi düşmanlığının varlığını sürdürmekteki ısrarcılığını hafife almak yanlış olur. Tarihçi Katrin Himmler'in yaptığı araştırmaya göre işlerine burunlarını sokan savcılar ve kazanan tarafın adaleti yüzünden deliye dönen kadın failler ve bu faillerin soyundan gelenler, "yeni düşmanlarını eski düşmanları, yani Yahudi âlemi" olarak gördüler. Nazi hareketini ve Yahudi Soykırımı'na özgü Yahudi düşmanlığını alevlendiren I. Dünya Savaşı'na dair Almanları mağdur gösteren anlatılar, erkek ve kadın faillerin savaş sonrası savunmalarında da devam etti.

Bu kitapta incelenen kadın biyografileri, genelde savaş sonrası soruşturmalara ve mahkemelere dayanılarak hazırlandı. Ancak savaştan sonra çok az sayıda kadının gözaltına alındığını, daha da azının yargılanıp suçlu bulunduğunu akılda tutmak gerekiyor. Sağ kurtulan tanıkların ifadeleri, çoğu zaman eldeki tek kanıt olmalarına karşın, yeterince güçlü kabul edilmedi ve kadın sanıklardan çoğunun, bilhassa anaç ve uysal gözükenlerin bu tür gaddarca suçları işlemeye muktedir olmadıkları düşünüldü. Kadınların fiziksel görünüşleri ve çoğunlukla erkek olan soruşturma memurlarının cinsiyetle ilgili önyargıları, bazı durumlarda en az erkek emsalleri kadar suç teşkil eden eylemlerde bulunan kadın faillerin lehine çalıştı. Aynı zamanda, binlerce kadının SS gibi suç örgütü ilan edilen birimlerde çalışmış olduğu gerçeği ciddiye alınmadı. Gertrude Segel'in altın kolyesi gibi, Alman kadınlarının Doğu'da görev yaparken şahsen aldıkları ya da kocalarının hediye ettiği muazzam miktardaki maddi ganimet de –gözaltına alınan ya da öldürülen çok sayıda Yahudi, Polonyalı ve Ukraynalının şahsi eşyası, nihayetinde kadınların öncelikli egemenlik alanı olan Alman evlerinde yerini almış olmasına rağmen– kadınlara karşı açılan soruşturmalara konu edilmedi.

Dahası, savaştan sonra yargılanan az sayıda kadın da basında çıkan sansasyonel haberlerde birer canavar, sadist ve tacizci gibi gösterildi. Bu haberlerin çoğu, zorbalık içeren davranışlarını cinsel bir çarpıklık biçimine sokan Nazi kadınlarına dair pornografik görüntüleri ebedileştirdi. Tarihçi Claudia Koonz'un gözlemlediği gibi, "erotikleşen kadına kötülük yükleyerek Nazizm'e sansasyonel bir özellik kazandıran" bir kültürde yaşıyoruz. Rollerin ve mesleklerin çokluğu, Alman kadın faillerin çeşitliliği, o dönemde anlaşılamadı. Kadının masumiyetine dair genellemeler galip geldi.

Adli polisin ve savcıların belirli hedefleri vardı – suçun işlendiğini belirlemek, failin kimliğini teşhis etmek ve yakalamak, ifade ve kanıt toplamak, dava açmak ve mahkûmiyet kararı almak, kanunlara karşı gelen ve toplum için tehlike teşkil edenleri hapse atmak. Kadın faillere dair savaş sonrası tarih, yargısal olduğu kadar siyasi nitelik de taşımakta. Soruşturmaların yürütüldüğü şartlar –savaş sonrası Avusturya'sı, 1960'ların Doğu Almanya'sı ve 1970'lerin Batı Almanya'sı– büyük önemi haizdi. Bu şartlar kimin soruşturulacağı, toplanan ifadelerin ve kanıtların niteliği ve geçerli kabul edilip edilmeyişleri, soruşturulan suçların türü ve yargıçların sert ya da hafif cezalar verişi meselelerinde belirleyici rol oynadı. Alman kadınları, uluslararası ve ulusal hukukun bu dolaşık ağına yakalandılar. Onlara ne mi oldu? Kısaca cevap vermek gerekirse çoğunlukla işledikleri cinayetler yanlarına kâr kaldı.

SONSÖZ

Binlerce sayfa savaş dönemi belgesini, mahkeme kaydını ve ifadeyi okuduktan sonra savaş döneminden bir suç mahallini ziyaret etmeye karar verdim. Erna Petri'nin arşiv niteliğindeki mahkeme kayıtları, Batı Ukrayna'daki Grzenda sömürgesinin fotoğraflarını ve eskizlerini içermekteydi. Petri'nin işlediği suçlarla ilgili ifade veren Ukraynalı ve Polonyalı köylülerin ad ve adreslerini içeren listeler mevcuttu. İşime yarayacağını düşünerek bu belgeleri kopyaladım. Bu, Ukrayna'ya ilk ziyaretim olmayacaktı. Yıllarca önce Ukrayna'da Petri'nin savaş döneminde yaşadığı evin bulunduğu bölgeyi dolaşmış ve Lviv'de vakit geçirmiştim, ancak manzarayı izlerken aklımda Yahudi Soykırımı tarihi yoktu. O dönemde, kent ve çevresindeki köyler hâlâ geçmiş çağların mimari bir karışımı görünümündeydi – Sovyet sosyalist-realist tarzda büyük yapılar, harabeye dönmüş Yahudi sinagog ve mezarlıkları, Avusturya-Macaristan *fin-de-siècle* süslemelerin parıltıları, eski rejim Polonya yönetiminin sağlam temelleri. Ne var ki Yahudi Soykırımı'nı araştırmak için döndüğümde, enerjik Ukrayna ulusunun mevcudiyetini açığa vuran sarı ve mavi renklerde yeni ilan panoları vardı. Güneşte yanmış,

derin kırışıklı yüzleriyle eşarplı Ukraynalı *babushka*'lar plastik kovalardaki satılık elmalarıyla yol kenarlarında oturuyorlardı – bu köylü kadınlardan birkaç tanesini cep telefonuyla konuşurken görmek mümkündü artık.

Grzenda'da ne bulacağımdan emin değildim. Mekânın hâlâ yerinde durup durmadığını bilmiyordum, oraya vardığımda ne yapacağımı da. İki çalışma arkadaşımı bana katılmaya ikna ettim; bir tanesi iyi Ukraynaca, diğeri Lehçe biliyordu. Mahalli haritalardan birinde, Lviv'den kuzeye doğru kısa bir taksi yolculuğu uzaklığındaki yeri bulduk. Yolculuk ettiğimiz arabanın yolu, yüz binlerce Polonyalı ve Ukraynalı Yahudi'yi, Belzec ve Sobibor'daki gaz merkezlerine taşıyan tren yolu hattına paralel gidiyordu. Erna Petri'nin yük vagonundan kaçan Yahudi oğlanları gördüğü o meşum günde kullandığı yola saptık. Görkemli bir malikâneden otların bürüdüğü bir harabeye dönen binaya giden uzun garaj yoluna girdik. Ortası çökmüş sundurma tehlikeli şekilde beton briketlerin üzerinde duran iki sütundan ibaretti. Bildiklerim mekâna uğursuz bir hava verse de bu evde ucu ucuna yaşamaya çalışan fakir, yaşlı Ukraynalıların gözünde burası evleriydi. Petri'nin kahve ve pasta ikram ettiği terastaki altın yaldızlı demir tırabzanlar paslanmış ve eklem yerlerinden dağılan kırılgan kemikler gibi pul pul kabarmıştı. Temiz çamaşırlar buraya kuruması için asılmıştı. Grzenda'da yaşayan kadınlar bizleri, ellerinde fotoğraf makineleriyle taksiden inen şehirli kıyafetli yabancıları görür görmez dışarı çıktılar.

Stalin, Hitler'in Ukrayna'da başlattığı nüfus mühendisliğini tamamlamıştı ve bu kadınlar da bunun neticesiydi. Polonyalı azınlık bölgeden uzaklaştırılmış ve Polonya'daki Ukraynalılar tekrar buraya yerleştirilmişti. Sovyetler Birliği'ndeki kronik ikametgâh sorunu yüzünden bunun gibi tarihi malikâneler çok sayıda ailenin kullandığı sosyal konutlara dönüştürülmüştü. Konuştuğumuz köylüler, savaş sırasında bu evde sürdürülen

faaliyetlerden habersizdiler. İlginçtir, Sovyetler'in savaş sonrası uyguladığı nüfus değişimleri, Hitler'in yandaşlarının arzu ettiği şeyi gerçekleştirmişti: yerel hafızanın yerinden edilmesi.

Mahkeme kayıtlarında Petri'nin altı oğlan çocuğunu öldürdüğü yer olarak tasvir edilen mekâna doğru birkaç yüz metre yürüdük. Burası iki tarlayı bölen küçük bir sel yatağının yanında uzanan ağaçlık bir alandı. Etrafımı saran güzel ve huzurlu manzara bir anlığına dikkatimi dağıttı. Çiftçiler atların çektiği sabanlarla ya da elleriyle hasat topluyordu. Serin ve renkli bir eylül günbatımı sıra sıra uzanan tepeleri aydınlattı ve Ukrayna'nın yeni restore edilen çan kulelerinden birkaç tanesinin üzerinde parıldadı. Otlarla kaplı iki şerit dışında her yer ekilmişti: otların bürüdüğü bir mezarlık –dikenli çalılardan oluşan grift bir küme– ve görmeye geldiğimiz ağaçlıklı sel yatağı.

Sel yatağına inmek mümkündü, ama bu pek cazip bir seçenek değildi. Gelip geçenler burayı çöplük olarak kullanmışlardı – plastik torbalar, çuvallar, alkol şişeleri. Çöpler yağmurla bu hendeğe taşınmış da olabilirdi elbette. Buranın Ukrayna'da, Yahudi Soykırımı'ndan kalan toplu mezarların, Yahudi kurbanların kemiklerinin ve sıklıkla da şahsi eşyalarının otlar, boş şişeler ve diğer çöplerle kaplı bir yüzeyin birkaç metre altında yattığı tek alan olmadığını biliyordum. Orada öylece durdum: Derin derin düşündüm, dua ettim, burada yaşananları hayal ettim. Erna Petri tabancasını çektiğinde ağlayan o korkmuş Yahudi çocuklar, bugün yaşasalardı hangi başarılara imza atmış olacaklardı acaba? Orada biraz fazla kalmış olabilirim. Yün kasketi, pazen gömleği, yırtık pırtık ceketi ve yamalı pantolonuyla Ukraynalı bir köylü yanıma yaklaşıp bir şeyler söyledi. Gitme vakti gelmişti.

Bu kitap, birçok açıdan geçmişle hesaplaşmakta nasıl yetersiz kaldığımızı anlatıyor; tarihi bir canlandırma ya da ahlak dersi çıkartılacak bir hikâyeden ziyade, hepimizin sorumluluğu paylaştığı, tekerrür eden bir sorunun kanıtı niteliğinde.

Olayları şahsi anlatılarda, hatıratlarda ve ulusal tarihte tekrar tekrar anlatırken süreklilik gösteren kör noktalar ve tabular neler? Geçmişin bu parçasının, birkaç nesil ve kilometrelerce uzakta da olsa Grzenda gibi mekânlarda peşimizi bırakmamasının nedeni nedir?

Öğretmen Ingelene Ivens kendince geçmişle hesaplaşmaya teşebbüs etti. 1970'lerin başında, Polonya, Poznań yakınlarındaki okula döndü. Meraklı, endişeli ve nostaljik bir ruh hali içerisindeydi. 1943'te alelacele ayrıldıktan sonra orada neler olduğunu öğrenmek istiyordu. Öğrencilerini sık sık düşünmüş ve onları oyun bahçesindeki bir elma ağacına tırmanırlarken gösteren fotoğraflarına bakmıştı. Bunlar Romanya ve Ukrayna'dan getirilen ve Ivens'in uygar Aryanlara dönüştürmesi gereken etnik Almanlardı. Dönüş yolculuğunda Ingelene, Ocak 1945'te Kızıl Ordu fatihlerinin, belki de yerel Polonyalıların yardımıyla geride kalan çocukları ve diğer Almanları toplayıp gaddarca bir intikam eylemiyle okul bahçesinde öldürdüklerini öğrendi. Ingelene çocukların arkasından ağladı ve bu trajik hadisede kendi oynadığı rolü hazmetmeye çalıştı. Doğu'da geçirdiği zamanla ilgili kendi anılarını yazdı ve yayımladı, ancak bunu yaparken Polonya'daki Yahudi işçi kampına yaptığı ziyaretler gibi bazı kısımları dahil etmemeye karar verdi. Bunun gibi başka hangi hikâyeler dahil edilmedi?

Volodymyr-Volynsky'deki Johanna Altvater ve Drohobych'teki Josefine Block gibi birer katile dönüşen sekreter ve eşlerin sayısı, inanmayı istediğimizden çok daha fazla. Gettolarda ve Nazi işgalindeki Doğu'nun dört bir yanındaki toplu infaz alanlarında kimlerin şiddete başvurduğuna dair ayrıntılı bilgiden yoksunuz. Almanlar bu tür bilgileri ya gizledi ya da ortadan kaldırdı. Tanıklar ve sağ kurtulan kurbanlar da genelde failleri adlarıyla teşhis edemiyorlar. Nazi avcısı Simon Wiesenthal, uzun yıllar boyunca yüzlerce ipucunun izini sürdü. Bu girişimlerinden bir tanesi, Simon Wiesenthal

Arşivi'nde bulunan şahsi yazışmalarında ayrıntılarıyla anlatılıyor. 1960'larda bir muhbir, Wiesenthal'den Polonya'daki bir çifti soruşturmasını rica ediyor: Franz Bauer adında Alman bir jandarmayla karısı. Bu çift ve sahip oldukları Alman kurt köpeği, Lublin yakınlarındaki Miedzyrzec-Podlaski'de yaşayanlara dehşet saçmışlardı. Şahidin ifadesine göre, Bauer'in karısı, savaş sırasında Sovyet esirlerin toplu infazına şahsen katılmış. Kadının davranışı, yörede yaşayanlar arasında çok tartışılan bir konuymuş. Wiesenthal, Franz Bauer'in 1958'de öldüğü sonucuna ulaştı, ancak adamın karısı ortada yoktu. Yeniden evlenip adını değiştirmiş olabilirdi. Lviv yakınlarındaki Jaktorow Kampı'nın komutanının karısı da sahip olduğu Alman kurt köpeğiyle tanınmaktaydı. Köpeğine, toplama kampının bahçesinde çalışan Yahudi çocuklara saldırmasını emretmiş ve köpek çocukları paramparça etmişti. Toplama kampındayken genç bir kız olup da sağ kurtulan ve komutanın karısının ve köpeğinin kurbanlarının parçalarını toplamak gibi korkunç bir görev üstlenen şahitlerden biriyle görüştüm.

Görgü tanıklarının mevcudiyetine rağmen, savaştan sonra şüphelilerin izini sürmek genelde mümkün olmadı. Kurban ifadeleriyse bir davanın dayandırılmasına yeten güçlü kanıtlar olarak kabul edilmiyordu; özellikle de sistemde resmi bir görevleri olmayan kadın şüphelilerle ilgiliyse. Ukrayna gibi yerlerde, yerel Yahudi nüfusunun yüzde ikisinden azının savaştan sağ kurtulduğu düşünüldüğünde, kadın ya da erkek, Alman faillerin adını veren tek bir şahit ifadesinin bile bulunması, başlı başına hayret verici nitelikte.

Tekrarlayalım, bu kitapta bahsi geçen kadınlar zorunda oldukları için öldürmediler. Yahudi öldürmeyi reddetmiş olsalardı herhangi bir cezayla karşılaşmayacaklardı. Bununla beraber, rejimin kurbanlara *yardım* etmeyi seçen kişilere karşı müsamaha göstermediği de bir gerçek. Her yaştan ve her meslekten kadın, Nazi özel mahkemelerinin terörüne maruz

kaldı. Lviv yakınlarında yaşayan bir ormancının Alman karısı, 1943 sonbaharında ölüm merkezlerine yapılan son sürgünden ve toplama kampı tasfiyelerinden kaçan Yahudi mültecilere yardım etti. Bu cesareti karşılığında ölüm cezasına çarptırıldı. Yargıç, sanığın memleketinde düzgün bir Yahudi karşıtı eğitim aldığını ve işgal altındaki Polonya'daki Alman cemaatine katıldıktan sonra da Yahudi politikasının "sokakta herkes tarafından konuşulduğunu", bu yüzden de bu politikayı baltalamanın yasak olduğunu bilmesi gerektiğine hükmetti. Savaşın son aylarında, Adalet Bakanlığı, Silahlı Kuvvetler ve SS ve polis teşkilatındaki Alman liderler, savaş çabasını baltalayan herkesin görüldüğü yerde vurulmasını emredecekti. Reich'ın kendi içinde idam edilen Alman sayısı on bine ulaşmaktaydı. En azından on beş bin Alman askeri, kaçak damgası yiyip vuruldu. 1945 başlarında Danzig'in sivil savunmasına katılan Alman bir işadamı, bu tür jürisiz askeri mahkemelerin tüyler ürpertici etkisini şöyle gözlemliyordu: "Danzig sokakları ıssız bir çölü andırıyor. Yetkililer herkesin görev yerinde kalması gerektiğine dair kararnameler çıkartıp durmalarına rağmen insanlar ellerine geçen ilk fırsatta kaçıyorlar. Bulvarın Oliva Gate'e açıldığı noktada, altı tane Alman askeri kaçtıkları için asıldı. Aralarında genç bir hemşire de var."

Hayat hikâyesi bir yana, bu genç hemşirenin adını bile bilmiyoruz. Ahlaki açıdan cesur ve sisteme meydan okuyan Alman kadınlarının hikâyelerini ortaya çıkartmak kolay değil. Naziler tarafından suçlu olarak damgalanan ve çoğu Alman tarafından hain kabul edilen bu kadınların dosyaları, savaştan sonra yeniden ele alınmadı.

Ukrayna'daki eski Petri plantasyonuna yaptığım araştırma gezisinden Münih'e döndüğümde, bu seyahatin hikâyenin sonu olmadığını anladım. Almanya'da görüşme yaptığım kişilerden birinin, Maria Seidenberger'in yakın tarihte öldüğünü

öğrendim. Bayan Seidenberger, Nazi yıkım makinesine dahil bir fail ya da suç ortağı değildi. Nazi döneminde Bayan Seidenberger ve ailesi, Dachau Toplama Kampı'nın çevresindeki bir evde yaşamışlardı. Annesiyle mutfak penceresinin önünde durduklarında, mahkûmların kampa doğru uygun adım yürütüldüklerini gördüler ve silah sesleri duydular. Dört bin beş yüze yakın Sovyet savaş esiri, kamp duvarlarının dışında, Seidenbergerlerin arka bahçesine yakın bir atış poligonunda vuruldular. Maria kampta kalanların dış dünyayla bağlantılarını sağlayarak onlara yardımcı oldu, sevdiklerine yazdıkları mektupları postaya verdi, şahsi eşyalarını ailenin arı kovanlarında sakladı ve mahkûmlara yiyecek sağladı. 2005 yılında, savaşın bitiminden altmış sene sonra Dachau şehri, Maria Seidenberger'in sivil cesaretini bir ödülle mükâfatlandırdı. Halkın katıldığı bu etkinlik Maria'nın hayatının en önemli anlarından birisi olmakla birlikte, uzun yıllar çektiği yalnızlığı telafi edemezdi elbette. Savaş sırasında onun kadar takdire şayan davranmayan komşuları, hatta akrabaları, Siedenberger'e şüpheyle yaklaşmışlardı.

Bu kitapta yer alan kadın tanıklar, suç ortakları ve faillerin öyküleri gibi, Seidenberger'in öyküsü de gün ışığına çıktı; ancak bunun için günümüze kadar beklemesi gerekti. Nazizm, II. Dünya Savaşı ve Yahudi Soykırımı hakkında bilmemiz gereken her şeyi öğrenmemiz mümkün olmayabilir. Bu hikâyelerin hiçbiri, tek başına bütün gerçeği anlatamaz ve ortaya çıkarttığımız parçalar da bizi tatmin edecek şekilde birbirine uymayabilir. Ancak bu hikâyelerin ve anıların, zalimlik ve cesaretin bir araya gelerek oluşturduğu kolaj, bir yandan tarih ve insanlık anlayışımızı sürekli sınava tabi tutmaya devam ederken –yalnızca erkeklerin değil, kadınların da dahil olduğu– insanlığın nelere inanmaya ve neler yapmaya muktedir olduğunu görmemizi sağlıyor.

TEŞEKKÜR

Çeşitli kurum, kurucu ve çalışma arkadaşının cömert yardımları olmasaydı bu araştırmayı tamamlayamazdım. Alman Araştırma Vakfı (DFG) olağanüstü bir çağda yaşayanların hayat hikâyeleri üzerine bir kitap yazmam için bir burs verdi. Başvurumu onayladıkları için Vakfa ve değerlendirme kuruluna minnettarım. Almanya'da bir araştırmacı olarak geçirdiğim zaman zarfında Ludwig Maximilian Üniversitesi Modern Tarih Bölümü'nden, bilhassa Petra Thoma ve Profesör Michael Brenner, Michael Geyer, Martin Schulze-Wessel, Margit Szollosi-Janze ve Andreas Wirsching'den yardım aldım. Münih'te kalışım Birleşik Devletler Yahudi Soykırımı Anma Müzesi ve Alman tanıkların sözlü hikâyelerini toplama teklifimi kabul eden çalışma arkadaşlarım tarafından da desteklendi. Bu kitabı bitirirken Claremont McKenna Koleji Tarih Bölümü'ne katıldım ve bu geçiş döneminde, yeni çalışma arkadaşlarım son düzeltmeleri ve fotoğraf araştırmasını tamamlamak için ihtiyaç duyduğum desteği verdiler.

Yahudi Soykırımı üzerine araştırma yapmak için Avrupa, Kuzey Amerika ve İsrail'in çeşitli yerlerindeki birden fazla arşivde

çalışmak gerekiyor. Dijital çağda malzemelere ulaşmak kolaylaşmakla birlikte, biz akademisyenler halen malzemelerin bulunması, nüshasının çıkartılması ve analiz edilmesinde arşivcilerin ve bu alandaki çalışma arkadaşlarımızın desteğine ihtiyaç duyuyoruz.

Ludwigsburg'daki Bundesarchiv çalışanlarına, Kirsten Goetze, Tobias Hermann ve Abdullah Toptancı'ya minnettarım. Birleşik Devletler Yahudi Soykırımı Anma Müzesi'nde, Vadim Altskan, Michlean Amir, Susan Bachrach, Judy Cohen, Bill Connolly, Michael Gelb, Neal Guthrie, Dieter Kuntz, Jan Lambertz, Steve Luckert, Jacek Nowakowski, Paul Shapiro, Caroline Waddell ve Leah Wolfson'dan yardım gördüm. Petri davasını 2005 yazında, müzenin İleri Soykırım Araştırmaları Merkezi'nde savaş zamanı mahkemelerinde faillerin cezalandırılması üzerine bir araştırma seminerine katıldığım sırada keşfettim. 2010 yazında, bu kez, halk örgütlenmesinin uyguladığı şiddet üzerine bir yaz araştırması seminerine katıldığım Yad Vashem'de talihim bir kez daha yardım etti. Bu seminerdeki Rebecca Carter-Chand, David Cesarani, Wolf Gruner ve Alexander Prusin dahil çalışma arkadaşlarım ve Hari Drefus, Bella Guterman, Dan Michman, Elliot Orvieto, Naama Shik, David Silberklang ve Dan Uziel dahil araştırma enstitüsü ve arşivlerindeki akademisyenler, benimle ellerindeki malzemeleri paylaştılar ve eşsiz bir geri bildirim verdiler. Ayrıca, Yad Vashem, *New York Times* yazarlarından, araştırmam üzerine bir makale yayımlayan Isabel Kershner ile buluşmamı sağladı. Oxford Üniversitesi Yayınları'ndan Nancy Toff, metnin erken gelişim dönemlerine katılmıştı ve Harvard Üniversitesi'nden Lisbeth Cohen de daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşabilecek bir inceleme yazmam için beni teşvik etti ve Geri Thoma ile temasa geçmemi sağladı. Paris'te, Yahad in Unum'dan yardım aldım; Peder Patrick Desbois ve ekibine bulduklarını benimle paylaştıkları için teşekkür ederim. USC Şoah Vakfı Görsel Tarih Arşivi'nde Crispin Brooks ve Ita Gordon ilgili

malzemeleri tespit ettiler; LA Soykırım Müzesi'nde, Vladimir Melamed, akademisyenler tarafından pek bilinmeyen bir hazine olan koleksiyonu araştırmama yardım etti. Westmoreland Araştırma Grubu'ndan Mike Constady, Birleşik Devletler Ulusal Arşivi'ndeki malzemeler için yaptığım sayısız talebe derhal karşılık verdi. Speyer Arşivi'nden Dr. Walter Rummel nadir bulunan fotoğraflara ulaşmama yardım etti.

Çalışma arkadaşlarımdan birkaçı kendi araştırmalarını benimle paylaştılar, zaman ayırıp bana malzeme gönderdiler ve nerelere bakmam gerektiğine dair önerilerde bulundular. Bunlar arasında, Andrej Angrick, Ömer Bartov, Waitman Beorn, Ray Brandon, Martin Dean, Robert Ehrenreich, Christian Gerlach, Stephen Lehnstaedt, Jürgen Matthäus, Jared McBride, Marie Moutier, Dieter Pohl ve Eric Steinhart'ı sayabilirim. Kimberley Allar, Betsy Anthony, Tracy Brown, Joyce Chernick, Marion Deshmukh, Deborah Dwork, Mary Fulbrook, Alexandra Gabarini, Ann Hajkova, Susannah Heschel, Marion Kaplan, Jeffrey Koerber, Deborah Lipstadt, Dalia Ofer, Katrin Paehler, Joh Roth, Corrine Unger ve James Waller ile yaptığım tartışmalardan yararlandım. Timothy Snyder, Nazi Doğusu üzerine önde gelen eserlerden olan kitabında "kanlı topraklar" terimini ortaya attı. Kiev ve Odessa'daki Soros ReSet seminerine katılanlar da aynı şekilde yardımcı oldular: Anna Bazhenova, Olena Bettlie, Alexie Bratochkin, Oksana Dudko, Diana Dumitru, Anastias Felcher, John-Paul Himka, Georgiy Kasianov, Alexandr Marinchenko, Alexei Miller, Oleksandr Nadtoka, Irina Sklokina, Octavian Tacu ve Oksana Vynnyk. Kuzey Carolina Üniversitesi'ndeki bir seminerde ulaştığım sonuçları sunma şansı buldum. Burada Christopher Browning, Karen Hagemann, Claudia Koonz, Michale Meng, Karl Schleunes ve Gerard ve Janet Weinberg canayakın bir tavırla beni ağırladılar ve değerli tavsiyelerde bulundular.

Temsilcim Writers House'dan Geri Thoma olmasaydı bu

kitap ortaya çıkamazdı. Bana teklifimi hazırlamamı tavsiye etti ve teklifin, Houghton Mifflin Harcourt'da doğru ellere düşmesini sağladı. Deanne Urmy ile işbirliği yapmak benim için bir onur ve zevk oldu; kendisi metni büyük bir gayret ve itina ile ileri taşıyan, mükemmel bir genel yayın yönetmeni ve harika bir insan. Debbie Engel'in bu araştırmaya karşı duyduğu heyecan ve adanmışlığı, kitabın uluslararası bir kitle karşısına çıkmasını sağladı. Katya Rice metni özenli bir şekilde kontrol edip düzeltti. Tarihçi Richard Breitman ve Atina Grossmann nihai metni baştan sona okudular ve yalnızca uzmanların saptayabileceği hataları ve sorunları yakaladılar. Onların geniş bilgi birikimlerinden ilham aldım ve yorulmak bilmeyen akıl hocalıkları ve hizmetlerine teşekkür borçluyum.

Her şeyden çok, kendi tercihleri olmasa da benim gibi bu araştırmayla yatıp kalkan ailemin ve arkadaşlarımın hoşgörüsüne minnettarım. Bu kitap büyükannelerime, anneme ve kız kardeşlerime ithaf edildi, ancak aynı zamanda babam James Lower'a; ağabeyim Joshua Lower'a; kocam Christof Mauch'a; oğullarım, Ian Maxwell Mauch ve Alexander Morgan Mauch'a da teşekkür etmek istiyorum; ve diğer kız kardeşlerim Millie Gonzalez, Sally George, Susan Hercher, Sylvia Szeker ve Valerie Henry'ye de ayaklarımın şimdiki zamana sağlamca basmasını sağladıkları ve sevgileri ve güzel espri anlayışlarıyla beni neşelendirdikleri için teşekkür ederim.

Bu araştırmada bazı kadınların yer alabilmesi, kendilerinin ya da ailelerinin taleplerime cevap vermeleri ve evlerinin kapısını nazik bir şekilde bana açmaları sayesinde oldu. Petriler, Schücking-Homeyerler, Ingelene Ivens Rodewald, Renate Summ Sarkar ve merhum Maria Seidenberger bana öykülerini emanet ettiler. Onların benden bekledikleri anlayışı ve Soykırım kurbanlarının hak ettikleri saygı ve merhameti koruyarak yaşadıklarını nakletmeye çalıştım.

NOTLAR

ARŞİVLER

Almanya

BAB Bundesarchiv (Federal Arşivler), Berlin
BAK Bundesarchiv (Federal Arşivler), Koblenz
BAL Bundesarchiv (Federal Arşivler), Ludwigsburg
BSL Bavyera Devlet Kütüphanesi, Münih
ICH Çağdaş Tarih Enstitüsü, Münih
ITS Uluslararası İzleme Servisi, Bad Arolsen
LAS Landesarchiv Speyer, Speyer
MCA Münih Şehir Arşivi, Münih

Avusturya

SWA Simon Wiesenthal'in Büro Arşivi, Viyana Wiesenthal Soykırım Araştırmaları Enstitüsü, Viyana
VCA Viyana Şehir ve Devlet Arşivi, Viyana

Ukrayna

CSA Ukrayna Sivil Örgütler Merkez Devlet Arşivleri, Kiev
ZSA Devlet Arşivleri, Jitomir

Birleşik Devletler

BDC Berlin Belge Merkezi Koleksiyonu, NARA, Washington, DC

IMT Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi, NARA, Washington, DC
NARA Birleşik Devletler Ulusal Arşivler Kayıt Müdürlüğü, Washington, DC
SFA Şoah Vakfı Görsel Tarih Arşivi, Güney Kaliforniya Üniversitesi, Los Angeles
USHMMA Birleşik Devletler Yahudi Soykırımı Anma Müzesi Arşivleri, Washington, DC

Fransa

Yahad Yahad In Unum Koleksiyonu, Paris

İsrail

YVA Yad Vashem Arşivi, Kudüs

GİRİŞ

Sayfa

19 "Bir-iki Yahudiye...": Elisabeth H., Neustadt, 11 Ağustos 1977, BAL, 76-k, 41676-Koe.
Önde gelen tarihçilerin araştırmaları: Theresa Wobbe, ed., *Nach Osten: Verdeckte Spuren nationalsozialistischer Verbrechen* (Verlag Neue Kritik, 1992); Gudrun Schwarz, *Eine Frau an seiner Seite: Ehefrauen in der "SS-Sippengemeinschaft"* (Hamburg Baskısı, 1997); Elizabeth Harvey, *Women and the Nazi East: Agents and Witnesses of Germanization* (Yale University Press, 2003); Susannah Heschel, "Does Atrocity Have a Gender? Feminist Interpretations of Women in the SS", Jeffrey Diefendorf ed.'da, *Lessons and Legacies*, c. 6, *New Currents in Holocaust Research* (Northwestern University Press, 2004), sf. 300-321.

22 "Buraya göç eden halkımızın...": Christa Schroeder, *He Was My Chief: The Memoirs Adolf Hitler's Secretary* (Frontline Books, 2009) sf. 99, 114-15. Alman baskısı 1985'te çıktı.

23 imparatorluğun kuruluşundaki rollerinin: Lora Wildenthal, *German Women for Empire, 1884-1945* (Duke Üniversitesi Yayınları, 2001). İlgili Nazi öncesi tarih için ayrıca bakınız, Katharina Walgenbach, *Die wiesse Frau als Trägerin deutscher Kultur: Koloniale Diskurse über Geschlecht, "Rasse" und Klasse im Kaiserreich* (Campus Verlag, 2005). Sömürge projelerine kadın aristokratların katılımıyla ilgili, Reich Tarım BaşDairesi ideolojikçalışmalar bölüm başkanı olan ve Alman Kızılhaçı'nda

aktif görev yapan Hildegard von Rheden'in biyografisine ve Von Rheden'in 17 Haziran 1941'de Landesbauerführerin (Devlet Çiftçi Lideri) olarak Himmler ile buluşmasına bakınız, Peter Witte ve d., ed. *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/42* (Christians Verlag, 1999). Hitler'in Şirret Kadınları: Rosemarie Killius, ed., *Frauen für die Front: Gespräche mit Wehrmachtshelferinnen* (Militzke Verlag, 2003), s. 69-70; ve Franka Maubach, "Expansionen weiblicher Hilfe: Zur Erfahrungsgeschicte von Frauen im Kriegdienst", Sybill Steinbacher'in ed. *Volksgenossinnen: Frauen in der NS-Volksgemeinschaft* (Wallstein Verlag, 2007), s. 93-94. Kadınlar Erfurt'ta polis eğitim akademilerine gönderildi ve bu okuldan mezun olanlar 1945 başlarında Alsas'taki SS eğitim akademisine girmeye hak kazandılar. Bakınız Gudrun Schwarz, "Verdrängte Täterinnen: Frauen im Apparat der SS, 1939-1945", Theresa Wobbe'de, ed., *Nach Osten: Verdeckte Spuren nationalsozialistischer Verbrechen* (Verlag Neue Kritik, 1992) s. 210.

25 kadınlar, erkekleri için ziyafet masaları: Özellikle birçok gerçeği açığa çıkartan bir ifadede, Lida'dan etnik Alman bir aşçı yerel polislerin doyurulmasıyla görevlendirildiğini söylüyor. Bir gün Alman jandarma komutanı aşçı kadından, ertesi gün özel bir görev için kasabaya gelecek yüz kişi için çabuk tarafından yemek hazırlamasını söyledi. Sabahın erken saatlerinde aşçı kadın gelenleri doyurdu ve adamlar, karanlığın içine doğru harekete geçtiler; birkaç saat sonra, silah sesleri başladı. Aşçı kadının Alman SS subayları ve yeşilimsi gri üniformalarıyla Litvanyalı destekçileri olarak tasvir ettiği infazcılar, vardiyalı çalıştılar ve düzenli aralıklarla dönüp yemek yediler. Bu, gece yarısını geçene ve ertesi güne kadar böyle devam etti. Yerel destekçiler kadına infaz alanının dehşet verici ayrıntılarını anlattılar, bunlar arasında bebeklerin havaya fırlatılması ve insanların diri diri gömülmesi de vardı. Jandarma bürosunun dışında sokağın ortasında dövülen bir Yahudi kadını ve bürolarında çalışan başka Yahudilerin SS infazcıları ve destekçileri tarafından yakalanışlarını hatırlıyor. Maria Koschinska Sprenger, 20 Nisan, 1966, BAL, 162/3446.

Gertrud Scholtz-Klink: Scholtz-Klink, Nazi Kadınlar Birliği'nin ve bir dizi başka örgütün önderliğini yaptı. "Halkın Kadını" olarak kadınlığın feminizm karşıtı yeni dönemi için çağrıda bulundu. Bu amaç uğruna on bir çocuk doğurdu ve üç kere evlendi. Saflık, tutumluluk ve disiplin öğütledi, ancak ahlaksız ve sadakatsiz bir hayat yaşadı. Onu araştıran ve röportaj yapan Claudia Koonz'a göre

Scholtz-Klink, hırslı fakat zayıf karakterli biriydi. Bkz. Koonz, *Mothers in the Fatherland: Women, the Family and Nazi Politics* (St. Martin's Press, 1988), s. 6. Ayrıca bkz. Scholtz-Klink'in kendi işine yarayan anlatısı, *Die Frau im Dritten Reich* (Grabert, 1978).

26 ölüm tarlalarında: *Ölüm tarlaları* terimini bilerek seçtim. Kızıl Kmer terörü çok daha sonra –II. Dünya Savaşı'ndan otuz sene sonra– ortaya çıkmış olsa da bu soykırım vakası tarihi açıdan daha sık rastlanan sanayileşmemiş toplu katliam yöntemlerine ve Kmer kadınlarının oynadığı devrimci ve katil rollerine genel anlamda dikkatleri çekti. Bkz. Ben Kiernan, *The Pol Pot Regime: Race, Power and Genocide in Cambodia under the Khmer Rouge, 1975-1979*, 3. b. (Yale University Press, 2008). İkisinin epey farklı olduğuna dair görüşe bir örnek olarak, Kızıl Kmer'deki kadınların geniş çaplı katılımlarına kıyasla Almanya vakasının, yalnızca birkaç bin kamp muhafızı içerdiğinin düşünülmesi, bkz. Roger W. Smith, "Perpetrators", *Encyclopedia of Genocide and Crimes against Humanity* (Macmillian, 2004). Açıkça konuşmadı: Ursula Mahlendorf, *The Shame of Survival: Working through a Nazi Childhood* (Penn State University Press, 2009).

27 İşin içinde bol miktarda yiyecek: Kadınların aşırı boyutlardaki yağmasıyla ilgili, bkz. Galiçya Bölgesi Güvenlik Polisi ve Güvenlik Servisi komutanının raporu (*Schenk Bericht*), *Verhalten der Reichsdeutschen in den besetzten Gebieten*, 14 Mayıs 1943. Raporun tamamı ITS'de; BAK'taki örneğin birkaç sayfası eksik, R58/1002. Ayrıca bkz. Martin Dean, *Robbing the Jews: The Confistication of Jewish Property in the Holocaust, 1933-1945* (Cambridge University Press, 2008).

28 bu sempatik imaj: Margarete Dörr, "*Wer die Zeit nicht miterlebt hat...*": *Frauenerfahrungen im Zweiten Weltkrieg und in den Jahren danach*, C. 2, *Kriegsalltag* (Campus Verlag, 1998) s. 109. Kadınların yıkıntılara dair açıklamaları bu mağduriyet anlatısına katkıda bulundu; bkz. Antonia Meiners, ed., *Wir haben wieder aufgebaut: Frauen der Stunde null erzählen* (Sandman, 2011).

29 "modern devletin işlediği..." Ann Taylor Allen, "The Holocaust and the Modernization of Gender: A Historiographical Essay", *Central European History 30* (1997); 349-64 (bkz. S. 351). Gerhard Paul'da kadınlar ancak üstünkörü analiz edilmiş, ed., *Die Täter der Shoah: Fanatische Nationalsozialisten oder ganz normale Deutsche?* (Wallstein Verlag, 2002)

İşlenen suçlarda da kadının rolü: Karen Hagemann ve Jean H. Quataert,

ed., *Gendering Modern German History: Rewriting Historiography* (Berghahn, 2007), bkz. Karen Hagemann, "Military, War, and the Mainstreams: Gendering Modern German Military History", bilhassa s. 70-75 ve Claudia Koonz tarafından yazılan mükemmel bir edebiyat eleştirisi, "A Tributary and a Mainstream: Gender, Public Memory, and Historiography of Nazi Germany", s. 147-68.

Rejimin soykırım makinesi: Raul Hilberg, *Perpetrators, Victims, Bystanders: The Jewish Catastrophe, 1933-1945*, (HarperCollins, 1992), s. 53.

30 kadın başdedektiflerden birisi: Bu kadın Reich Güvenlik Baş Dairesi'ndeki (Reichssicherheitshauptamt ya da RSHA) tek kadındı. Adli Polis'te (Kriminalpolizei ya da Kripo) yetmiş bir kadın kıdemli memur vardı ve Mayıs 1943'te altmış bir büroda çalışıyorlardı. Bkz. Michael Wildt, *An Uncompromising Generation: The Nazi Leadership of the Reich Security Main Office* (University of Wisconsin Press, 2009), s. 177-78, 482 n. 35.

31 önemli farklar mevcut: Bkz. Henry Greenspan, *On Listening to Holocaust Survivors: Recounting and Life History* (Praeger, 1998); Christopher Browning, *Collected Memories: Holocaust History and Postwar Testimony* (University of Wisconsin Press, 2003); Harald Welzer, "*Opa war kein Nazi*"; *Nationalsozialismus und Holocaust im Familiengedächtnis* (Fischer Verlag, 2002) ve Dörr, "*Wer die Zeit nicht miterlebt hat...*"

1 KAYIP ALMAN KADINLARI KUŞAĞI

33 Üçüncü Reich'ın terör sistemini: Bkz. Ernest M. Doblin ve Claire Pohly, "Nazi Liderliğinin Toplumsal Anlaşması", *American Journal of Sociology* 51, no: 1 (1945); 42-49: Michael Mann, "Were the Perpetrators of Genocide 'Ordinary Men' or 'Real Nazis'? Results from Fifteen Hundred Biographies", *Holocaust and Genocide Studies* 14 (Winter 2000): 331-66; ve Daniel Brown, *The Camp Women: The Female Auxiliaries Who Assisted the SS in Running the Nazi Concentration Camp System* (Schiffer, 2002), bilhassa John Roth'un önsözü, s. 6-7.

34 Bir tarihçi: Michael Wildt, *An Uncompromising Generation: The Nazi Leadership of the Reich Security Main Office* (University of Wisconsin Press, 2009).

I. Dünya Savaşı'ndan sonraki doğum patlaması: 1914 ve 1964 yılları arasında, en yüksek doğum oranı 1920 ile 1922 yılları arasında

görüldü. Doğum oranı I. Dünya Savaşı sırasında 1918'de 1000 kişide 14.3'e kadar ani bir düşüş gösterdi, ardından 1920'de 25.8'e yükseldi ve ancak 1930'daki bunalımla 17.5'e düştü. Bu demografik trend, Avrupa'da sıklıkla görülmesine karşın Almanya için abartılıydı ve kadınları tekrar eve sokmaya çalışan, annelerin toplumsal konumlarını yükseltirken doğum kontrolü ve kürtajı yasaklayan feminizm karşıtı ters tepkinin ana nedenlerinden birisiydi. Bkz. Michelle Mouton, *From Nurturing the Nation to Purifying the Volk: Weimar and Nazi Family Policy, 1918-1945* (Cambridge University Press, 2007), s. 108, 272-82. Almanya'daki 1908 ve 1964 yılları arasında en yüksek evlilik oranı 1919 ile 1920 yılları arasında görüldü. Bkz. Elizabeth D. Heineman, *What Difference Does a Husband Make? Women and Marital Status in Nazi and Postwar Germany* (University of California Press, 1999), Ekler A.

35 Weimar Cumhuriyeti'nde: Örneğin, Alman Nasyonal Halk Partisi, Hıristiyan Sosyalist Halk Partisi, Almanya Halk Partisi, Hıristiyan Nasyonal Çiftçiler ve Kırsal Halkın Partisi ve Bavyeralı Halkın Partisi Bkz. Larry Eugene Jones ve James Retallack, ed., *Elections, Mass Politics and Social Change in Modern Germany* (Cambridge University Press, 1992); George L. Mosse, *The Crisis of German Ideology: Intellectuel Origins of the Third Reich* (Grosset&Dunlap, 1964); ve Mosse, *Toward the Final Solution: A History of European Racism* (Howard Fertig, 1997).

36 Feminizm: Ute Frevert, *Women in German History: From Bourgeois Emancipation to Sexual Liberation* (Berg, 1989).

36 tertemiz önlüğüyle vatansever ev kadınları: Bkz. Nancy R. Reagin, *Sweeping the German Nation: Domesticity and National Identity in Germany, 1870-1945* (Cambridge University Press, 2006), s. 61-69; ve Renate Bridenthal, Atina Grossman ve Marion Kaplan, ed., *When Biology Became Destiny: Women in Weimar and Nazi Germany* (Monthly Review Press, 1984), s. xiii.

38 sağa ani yönelişi: Eva Schöck-Quinteros and Christiane Streubel, ed., "*Ihrem Volk veranthworlich*": *Frauen der politischen Rechten* (*1890-1933*); *Organisationen-Agitationen-Ideologien* (Trafo Verlag, 2007).

39 "Kadınlar bu mücadelede…": Erna Günther, "Wir Frauen im Kampf um Deutschlands Erneuerung", *NS-Frauen-Warte* 2, no: 17 (25 Şubat 1934): 507. Almanya Propaganda Arşivi, http:/www.cal-vin.edu/academic/cas/gpa/fw2-17.htm.

Alman kadınlarına yüklemek: Parti'nin en popüler olduğu 1932'de bile, kadınlar Hitler için oy verenler arasında çoğunluğu oluşturmuyordu. Mart 1932 başkanlık seçiminde, kadın seçmenlerin 26,5'i Hitler'i seçerken 51,6'sı Hindenburg için oy verdi. Eylül 1931 seçimlerinde, 3 milyon kadın NSDAP adaylarına oy verdi; NSDAP'ye verilen 6,5 milyon oyun neredeyse yarısı. Kadınların çoğu oyunu muhafazakâr nasyonalist partiler için kullandı. Bkz. Richard Evans, "German Women and the Triumph of Hitler", *Journal of Modern History* 48 (Mart 1976): 156-57. Buna rağmen bölgesel farklılıklar önemliydi ve bölgenin de önemi vardı – örneğin, Katolik Merkez Partisi'ndekiler (Amelie Lauer) ve SP ve Komünist Parti'deki (Clara Zetkin) solcular, Hitler'in faşizmine karşıydılar.

Kadınları Nazi Partisi'ne karşı uyaran daha liberal muhafazakâr liderler arasında hukukçu Elisabeth Schwarzhaupt vardı, "Was hat die deutsche Frau vom Nationalsozialismus zu erwarten?" orijinalinde 1932'de, Berlin'de basılmış, Annette Kuhn ve Valentine Rothe, *Frauen im deutshen Faschismus* c. 1 (Schwann, 1982), s. 80-83'te alıntı yapılmıştı. Ayrıca bkz. Michael Kater, *The Nazi Party: A Social Profile of Members and Leaders* (Harvard University Press, 1983); ve Raffael Scheck, "Women on the Weimar Right: The Role of Female Politicians in the Deutschnationale Volkspartei", *Journal of Contemporary History* 36, no: 4 (2001): 547-60.

Hitler göreve geldiği andan: Tarih 1933'te en büyük kadın örgütünün kapatılmasıyla başladı: Alman Kadınları Derneği (BdF). Geleneksel kadın grupları ve meslekleri Nazi fanatikleri tarafından ele geçirildikçe Yahudi kadınlar bırakmaya zorlandılar. Bkz. Bridenthal, Grossmann ve Kaplan, *When Biology Became Destiny*, s. 21-22.

40 Zulme uğrayanlar arasında: Sybil Milton, "Women and the Holocaust: The Case of German and German-Jewish Women", Bridenthal, Grossmann ve Kaplan, *When Biology Became Destiny*, s. 298, 300, 305. 1933 ve 1939 yılları arasında Nazi toplama kamplarında 150.000 komünist vardı ve 30.000'i idam edildi. Kadın mahkûmlar sonradan Lichtenburg ve ardından da Ravensbrück'e gönderildiler. Komünist Lina Haag da ilk başlardaki kamplardan Gotteszell'de ve ardından da Lichtenburg'daydı.

"son derece sessiz ve dikkatli": Lina Haag'ın 1947 tarihli anıları, *Eine Hand voll Staub-Wiederstand einer Frau 1933 bis 1945* (Fischer Verlag), 1995, s. 10, 53.

"Giderken…": Barbara Distel, "In the Shadow of Heroes: Struggle and Survival of Centa Beimler-Herka and Lina Haag", Wolfgang Benz ve Barbara Distel, ed, *Dachau Review: History of Nazi Concentration Camps: Studies, Reports, Documents*, c. 1 (Berg, 1988), s. 201'de; bkz. ayrıca yazarın Lina Haag ve Dr. Boris Neusius'la röportajı, 9 Şubat 2012, Münih (röportaj USHMMA'da bulunabilir).

Kadın mahkûmların sayısındaki artış: Ocak 1945'ten 3.508 kadın muhafızın listesini veren toplama kampı personelleri hakkında raporlardan, Karin Orth tarafından bahsedilmiş, "The Concentration Camp Personel", Jane Caplan ve Nikolaus Wachsmann, ed., *Concentration Camps in Nazi Germany: The New Histories* (Routledge, 2010), s. 45'te. Hapishane sisteminde (kamplarda değil) görev yapan kadınların sayısı bilinmiyor. Kadın muhafızların tasvirleri için bkz. Luise Rinser, *Gefängnistagebuch (1944-1945*), Kerrin Gräfin Schwerin, ed. *Frauen im Krieg: Briefe, Dokumente, Aufzeichnungen* (Nicolai Verlag, 1999), s. 117-24'te alıntı yapılmıştı. 30.000 mahkûmun bulunduğu Stutthof hakkında, bkz. Rita Malcher, "Das Konzentrationslager Stutthof", Theresa Wobbe, ed., *Nach Osten: Verdeckte Spuren nationalsozialistischer Verbrechen* (Verlag Neue Kritik, 1992), s. 117-24'te. Ayrıca bkz. Elissa Mailänder Koslov, *Grewalt im Dienstalltag: Die SS-Aufseheriennen des Konzentrations-und Vernichtungslagers Majdanek, 1942-1944* (Hamburg Institute for Social Research, 2009); Brown, *The Camp Women*; ve Jürgen Matthäus, ed., *Approaching an Auschwitz Survivor: Holocaust Testimony and Its Transformations* (Oxford University Press, 2009).

41 Neuengamme Kampı'ndaki kadın gardiyanlar: Bkz. Marc Buggeln, *Arbeit und Gewalt: Das Aussenlagersystem des KZ Neuengamme* (Wallstein Verlag, 2009). Ocak 1945'te, Neuengamme'da 322 kadın muhafız vardı.
Komşular korku, kurallara: Alman toplumunda özdenetim üzerine, bkz. Robert Gellately, *The Gestapo and German Society: Enforcing Racial Policy, 1933-1945* (Oxford University Press, 1991).

42 "Erkeklerin savaş alanında yaptıkları kahramanlıklara…": söylev Benjamin Sax ve Dieter Kunz ed., *Inside Hitler's Germany: A Documentary History of Life in the Third Reich* (D.C. Heath, 1992) s. 262-263'te alıntı yapılmış.
"çünkü bu, kadınları…": Hitler'den alıntı, George L. Mosse, ed., *Nazi Culture: Intellectual, Cultural and Social Life in the Third Reich* (Grosset&Dunlap, 1966), s. 39.

"Kadınların kudretinin gelişmesi...": Mosse, *Nazi Culture*, s. 40'ta Rosenberg'den alıntı.

Reich'ın doğumlar için verdiği: Bkz. Gisela Bock, "Ordinary Women in Nazi Germany: Perpetrators, Victims, Followers and Bystanders", Dalia Ofer ve Lenore Weitzman, ed., *Women in the Holocaust*'da (Yale University Press, 1999). Ayrıca bkz. Frau Dr. Johanna Haarer tarafından hazırlanan korunma, hamilelik, doğum ve ebelikte ilgili döneme özgü standart bir kitapçıkta ırksal kurallar (savaştan hemen sonraki dönemde yeniden basıldı) *Die deutsche Mutter und ihr erstes Kind* (J.F. Lehmanns Verlag, 1938). Bütün kadın evlilik adayları kapsamlı tıbbi muayenelerden geçmek zorundaydı ve fahişelik, kumar ve avarelik dahil sözde genetik hastalıklar açısından değerlendiriliyorlardı. Bkz. "Richtlinien für die ärztliche Untersuchung der Ehestandsbewerber vom *3.1.1939*", Kuhn ve Rothe'de alıntı yapılmış, *Frauen im deutschen Faschismus*, c. 1, s. 95: ve "Die geschichtliche Entwicklung der deutschen Schwesternschaften", *Lehrbuch für Säuglings und Kinderschwestern* (Stuttgart, 1944), s. 11.

43 Tarihçi Gisela Bock: Bock, "Orginary Women in Nazi Germany", s. 87.

44 "inanılmaz derecede otoriterdi": Dagmar Reese, *Growing up Female in Nazi Germany*, çev. William Templer (University of Michigan Press, 2006), s. 148. Ayrıca bkz. Michalel Kater, *Hitler Youth* (Harvard University Press, 2004), s. 100-103.

"kadınları, kadının özgürleşmesinden...": Alfred Rosenberg, Frevert, *Women in German Daily Life in Hitler's Germany* s. 207'de alıntı yapılmış. Ayrıca bkz. Matthew S. Seligmann, John Davison ve John McDonald, *Daily Life in Hitler's Germany* (St. Martin's Press, 2003), s. 75; Kirsten Heinsohn, Barbara Vogel ve Ulrike Weckel, ed., *Zwischen Karriere und Verfolgung: Handlungsräume von Frauen im nationalsozialistischen Deutschland* (Campus Verlag, 1997), s. 7; ve Bock, "Ordinary Women in Nazi Germany", s. 93.

45 kendine özgü bir kadın estetiği anlayışı: Mosse, *Nazi Culture*, s. 21; ve Irene Guenther, *Nazi Chic? Fashioning Women in the Third Reich* (Berg, 2004) s. 83-85, 92, 106-8.

tutkulu fikre uyarak: "Birey olmanın" çekiciliği üzerine Ulrike Gaida, *Zwischen Pflegen und Töten: Krankenschwestern im Nationalsozialismus* (Mabuse Verlag, 2006), s. 7-8.

46 ortaokullarda: Lisa Pine, *Education in Nazi Germany* (Berg, 2011) s. 57-58. Bir Mardi Gras geçidi: Jürgen Matthäus, "Antisemitic

Symbolism in Early Nazi Germany, 1933-1935", *Leo Baeck Institute Yearbook* 45 (2000): 183-203.

47 hem sokaklarda hem de okullarda: Kasım 1938'de Yahudilerin Alman devlet okullarına girmesi yasaklandı. Henny Adlar, röportaj 10481: Susi Podgurski, röportaj 5368, ikisi de SFA'da. Röportaj kaynakları için Danielle Knott'a teşekkürler.

"bana karşılık vermemen gerekiyor": Marion A. Kaplan, *Between Dignity and Despair: Jewish Life in Nazi Germany* (Oxford Üniversity Press, 1999), s. 108.

Tarihçi Richard Evans: Richard Evans, *The Third Reich in Power* (Penguin, 2006), s. 584-86; ölüm sayısı tahmini s. 590'da.

"kırık camlar gecesi": Alan E. Steinweis, *Kristallnacht 1938* (Harvard University Press, 2009): Beate Meyer, Hermann Simon ve Chana Schütz, ed., *Jews in Nazi Berlin: From Kristallnacht to Liberation* (Univesity of Chicago Press, 2009); ve Thomas Kühne, *Belonging and Genocide: Hitler's Community, 1918-1945* (Yale University Press, 2010), s. 38-40.

48 "Yahudiler, yeni Almanya'nın...": Evans, *The Third Reich in Power*, s. 587.

yönetim kurullarından uzaklaştırılırken: Evans, *The Third Reich in Power*, s. 378-88.

49 kadınları da vatansever analar: Kaplan, *Between Dignity and Despair*. Kadınların askeri tarzda talimlerde eğitilmeleri üzerine bkz. Reese, *Growing up Female in Nazi Germany*, s. 4. Alman militarizmi ve "Nihai Çözüm" üzerine bkz. Isabel V. Hull, *Absolute Destruction: Military Culture and Practices of War in Imperial Germany* (Cornell University Press, 2005); ve Kızıl Ordu'da kadınların askerileştirilmesi üzerine, bkz. Anna Krylova, *Soviet Women in Combat: A History of Violence on the Eastern Front* (Cambridge University Press, 2011). Alman kadınlar savaşın sonraki aşamalarında gereksinim yüzünden savaşçı rolüne büründürüldü, ancak askeri kültürün çoktan parçası olmuşlardı ve bedensel talimlerden geçmişlerdi.

geleceğin anneleri için gerekli olmadığı: Irksal durum ve kadının rolü üzerine, bkz. Michael Burleigh ve Wolfgang Wippermann, *The Racial State: Germany, 1933-1945* (Cambridge University Press, 1991); ve Evans, *The Third Reich in Power,* s. 331, 523.

"Benim devletimde anneler...": Frevert'de alıntı yapılmış, *Women in German History*, s. 207. Ayrıca bkz. Christina Thürmer-Rohr, *Frauen als Täterinnen und Mittäterinnen im Nationalsozialismus:*

Gestaltungsspielräume und Handlungsmöglichkeiten (Universität Halle-Wittenberg, 2006), s. 22.

49 beklediği sonuçları getirmemişti: 1939 evlilik oranının sıçrama yaptığı bir yıldı, ancak 1933 ile 1945 arasında genel doğum oranı, 1920'lerden yüksek değildi ve savaş yıllarında (1940-1945) özellikle düşüktü. Bkz. Jill Stephenson, *Women in Nazi Germany* (Longman, 2001), s. 24-31; ve Frevert, *Women in German History*, s. 218-19.

50 "herkesin bir mesleği olması gerektiğini": 1921'de Minden'de doğan biriyle yapılan röportajdan alıntı yapan Reese, *Growing Up Female in Nazi Germany*, s. 126.

fazla abartmamak gerekiyor: Çiftlikte çalışmanın yanı sıra, kişi işçilik görevini yerine getirmek için belirli bir görev seçebilirdi ve kadınlar için bu genelde "sekreterlik, yardımcı hemşirelik, sosyal görevler, toplu taşıma (ve) cephane işi" demekti (Stephson, *Women in Nazi Germany*, s. 81). Bekâr kadınların zorunlu hizmeti, Dört Yıllık Plan çerçevesinde genişletilmiş, ancak bu kadınlar bürolarda ve satış işinde çalışmayı tercih ettiklerinden Georing işçi sıkıntısının yaşandığı ev hizmetlerinde tarımda en az bir sene çalışmalarını zorunlu kılmıştı. Bkz. Goering'in 15 Şubat 1938 tarihli kararnamesi ve Kuhn ve Rothe, *Frauen im deutshen Faschismus*, c. 1, s. 125-26'da alıntı yapılan, Elisabeth Sedlmayr'ın *Frauenberufe der Gregenwart und ihre Verflechtung in den Vokskörper* (Münih, 1839).

2 DOĞU'NUN SİZE İHTİYACI VAR

53 "Atalarımız... nasıl": Adolf Hitler, *Mein Kampf (Kavgam)*, çev. Ralph Manheim (Houghton Mifflin, 2001; orijinal basım, 1943), s. 653-54. Albert Speer'in anlatısına göre, Hitler ayrıca savaş alanında kaybedilen birkaç yüz bin Alman'ın büyük bir rol oynamadığını, bu kayıpların iki-üç sene içerisinde kolayca telafi edilebileceğini de söyledi. Albert Speer, *Spandau: The Secret Diaries* (Macmillian, 1976).

54 "Alman sömürgeciler...": 8-10 Eylül 1941 tarihli monologlar, Adolf Hitler, *Table Talk, 1941-1944* (Enigma Books, 2008), s. 24.

"kanın saflığının özünün": Lisa Pine, *Education in Nazi Germany* (Berg, 2011), s. 56. Çok satan bir roman: Woodruff Smith, "The Colonial Novel as Political Propaganda: Hans Grimm's *Volk ohne Raum*", *German Studies Review* 6, no: 2 (Mayıs 1983): 215-35.

55 "Doğu rüzgârına savurun...": Michael Kater, *Hitler Youth* (Harvard University Press, 2004) s. 102-3'te alıntı yapılan, *Wir Mädelsingen*'den

dizeler, BdM şarkı kitabının 1938 baskısı.

büyük çaplı bir sergi: Sovyet Cenneti. *Das Sowyet-Paradies: Ausstellung der Reichspropagandaleitung der NSDAP; Ein Bericht in Wort und Bild* (Berlin: Zentralverlag der NSDAP, 1942: www.calvin.edu'den seçilen). 18 Mayıs 1942'de, Herbert Baum ve dört başka Yahudi dahil, bir grup solcu direnişçi sergiyi bombaladı. Goebbels, SS ve polis 500 Yahudi'yi ve ailelerini tutuklayarak karşılık verdi: Erkeklerin 250'si derhal vuruldu, diğerleri toplama kamplarına gönderildi. Bu olay Goebbels ve Victor Klemperer'in anılarında yer almaktadır. Bkz. Regina Scheer, *Im Schatten der Sterne: Eine jüdische Widerstandsgruppe* (Aufbau Verlag, 2004).

56 "Birliklerimizin Doğu'da savaşarak...": Elizabeth Harvey, *Women and the Nazi East: Agents and Witnesses of Germanization* (Yale University Press, 2003), s. 92. Ayrıca bkz. Nicholas Stargardt, *Witnesses of War: Children's Lives under the Nazis* (Random House, 2005), s. 20; Hildegard Fritsch'in hatıratı, *Land, mein Land: Bauerntum und Landdienst, BDM-Osteinsatz, Siedlungsgeschichte im Osten* (Schütz, 1986).

Nazilerin imgeleminde: Wendy Lower, "Living Space", Peter Hayes ve John K. Roth ed., *The Oxford Handbook of Holocaust Studies* (Oxford University Press, 2011), s. 310-25'te; Carroll P. Kakel III, *The American West and The Nazi East: A Comparative and Interpretive Perspective* (Palgrave Macmillian, 2011), s. 1; Hitler, *Table Talk*; Götz Aly, *Hitlers Volkstaat: Raub, Rassenkrieg und Nationalsozialismus* (Fischer Verlag, 2005), s. 230-44; Johnpeter Horst Grill ve Robert L. Jenkins, "The Nazis and the American South in the 1930s: A Mirror Image?", *Journal of Southern History* 58, no. 4 (1992): 667-94; ve Gert Gröning ve Joachim Wolschke-Bulmahn, *Der Drang nach Osten: Zur Entwicklung der Landespflege im Nationalsozialismus und während des 2. Weltkrieges in den eingegliederten Ostgebieten* (Minevra, 1987), s. 132.

57 yük trenlerinde: kapalı yük vagonlarında göç eden Volhinya *Volksdeutsche* fotoğrafları için, bkz. Maximillian du Prel, ed. *Das deutsche Generalgouvernement Polen: Ein Überlick über Gebiet, Gestaltung und Geschiechte* (Buchverlag Ost Krakau, 1940).

"toplu düşünce şeklinin...": Siegfried Kracauer, *From Caligari to Hitler: A Psychological History of the German Film* (Princeton University Press, 1947; 2004 yeniden basım), s. 6. Ayrıca bkz. Eric Rentschler, *Ministry of Illusion: Nazi Cinema and Its Afterlife* (Harvard University Press, 1996).

58 çocuk kaçırma seferberlikleri: Himmler'in Hegewald söylevi, 16 Eylül 1942, NARA, Record Group 242, T175, R90. Uluslararası İz Sürme Hizmeti halen aileleri bir araya getirmeye devam ediyor: http://www.its-arolsen.org/en/archives/collection/organization/child-tracing-service/index.html. Savaş sırasında çocuklar işçi olarak ve tıbbi deneylerde kobay olarak kullanıldılar. Karoline Diehl ve kocası SS doktoru Sigmund Rascher (Dachau'daki zalim tıbbi deneyleriyle tanınan Himmler'in sırdaşı), çocukları kaçırdı; 1944 sonunda tutuklandı. Diehl ve Rascher Nisan 1945'te dolandırıcılık ve finansal suçlar yüzünden toplama kamplarında öldüler. Bkz. Stanislav Zemečnik, *Das war Dachau* (Comité International de Dachau, 2002).

59 Yerleştirme görevlileri ve ırk denetçisi rolündeki: Isabel Heinemann, *Rasse, Siedlung, deutsches Blut* (Wallstein Verlag, 2003), s. 520.

60 "zafer sarhoşluğu": Christopher R. Browning, Jürgen Matthäus ile, *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939-Mart 1942* (Yad Vashem, 2004), s. 427.

kaç Alman: Doğu'daki Alman personel rakamları belgelere dağılmış durumda ve mevcut raporlar, zamanın farklı noktalarında belli temsilcilerden alınmış. Burada sunulan rakamlar temelde Ukrayna Reich Komiserliği, Ostland Reich Komiserliği ve Genel Hükümet'ten alınmıştır. Kadınlar 1942'de, Reich Ukrayna ve Ostland komiserliklerinin SS bürolarındaki 15.000 Alman personelin, 14.000 tarım müfettişinin ve Doğu Merkez Ticaret Kurumu'ndaki (ZHO) yine 6.600 Alman personelin içindeydi; ayrıca Ukrayna'da komiserlikleri oluşturan 440 kırsal görev vardı ve bunlardan her birinde en az bir sekreter çalışmaktaydı. Bkz. Timothy Patrick Mulligan, *The Politics of Illusion and Empire: German Occupation Policy in the Soviet Union, 1942-1943* (Praeger, 1988), s. 22-23, 28-29, 64 (n.18) ve 72'deki istatistikler. Mulligan'ın kaynağı NARA, Kayıt Grubu 242, "Übersicht über die Verwaltungseinteilung des Reichskommissariats Ukraine nach dem Stand vom 1. Januar 1943", T454, bant 92, kare 000933. İşgal altındaki Polonya ile ilgili rakamlar Bogdan Musial'ın *Deutsche Zivilverwaltung und Judenverfolgung im Generalgouvernement* (Harrossowitz Verlag, 1999), s. 82-90. Musial tarafından kullanılan rakamların içinde etnik Almanlar vardı (*Volksdeutschen*). Ostlan'daki diğer kadın daktiloları ve idarecileri gösteren ilave personel kayıtları Kayıt Grubu 242, A3345-DS-A156, Ostministerium, kare 316, Riga için seçmeler, "Einsatz in den besetzten Ostgebieten, 28

Kasım 1941", Zentral-und Personalabteilung RKO-RmfdbO, NARA, Kayıt Grubu 242, T454, liste 15.

On dokuz bin genç Alman kadının: Kater, *Hitler Youth*, s. 89.

61 "ırk anlayışını...": Richard Evans, *The Third Reich in Power* (Penguin, 2006), s. 273; ayrıca bkz. 265, 268.

62 "Yahudileri nasıl teşhis...": George L. Mosse, ed., *Nazi Culture: Intellectual, Cultural and Social Life in the Third Reich* (Grosset&Dunlap, 1966), s. 80, Jacop Graf'tan *Familenkunde und Rassenbiologie für Schüler*'den (Mühih, 1935) alıntı.

"Sınıfın arka tarafına...": Susi Podgurski, röportaj 5368, kısım 32; Henry Adler, röportaj 10481; ikisi de SFA'da. Bkz. Pine, *Education in Nazi Germany*, s. 15-16. Araştırma konusunda yardımları için Danielle Knott'a teşekkürler.

63 Çocuk bir daha geri dönmedi: Yazarın Ottnad'ın öğrencilerinden biriyle, saralı çocuğun arkadaşıyla röportajı, Friedrich ve Freya K., 11 Nisan 2011. Tanıklardan yazara mektup, Reichersbeuern, 6 Mayıs 2011. Aktif bir Parti üyesi, Temmuz 1933'ten sonra NS Kadınlar Birliği'nin bölge lideri, Nazi Öğretmenler Birliği ve 1934'ten itibaren gençlik programlarının yerel yöneticisi olan Ottnad'ın şahsi ve parti kayıtlarında yer alan yerel tarih. Bkz. NARA, Kayıt Grubu 242, BDC kayıtları, NSDAP Parteikorrespondenz: A3340-PK-I450, kareler 1336-1340; NS Lehrerbund: A3340-MF-B095 kareler 96-98, NSDAP, MFOK: A3340-MFOK-Q036, kare 1496. Yazarın Ottnad'ın öğrencisiyle yaptığı röportaj USHMMA'ya bırakılmıştır. Öğretmenlerin temel malzemeler için Parti'ye bel bağlamalarıyla ilgili, bkz. Kalender 1938-NS Lehrerbund, eski öğretmenin özel koleksiyonu, Weil im Schönbuch, Almanya.

Claudia Koonz'un gözlemlediği: Claudia Koonz, *The Nazi Conscience* (Harvard University Press, 2005), s. 154.

64 "Bu yazıyla, Posen": Ingelene Rodewald,...*und auf dem Schulhof stand ein Apfelbaum: Meine Zeit in Polen, 1942-1944* (Cimbran, 2007), s. 8-11.

birkaç yüz öğretmenden biriydi: Harvey, *Women and the Nazi East*, s. 97, 08-101.

66 "boşuna çaba": Rosemarie Killius, ed, *Frauen für die Front: Gespräche mit Wehrmachtshelferinnen* (Miltzke Verlag, 2003). Bkz. Eugine S.den gelen mektuplar, s. 59-60.

Bütün meslekler içerisinde: Bkz. Jean H. Quataert, "Mobilizing

Philanthrophy in the Service of War: The Female Rituals of Care in the New Germany, 1871-1914", Manfred F. Boemeke, Roger Chickering ve Stig Förster, ed., *Anticipating Total War: The German and American Experiences, 1871-1914* (Cambridge University Press, 1999). 1930'ların örgütler ağında rahibe-hemşirelerin Evanjelik-Luteryen ve Katolik dernekleri (örnek olarak, Diakonissen des Kaiserswerther Verbandes, Caritasschwestern des dritten Ordens) ve Ulusal Hemşireler Derneği (Reichsbund für Schwestern) vardı; Blue Sisterhood Nazi Schwesterschaft ile birleşti.

67 "Cephenin Melekleri": Bkz. Birgit Panke-Kochinke ve Monika Schaidhammer-Placke, *Frontschwestern und Friedensengel: Kriegskrankenplege im Ersten und Zweiten Weltkrieg; Ein Quellen – und Fotoband* (Mabuse Verlag, 2002), s. 18; ve Ulrike Gaida, *Zwischen Pflegen un Töten: Krankenschwestern im Nationalsozialismus* (Mabuse Verlag, 2006).

Nazi döneminde: DRK, NSV ve NSDAP arasındaki bağlantılar için, bkz. Alman Kızılhaçı'nın NARA'daki kayıtları, Kayıt Grubu 242, Deutsches Rotes Kreuz, Göttingen Stab, BDC, A 3345-DS-N001, kare 298. Gaida *Zwischen Pflegen und Töten.*

68 Kızılhaç hemşirelerinin sertifikaları: Vorschlagsliste DRK'dan NSDAP'ye, Ortsgruppenleiter Aschaffenburg, 7 Aralık 1938. NARA, Kayıt Grubu 242, Misc. Koleksiyonu, Personel Kayıtları, Göttingen, A 3345-DS-Noo1. Reich İçişleri Bakanlığı Kararnamesi, 28 Eylül 1938, Yahudi hemşirelerin eğitimi ve hasta bakımının ayrılmasıyla ilgili. Joseph Walk, ed., *Das Sonderrecht für die Juden im NS-Staat* (C.F. Mueller Verlag, 1996), s. 243.

"nefret, soylu bir duygudur": Lotte Guse, *Kriegserlebnisse einer Krankenschwester: Vom Kreuz beschützt., Der Spiegel*, 11 Ağustos 2008, http://einestages.spiegel.de/static/authoralbumbackground/2413/vom_kreuz_beschuetzt.html. Savaş döneminde görev yapan eski bir hemşirenin, Lotte Guse'nin hatıralarından alıntı.

69 "Rusya'daki kötü ruhlu insanlar": *Frauen an der Front: Krankenschwestern im Zweiten, Weltkrieg*, belgesel film, Henrike Sandner ve Dirk Otto (MDR, 2010). Renate Sarkar'a bu filmi benimle paylaştığı için teşekkür ederim.

70 bu kızları ilham verici bulacaktı: Erika Summ, *Schäfers Tochter: Die Geshichte der Frontschwester* (Zeitgut Verlag, 2006), s. 76."daha fazlasını istiyordu": Erika Summ, "Ich will mehr", Jürgen

Kleindienst'de alıntı yapılan, ed., *Als wir Frauen stark sein mussten: Erinnerungen 1939-1945* (Zeitgut Verlag, 2007), s. 60; ve Summ'da, *Schäfers Tochter,* s. 89, aynı ifade bir ünlem işaretiyle birlikte, başlık olarak kullanılmış.

hemşirelere ve kadın sağlık hizmetlilerine: Bkz. Panke-Kochinke ve Schaidhammer-Placke, *Frontschwestern und Friedensengel*; ve Brigitt Morgenbrod ve Stephanie Merkenich, *Das Deutsche Rote Kreuz unter der NS-Diktatur, 1933-1945* (Ferdinand Schöningh), 2008.

71 iki sene yoğun eğitim: Summ, *Schäfers Tochter*, s. 95-115.

73 Bir vatansever ve idealist: Yazarın Annette Schücking-Homeyer ile yaptığı röportaj, 30 Mart 2010, Lünen, Almanya.

kadınların hâkimlik, savcılık ve avukatlık yapmalarını yasaklamıştı: Diemut Majer, *"Non-Germans" under the Third Reich: The Nazi Judicial and Administrative System in Germany and Occupied Eastern Europe, with Special Regard to Occupied Poland, 1939-1945* (Johns Hopkins University Press, 2003), s. 638.

savaş zamanı işçilik görevi: Alman kadınlarının savaş sırasında zorunlu yaptıkları işçilikle ilgili, bkz. Ute Frevert, *Women in German History: From Bourgeois Emancipation to Sexual Liberation* (Berg, 1989), s. 227.

74 Bütün kadın meslekleri içerisinde: Michael Burleigh, *Death and Deliverance: "Euthanasia" in Germany, 1900-1945* (Cambridge University Press, 1994), s. 159; ve Henry Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide: From Euthanasia to the Final Solution* (University of North Caroline press, 1997).

75 "Führer, savaş münasebetiyle...": NARA, RG 238, NMT, NO-470; Pauline Kneissler, Nazi Partisi #3892898. Kurdjunowka, Ukrayna'da doğmuştu, Nazi Partisi Kartı BDC, NARA II, A3340-MFOK-L005, kare 0972.

76 "hepsi ciddi vakalar değildi": Bu ve sonraki iki paragraftaki bütün alıntılar Kneissler'den ve Gaida, *Zwischen Pflegen und Töten*, s. 176'da alıntı yapılan ifadelerdendir.

78 modern iş yerlerinin doğuşu: Metropolitan manzarası, kırsal kesimden kadınlar açısından baş döndürücüydü. Özgürlüğün yanı sıra, yeni gerilim şekilleri de deneyimlediler. Bkz. Katharina von Ankum, ed. *Women in the Metropolis: Gender and Modernity in Weimer Culture* (University of California Press, 1997), s. 2-4: ve Frevert, *Women in German History*, s. 156-57, 218.

79 "Tanrım, şükürler olsun...": Ilse Schmidt, *Die Mitläuferin: Erinnerungen*

einer Wehrmachtsangehörigen (Aufbau Verlag, 2002), s. 16.

80 yaklaşık beş yüz bin kadından: Savaş sırasında, Alman kadın büro yardımcılarının en geniş çaplı çalıştığı kuruluş Alman Ordusu'ydu. Sayısı en fazla olan kadın askeri yardımcılar, *Blitzmädchen* ya da "yıldırım kızlar", sivil cepheyi oluşturan erdemli, sütçü kız tipleri değil, Weimar'ın Yeni Kadını'nın savaş zamanı versiyonuydu. Bir sekreterin hikâyesi için, bkz. Killius, *Frauen für die Front*, "Ich hatte es nicht schlect" başlıklı ifade, s. 69-70. "Erkekleri cepheye gitmeleri için serbest bırakan" askeri destek görevlerine verilen kadınlar, emir verme yetkisiyle kıdemli personel şefinden sıradan askeri yardımcıya kadar hiyerarşik düzene yerleştirilmişlerdi. Bkz. Franka Maubach, "Expansionen weiblicher Hilfe: Zur Erfahrungsgeschichte von Frauen im Kriegdienst", Sybille Steinbacher, ed., *Volksgenossinnen: Frauen in der NS-Volksgemeinschaft* (Wallstein Verlag, 2007), s. 105'te. Ayrıca bkz. Ingeburg Hölzer'in hatıraları, "*Im Sommer 1944...*" (Wim Snayder Verlag, 1994); ve Franz Wilhelm Seidler, *Blitzmädchen* (Wehr und Wissen, 1979).Sakson kentinde büyüdü: Liselotte Meier Lerm, 19 Eylül 1963, BAL, 162/3425.

81 devlet memuru olarak daha yüksek bir konumu: Dagmar Reese, *Growing Up Female in Nazi Germany*, çev. William Templer (University of Michigan Press, 2006), s. 128.
"güçlü, cesur kadınlardan": Reese, *Growing Up Female in Nazi Germany*, s. 41, 1936 BdM mitinginden Hitler ve von Schirach alıntıları. Ayrıca bkz. s. 72, 101, 133, 237.
"çok dakik, sıkı çalışan...": Altvater'in suçlandığı iddianame ve karardaki biyografik malzeme, BAL, B162/4524, s. 20, 22.

82 Sabine Dick: Dick'in ifadesi, 27 ve 20 Nisan 1960, Berlin, Oberstaatsanwalt Koblenz dosyaları, Koblenz 9 Js 716/39, Sonderkommission P. Heuser ve RSHA soruşturmalarındaki dosyalar için Jürgen Matthäus'a teşekkürler.
bürosunda çalışan sekreterler: Gerhard Paul, "'Kämpfende Verwaltung' Das Amt IV des Reichsicherheitshauptamtes als Führungsinstanz der Gestapo", Gerhard Paul ve Klaus-Michael Mallman, ed., *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg: "Heimatfront" und besetztes Europa* (Primus Verlag, 2000), s. 45-47. Gizli Devlet Polisi'nde (Gestapo) 31.374, Suç Soruşturma Polisi'nde (Kripo) 12.792 ve Güvenlik Polisi'nde (SD) 6.482 tane vardı; bkz. Klaus Hesse, Kay Kufeke ve Andreas Sander, ed., *Topographie des Terrors* (Stiftung Topographic des Terrots, 2010), s.

127. Sekreterlerle alakalı kaynaklarını paylaştığı için Rachel Century'ye teşekkürler.

84 "açık, dürüst bir kişilik": NARA, RG 242, BDC, RuSHA evlilik başvurusu ve A3343-RS-D490, kareler 1584, 1640 ve 1656.
Akademisyen Michael Mann: Michael Mann, Versailles Antlaşması'yla (Silezya ve Renanya gibi) kaybedilen ya da kazanılan topraklarda kimlerin yaşayacağını ya da Nazi döneminde faal olan Almanların aşırı nasyonal olduğunu ya da failler arasında nispeten yüksek oranda yer aldığını belirledi. Bkz. onun "Were the Perpetrators of Genocide 'Ordinary Men' or 'Real Nazis'?" *Holocaust and Genocide Studies* 14 (Winter 2000); 331-66, bilhassa s. 343-46.
Josefine Krepp: Josefine Krepp Block hakkında biyografik bilgi, Vernehmung, VCA, Strafbezirksgericht Wien, 15 Ekim 1946, Wiener Stadt-und Landesarchiv, Vg 8514/46.

85 Çok sayıda Avusturyalı: Viyana Modeli üzerine, bkz. Hans Safrian, *Eichmann's Men* (Cambridge University Press, 2010).

86 SS müfettişlerinin sınavından geçtikleri takdirde: Katrin Himmler, "herrenmens-chenpaare: Zwischen nationalsozialistischem Elitebewusstein und rassenideologischer (Selbst-) Verpflichtung", Marita Krauss, ed., *Sie waren dabei: Mitläuferinnen, Nutzniesserinnen, Täterinnen im Nationalsozialismus* (Wallstein Verlag, 2008), s. 65-66.
Başarıya giden yol: Reich'daki Gestapo bürolarından işgal altındaki topraklara gönderilen kadın stenoların ilave vakaları Michael Wildt, *An Uncompromising Generation: The Nazi Leadership of the Reich Security Main Office* (University of Wisconsin Press, 2009), s. 116-19.
muazzam boyutlardaki genişlemesi: *The Coming of the Third Reich*'de (Penguin 2004) Richard Evans'a göre: "Büyük mağazalardaki satış pozisyonlarından (daktilonun güçlü dişi etkisiyle) gelişen büro ortamlarındaki sekreterlik işlerine kadar kadınlar için yeni iş imkânlarıyla hizmet sektörünün ekonomi içerisinde hızla yükselişi, yeni istismar alanları şekilleri birlikte giderek artan sayıda genç ve bekâr kadına daha önce yararlanma şansı bulamadıkları, parasal ve toplumsal bağımsızlık da sağladı." (s. 127) Elisabeth D. Heineman'ın *What Difference Does a Husband Make? Women and Marital Status in Nazi and Postwar Germany*'de (University of California Press, 1999) yazdığına göre: "Savaş çalışmalarına ister coşkuyla ister zoraki katılmış olsunlar, aşağı yukarı 1918 ile 1928 yılları arasında doğan kadınlardan savaş sırasında bekâr kalanların savaşa yaptıkları katkılar,

herhangi başka bir Alman çalışan kadın grubuna göre daha fazlaydı." (s. 64)

87 "ulusun anneleri olarak görevlerini...": Frevert, *Women in German History*, s. 186.

evliliğe ilişkin iki anlayışı: Michael Burleigh ve Wolfgang Wippermann, *The Racial State: Germany, 1933-1945* (Cambridge University Press, 1991), s. 49-50; ve Wildt, *An Uncompromising Generation*, s. 111.

240.000 civarında Alman kadını: bkz. Gudrun Schwarz, *Eine Frau an seiner Seite: Ehefrauen in der "SS-Sippengemeinschaft"* (Hamburg Edition, 1997), s. 11; ve Kathrin Kompisch, *Täterinnen: Frauen im Nationalsozialismus* (Böhlau, 2008), s. 204. SS evlilik başvurularına ait belgeler savaşta zarar görmedi ve Berlin Belge Merkezi Koleksiyonu'nun bir parçası olarak Birleşik Devletler ve Almanya'da arşivlendi. Ayrıca bkz. Isabel Heinemann, *Rasse, Siedlung, deutsches Blut* (Wallstein Verlag, 2003), s. 54-62 no: 47.

89 Vera Stähli: 1912'de Hamburg'da doğdu, o yüzden de I. Dünya Savaşı sonrası doğum patlaması döneminde dünyaya gelenlerin oluşturduğu kategoriye uymuyor. Ancak, II. Dünya Savaşı öncesi mesleki deneyimi, genel anlamda Weimar döneminin sonları ile Nazi dönemi arasındaki boşluk ve evvelki yükselen şehir çalışma kültürünün kadın trendleri ile biçimlenmişti. Evlilik başvurusunda aile geçmişi sorusuna Vera, ebeveynleri hakkında pek bir şey bilmediği cevabını vermişti. Ya genetik geçmişinde, SS müfettişleri tarafından "sakıncalı" bulunabilecek bir şeyler olduğundan şüpheleniyordu ya da annesiyle babasına yakın değildi. "Fragebogen" Wohlauf, NARA, BDC, A3343-RG-G5348, kareler 2214-2326.

91 "gizli arzusuna" rağmen: Urteil Landegericht Zivilkammer Hamburg, 10 Haziran 1942, NARA, BDC, RuSHA Wohlauf dosyası, A3343-RS-G5348, kareler 2214-2326.

Vera ve Julius evlenmek için acele ediyorlardı: Christopher R. Browning, *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and Final Solution in Poland* (HarperCollins, 1993), s. 92.

93 Liesel Riedel ve SS nişanlısı: Willhaus evlilik başvurusu, NARA, BDC, RuSHA dosyaları, A3343-RS-G5242, kareler 2524-2710. Bkz. Ernst Klee, *Das Personenlexikon zum Dritten Reich: Wer war was vor und nach 1945* (Fischer Verlag, 2003).

95 "Nihayetinde kan...": Evans, *The Third Reich in Power*, s. 626.

96 "Nazi davasının ve..." 2 Temmuz 1935 tarihli mektup, 85. Standarte

RuSHA Lideri Stabsführer, Cottbus. RuSHA Willhaus dosyası. 1943'te, SS hâlâ daha onun onaylanmayan evliliğini soruşturmaktaydı. NARA, BDC, A3343-RS-G5242. Bkz. Michael Burleigh, *The Third Reich: A New History* (Hill&Wang, 2000), s. 102, 116.

97 bölünmüş bir kişilik geliştirdiğini: Erna'nın doğduğu yerde ve çevresinde, Yahudi karşıtı ırkçıları ve "kan ve toprak" kışkırtıcıları devlet kurumlarına sızarak derhal etkin hale geldiler. Aralık 1932'de, gençlerin baştan eğitilmeleri amacıyla okul kitaplarının yeniden basımıyla birlikte Yahudi işletmelerin boykotu başladı. Türingiya'daki bölgesel Nazi liderleri arasında rejimle birlikte yükselip düşecek olan (ileride Hitler'in Doğu'dan Reich'a yapılan zorunlu işçilerin sınırdışı işlemlerini yürüten, 1946'da Nürnberg'de asılan, savaş zamanı "çar"ı) Fritz Sauckel, (Himmler'in tarım uzmanı ve SS ırk bürosu birinci şefi) Richard Walter Darré ve (Nordik ırkçılığı entelektüel anlamda yaygınlaştıran, "Irk Papası" olarak bilinen) Profesör Dr. Hans F.K. Günther vardı. Ancak Erna'nın geleceğinin şekillenmesinde doğrudan rol oynayan kişi, sömürgeleştirme meselelerinde Himmler'in güvendiği uzman olan Walter Darré olacaktı. Bkz. Lower, 'Living Space", s. 310-25; ve Evans, *The Third Reich in Power*, s. 9.

99 "kan ve toprak" uzmanı: Darré geniş aileler kuran ve geniş araziler işleyen saf Alman kanından gelen tek eşli erkek ve kadınları temel alan, toprakla ilgili yeni bir soylu sınıfın kurulmasını önerdi, *Neuadel aus Blut und Boden* (Münih, 1930), s. 131, 152, 153. Darré, Arjantin'de çiftçilik yapan Alman bir ailenin çocuğuydu; Almanya'ya döndükten sonra, Witzenhausen'deki Alman Koloni Okulu'na gitmiş ve Halle Üniversitesi'nde zirai bilimler dalında doktorasını tamamlamıştı. *Völkisch* teorilerinin ateşli bir savunucusuydu. Bkz. Klee, *Das Personelexikon zum Dritten Reich.*

Bir sene süren flörtün: NARA, BDC, RuSHA Petri dosyası, liste 373A, kare 2908, 2910-2936. Bkz. Heineman, *What Difference Does a Husband Make*? Ek Bölüm A.

artık çiftçi kızı değildi: Çok sayıda çiftçinin kızı ve eşleri, işçi olarak değil "yardımcı aile üyeleri" olarak kayıt ediliyordu. Yüzyıllardır süren geleneksel aile ekonomisi devam etti. Bkz. Jill Stephenson, *Women in Nazi Germany* (Longman, 2001), s. 68.

101 Motorlu Araçlar Şirketi: Shelley Baranowski, *Nazi Empire: German Colonialism and Imperialism from Bismarck to Hitler* (Cambridge University Press, 2011), s. 154.

Weimar dönemindeki Yeni Kadını: Frevert, *Women in German History*, s. 203.
Ev idaresinin "üstün" yöntemleri: Nancy Reagin, *Sweeping the German Nation: Domesticity and National Identity in Germany, 1870-1945* (Cambridge University Press, 2006).

3 TANIKLAR

103 "aniden her şey farklılaştı…": Erika Summ, *Shäfers Tochter: Die Geschichte der Frontschwester* (Zeitgut Verlag, 2006), s. 119. Ohr'un buradaki tasviri, yaşamdan ve kültürden yoksun yabancı manzaralar ve Rus steplerinin karanlık derinlikleri hakkındaki tipik sömürgeci anlatılara uymaktadır.

105 Bir deri bir kemik kalmış çok sayıda Sovyet esir: Bkz. Dieter Pohl, *Die Herrschaft der Wehrmacht: Deutsche Militärbesatzung und einheimische Bevölkerung in der Sewjetunion, 1941-1944* (Oldenbourg, 2008). Bkz. ayrıca Christian Streit, "The fate of the Soviet Prisoners of War", Michael Berenhaum, ed., *A Mosaic of Victims: Non-Jews Persecuted and Murdered by the Nazis* (New York University Press, 1990).
"dikenli tellere asılan…": Birgit Panke-Kochinke ve Monika Schaidhammer-Placke'de alıntı yapılan hemşire, *Frontschwestern und Friedensengel: Kriegskrankenpflege im Ersten und Zweiten Weltkrieg; Ein Quellen- und Fotoband* (Mabuse Verlag, 2002), s. 193-96. Ayrıca bkz. Magdalena Wortmann, *Was haben wir nicht alles mitgemacht: Kriegserinnerungen einer Rotkreuzskrankenschwester* (Wim Snayder Verlag, 1995); Lora Wildenthal, *German Women for Empire, 1884-1945* (Duke University Press, 2001); ve Elfriede Schade-Bartkowiak, *Sag mir, wo die Blumen sind… Unter der Schwesternhaube. Kriegserinnerungen einer DRK-Schwester im II. Weltkrieg an der Ostfront* (Hamburg, 1989), Panke-Kochinke ve Schaidhammer-Placke, *Frontschwestern und Friedensengel*, s. 191-192'de alıntı yapılan.
"kocaman açılmış gözlerle": Brigitte Erdmann'ın annesine mektubu, 24 Ocak 1943, Walter Kempowski, *Das Echolot* (btb Verlag, 2001), s. 339'da yeniden basıldı.

106 eve gönderdiği mektuplar: Jens Ebert ve Sybille Penkert, ed., *Brigitte Penkert: Briefe einer Rotkreuzschwester von der Ostfont* (Wallstein Verlag, 2006).
Hemşireler, öğretmenler ve sekreterler: Franka Maubach, "Expansionen weiblicher Hilfe: Zur Erfahrungsgeschichte von Frauen

im Kriegdienst", Sybille Steinbacher, ed., *Volksgenossiennen: Frauen in der NS-Volksgemeinschaft*'da (Wallstein Verlag, 2007); ve Marita Krauss, ed., *Sie warren dabei: Mitläuferinnen, Nutzniesserinnen, Täterinnen im Nationalsozialismus* (Wallstein Verlag, 2008), s. 13.

107 toplu infazlar hakkında: Karel Berkhoff, "Babi Yar: Site of Mass Murder, Ravine of Oblivion", J.B. ve Maurice C. Shapiro Yıllık Semineri, 9 Şubat 2011 (Birleşik Devletler Yahudi Soykırımı Anma Müzesi, Occasional Paper Series, Mayıs 2012); Peter Longerich, "*Davon haben wir nichts gawusst!" Die Deutschen und die Judenverfolgung, 1933-1945* (Siedler, 2006) ve Jeffrey Herf, *The Jewish Enemy: Nazi Propaganda during World War II and the Holocaust* (Belknap Press, 2008).

Belzec'tekiler gibi gazla zehirleme: Belzec'te kampın yanından bir tren geçerken toplu katliam üzerine bir sohbet örneği için, bkz. "Aufzeichnungen eines deutschen Unteroffiziers vom 31 August 1942, Rawa Ruska, Anlage 36", Raul Hilberg, *Sonderzüge nach Auschwitz: The Role of German Railroads in the Destruction of the Jews* (Dumjahn Verlag, 1981) s. 188-91. Tren sohbetleri hakkında benzer anılar Alison Owings, *Frauen: German Women Recall the Reich*'da (Rutgers University Press, 1995).

108 ısıtmasız tren vagonlarında: Paul Salitter, Düsseldorf'taki *Schutzpolizei*'nin yüzbaşısı, Gestapo tarafından bu nakil işlemini korumak için görevlendirilmişti. Konitz'de yerel Alman tren görevlisi trenin geçmesini engellemeye çalıştı: Salitter onun Yahudi dostu olduğunu ve Alman ırk cemaatine ait olmadığını ilan etti. Bu anlaşmazlığını çözülmesini beklerken Alman Kızılhaç merkezine gitti ve bunu rapor etti. Bu rapor Hilberg, *Sonderzüge nach Auschwitz*, s. 134'te yeniden basıldı. Ayrıca bkz. Andrej Angrick ve Peter Klein, *Die "Endlösung" in Riga: Ausbeutung und Vernichtung 1941-1944* (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2006).

109 "orada Yahudileri sağ bırakmadıklarını": Bu ve sonraki paragraftaki alıntılar yazarın ve Dr. Christof Mauch'un 30 Mart 2010'da Lünen, Almanya'da Annette Schücking-Homeyer ile röportajından. Burada kullanılan malzemelerin bir kısmı ilk önce Martin Doerry ve Klaus Wiegrefe tarafından yürütülen bir röportajda kullanıldı ve 25 Ocak 2010'da *Der Spiegel* çevrimiçinde yayınlandı, "They Really Do Smell Like Blood: Among Hitler's Executioners on the Eastern Front." Yardımları için Bay Wiegrefe'ye teşekkürler.

"Brest'te Yahudi bir kadını": Brest ve civarındaki katliamlar ve gettolaştırma işlemleri için, bkz. Alman askeri komutanın 11 Ekim ve 10 Kasım 1941 tarihli raporları, Christian Gerlach, *Kalkulierte Morde. Die deutsche Wirtschafts-und Vernichtungspolitik in Weissrussland 1941 bis 1944* (Hamburg Edition, 1999) s. 610'da alıntı yapıldı. Ayrıca bkz. Jürgen Matthäus, Konrad Kwiet ve Jürgen Förster, ed., *Ausbildungsziel Judenmord? "Weltanschauliche Erziehung" von SS, Polizei und Waffen-SS im Rahmen der "Endlösun"* (Fischer Verlag, 2003).

110 gösterdikleri farklı tepkiler: Meraktan gettoya giden Frau Leonhard, örnek olarak aynı zamanda Yahudi işçilere gizlice yemek de verdi. Uyarı aldı, ama cezalandırılmadı (BAL, B162/1682; Erna Leonhard'ın ifadesi, 14 Aralık 1960). Helmy Spethmann da gettodaki Yahudilerle ilgilendi. I. Dünya Savaşı deneyimli yaşlı bir hemşire olarak Spethmann Ağustos 1941'de, yasağa rağmen, Varşova Gettosu'na girdi (getto karantinaya alınmıştı). Yanında fotoğraf makinesini götürüp Yahudilerin içinde bulunduğu aşırı yoksulluğu ve çektikleri acıların fotoğraflarını çekti. Savaştan sonra, bu fotoğrafları sakladı, ölümünden kısa bir süre önce, yeğeninden fotoğraflarla ilgilenmesini ve kendisi öldükten sonra yayımlamasını istedi. Bkz. "Zeugin des Grauens: Lazarettschwester im Warschauer Ghetto", 24 Eylül 2010. *Der Spiegel* çevrimiçi. http://einestages.spiegel.de/static/authoralbum-background/15081/zeugin_des_grauens.html. Bu makaleye dikkatimi çektiği için Susan Bachrach'a teşekkür ederim.

111 Alman turizm alanları: Erdmann'ın annesine mektubu, 30 Ocak 1943, Kempowski, *Das Echolot* (2001) s. 613-14. Ayrıca bkz. B. Rossino, "Eastern Europe through German Eyes: Soldiers' Photographs, 1939-42", *History of Photography* 23, no:4 (Winter 1999): 313-21.

"Bugün gettoya gidiyoruz": Susi Gerloff, "Kriegsschwestern: Erlebnisberichte, 1995", Panke-Kochinke ve Schaidhammer-Placke, *Frontschwestern und Friedensengel*, s. 196'da alıntı yapılmış.

112 Goebbels'in ifadesiyle birer "ölüm yatağıydı": Bkz. Philip Friedman, *Roads to Extinction: Essays on the Holocaust* (Jewish Publication Society, 1980), s. 69. Ayrıca bkz. Eric Sterling, ed., *Life in the Ghettos during the Holocaust* (Syracuse University Press, 2005); ve Daniel Michman, *The Emergence of Jewih Ghettos during the Holocaust* (Cambridge University Press, 2011).

Alman gösteri kızı Brigitte Erdmann: Erdmann'ın annesine mektubu, 30 Ocak 1943, Kempowski, *Das Echolot* (2001), s. 613-14'te. Almanlar 28 Haziran 1941'de vardıklarında, Minsk'te yaklaşık 55.000 Yahudi yaşıyordu. Bunların çoğu, Kasım 1941'de başlamak üzere, Hamburg, Frankfurt, Berlin, Viyana ya da Reich'ın diğer kentlerinden Minsk'e gönderilen binlercesiyle birlikte vuruldu ya da gaz karavanlarına tıkıldı. Bkz. 18 Kasım 1941'de Hamburg'dan Minsk Gettosu'na gönderilen Yahudilerin listesi, Bundesarchiv, Dahlwitz Hoppegarten Records, USHMMA'da mikrofilme kayıtlı, RG 14.050, bant 1, kare 827-841. Todt Örgütü, Minsk Gettosu ve Minsk'teki getto turizmiyle ilgili olarak bkz. Christian Gerlach, *Kalkulierte Morde*, s. 57-63.

113 "pislik, tembellik, ilkellik...": Warthegau'daki Plöhnen üzerine, Marienne Peyinghaus'un mektubu, 17 Temmuz 1942, Margarete Dörr, "*Wer die Zeit nicht miterlebt hat...": Frauenerfahrungen im Zweiten Weltkrieg und in den Jahren danach*, c. 2, *Kriegsalltag* (Campus Verlag, 1998), s. 132'de yeniden basıldı ve analiz edildi.

114 "yağlı kaftanları" ve "gerçekdışı bir şehir": Elizabeth Harvey, *Women in Nazi East: Agents and Witnesses of Germanization* (Yale University Press, 2003), s. 130-31-122.

"Böyle bir şey görmemişsindir...": Catherine Epstein, *Model Nazi: Arthur Greiser and the Occupation of Western Poland* (Oxford University Press, 2010), s. 169'da alıntı yapılan mektup. Mektup, genç kadının gettoda bir Yahudi olsaydım bu şekilde hapsedilmeye karşı büyük bir öfke duyardım, ifadesiyle devam ediyor.

115 genç kadınlar üzerinde: 1944 yazında, Danzig yakınlarında bir inşaat bürosunda çalışan bir Alman sekreter, her sabah 100-150 Polonya Yahudisi kadın işçinin sürü halinde çalışma alanlarına götürülüşünü izledi. Kamçılı ve çizmeli, siyah kıyafetli SS kadınları muhafızlık görevi yapıyordu. Bkz. Walter Kempowski, *Das Echolot* (btb Verlag, 1979), s. 107-8.

"bürodaki hoş çocuklarla ": Erna Leonhard, 14 Aralık 1960 tarihli ifadesi. 1960, BAL, 162/1682; ve Rosemarie Killius, ed., *Frauen für die Front: Gespräche mit Wehrmachtshelferinnen* (Militzke Verlag, 2003), s. 71-74.

"Üstüme yapıştı...": Anna Luise von Baumbach, *Frauen an der Front: Krankenschwestern im Zweiten Weltkrieg*, 2010 (DVD).

116 suyun tadında bir gariplik: Richard Lissberg'ın eski karısı Henriette

Bau'nun ifadesi, 23 Nisan 1969, BAL, 162/1673. Bu kaynağı paylaştığı için Ömer Bartov'a teşekkürler.

Toplu katliamlara şahit olan: Lida'daki trenyolu yetkilisinin karısı, 5.200 Yahudi'nin klorla kaplı bir toplu mezarda vuruluşunu ve mezarın günün sıcaklığı neticesinde bir kaynak gibi fışkırdığını hatırlıyor. Lisolette Wagentrotz'un ifadesi, 11 Ekim 1965. Staatsanwaltschaft Mainz, 3 Js 155/64, BAL, 162/3446. Ayrıca bkz. Peder Patrick Desbois, *The Holocaust by Bullets* (Macmillian, 2008).

117 "Evimiz kadar büyüktü...": Florentina Bedner'in ifadesi, 29 Kasım 1976, BAL, Bayer, Landeskrimanalamt 76-K 41676, Koc. Bkz. bölge komiserinin idaresi altındaki NSV "görevleri", "Judennachlass"la ilgili, "IV. Vorläufige Aufgaben". CSA, Kiev, 3206-6-254, USHMMA'de tutulan mikrofilm, RG31.002M, bant 6, s. 5.

sokaktan uzakta yürüyordu: Erika Ohr'un günlük rutini, şehrin içinden geçerek öğlen yemeğini yediği kantine doğru bir yürüyüşü içermekteydi. Summ, *Schäfers Tochter*, s. 132,141.

118 "Yahudilerin yaşamaya zorlandıkları...": Ukrayna Düzen Polisi Komutanı Otto von Oelhafen'in ifadesinde de Rivne/Revno'nun Yahudi cemaatinden "yuvalanma yeri" olarak bahsediliyor, 7 Mayıs 1947, NARA, RG 238, liste 50, M1019. Bkz. Ilse Schmidt, *Die Mitläuferin: Erinnerungen einer Wehrmachtsangehörigen* (Aufbau Verlag, 2002), s. 73-75.

"Bir gece gürültüyle uyandım...": Schmidt, *Die Mitläuferin*, s. 74-76. Ayrıca bkz. Shmuel Spector, *The Holocaust of Volhynian Jews, 1941-1944* (Yad Vashem, 1990), s. 113-25, 184-85. Rivne'deki Yahudilerin katliamıyla ilgili olarak, bkz. Herman Graebe'nin ifadesi, NARA, RG 238, Belge 2992-PS, Nürnberg Uluslararası Askeri Mahkemesi. Ayrıca bkz. Dieter Pohl, "The Murder of Ukraine's Jews under German Military Administration and in the Reich Commissariat Ukraine", Ray Brandon ve Wendy Lower, ed. *The Shoah in Ukraine: History, Testimony, Memorialization* (Indiana University Press, 2008), s. 49. Pohl'un araştırmasına göre yerel işbirlikçiler ve Düzen Polisi Müfreze 33'ün ilk bölüğü SD birliklerini destekledi. Struwe'nin şahit olduğu getto tahliyesi muhtemelen 13 Temmuz 1942'de yaşandı.

120 Gözlerini kapatsa da: Daha meşhur başka bir tanık, Melita Maschmann, vahşeti gördüğünde gözlerini kapattığını söyledi. Bkz. Maschmann, *Fazit: Mein Weg in der Hitler-Jugend* (dtv, 1983).

Heinrich Himmler'in emirleriyle: Himmler'in Jitomir'deki sözlü emirleri

için bkz. Lower, *Nazi Empire Building and the Holocaust in Ukraine* (University of North Caroline Press, 2005), s. 8; Paul Albert Scheer'in ifadesi, 29 Aralık 1945, USHMMA RG 06,025 Kiev; ve Peter Witte et. Al., ed., *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/42* (Christians Verlag, 1999), s. 498-99.

121 "Burada ne yapıyorum...": Schmidt, *Die Mitläuferin*, s. 81.
"kollarını kaldırmış..." ve "Bir parçam...": Schmidt, *Die Mitläuferin*, s. 38, 76-77.
"*Todesangst*'ı (ölüm korkusunu) yenmeyi öğrendim...": Brigitte Erdmann, 21 Ocak 1943 tarihli mektup, Kempowski, *Das Echolot* (2001), s. 327'de.

122 Novgorod Volynsk'teki ilk gününde: Zwiahel'deki (Novgorod Volynsk) Yahudilerin ortadan kaldırılmasına Temmuz 1941'de, Einsatzgruppe C orada bir genel merkez kurduğunda başlandı. Bir alt-birim Sk4a, yerel Ukraynalı ve etnik Alman işbirlikçilerin ve HSSPF Jeckeln'in idaresi altındaki Waffen-SS birimlerinin yardımlarıyla Yahudi kadın ve erkekleri belirleyip gözaltına aldılar. Wehrmacht birimleri bu çabaları, Almanlara ya da Alman tesislerine yapılacak herhangi bir saldırı karşılığında yerel Yahudileri ve Yahudi savaş esirlerini öldürmek gibi "misilleme" önlemlerini örgütleyerek ve uygulayarak desteklediler. Mayıs 1945'te ortaya çıkartılan bir toplu mezarda, "çürümeye başlamış kanla kaplı kadın ve çocuk kıyafetleri, ayakkabıları" bulundu. Sovyet Olağanüstü Komisyonu'nun sorgu memurlarına göre, cesetler gelişigüzel gömülmüştü; kafalar ve kafatasları zarar görmüştü; bazı kadınlar çocuklara ve oyuncaklarına sarılmışlardı. Ukrayna köylüsü bir görgü tanığına göre silahla infazlar 1941 Ağustos'unun sonlarında yaşandı. Savaş esirleriyle ilgili, bkz. Fernspruch 16 Pz.-Div. 14 Temmuz 1941, NARA, RG 242, T314, liste 1146, kare 000467. Yahudilerin katliamıyla ilgili bkz. Ereignismeldung 38, Einsatzgruppe C, 30 Temmuz 1941, NARA, RG 242, T175, makara 233; Sovyet Olağanüstü Komisyonu raporları, 24 Mayıs 1945, ZSA'daki nüsha, dosya 413; ve Novgorod Volynsk'teki Yahudi Kültür Cemiyeti'ndeki nüsha. Bu Sovyet raporlarını paylaştığı için Daniel Redman'a müteşekkirim. Ayrıca bkz. Jeckeln'in Novgorod Volynsk'le ilgili 25 Temmuz 1941 tarihli *Einsatzbefehl*'i, NARA, RG 242, T501, liste 5, kare 000559-560, ve *Unsere Ehre Heisst Treue: Kriegstagebuch des Kommandostabes Reichführer SS, Tätigkeitsberichte der I. Und 2, SS-Inf., Brigade der I. SS-Kav. Brigade und von Saonderkommandos*

der SS (Europa Verlag, 1965), s. 95-96.

123 "Çoğu zaman, askerlerle girilen...": Bkz. Annette Schücking-Homeyer'in yazara mektubu, 17 Mayıs 2010 Schücking'in savaş zamanı yazışmalarından alınmış. Bayan Schücking-Homeyer'e mektuplarının örneğini benimle paylaştığı için minnettarım. (Originaller Warendorf kent arşivinde saklanıyor.)

124 "Gözleri nefretle parlıyordu...": Brigitte Erdmann, 15 Şubat 1943, Kempowski, *Das Echolot* (2001), s. 780'de alıntı yapılmış.

"kâbuslar göreceğini": Annette Schücking-Homeyer, yazara mektubu, 17 Mayıs 2010. Khmilnyk'teki katliamlar, BAL'deki soruşturmalarda toplanan savaş zamanı belgeleri ve ifadeleriyle de doğrulanmıştır – bkz. Abschlussbericht, BAL II, 204 ARZ, 135/67, 23-24.

125 "gözleri dönmüştü... *Jude kaput*!": Blyuma Bronfin'in ifadesi, 1944, Ilya Ehrenburg'a yazılmış bir mektup biçiminde, Joshua Rubenstein ve Ilya Altman, ed. *The Unknown Black Book: The Holocaust in the German-Occupied Soviet Terriotories* (Indiana University Press, 2010), s. 151-54'te yeniden basılmış

bir depoda yığılı duran kıyafetler: yazarın ve Christof Mauch'un Schücking-Homeyer'le röportajı, 30 Mart 2010; aynı zamanda *Der Spiegel* makalesinde, 28 Ocak 2010.

Schücking her hafta: 5 Kasım 1941'de, Rivne Bölge Komiseri Werner Beer, 17.000 Yahudi'nin öldürüldüğü bir katliam düzenledi. Bu katliam 6-7 Kasım 1941'de gerçekleşti ve Orpo 320, 315, 69 ve EK 5 tarafından uygulandı. Bkz. Brandon ve Lower, ed. *The Shoah in Ukraine*, s.43.

126 "kocaman bir mezbahadan...": 5 Kasım 1941 tarihli mektup, Zwiahel, Annette Schücking'den annesiyle babasına. Yazarın ve Christof Mauch'un Schücking-Homeyer ile röportajı, 30 Mart 2010, USHMMA'da duruyor.

Slonim'deki bir sekreter: Frau Emilie Horst, 10 Mayıs 1961 tarihli ifadesi, BAL, 162/5088.

4 SUÇ ORTAKLARI

127 açıklayan çok az kişi vardı: Joanne Sayner, *Woman without a Past? German Autobiographical Writing and Fascism* (Rodopi, 2007), s. 2. Bu kaynağı temin ettiği için Marion Deshmukh'a teşekkürler.

128 hikâyelerini anlatmaya teşvik eden: Bkz. Rosemarie Killius, ed. *Frauen für die Front: Gespräche mit Wehrmachtshelferinnen* (Militzke Verlag,

2003); ve Margarete Dörr, "*Wer die Zeit nicht miterlebt hat...*" *Frauenerfahrungen im Zweitten Weltkrieg und in den Jahren danach*, c. 2, *Kriegsalltag* (Campus Verlag, 1998).

sivil cephede yaşanan mağduriyetler: Bu anlatılar, yiyecek, yakıt, sabun ve kıyafetle ilgili ev hayatının günlük zorluklarına, yemek pişirmeye, hava saldırılarına ve evsizliğe odaklanmaktadır. Bkz. Kathrin Kompisch, *Täterinnen: Frauen im Nationalsozialismus* (Böhlau, 2008). s. 85; Nichole Ann Dombrowski, "Soldiers, Saints, or Sacrifical Lambs' Women's Relationship to Combat and Fortification of the Home Front in the Twentieth Century", Nichole Ann Dombrowski, ed., *Women and War in the Twentieth Century*, (Routlege, 2004), s. 2-3'te; ve Joanna Bourke, *An Intimate History of Killing: Face-to-Face Killing in Twentieth-Century Warfare* (Basic, 200), özellikle Böl. 10, "Women Go to War".

129 Hitler'in imparatorluğu yayıldıkça: Kadınlar 1944-45'te erkeklerin boş bıraktıkları görevleri doldurdular. Viyana Gestapo bürosunda 180 kadın idareci vardı ve Berlin'de 1.500 çalışan arasında 600'ü kadındı. Bkz. Kompisch, *Täterinnen, s.85.*

yüksek eğitime girişleri: Çoğu ortaokul askeri kışlaya ve hastaneye dönüştürülmüş olmasına rağmen genç erkeklerin cepheye gidişiyle çok sayıda kadın üniversiteye döndü. Üniversiteye kaydolan kadınların sayısı füze gibi yükseldi, 1943 yılında Frankfurt Üniversitesi'nin öğrenci sayısının yüzde ellisini geçmişti. Savaş döneminin gözde komedi filmlerinden biri olan *Unser Fräulein Doktor*'da (1940), kurnaz, entelektüel, üniversite mezunu bir kadının, tıp doktoru sevgilisini alt edişi, kadınlarla dalga geçmek yerine roller değiştirilerek anlatılıyordu. Bkz. Christopher Dorner et al., *Die Braune Machtergreifung: Universität Frankfurt, 1930-1945* (Nexus/Druckladen, 1989), s. 96; ve Dörr, "*Wer die Zeit nicht miterlabt hat...*", s. 125.

130 Kadın sekreterler, dosya görevlileri: Levazım dairelerinde görev yapan Reich Almanlarının sayısı değişmekle birlikte Lida'daki büroda, mesela, personel arasında seksen altı taneydi. Baranowitsche bölge bürosunda, Eylül 1941 tarihinde altı Alman erkeği vardı; 20 Ocak 1943'e gelindiğinde, on dokuz erkek ve yedi kadın (yerel halktan da doksan beş erkek ve altmış altı kadın) bulunmaktaydı; 24 Haziran 1944'te, yirmi altı erkek ve on kadın, artı Alman mahkemesinde dört erkek ve iki kadın yardımcı ve Nasyonal Sosyalist Yardım Derneği'nde (iki hemşire dahil) üç kadın vardı. Bu bölgenin *Gebietskommissar*'ı

(bölge komiseri) Werner, karısı ve dört çocuğunu kendisiyle birlikte yaşamaları için Kasım 1942'de yanına getirdi. Bkz. NARA, RG 242, T454, liste 102, Gebietskommissar Henning Raporu, Lida, 15 Ağustos 1944; ve Gebietskommissar Werner'in Durum ve Aktivite Raporu, Baranowitsche, 11 Ağustos 1944.

"sarı çinte": *Goldammern* Erika Summ'un hatıratında anlatılıyor, *Schäfers Tocher: Die Geschichte der Frontschwester* (Zeitgut Verlag, 2006), s. 130.

131 Doğu'daki büro işine: Hermann Hanweg'in Lida'daki yerini dolduran komiser 1944 yazında, Doğu'ya giden kadınların Reich'ı değil kendi çıkarlarını düşündüklerinden yakınıyor. Bu kadınları evde temizlik yapmak ve kendi çamaşırlarını yıkamak zorunda olanlarla kıyaslıyor. Doğu'dakiler evde hizmetçileri ve özel kıyafet odalarıyla, primadonnalar gibi davranıyorlardı. (Burada yetkililerin kadın sekreterlerinden ve karılarından bahsediyor.) Gebietskommissar Kenning, 15 Ağustos 1944 tarihli rapor, NARA, RG 242, t454, liste 102, kare 000162.

imparatorlukta ağır çalışma: Hanweg inşaat projelerini, imparatorluk fantezilerini ve şahsi taleplerini gerçekleştirmek için işçi bulmak istiyordu. Yardımcısı Windisch kadar kaba değildi, fakat toplu katliam operasyonlarına karşı çıkmadı ya da engel olmadı. Hanweg "kendine ait" Yahudi işçilerle belli bir derecede ahlaka uygun ve çalışmalarını takdir eden, yakın bir etkileşim içerisindeydi. Gösterdiği bu göreceli müsamaha nedeniyle Windisch, SS ve polisin hakkında yaptığı şikâyetlere karşı kendini savunmak zorunda kaldı. NARA, RG 242, liste 21, kare 00050 ve 000587, Wilhelm Kube'nin personel danışmanına, Rosenberg'e 29 Aralık 1942 tarihli raporu ve Kube'ye verilen cevap 15 Ocak 1943.

temizlemek Hanweg'in göreviydi: 1947'de, Münih'teki Kurtulan Yahudiler Merkez Komitesi'ne verdikleri ifadelerde sağ kalanların çoğu, Lida idaresindeki en kötü suçlu olarak Hanweg'in yardımcısı Windisch'in adını verdi. Hanweg'in de seçim operasyonlarında yer aldığı tespit edilmekle birlikte, her fırsatta Yahudileri döven, bağıran ve aşağılayan Windisch'ti. Record Group M21, Savaş Suçluları Bölümü, Kurtulan Yahudiler Merkez Komitesi Hukuk Departmanı, Dosya 184, 28 s. YVA, Lida ve Slonim ifadelerine gönderme yapan arşiv referanslarını benimle paylaştığı için Waitman Beorn'a minnettarım.

132 "cici-anne": Eberhard Hanweg'in ifadesi, 15 Ekim 1964, BAL,

162/3433. Hanweg 1964'teki ifadesinde, Lida'ya 1942 ilkbaharında Meier'le birlikte geldiği ve kısa süre sonra katliamın gerçekleştiğini söyledi. Lida'nın Naziler tarafından işgali mevzuunda, bkz. Christian Gerlach, *Kalkulierte Morde: Die deutsche Wirtschafts – und Vernichtungskrieg -politik in Weissrussland 1941 bis 1944* (Hamburg Edition, 1999) Bernhard Chiari, *Alltag hinter der Front: Besatzung, Kollarobation und Widerstand in Weissrussland,* 1941-1944 (Drosto Verlag, 1998); ve Joachim L.nin ifadesi (Lida'daki eski 727. Piyade Alayı), 7 Mayıs 1965, BAL, B162/3440.

Bugün Komiser'in yüzüğü: Yazarın Hanweg ile röportajı, 20 Eylül 2010, Langgoens, Almanya ve bkz. *Sefer Lida*, Lida Hatırat Kitabı, ed. Alexander Manor, Itzchak Ganusovitch ve Aba Lando (Tel Aviv, 1970), s. 294. Benzer bir olay Bucaş, Ukrayna'da rapor edildi. *Landkommissar* (kara komiseri) karısı ve üç çocuğunu yanında getirdi. Oğullarından birine, Yahudi bir işçi tarafından oyma bir at verildi ve bu SS Komutanı Otto Waechter'in hoşuna gitmedi, çocuğa bu güzel oyuncağı nereden bulduğunu sordu. B 162/1673, Richard Lissberg'in eski karısı Henriette Bau'nun ifadesi, 23 Nisan 1969. Paylaştığı için Ömer Bartov'a teşekkür ederim.

133 birkaç eleştirel raporun: Reich Almanlarının, Mayıs 1943'te işgal edilen topraklardaki (Galiçya) davranışlarıyla ilgili bkz. *Schenk Bericht*, ITS'de yer almakta. Özellikle bu rapor SS polisinin, belediye başkanları, bölge yetkilileri ve yerel planlamacılar gibi, sivil idaredeki rakipleri ortaya çıkartma ve zayıflatma yönünde bir çabasıydı. Böylesine bir güç mücadelesi, abartılı oranda görevin kötüye kullanılmasıyla sonuçlandıysa bile en azından rapor belgeler Yahudi Soykırımı'nı ve Alman kadınlarının Doğu'da girdiği danışıklı anlaşmaları açıklamaktadır. Doğu'da mevcut besin maddelerinin Reich'a gönderilmesiyle ilgili, bkz. Abwehr tarafından el konulan, Mart ve Nisan 1943'teki nakliyatla alakalı mektuplar ve Wehrmacht'ın karaborsa ve yağmayla alakalı eleştirileri, ZSA, P1151-1-1, P1151-1-21. Ayrıca bkz. Götz Aly, *Hitler's Beneficiaries: Plunder, Racial War, and the Nazi Welfare State* (Picador, 2008) ve Catherine Epstein, *Model Nazi, Arthur Greiser and the Occupation of Western Poland* (Oxford University Press, 2012), bilhassa s. 269 (Greiser'in Mariensee'deki şatosuyla ilgili) ve s. 276 (300.000 dolar değerindeki şarap koleksiyonuyla ilgili).

Reinhard Operasyonu (*Aktion*): Bkz. Peter Black, "Foot Soldiers of the Final Solution: The Trawniki Training Camp and Operation Reinhard",

Holocaust and Genocide Studies 25, no: 1 (2011): 1-99; ayrıca Peter Black'in "Odilo Globocnik Himmler's Vorposten im Osten", Ronald Smelser et al, ed. *Die Braune Elite* (Wissenschaftliche Buchgemeinschaft, 1993); ve Dieter Pohl, "Die Stellung des Distrikts Lublin in der 'Endlösung der Judenfrage'", Bogan Musial, ed, *"Aktion Reinhard": Der Völkermord an den Juden im Generalgouvernement 1941-1944* (Fibre Verhag, 2004).

büyük bir neşeyle hazırlıyorlardı: Runhof'un Wiesbaden Mahkemesi'ne beyanı, 15 Eylül 1961, Berndt Rieger'de sunulan, *Creator of Nazi Death Camps: The Life of Odilo Globocnik* (Vallentine Mitchell, 2007), s. 72, 82. Hillmann, sağlık sorunları ve Yahudi ataları olduğu yönündeki dedikodular yüzünden Lublin'deki görevlerinden "azat edilmişti". Bkz. Joseph Poprzeczyn, *Odilo Globocnik, Hitler's Man in the East* (McFarland, 2004).

134 Globocnik gibi üst düzey idareciler: Ne var ki 1943 yazının sonuna gelindiğinde Globocnik abartılı hareketleri nedeniyle Reichführer'in gözünden düştü. Bkz. Bogdan Musial, *Duetsche Zivilverwaltung und Judenverfolgung im Generalgouvernement* (Harrossowitz Verlag, 1999), s. 201-8. Ayrıca bkz. David Silberklang, "Only the Gates of Tears Were Not Locked: The Holocaust in the Lublin District of Poland" (yakında çıkacak) ve Peter R. Black, "Rehearsal for 'Reinhard'? Odilo Globocnik and Lublin Selbstschutz", *Central European History 25*, no.2 (1992): 204-26.

Bir gün, Hanweg'in oğlu: Getto imalathaneleri 18 Eylül 1943'te boşaltıldı. Kalan Yahudi işçiler, Sobibor ve Majdanek Kampı'ndaki gaz tesisine gönderildiler. Eylül 1943'ten önce Lida'dan ayrılan Hanweg'in oğlu daha evvelki bir katliamı hatırlıyor olmalı. Bkz. Eberhard Hanweg'in ifadesi, 15 Ocak 1964, BAL, 162/3433 ve yazarın röportajı, 31 Temmuz 2010.

İlk ve en büyük katliam: Mayıs 1942'in ilk iki haftasında, özellikle 5-12 Mayıs'ta, Lida bölgesinde birden fazla katliam gerçekleşti (Radun, Woronowo, Szczuczyn) ve bunlarda yirmi binden fazla Yahudi vuruldu. Bkz. hayatta kalanların ifadeleri (Churban Wilno), "*Partisan Warfare and Jewish Actions*" üzerine General Komiser Weissruthenian'ın Alman raporu (ay okunmuyor, ancak 29 Temmuz 1942'den evvel), Sovyet soruşturmalarından bölümler ve Eylül 1947'de büyük çaplı mezar açma operasyonlarıyla ilgili ITS, Doc N. 82176805 #1 (1.2.7.6/0007/1383/0233, Archivnummer 3090). 1962'deki ifade-

sinde, sağ kurtulan Sioma Pupko, Hanweg ve Meier'den "kız arkadaşı Merkel'le birlikte Hanenberg, sadist birisi" diye bahsediyor. *Sefer Lida*'da alıntı yapılmış, Lida Anı Defteri, çevirisi http://www.jewishgen.org/Yizkor/lida/lid307.html#Page311.

8 Mayıs'taki katliam *Einsatzkommando 9*'un eski üyeleri (Baranowitsche'deki SD bürosunda yer alan) ve yerel destekçiler tarafından yerine getirildi. Bkz. *The Yad Vashem Encyclopedia of the Ghettos during the Holocaust* (Yad Vashem, 2009), c. 1, *Lida*, s. 396-97. Yerel destekçiler Litvanyalı, Polonyalı, Belaruslu ya da Letonyalı olabilir; milliyetleri hakkındaki ifadeler birbirini tutmuyor. Bkz. Wolfgang Curilla, *Die deutsche Ordnungspolizei und der Holocaust im Baltikum und in Weissrussland* (Ferdinand Schöning, 2006), s. 885-86. Lida'da savaştan üç yüz Yahudi sağ kurtuldu. Ormana kaçanların çoğu, yakın tarihte *Defiance* adlı filmde yer alan, direnişçi bir örgüt olan Bielski partizanlarına katıldı. Bu film Nechama Tec'in çalışmaları temel alınarak hazırlandı, *Defiance: The Bielski Partisans* (Oxford, 1994).

135 "Üsteki birçok yetkiliden...": Johanna Luise Zietlow'un ifadesi, 9 Ekim 1964, BAL, 162/3433.

Sertifikalı bir muhasebeci: Liselotte Meier Lerm, 19 Eylül 1963 tarihli ifadesi, BAL, 162/3425 ve 5 Eylül 1966, BAL, 162/3450. Lerm 19 Eylül 1963 tarihli ifadesinde, Altmann'ı en son 1943 sonbaharında, getto boşaltılırken gördüğünü söylüyor. Hanweg'in oğlu, Lerm'in ifadesinde bahsi geçen Tenenbaum'u hatırlıyor.

"Karakol yetkilileri...": *Sefer Lida*, Lida Anı Defteri, s. 294. Yahudi işçilerin şahsi eşyalar için kadınlar tarafından suiistimal edilmesi, Gebietskommissariat Schaulen'le bağlantılı birkaç kadının bulunduğu yerel bir deri fabrikasıyla alakalı bir olayda, Sipo SD Lettland tarafından soruşturuldu. KdS Lettland, Ermittlungsverfarhen, betr: Lederwerk in Schaulen, 10 Ocak 1943, NARA, RG 242, T454, liste 15.

Yüzme havuzu inşaası: Liselotte Meier Lerm, 19 Eylül 1963, 6 Ekim 1964 ve 6 Eylül 1966 tarihli ifadeleri, BAL 162/3425. Waitman Beorn'a Lerm'e dikkatimi çektiği için teşekkür ederim.

"Doğu sarhoşluğu": *Ostrausch*, "Doğu'yla sarhoş olma", cinsellikle değil, mekân-sömürgeyle alakalı bir sarhoşluk olarak Elizabeth Harvey, *Women and the Nazi East: Agents and Witnesses of Germanization* (Yale University Press, 2003), s. 125'te ele alındı.

seks ve şiddet: Alman olmayan kadınlar, ırk karışması suçunu örtbas etmek isteyen Alman erkekleri tarafından tecavüz edildikten sonra

genelde öldürüldüler. Erna Leonhard'ın 14 Aralık 1960 tarihli ifadesi, BAL, 162/1682. Frau Ingeborg Gruber'in ifadesi (b. 1922), Mannheim 11 Ekim 1960, BAK 9 Js 716/59. Grihory Denisenko, ZSA, yazarla röportajı, 11 Ağustos 1933, Jitomir, Ukrayna. Ayrıca Bkz. Abschlussbericht, Becker Davası, BAL, 204 AR-Z 129/67, 1023; ve Dagmar Herzog, ed., *Brutality and Desire: War and Sexuality in Europe's Twentieth Century* (Palgrave Macmillian, 2011). Seks ve şiddet içeren davranışları kontrol eden erkek beyin devreleriyle alakalı, bkz. *Scientific American*, "Sex and Violence Linked in the Brain", Şubat 2011. Yahudi kadınların Alman erkekler tarafından tecavüz edilip öldürülmelerinin tekrar tekrar ortaya çıkışı belgelenmiş olmakla birlikte bu olgunun ne kadar yaygın olduğu belli değil; çünkü Nazi yetkilileri Almanları ırk karıştırma nedeniyle tutukladıkları gibi, kurbanlar ve şahitler de genelde öldürülmüş. Özel hayatlarını ve onurlarını korumak için, sağ kurtulan Yahudi kadınlar bu tarz tacizler konusunda konuşmakta isteksiz davranıyorlar. Viyana'da yaşayan ve Soykırım'dan sağ kurtulan bir Yahudi olan Julie Sebek, Minsk'teki suçlar hakkında birkaç davada sorguya çekildi. Sebek, Mayıs 1942'de Minsk'e ve Trostenets'e gönderilmişti. Tecavüze uğrayan ve sonrasında öldürülen Yahudi kadınlardan bahsetti (20 Mart 1962, BAK, Sta, 9 Js 716/59). Bkz. Sonja M. Hedgepeth ve Rochelle G. Saidel, ed. *Sexual Violence against Jewish Women during the Holocaust* (Brandeis University Press, 2010) ve John Roth ve Carole Rittner, ed. *Rape: Weapon of War and Genocide* (Paragon, 2012).

136 en gizli emirlerin tutulduğu: Liselotte Meier Lerm, 6 Eylül 1966 tarihli ifade, BAL, 162/3450. Greiser dışında, Arthur Greiser'in özel sekreteri, Elsa Claassen'ın, çok gizli Reich emirlerinin ve yazışmaların tutulduğu kasayı açmaya izni vardı. Bkz. Epstein, *Model Nazi*, s. 142.

komiser ve elemanları: "Die Zivilverwaltung in den besetzten Ostgebieten, Teil II. Reichskommissariat Ukraine" (Brown File), Osobyi Moscow 7021-148-183.

137 "kendisine ördüğü kazağı…": Frau Emilie Horst, yerel kereste fabrikasındaki bir başka sekreter, 10 Mayıs 1961 tarihli ifadesi, BAL, 162/5088.

"Bir pazar günü…": D.S. Amarant'ın yazdığı, "Life in the Lida Ghetto" adlı bölümde alıntı yapılmış, s. 289, çev. Don Goldman, *Sefer Lida*'da, Lida Anı Defteri'nde, http://www.jewishgen.org/yizkor/lida/lida.html. Bu olay aynı zamanda Elise Barzach (d.1913) tarafın-

dan da tasvir ediliyor, Röportaj 1995, Sydney, Avustralya (röportajı yapan Anna Friedlander), SFA. Aynı şekilde, Tarnapol ve Rawa Ruska'daki bölge komutanı Gerhard Harger, eleştirel bir SS raporunda (büyük oranda sivil hükümetteki rakipleri karalama kampanyasının bir parçası olarak), sevgililerini yanında yabandomuzu avına götüren ve onları çalıntı Yahudi eşyalarından ibaret hediyelere boğan yozlaşmış bir zampara olarak tasvir edilmekteydi. Galiçya'daki yozlaşmış ortamla ilgili, bkz. *Schenk Bericht*, Verhalten der Reichsdeutschen in den besetzten Gebieten, 14 Mayıs 1943. Tam rapor ITS'de: BAK, R58/1002'deki nüshanın birkaç sayfası eksik. Ayrıca bkz. Lida katliamlarıyla ilgili fotoğraf albümü ve ifadeler, LAS, Bestand J76, Nr. 569.

138 "Ağaçlar bizi kurtardı": Elise Barzach, 1995 röportajı, Sydney, Avustralya (röportajı yapan Anna Friedlander), Başlık 4, SFA. Barzach, Hanweg'in yardımcılarından birinin metresini de tasvir ediyor. Hanweg'in Werner adındaki bu yardımcısı Yahudileri öldürdüğünde metresi de olay yerindeydi. Bu röportajın bir nüshasını temin ettikleri için USHMM çalışanlarına teşekkürler.

Lida'lı Yahudilerin yeniden ortaya çıkıp: Liselotte Meier Lerm, 6 Eylül 1966 ifadesi, BAL, 162/3450. Kentteki Almanlar (Meier, Hanweg, Windisch, Werner) kürekle çalışan Yahudileri hazırlıksız yakaladıklarında başka Alman ziyaretçilerle birlikteydiler. Bkz. Meier soruşturması, 19 Eylül 1963, BAL, 162/3425.

Yahudi Soykırımı tarihçileri: Hilary Earl, *The Nuremberg SS-Einsatzgruppen Trial, 1945-1958: Atrocity, Law and History* (Cambridge University Press, 2010), Einsatzgruppen Mahkemesi'nin eski savcısı Benjamin Ferencz ve karısı Gertrude Ferencz ile röportaj, yazarla birlikte hareket edenler, Nicole Dombrowski ve Linda Bishai. New Rochelle, NY., 15 Ekim 2005.

en az on üç kadın: Gudrun Schwarz, "Verdrängte Täterinnen: Frauen im Apparat der SS, 1939-1945", Theresa Wobbe, ed., *Nach Osten: Verdeckte Spuren nationalsozialistischer Verbrechen* (Verlag Neue Kritik, 1992), s. 207'de. Savaştan sonra yıllarca, Gestapo Şefi Heinrich Mueller'in sekreteri Barbara Hellmuth, Mueller'i arayan Batı Alman ve Amerikalı yetkililer tarafından sorguya çekildi. Hellmuth yakın tarihte gizliliği kaldırılan CIA isim dosyalarında mevcut: http//www.archives.gov/iwg/declassified-records/rg-263-cia-records/rg-263-mueller.html. Mueller'in metresi Anna Schmid de sorguya çekildi.

Bkz. Richard Breitman, Norman Goda, Tim Naftali ve Robert Wolfe, *U.S. Intelligence and the Nazis* (Cambridge University Press, 2005), s. 150. Şahsen Himmler'in sekreterliğini yapan, Himmler'in SS yâveri Wily Suchanek'in karısı, savaştan sonra tanık olarak takip edildi. Bkz. Simon Wiesenthal'in SS Subayı Horst Bender soruşturması ile ilgili yazışmaları, 2 Ocak 1975, SWA.

139 bu türden binlerce sayfalık: Raporlarla ilgili, bkz. Ronald Headland, *Messages of Murder: A Study of the Reports of the Einsatzgruppen of the Security Police and the Security Service, 1941-1943* (Fairleigh Dickinson University Press, 1992).

140 Himmler kadınların: Himmler'in Poznań'daki söylevi, 4 Ekim 1943, SS kadın destekçilere çağrı dahil tam metin, http://www.nizkor.org/hweb/people/h/himmler-heinrich/posen/oct-04-43/. Kadınlar için SS okulu, "şeref duygularında bir uyanış hissedenler"e hitap ediyordu. Savaş bittiğinde, yaklaşık üç bin kadın, başvuranların dörtte biri, destek ve komuta görevlerine kabul edilmişlerdi. Bkz. SS Obersturmbannführer, SS Helferinnenschule Komutanı Dr. Mutschler, Dorothea Seebeck adlı adayla ilgili (d. 1925), Prüfung, Dienstleistungszeugnis ve Verhandlung, 19 Şubat 1945, NARA, RG 242, BDC, Misc., kayıtlar, DRK personel dosyaları, A3345-SF B021, 130, 156. Mezunların eğitimi ve görevleri üzerine daha fazla bilgi için, bkz. Jutta Mühlenberg, *Das SS Helferinnenkorps: Ausbildung, Einsatz und Entnazifizie-rung der weiblichen Angehörigen der Waffen-SS 1942-1949* (Hamburg Edition, 2011), s. 264.

"kadın kampının": Langefeld, SS görevlileri Aumeier ve Mulka'nın saldırıları hakkında şikâyette bulundu. Himmler onun tarafını tuttu. Bkz. Peter Witte et al. ed., *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/42* (Christians Verlag, 1999), 18 Temmuz 1942 tarihli giriş, s. 483; ve Imtraud Heike tarafından yazılan Langefeld'in biyografisi, "Johannes Langefeld: Die Biographie einer KZ-Aufseherin", *Werkstatt Geschichte 4* (1995): 7-19'da.

141 "Koridorda bir yığın...": Thomas Kühne'de alıntı yapılmış, *Belonging and Genocide: Hitler's Community, 1918-1945* (Yale University Press, 2010), s. 149.

142 "erkeklerin yerine bakması gerektiğini" ve "Şurada bir damla kan...": Helene Dowland, Euskirchen, 21 Nisan 1966, BAL, B162/2110, klasör. 1, nüsha Marie Moutier tarafından temin edildi, Yahad in Unum. Ayrıca bkz. Maria Koschinska Sprenger'in ifadesi, 20 Nisan

1966, BAL, 162/3446. Tarnopol'daki Yahudi Soykırımı üzerine 1943 yılında orada öldürülen bir Yahudi kadının bakış açısından, bkz. "Briefe einer unbekannten Jüdin an ihre Familie (geschrieben kurz vor ihrer Hinrichtung, 1943)", Tarnopol, 7 Nisan ve 26 Nisan 1943, ed. Kerrin Gräfin von Schwerin, *Frauen im Krieg: Briefe, Dokumente, Aufzeichnungen* (Nicolai Verlag, 1999), s. 127-30.

Minsk'te görev yapan ve bir operasyondan sonra parmağı sargılı bir nişancı ile karşılaşan Alman sekreterlerden birinin, 1943'te Maly Trostenets'te yaşanan katliamı anlatan ifadesi de benzer unsurlar taşımaktaydı. SS üsteğmeni de sekreterinin kıyafetler arasından kendine bir şeyler seçmek isteyeceğini düşündüğünden, genç kadını infazın yapıldığı alana davet etti. Frau Ingeborg Gruber'un ifadesi (d. 1922), Mannheim, 11 Ekim 1960, BAK, Js 716/59.

Konumunu iyileştirmenin: Burada yer alan kadınlara ilaveten, Birgit Classen (d.1921) Nazi Partisi Avukatlar Derneği'nde çalışmaktaydı ve Wilhelm Kube'nin bir akrabası vasıtasıyla Doğu'daki iyi fırsatlardan haberdar oldu. Birgit Classen, General Komiser Kube'nin Minsk'teki bürosuna atanan altı-yedi kişilik bir kadın grubuyla beraber, Ağustos 1941'de Belarus'a vardı. Classen, Heuser davasıyla alakalı sorguya çekildi, 20 Kasım 1959, BAK, Staatsanwalt, dosya 9, Js 716/59.

143 "Sabine, hemen yaz şunu!": Sabine Dick'in ifadesi, 27-29 Nisan 1960, BAL, 162-1583; 14 Aralık 1960, BAL, 162/1682. Bu ifadeye dikkatimi çektikleri için Stephan Lehnstädt, Jürgen Matthäus ve Andrej Angrick'e teşekkür ederim. Erna Leonhard, Heuser aleyhine tanıklık yaptı ve bürodaki insanların Heuser'in geceleri tabancasını alıp gettoya gitmesi, sağa sola ateş edip dehşet içerisinde kaçan Yahudileri korkutması hakkında konuştuklarını anlattı. 14 Aralık 1960 tarihli ifade, BAL, 162/1682.

"kendilerine arkadaş arıyorlardı": Erna Leonhard'ın ifadesinde de (14 Aralık 1960), Minsk'teki Sipo-SD bürosunda çalışan on tane daha Alman kadından bahsediliyor. Leonhard sorgulama tutanaklarını geceleyin daktiloya çekti ve Yahudilerin sorgularına katıldı.

Ânında verilen kararlar: Witte el al., *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers*, 15 Ağustos, 1941. Himmler'in kararları alışı üzerine, bkz. Wendy Lower, "'Anticipatory Obedience' and the Nazi Implementation of the Holocaust in the Ukraine: A Case Study of Central and Peripheral Forces in the Generalbezirk Zhytomir, 1941-1944", *Holocaust and Genocide Studies 16*, no: 1 (Spring, 2002): 1-22.

144 bodrum katında uyuyordu: Ingeborg Gruber'in ifadesi, Mannheim, 11 Ekim 1960, BAK, Sta, 9 Js 716/59, B162/1682.

Judenwurst: Erna Loenhard'ın ifadesi, 14 Aralık 1969, BAL, 162/1682.

145 Yahudi yiyeceklerinden fazlasını istiyordu: Bu paragrafta anlatılan hikâye, Sabine Dick'in ifadesine dayanmaktadır, 27-29 Nisan 1960, BAL, 162/1583. Leonhard da Gut Trostenents'te yer alan eşya deposunu tasvir etmektedir, 14 Aralık 1960 tarihli ifade, BAL, 162/1682.

146 etnik Almanların yoğunlaştığı: Temmuz 1942'de, Jitomir'deki çocuk yuvasının bulunduğu binanın etrafında gerçekleşen etnik Alman kutlamaları hakkında bir dizi makale yayımlandı. *Deutsche Ukraine Zeitung* (Luzk), 1 Temmuz, 2 Temmuz, 5 Temmuz ve 9 Temmuz 1942, hepsi s. 3'te Kongre Gazete Koleksiyonu Kütüphanesi. Bkz. "Vermerk", 9 Haziran 1942; "Einweisung von 14 Kindergärtnerinnen zur Betreuung Volksdeutscher in der Ukraine", 21 Temmuz 1942; ve "Lagebericht", NSV, 29 Eylül 1942, Jitomir –hepsi CSA, 3206-6–255, USHMMA'deki mikrofilm, RG 31.002M, bant 6. 16 Aralık 1942'de, komiserler etnik Alman çocuklar için okula gitmenin zorunlu olduğunu duyurdu. *Deutsche Ukraine-Zeitung* (Luzk), 16 Aralık 1942, s. 3.

etnik Almanlara, Yahudilerin: Doğu'daki Alman gençliği için kullanılan eğitim malzemeleri hakkındaki bu dosyanın tarihi bulunmuyor; büyük ihtimalle 1942 sonlarına ya da 1943 başlarına ait. ZSA P1151-1-139. Bkz. Koch'un genel komiserlere gönderdiği, *Volksdeutsche*'nin Yahudilere karşı uygulanacak ırk suçları ve cezalar hakkında eğitilmesiyle ilgili notu. 13 Mayıs 1942, ZSA, P1151-1-120. Hoffmeyer'in raporu, 12 Ekim 1941, NARA, RG 242, T454, liste 100, kare 000661-670. Bkz. 11-12 Haziran 1942 tarihli NSV raporu ve 15 Haziran 1942 tarihli RmfdbO raporu, CSA, 3206-6-255, USHMMA'daki mikrofilm, RG 31.002M, bant 6. Irma Wildhagen ve hemşirelerden oluşan ekibi Cherniakhiv, Novgorod Volynsk, Andreyiv, Horoshkyn ve Sadki'de çocuk-anne merkezleri kurdular. Bkz. NSV çalışanlarının 11 Ağustos 1942 tarihli genel görüşleri. CSA, 3206-6-255, USHMMA'daki mikrofilm, RG 31.002M, bant 6.

147 SS erkeklerinin eşleri: Greiser'ın karısı hakkında, bkz. Epstein, *Model Nazi*, s. 64-66, 70.

Vera Wohlauf: Schwarz, *Eine Frau an seiner Seite*, s. 191-94; ve Christopher R. Browning, *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland* (HarperCollins, 1993), s. 91-

94. Alman failler Düzen Polisi Müfreze 101'in birinci, ikinci ve üçüncü birlikleri, Hiwis'in bir birimine ve Radzyń Güvenlik Polisi'ne dahildiler.

149 Katliamdan iki ay önce: Wohlauf'un evlilik başvurusu, NARA, BDC, A3343, RS-G5348, kare 2214-2326. Julius Wohlauf'un şahsi dosyasında bir çocuk yer alıyor, 6.2.43 doğum tarihli. NARA, BDC, A3343 SSO 006C, kare 1182. Bkz. Daniel Jonah Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust* (Knopf, 1996), s. 241-42.

150 "subay ve NCO'lardan…": Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners*, s. 244, 558 nn. 9, 12, 16.

"hamile bir kadının…": Yüzbaşı Brand'ın karısının ifadesi: Goldhagen'de alıntı yapılan, *Hitler's Willing Executioners*, s. 243.

Sivil cepheyi bedeninde: Başkalarının yanı sıra Claudia Knooz ve Gitta Sereny'nin araştırmalarına göre erkekler, ölüm merkezlerinden ve toplama kamplarından, vicdanlarını rahatlatan ve bazı vakalarda, tekrar öldürmeye teşvik eden sevecen eşlerinin ve sevgililerinin yanına döndüler. Treblinka ve Sobibor'un komutanı, toplu katliam fabrikasını idare etmenin günlük gerilimine nasıl katlandığı sorulduğunda, "Bilmiyorum. Karım. Karıma duyduğum aşk olabilir," diye cevap verdi. Gitta Sereny, *Into That Darkness: An Examination of Conscience* (Vintage, 1983), s. 348; Frau Stangl ile alakalı, s. 210-11, 361-62.

bir Nazi böyle mantık: Steven K. Baum, *The Psychology of Genocide: Perpetrators, Rystanders and Rescuers* (Cambridge University Press, 2008), s. 131-32. Hrubieszow'daki tasfiye: Schwarz, *Eine Frau an seiner Seitte, s. 189.*

5 FAİLLER

153 Bütün bunlar ilerleme: Henry Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide: From Euthanasia to the Final Solution* (University of North Carolina Press, 1997), s. 4, 54, 231-32; ve Michael Burleigh, *Death and Deliverance: "Euthanasia" in Germany, 1900-1945* (Cambridge University Press, 1994). Ayrıca bkz. USHMM *Deadly Medicine* çevrimiçi sergi: http://www.ushmm.org/wlc/article "ötenazi" program.

154 ebelerin ve doktor ve hemşirelerden: Ebelerle ilgili, bkz. Wiebke Lisner, '"Mutter der Mütter – Mütter des Volkes'? Hebammen im Nationalsozialismus", Marita Krauss, ed. *Sie waren dabei: Mitläuferinnen, Nutzniesserinnen, Täterinnen im Nationalsozialismus* (Wallstein Verlag, 2008).

155 Polonyalı akıl hastalarının: Richard Evans, *The Third Reich at War* (Penguin, 2010), s. 75-76.

Grafeneck ve Hadamar'daki akıl hastanelerinde: Hadamar'daki hemşire ve büro çalışanlarının ifadelerinin özetleri (Irmgard Huber, Margarete Borkowski, Lydia Thomas, Agnes Schrankel, Isabella Weimer, Judith Thomas, Paula Siegert, Johanna Schrettinger, Hildegard Ruetzel, Elfriede Haefner, Elisabeth Utry, Ingeborg Seidel, Margot Schmidt, Christel Zielke, Lina Gerst) Wahlmann'a karşı açılan davalarda, Gorgass et al., CLG Frankfurt am Main, SS 10.48, 188/48. B162/28348 dosya 1, Urteil, 68-98. Deneyimli ötenazi hemşiresi ve Nazi Partisi'nin ilk üyelerinden olan Maria Appinger de 1942'nin ilk yarısında, beş aylığına Minsk'e gönderilmişti; bkz. Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide*, s. 235.

156 Alman askerlerinin "acısına son vermişlerdi": Burleigh, *Death and Deliverance*. Bishop von Galen bunun olacağından şüphelenmişti; 3 Ağustos 1941'de, Münster'deki ötenaziyi kınayan ünlü söylevinde, "Akıl hastaları üzerinde denenen ve uygulanan bu yöntemin, diğer 'verimsiz' şahıslara, iyileşmesi mümkün olmayan tüberküloz hastalarına, yaşlılara ve güçsüzlere, iş kazasında sakat kalanlara ve engelli askerlere yayılacak şekilde uygulanmaya başlaması için tek bir gizli emir yeterli olacaktır!" diye uyardı.

bu öldürülenlerin "bizim askerlerimiz": Pauline Kneissler'in Minsk'teki konuşlanma ile ilgili kamuoyuna yaptığı açıklama, Ulrike Gaida'da yeniden basıldı, *Zwischen Pflegen und Töten: Krankenschwestern im Nationalsozialismus* (Mabuse Verlag, 2006), s. 176. Kneissler, ölümcül yöntemleri tanıtmak ve cinayetlerin sayısını artırmak için birden fazla tesise tayin edildi. Yardımcı kıdemli hemşireliğe terfi eden Kneissler, başkalarına öldürmeleri ve Vernal ve Luminal gibi yatıştırıcıları ölümcül dozlarda uygulamaları için emir verebiliyordu. Kneissler'e göre, kendi koğuşunda her gün yetmiş beş hasta öldü. Amiri ona kendisinin rehberliği ve denetimi olmaksızın öldürmeye hazır olup olmadığını sorduğunda, Kneissler hazır olduğunu ve bunu zaten yaptığını söyledi. Bkz. Burleigh, *Death and Deliverance*, s. 254. Georg Lilienthal'in Hadamar faillerinin biyografileri hakkında yaptığı araştırma, kısmen, hikâyesi Pauline Kneissler'inkine genel hatlarıyla uyan ve 1942 başlarında Doğu'da görevlendirilen tıbbi yardımcı Lydia Thomas üzerinde yoğunlaşmakta, ayrıca bombalı saldırılarda yaralanan Alman siviller ile yaralı Wehrmacht ve SS

askerlerinin gazla zehirlendiğini de doğrulamaktadır. Bkz. Georg Lilienthal, "Personal einer Tötungsanstalt Acth, biographische Skizzen", Uta George et al., *Hadamar: Heilstätte, Tötungsanstalt, Therapienzentrum* (Jonas Verlag, 2006), s. 286. Ayrıca bkz. Ernst Klee, *Euthanasie (NS-Staat): Die "Vernichtung lebensunwerten Lebens"* (Fischer Taschenbuch, 1983), s. 372-73; Burleigh, *Death and Deliverance*, s. 231-32; ve Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide*, s. 153, 160, 296-97.

157 Meseritz-Obrawalde'deki bir akıl hastanesine: Susan Benedict ve Tessa Chelouche, "Meseritz-Obrawalde: A 'Wild Euthanasia' Hospital of Nazi Germany", *History of Psychiatry 19 (1) 68-76; Bronwyn Rebekah McFarland Icke, Nurses in Nazi Germany: Moral Choice in History* (Princeton University Press, 1999), s. 214. Meseritz-Obrawalde'deki başhekimlerden bir tanesi bir kadındı, Dr. Hilde Wernicke. Polonya'daki tesisler arasında bunun dışında, Poznań'ın yaklaşık elli kilometre dışındaki Koscian'daki Bernardine Manastırı ve Warthegau, Dzienkanka'daki Tiegenhof da bulunmaktaydı.

158 "durmadan hasta nakledildi": Harald Welzer'de alıntı yapılıyor, *Täter: Wie aus ganz normalen Menschen Massenmörder werden* (Fischer Verlag, 2007), s. 67. Ayrıca bkz. Claudia Koonz, *The Nazi Conscience* (Harvard University Press, 2005) ve Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide*, s. 153.

"hemşirelere fazladan iş çıkartan..." ve "kaçan Hüküm metni Friedlander'de alıntı yapılıyor, *The Origins of Nazi Genocide*, s. 160.

en azından iki hemşire gerekiyordu: hemşire Anna Gastler'in ifadesi, Gaida'da yeniden basıldı, *Zwischen Pflegen und Töten*, s. 170.

159 bu taşra kenti: Bu bölümde sunulan bilgiler *Der Generalbezirk Wolhynien, Der Reichminister für die besetzten Ostgebiete, Hauptabteilung 1, Raumplanung*'a dayanmaktadır, 5 Aralık 1941, 9.30; ve Yitzhak Arad, Shmuel Krakowski ve Shmuel Spector, ed., *The Einsatzgruppen Reports: Selections from the Dispatches of the Nazi Death Squads' Campaign Against the Jews in the Occupied Territories of the Soviet Union, July 1941-Jan 1943* (Holocaust Library, 1989), Raport#24, 16 Temmuz 1941.

160 "keskin bakışlı bücür": Karl Wetzle'nin ifadesi, Oberhausen, 21 Haziran 1963, BAL, 162/4522 klasör I, II, 204 AR-Z 40/1961.

"ölü" kısım: Moses Messer'in ifadesi, tarih belli değil, Arie Gomulka tarafından doğrulandı, 3 Mayıs 1964, Hayfa. İfadeler çoğunlukla

Unterschungstelle für NS Gewaltverbrechen beim Landesstab der Polizei, İsrail'e verilmiş. Bu ifadelerin çoğu anı kitabı *Pinkas Ludmir: Sefer-zikaron li-kehilat Ludmir*'de evvelce yayımlandı (Tel Aviv, 1962).

161 "Bir kadının böyle sadistçe": Moses Messer'in beyanı, tarih belirsiz, Arie Gomulka tarafından onaylandı, 3 Mayıs 1964, Hayfa. "bir sığır çobanı gibi": Eylül 1941'den Nisan 1943'e kadar Volodymyr-Volynsky'deki savaş esirleri kampının şefi olan Kurt Bettins'in ifadesi, *Die Tat*'da yeniden basıldı, 27 Ekim 1978. Gazete kesikleri dosyası, mahkeme kayıtları, BAL, II, 204 AR-Z 40/61. Band II.

162 "kötü alışkanlığı": Arie Gomulka, 3 Mayıs 1964, Hayfa, BAL, B162/4522, dosya I.
"kahverengi Nazi Partisi üniformasıyla...": Erna Schirbel Michels'in beyanı, 12 Haziran 1968, s. 434, BAL, B 162/4523, klasör I. Bkz. Judith Halberstam, *Female Masculinity* (Duke University Press, 1998).

163 çiftçiler çığlıkları, silah seslerini: Piatydyn'deki ziyafet sahnesi, Josef Opatowski'nin ifadesi, s. 7, Yahudi Tarihi Müzesi, Varşova, ZIH 301/2014. Ray Brandon'a bu belgeyi temin ettiği için müteşekkirim. Ukrayna'daki diğer tanıklar, başka toplu infazlarda kurulan ziyafet masalarını tasvir ettiler. Bkz. *The Holocaust by Bullets: The Mass Shooting of Jews in Ukraine, 1941-1944*, Sergi Kataloğu, Foundation pour la Mémoire de la Shoah and Yahad in Unum, s. 44.
"Polonyalı bir kadın...": Ginsburg, 1932'de, yakınlardaki Maciejow kentinde doğmuştu. Kızı Suzanne Ginsburg'a *Noike: A Memoir of Leon Ginsburg* adlı hatıratı temin ettiği için teşekkür ederim, 2011 (bkz. s. 120-21). Ayrıca bkz. Martin Dean, ed. *Encyclopedia of Ghettos and Camps*, c. 2, *Ghettos in German-Occupied Eastern Europe* (Indiana University Press, 2011); ve Shmuel Spector, *The Holocaust of Volhynian Jews*, 1941-1944 (Yad Vashem, 1990), s. 127, 145, 186. Ustilug Kasabası yakınlarında nispeten küçük bir getto vardı. Spector'un gettoya dair anlattıkları, Volodymyr-Volynsky Anı Kitabı'nda yayımlanan ifadelerden alınmıştır.

164 "Ağaçlık bir alana...": Dieter Pohl, "The Murder of Ukraine's Jews under German Military Administration and in the Reich Commissariat Ukraine", Ray Brandon ve Wendy Lower ed., *The Shoah in Ukraine: History, Testimony, Memorialization* (Indiana University Press, 2008), s. 50, 52, 58.

167 Petriler misafirlerini: Horst Petri, bu ziyaretin tarihini 1943 sonbaharı

olarak hatırlıyor. Erna'ysa tarih olarak 1943 yazını veriyor. Ancak SS yetkilisi Fritz Katzmann, Danzig-Batı Prusya'ya o sene Nisan sonunda atandı. Grzenda ziyaretçi defterinde, Hilde Katzmann 3 Kasım 1942'de bir öğleden sonra yaptığı ziyaret için minnettarlığını ifade ediyor ve benzer bir imza 29 Mart 1943'te yapılan bir başka ziyaret içinde atılmış. Horst'un 8 Eylül 1961'deki sorgusu: Erna'nın 15 Eylül 1961 tarihli sorgusu. Dosya arşivi no: 403/63, BSTu aussenstelle Erfurt, dosya 2 Untersuchungsvorgang, 000131, Stasi Archive, BAB. Katzmann'ın Galiçya'daki Yahudi Soykırımı'ndaki rolü ile ilgili, bkz. Dieter Pohl, *Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien, 1941-1944: Organisation und Durchführung eine staatlichen Massenverbrechens* (Oldenbourg, 1996). Nürnberg Mahkemesi'ne sunulan 30 Haziran 1943 tarihli meşhur "Katzmann raporunda" (Nürnberg malzemesi, USA Sergi 277, Belge L-18), Katzmann bölgedeki 434.329 Yahudi'ye karşı uygulanan gettolaştırmanın, cinayetin, zoraki işçiliğin ve eşya hırsızlığının ayrıntılarını vermekte. Katzmann savaştan sonra yakalanmadı ve 1957'de öldüğü tahmin ediliyor.

Kadınlar bahçeden eve: Erna Petri, ilk soruşturma, 25 Ağustos 1961. Dosya arşiv no: 403/63, BSTu aussenstelle Erfurt, klasör 2 Untersuchungsvorgang, 000131. Stasi Arşivi, BAB.

168 "Bunların Saschkow tren istasyonundaki ..." Erna Petri'nin sorgusu, 18 Eylül 1961, s. 1-7. Horst ve Erna P. davası, BAB, BStU 000050-57; USHMMA, RG 14.068, fiş 566. Ayrıca bkz. Wendy Lower, "Male and Female Holocaust Perpetrators and the East German Approach to Justice, 1949-1963", *Holocaust and Genocide Studies* 24, no: I (Spring 2010): 56-84, Erna Petri hakkındaki bu malzemelerin bir kısmının basıldığı yer. Bu makaleden bazı sayfaları (değiştirilmiş şekilde) kullanmama izin verdikleri için Oxford University Press ve Birleşik Devletler Yahudi Soykırımı Anma Müzesi'ne teşekkür ederim.

170 "kana susamış kamp komutanı": Stephan Yakimovich Shenfeld'in hatıraları, Joshua Rubenstein ve Ilya Altman, ed., *The Unknown Black Book: The Holocaust in the German-Occupied Soviet Territories* (Indiana University Press, 2010), s. 91'de alıntı yapılmış.

"doğuştan katil" ve "saman biçer": Alıntı yapılan ifade, BAL, Lemberg Davası İddianame, s. 273; USHMMA, RG 17.003, bant 98, Kral Kempka'nın Avusturya'daki hazırlık soruşturması dahil. Hansberg İddianamesi, eski Willhaus, BAL, 162, 162/4688, 208 AR-Z 294/59.

Lemberg Prozess, Nisan 1968, BAL, 162/2096, 274.
"spor olsun diye...": Philip Friedman, *Roads to Extinction: Essays on the Holocaust* (Jewish Publication Society, 1980), s. 311. Bir anlatıda, Heike, gene ebeveynlerinin doğum günü hediyesi olarak verdiği bir tabancayla, "Yahudi hedeflere" ateş ederken tasvir ediliyor. Eliyahu Yones, *Smoke in the Sand: The Jews of Lvov in the War Years, 1939-1944* (Gefen House, 2004).

171 bahçede çalışan bir grup: Çok uzak olmayan Placzow'daki Jaktorow Kampı'nda benzer şekilde balkondan silahlar ateşlendi. Yazarın Gisela Gross'la röportajı, 3 Kasım 2005, Baltimore.

172 "evlilik pazarları": SS erkeklerinin sekreterleriyle evlendiği ya da büro ortamında ilişkiye girdiği çok sayıda örnek mevcut. Bunlar arasında, "ikinci karısı" asistanı Hedwig Potthast olan Reichsführer Heinrich Himmler; Gestapo Şefi Heinrich Mueller ile sekreteri Barbara Hellmuth; Waffen-SS Generali Jochen Peiper ile sekreteri Sigrid Hinrichsen; Alois Brunner ile yardımcısı Anni Roeder de var. Bu vakalarda ve birçok başka vakada, özel ve genel alanlar birbirinden keskin çizgilerle ayrılmamıştı. Bkz. Gudrun Schwarz, *Eine Frau an seiner Seite: Ehefrauen in der "SS-Sippengemeinschaft"* (Hamburger Edition, 1997), s. 201-2.
yeni seçkin kesimin çocukları: Hanweg vakasının gösterdiği gibi, çocuklar da Yahudi Soykırımı'na dahil oldular. Çok sayıda vakada çocuklar imalathanelere getirildiler ve sonradan öldürülen Yahudilerle etkileşim içindeydiler. Bkz. Nicholas Stargardt, *Witnesses of War: Children's Lives under the Nazis* (Random House, 2005). Ayrıca bkz. Schwarz, *Eine Frau an seiner Seite*, s. 219-21, SS baba vakası için, oğlunu hedef atışları amacıyla Tarnów Gettosu'na getiren Hermann Blache.
Çocuk yetiştirmenin, kadınlığın: Cinsel devrim üzerine, bkz. Dagmar Herzog, *Sex after Fascism: Memory and Morality in the Twentieth-Century Germany* (Princeton University Press, 2005).

173 "Tatlı tavşanı": Landau, Walter Kempowkski, *Das Echolt: Ein kollektives Tagebuch, Barbarossa 1941* (btb Verlag, 2002), s. 215, 243, 261, 282, 297, 714'te. Landau'nun yazdıkları, Einsatzgruppe C. Ereignismeldung resmi raporlarıyla uyumlu UdSSR Nr.21, 13 Temmuz 1941. Orijinal günlükten alıntılar Stattsarchiv Ludwigsburg'da tutuluyor, referans El 317 III Bue 1103-1113. Günlükten alınan nüshalar, BAL 162/22380 soruşturma dosyalarında. 13 Temmuz tarihinde yazdıklarından alınan paragraflar, Ernst Klee, Willi Dressen ve Volker Riess,

ed., "*The Good Old Days": The Holocaust as Seen by Its Perpetrators and Bystanders* (Konecky&Konecky, 1991), s. 97-98'de çevrildi.

Drohobych: Ömer Bartov, *Erased: Vanishing Traces of Jewish Galicia in Present-Day Ukraine* (Princeton University Press, 2007), s. 50-60.

174 güzel, fantastik resimlerdi: Geçtiğimiz yıllarda, Ukrayna hükümeti duvar tablolarının çıkartılarak İsrail'in resmi Soykırım anıtı ve müzesi Yad Vashem'de sergilenmek üzere İsrail'e götürülmesine karşı çıktığında, söz konusu duvar tabloları uluslararası bir skandala ve diploması krizine konu oldu.

villalarında balkonları vardı: Schwarz, *Eine Frau an seiner Seite*, s. 201-9.

Yahudi bir şahidin ifadesi: Chaim Patrich, 3 Temmuz 1947 ve 6 Eylül 1947, VCA, Polizeidirection Viyana, People's Court soruşturması, Vg 3b Vr 7658/47.

Kapitone sandalyelerinde arkalarına yaslanıp: Avusturyalılar, 1930'ların modasına uygun bir tasarım olan bu sandalyeye "Kanadalı" diyorlardı. Gertrude Landau, 27 Şubat 1948 tarihli ifadesi, VCA, Polizeidirektion Viyana, People's Court soruşturması, Vg 3b Vr 7658/47.

aşağılarındaki bahçede küçük bir: Gertrude Landau, 29 Mayıs 1947 tarihli ifadesi, VCA, Polizeidirection Viyana, People's Court soruşturması, Vg 3b Vr 7658/47.

Güvercinlere ateş etmeye başladı: Gertrude Landau, 2 Haziran ve 17 Haziran 1947'de, 29 Mayıs 1947'de verdiği ifadeye ilaveten, VCA, Polizeidirection Viyana, People's Court soruşturması, Vg 3b Vr 7658/47.

En büyüğü Kasım 1942'deydi: "Yahudi Generali" Landau'nun İddianamesi, 20 Nisan 1961, 14 Js 3808/58, BAL 162/3380. Bu katliamdan sonra çok geçmeden Landau'nun çalışma arkadaşı, Drohobych sokaklarında Bruno Schulz'u vurdu.

175 "Salaklık etme..." Schwartz, *Eine Frau an seiner Seite*, s. 204'te alıntı yapılmış.

176 Yahudi bir çocuğu ezerek: Bkz. Stuttgart Mahkemesi'nin 16 Mart 1962'de verdiği karar, *Justiz und NS-Verbrechen*, c. 18, s. 364-65'te yayımlandı.

"Sana yardım edeceğim!": Josefine Block'un ifadesi, 18 Mayıs 1948, VCA, Vg 8514/46. İddianame, 3 Mart 1949, 15 St 1617/49. 1946'da Josefine'in beş ve üç yaşlarında iki çocuğu vardı. Bu demektir ki 1942-43'te çılgınca insanları öldürürken yeni yürüyen bir çocuğu ve

bir de bebeği vardı ya da ikinci çocuğuna hamileydi.

177 Çaresiz durumdaki Yahudi işçiler: Kurbanlardan birisi kaçmayı başardı. Öldürülen üç tanesinin kimlikleri Vera Zuckermann, Dora Sternbach ve Paula Winkler olarak tespit edildi (Katz, Fischer ve Weidemann'ın tanık ifadeleri). Block ile kocasının, Yahudileri gelişigüzel taciz etmekten aldıkları zevkle ilgili olarak, bkz. Regina Fritz'in duruşmada verdiği ifadeler, 12 Aralık 1946 ve Weiss'in ifadesi, 19 Şubat 1947, Vg 8514/46, Josefine Block'un Soruşturması ve Mahkemesi (d.1910), 19 Kasım 1946, VCA Polizeidirektion Wien an Staatsanwaltschaft Wien: Stadtarchiv Wien.

iki tanık sonradan, Block'un: Fischer'in ifadesi, 3 Ekim 1946 ve Katz, VCA, Polizeidirection Viyana, 21 Eylül 1946 ve Katz, 12 Aralık 1946, Vg 8514/46.

bütün kararları onunla birlikte: Fischer'in ifadesi, 16 Aralık 1946 ve Dengg, 17 Ocak 1947, VCA, Vg 8514/46.

178 yolda yürüyen Almanların yanına gidip: Heinrich Bart'ın 2 Mart 1977 tarihli ifadesi, BAL, 76-K 416-Koe. Wetzle'nin Westerheide'nin Yahudilere ateş etme "daveti" üzerine ifadesi: Karl Wetzle, İfade, Oberhausen, 21 Haziran 1963, BAL, LKA-NW, B162/4522 klasör I, II, 204 AR-Z 40/1961.

"İstifçiler" ve "kenevir toplayıcıları" olarak: Peder Patrick Desbois, *The Holocaust by Bullets* (Macmillian, 2008).

Villaların balkonları birer suç mahalliydi: Riga'da, bu "cenaze ziyafetlerinden" birine katılan, etnik bir Alman kadın çevirmen, insanların *schnapps* bardaklarını kaldırıp Yahudilerin ölümünün şerefine içtiklerini hatırlıyor. Letonyalı bir polis şefi insanları yanına topladı – "Baylar ve bayanlar, zaman geldi" ve herkes, ziyafet salonundan yaklaşık 150 metre uzaktaki, aşağı yukarı on beş metre uzunluğunda ve iki metre genişliğinde taze açılmış bir mezara götürüldü. Mezarın yanında üzerlerinde iç çamaşırları kalacak şekilde soyundurulmuş on Yahudi duruyordu; on Yahudi de çukurun içinde inlemekteydi. Letonyalı emrindeki birime ateş emri verdi; aynı zamanda kadınlardan birinin eline bir tabanca verip Yahudilere nişan alarak ateş etmeyi denemesini söyledi. Orada bulunan nizami Alman askerleri ateş etmediler ve ortamdaki kargaşadan yakındılar. Şafak sökene kadar süren ziyafete döndüler. Violetta Liber, BAL, B162/8978, 16 Şubat 1972 tarihli sorgu, Riga. Bu kaynağı paylaştığı için Martin Dean'e teşekkür ederim.

6 NEDEN ÖLDÜRDÜLER?

183 1943 yazında: Eugenie S. Çernigiv okulu üzerine, Rosemarie Killius, ed., *Frauen für die Front: Gespräche mit Wehrmachtshelferinnen* (Militzke Verlag, 2003), s. 59-60'ta.

184 Erika Ohr'un çalıştığı: Erika Summ, *Schäfers Tochter: Die Geschichte der Frontschwester* (Zeitgut Verlag, 2006), s. 144.
"nakledildiğini": Summ, *Schäfers Tochter*, s. 153.

185 ölü çocukları kancalara: Summ, *Schäfers Tochter*, s. 165-66. Erika Ohr hastalarından biriyle, savaşta bir bacağını kaybeden bir Alman askeriyle evlendi. Savaştan sonra, Summm (şimdiki adıyla) Sindelfingen ve Marbach'ta hemşire olarak çalıştı ve o zaman çocukları oldu. Beş ya da altı kez, savaşta görev yapan diğer hemşirelerle Güney Almanya'da bir araya geldiler. Summ, savaş sırasında şahit oldukları ve yaptıklarıyla baş etmek için Tanrı inancına güvendi. İleriye bakmayı tercih etti; doksanıncı doğum gününe kadar düsturlarından birisi "Es muss weitergehen"di (hayat devam etmek zorunda). Küçük mutluluklara odaklandı ve büyük hayalleri ve hırsları bastırma yönünde kendini eğitti. Yazarın, Summ'un kızıyla telefonda yaptığı röportaj, 4 Ağustos 2011.
"*Ölümcül Yahudi-Bolşevik*..." : Adolf Hitler'in çağrısı, 15 Nisan 1945, Alman gazetelerinde yayımlandı. Ian Kershaw, *Hitler: Nemesis, 1936-1945* (W. W. Norton, 2000), s. 793'te alıntısı yapıldı.

186 Tecavüze uğrayan kadın sayısı: Kurbanlara tekrar tekrar tecavüz edildiği ve sonrasında çoğu ya öldürüldüğü ya da intihar ettiği için tecavüz rakamı tahminleri farklılık göstermekte (yalnızca Berlin'de on bin kişi öldü). Fransız birlikleri, Güneybatı Almanya'da toplu tecavüz suçları işledi. Aynı zamanda Amerikan askerlerinin ve daha az sayıda olmakla birlikte Britanyalı askerlerin karıştığı vakalar oldu. Bkz. Richard Evans, *The Third Reich at War* (Penguin, 2010); Michael Kater, *Hitler Youth* (Harvard University Press, 2004), s. 241; ve Norman M. Naimark, *The Russians in Germany: A History of the Soviet Zone of Occupation, 1945-1949* (Harvard University Press, 1995). Toplu tecavüzler ve Almanların mağduriyetine dair anlatılar için bkz. Atina Grossman, "A Question of Silence: The Rape of Germen Women by Soviet Occupation Soldiers"; Nicole Ann Dombrowski, *Women and War in the Twentieth Century* (Routledge, 2004), s. 162-83'te; *Die deutschen Trümmerfrauen* (belgesel film), Hans Dieter Grabe (1968); Elizabeth D. Heineman, "'The Hour of the Women: Memories of Germany's Crisis Years' and West

German National Identity", *American Historical Review* 101, no. 2 (Nisan 1996); 354-95; ve (Anon.,) *A Woman in Berlin: Eight Weeks in the Conquered City* (Metropolitan Books, 2005).

187 Hitler'siz bir hayat: Örnek olarak, Reichersbeuern'deki okul öğretmeni Frau Ottnad, 9 Mayıs 1945'te, Müttefiklerin gelişinin ardından intihar etti. Yazarın Ottnad'ın eski öğrencisi ve eşiyle, Friedrich ve Kreya K. ile röportajı, 11 Nisan 2011, USHMMA'da tutulmakta. Ayrıca bkz. Evans, *The Third Reich at War*; ve *Margaret Bourke-White, Dear Fatherland, Rest Quitely: A Report on the Collapse of Hitler's Thousand Years* (Literary Licencing, 2012).

suçları işleyenlerin cezalandırılacaklarını: Erken mahkemeler ve yetkisiz, keyfi adalet üzerine, bkz. Ilya Bourtman, "'Blood for Blood, Death for Death': The Soviet Military Tribunal in Krasnodar, 1943", *Holocaust and Genocide Studies* 22 (Sonbahar 2008): 246-65; Gary Bass, *Stay the Hand of Vengeance: The Politics of War Crimes Tribunals* (Princeton University Press, 2000); ve Donald Bloxham, *Genocide on Trial: War Crimes Trials and the Formation of Holocaust History and Memory* (Oxford University Press, 2001).

188 Sovyet gözetiminden kaçmış: Christiane Berger, "Die Reichsfrauenführerin Gertrud Scholtz-Klink", Marita Krauss'da, ed., *Sie warren dabei: Mitläuferinnen, Nutzniesserinnen, Täterinnen im Nationalsozialismus* (Wallstein Verlag, 2008); ve Claudia Koonz'un Klink ile röportajı, *Mothers in the Fatherland: Women, the Family and Nazi Politics*'te (St. Martin's Press, 1988).

189 yirmi bine yakın kadın yakalandı: Gudrun Schwarz, "Verdrängte Täterinnen: Frauen im Apparat der SS, 1939-1945", Theresa Wobbe, ed., *Nach Osten: Verdeckte Spuren nationalsozialisticher Verbrechen* (Verlag Neue Kritik, 1992), s. 212'de.

"Kendimi de en yüksek direğe...": Ilse Schmidt, *Die Mitläuferin: Erinnerungen einer Wehrmachtsangehörigen* (Aufbau Verlag, 2002), s. 38, 6176-77.

Erika Ohr da yakalandı: Summ, *Schäfers Tochter*, s. 176.

190 zalim tıbbi deneyler: Dr. Oberheuser Nazi Partisi'nin basamaklarında yükseldi. Ravensbrück'te kamp doktoru olarak görev yapmak üzere gönüllü oldu. Diğer kurbanların yanı sıra Polonyalı işçilerin ölümüne neden olan, (zehirli iğneler, kemik nakilleri, yaralara cam ve ahşap parçaları yerleştirmek gibi) iğrenç tıbbi deneylerde yardımcı olduğu için Alman Savaş Üstün Başarı Madalyası kazandı. Dr. Oberheuser,

Nürnberg Mahkemesi'ne kendini bildiğinden beri cerrahi uygulamalarla ilgilendiğini ve Almanya'da bir kadının cerrah olmasının neredeyse imkânsız olduğunu anlattı. Ravensbrück'teki kadın toplama kampında cerrahlık yapma ve sağlıklı "canlı nesneler" üzerinde deneyler yapma fırsatı yakalamıştı. Bkz. Paul Weidling, *Nazi Medicine and the Nuremberg Trials* (Palgrave Mcmillian, 2004); ve Robert Jay Lifton, *The Nazi Doctors: Medical Killing and the Psychology of Genocide* (Basic Books, 2000). Oberheuser'in ifadesi dahil, Doktorlar Mahkemesi'nden orijinal belgeler (Belge No-487, NO-862) dijital ortama kaydedildi ve Harvard Üniversitesi'nin Hukuk Kütüphanesi'nde çevrimiçi mevcut, http://nuremberg.law.harvard.edu. NO-470. NARA, RG 238.

Inge Viermetz: (diğer Almanlaştırma suçlarının yanı sıra) çocuk kaçırma seferberliklerini yürüten SS örgütüne karşı açılan Birleşik Devletler davasıyla ilgili; ve Viermetz, bkz. Kathrin Kompisch, *Täterinnen: Frauen im Nationalsozialismus* (Böhlau, 2008), s. 33-36; ve Andrea Böltken: *Führerinnen im Führerstaat: Gertrud Scholtz-Klink, Trude Mohr, Jutta Rüdgier und Inge Viermetz* (Centaurus Verlag, 1995), s. 105-29.

Emmy Hoechtel: 1925'ten 1933'e, Emmy Hoechtl, Prusya İçişleri Bakanlığı'nda sekreterlik yaptı (Robert W.Kempner ile birlikte). 1933'ten 1936'ya kadar Polizeipräsidium Berlin'de sekreterlik yaptı. 1936'dan 1942'ye kadar Reichskriminalpolizeiamt'da Arthur Nebe'nin sekreterliğini; Ekim 1945'ten 30 Kasım 1948'e kadar Nürnberg'de Kempner'in sekreterliğini; 1948'den 1949'a kadar, Frankfurt Zweizonnenregierung'u ile birlikte, Landesregierung, Nordrhein-Westfalen'in temsilcisinin sekreterliğini yaptı. 1950'den 1959'a kadar, (Batı) Berlin hükümetinin bir temsilcisinin sekreteri olarak Bonn'da yaşadı. Albert Widman ve Dr. Werner'in Doğu'daki gaz karavanlarıyla ilgili soruşturma kapsamında 1961'de sorguya çekildiğinde Hoechtl, Kripo'da tanıdığı Nebe'nin ya da diğer kişilerin suç teşkil eden davranışlarını ya da suçları hatırlayamadığını söyledi. Savaş sırasında, Doğu'da görev yapmamış olmasına rağmen Nihai Çözüm hakkındaki belgeler ve Reich büroları hakkında bildikleri sayesinde, Hoechtl Nürnberg'de sekreterliğini yaptığı sırada Savcı Kempner, Wannsee Protokolü dahil, bu kadar çok kanıta ulaşabilmişti. Bkz. BAL, B162/1604, klasör I, 556-568. Christian Gerlach'a Hoechtl'e dikkatimi çektiği için minnettarım.

191 "(Alman kadınlarının) karakter çeşitliliği...": Ruth Kempner ve Robert M.W. Kempner, *Women in Nazi Germany* (1944), s. 46.

192 "Adamın kim olduğu...": Summ, *Schäfers Tochter*, s. 152.
"kıdemli bir devlet memuru olarak..." Elizabeth R. Baer ve Myrna Goldenberg, ed., *Experience and Expression: Women, the Nazis and the Holocaust* (Wayne State University Press, 2003), s. 105'teki Susan Benedict, "*Caring While Killing*"den alıntı.

193 "Asla hırsızlık yapmam...": Harald Welzer'de alıntı yapılan ifade, *Täter: Wie aus ganz normalen Menschen Massenmörder werden* (Fischer Verlag, 2007), s. 67. Meseritz-Obrawalde'deki Dr. Wernicke de hemşirelere zehirli iğne yapmaları yönünde talimat verirken yetkisini kullandı. Bkz. Bronwyn Rebekah McFarland-Icke, *Nurses in Nazi Germany* (Princeton University Press, 1999), s. 233, 248.
Paylaştıkları şiddet araçları: Erkeklerin ve kadınların kullandıkları yöntemler birçok açıdan benzeşmekteydi, ancak kadınlar erkeklerde bulunmayan bazı tercihlere sahipmiş gibi görünüyorlar. Toplama kampı üzerine eserlerde, düzenli şekilde bekçi köpeklerine başvuran, bağırıp çağıran, tokat atan ve tekmeleyen kadın muhafızların belirgin davranış şekilleriyle sıklıkla karşılaşılmakta. Bkz. Elissa Mailänder Koslov, *Gewalt im Dienstalltag: Die SS-Aufseherinnen des Konzentrations und Vernichtungslagers Mayjdanek, 1942-1944* (Hamburg Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, 2009); ve yazarın, Birkenau'daki Irma Grese ve Malchow'daki kadın muhafızlar hakkında yorumda bulunan Helen Tichauer ile röportajı, 23 Haziran 2010, Ludwig Maximillians Üniversitesi, Münih; Donald McKale, *Nazis after Hitler: How Perpetrators of the Holocaust Cheated Justice and Truth* (Rowman& Littlefield, 2012), s. 42'de doğrulanmıştır.
inkâr ve bastırma: Tipik cevaplar arasında, "Mir ist nichts daruber bekannt" (Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum), "Ich kann nicht sage" (Bir şey söyleyemem), "Ich weiss nicht mehr" (Bu kadar biliyorum) ve "Ich habe nichts davon gehört" (Bu konuda hiçbir şey duymadım) bulunmakta. Elisabeth Hoeven (d.Bork 1922), Kassel, 10 Ekim 1978, BAL, 634-K41676-Koe.

194 Alman ve Avusturyalı olan: Öldürme sürecinde doğrudan parmağı olan –SS ve poliste görev yapan, kamp sistemlerinde görev yapan– Alman ve Avusturyalı failler hakkındaki en son tahmin, yaklaşık 200.000 ila 250.000 arasında. Avrupa'nın çeşitli yerlerinde, 330.000 Alman ve Avusturyalı soruşturuldu ve suçlandı ve bunların yaklaşık 100.000'i yargılanıp mahkemeler tarafından suçlu bulundu. 1945 ile 1989 yılları arasında, Doğu Almanya'da, Batı Almanya'nın

iki katı, 12.890 kişi Nazilikle alakalı savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlardan yargılandı. Bunun yüzde doksanı, 1955'ten önce, Sovyet baskısı altında gerçekleşti. Mahkûmiyet oranları yüksekti ve ölüm cezaları 1980'lerin ortalarına kadar uygulanmaya devam etti. Bkz. Norbert Frei, ed., *Transnationale Vergangenheitspolitik. Der Umgang mit deutschen Kriegsverbrechern in Europa nach dem Zweiten Weltkrieg* (Wallstein, 2006); ve Jürgen Matthäus ve Patricia Heberer, ed., *Atrocities on Trial: Historical Perspectives on the Politics of Prosecuting War Crimes* (University of Nebraska Press, 2008).

"Ötenaziyi asla cinayet…" Pauline Kneissler'in, Michael Burleigh ve Wolfgang Wippermann, *The Racial State: Germany, 1933-1945*'teki (Cambridge University Press, 1991) alıntısı; ve Ulrike Gaida, *Zwisschen Pflegen und Töten: Krankenschwestern im Nationalsozialismus* (Mabuse Verlag, 2006), s. 160. Kneissler elinden geldiğince çok insan öldürdü. En son atandığı yer olan Kaufbeuren-Irsee'de, dört yaşında bir oğlan çocuğu, 29 Mayıs 1945'te, Birleşik Devletler Ordusu Kaufbeuren'e girdikten otuz beş gün sonra öldürüldü. Bkz. Ernst T. Mader, *Das erzwungene Sterben von Patienten der Heil-und Pflegeanstalt Kaufbeuren-Irsee zwischen 1940 und 1945 nach Dokumenten und Berichten von Augenzeugen* (Blöcktach, 1992). Tarihçi Peter Witte, 2 Temmuz 1945 tarihli Birleşik Devletler istihbarat raporunu temel alarak Kaufbeuren'deki bu son günlerin belgelerini bir araya topladı, Nürnberg Doc. PS-1696 (yayımlanmamış). Bkz. Henry Friedlander'in *The Origins of Nazi Genocide: From Euthanasia to the Final Solution* (University of Nrt Carolina Press, 1997), s. 218-19'dan alıntılar: "Massenmord in der Heilanstalt" 7 Temmuz 1945'teki *Münchner Zeitung*'da; ve Ernst Klee, "*Euthanasie" im NS-Staat: Die "Vernichtung lebensunwerten Lebens*" (Fisher Verlag, 1983), s. 452-53.

"yaptıklarında bir yanlışlık olduğunu…": Roy Baumeister, *Evil: Inside Human Violence and Cruelty* (W.H. Freeman, 1997), s. 47.

Erna Petri cinayet işlediğini inkâr etmektense: Insa Eschenbach'a göre, Nazi suçlarından GDR mahkemesindeki kadınların yargılanmaları üç unsurdan etkilendi: davranışlarının normalden sapma olarak görülmesi, gençlikleri ve saflıkları. Erna kendini bu üç görüşe uygun şekilde sundu – ancak anlaşıldığı kadarıyla mahkeme Erna'ya anlayışla yaklaşmadı. Gene de müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Bkz. Insa Eschenbach, "Gespaltene Frauenbilder: Geschechterdramaturgien im juristischen Diskurs ostdeutscher

Gerichte", Ulricke Weckel ve Edgar Wolfrum, ed., *"Bestien" und "Befehlsempfänger": Frauen und Männer in NS-Prozessen nach 1945* Vandenhoeck&Ruprecht, 2003), s. 99'da.

195 "O dönemde...": Erna Petri'nin soruşturması, 18 Eylül 1961. Horst ve Erna Petri Davası, BStU 000050-57, USHMMA, RG 14.068, fiche 566.

196 "Şu anda nasıl olup da...": Erna Petri'nin sorgusu, 18 Eylül 1961.

197 "Biz Almanların karşılaştığı muamele..." : Norman Goda, *Tales from Spandau: Nazi Criminals and the Cold War* (Cambridge University Press, 2008), s. 147.

198 Kadın katiller: Roger Brown ve James Kulik, "Flashbulb Memories", *Cognition 5* (1977): 73-99.
kadınsı bir özellik olmadığını: Susannah Heschel, "Does Atrocity Have a Gender? Feminist Interpretations of Women in the SS", Jeffrey Diefendorf, ed., *Lessons and Legacies*, c. 6, *New Currents in Holocaust Research* (Northwestern University Press, 2004), s. 300-321'de.

199 Sahte bir kalkan yaratmakta: Elbette, sosyal psikolog James Waller'in hatırlattığı gibi: "Failler tarafından işlenen gaddarca suçlara psikolojik bir açıklama sunmak, bu davranışları affetme, mazur görme ya da kınama anlamına gelmiyor. Aksine, bu açıklamalar, birçoğumuzun ölüm makinelerine dönüşmesine yol açan koşulları anlamamıza imkân veriyor, o kadar." James Waller, *Becoming Evil: How Ordinary People Commit Genocide and Mass Killing* (Oxford University Press, 2002), s. xiv.
suç bilimcisi Cesare Lombroso: Cesaret Lombroso ve Guglielmo Ferrero, *Criminal Women, the Prostitute and the Normal Woman*, çev. Nicole Hahn Rafter ve Mary Gibson (Duke University Press, 2004).
gelişmemiş primatlara benzeterek: Eileen MacDonald, *Shoot the Women First* (Random House, 1991), s. xı-xıı. Bu kaynağa dikkatimi çektiği için Robert Ehrenreich'a teşekkür ederim.
"doğaları gereği hilekâr" Steven Barkan ve Lynne Snowden, *Collective Violence* (Allyn&Bacon, 2000), s. 85'teki alıntı.
Hayvan davranışları üzerine: Richard Wrangham ve Dale Peterson, *Demonic Males: Apes and the Origins of Human Violence* (Houghton Mifflin, 1996); ve Frans B.M. de Waal, "Evolutionary Ethics, Agression and Violence: Lessons from Primate Research", *Journal of Law, Medicine and Ethics* 32 (İlkbahar 2004): 18-23. Adam Jones'un,

Genocide: A Comprehensive Introduciton, 2. baskı (Routlage, 2011), s. 477-82'deki Michael Ghiglieri'nin *The Dark Side of Man* gibi, benzer yazına ait iyi bir özet çalışması var.
"Bu aslında hayvan krallığına bir hakaret...": Yehuda Bauer, *Rethinking the Holocaust* (Yale University Press, 2000), s. 21.

200 Soykırım suçu işleyebilmek için: Bkz. Roger W. Smith'in yazısı, "Perpetrators", *Encyclopedia of Genocide and Crimes against Humanity*'deki (Macmillian, 2004). Baumeister, *Evil*, s. 137; Beatrice Hanssen, *Critique of Violence: Between Poststructuralism and Critical Theory* (Routledge, 2000); ve Steven K. Baum, *The Psychology of Genocide: Perpetrators, Bystanders, and Victims* (Cambridge University Press, 2008), s. 123.
erkek şiddetinin çoğunlukta olması: James Blair, Derek Mitchell ve Karine Blair, *The Psychopath: Emotion and the Brain* (Blackwell, 2005), s. 20. Günümüz Birleşik Devletleri'ndeki topluluklardan alınan örnekler, zalim eylemlerin (zorbalık, evcil hayvanlara işkence) ve kabahat niteliğindeki davranışların (dükkândan mal aşırma, okul kırma) erkeklerin yüzde 6-16'sında ve kadınların yüzde 2-9'unda görüldüğünü göstermekte. Biraz daha uçlardaki psikopat eğilimlerse erkeklerin yüzde 1-3'ünde ve kadınların yüzde 1'inde görülmekte. Psikologlara göre suçlu davranışın abartılı biçimleri, duygusal ve insanlar arası etkenler yelpazesiyle birlikte ölçülebilir. Genelde, bu tür bir teşhis, çeşitli etkenlerden oluşan bir puan sistemine ya da Robert Hare'nin belli özellikler, davranışlar ve duygusal tepkilerden (empati eksikliği, suçluluk duygusundan yoksunluk, benmerkezcilik, saldırganlık ve fevrilik) oluşan bir uygunluk listesine dayandırılmaktadır. Bunlar, izah etmekten ziyade betimlemeye yarayan özellikler. Psikopatlık ve antisosyal davranışlar, erken yaşlarda ortaya çıktığı ve yeniyetmelik yıllarında belirginleştiği için bir katilin çocukluğu önemli bir göstergedir.

201 Kadın suçlular üzerinde yapılan yakın tarihli: Cinsiyet farkları da mevcut; bkz. Dana Britton, *The Gender of Crim* (Rowman&Littlefield, 2011). Waller'ın, *Becoming Evil*'ında da sosyalleşmenin önemi üzerinde duruluyor ve gene önemli bir araştırma olan Adam Jones, ed., "Gender and Genocide in Rwanda", Adam Jones ed., *Gendercide and Genocide* (Vanderbilt University Press, 2004), s. 127-28'deki Adam Jones'un "Rwanda'da Cinsiyet ve Soykırım" adlı incelemesinde de benzer bir sonuca varılıyor. Wuggershaus'un –Jill Stephenson'un, *Women in Nazi Germany* (Longman, 2001), s. 113'te alıntı yapılan–

gardiyanlar ve hapishane müdürleri üzerine araştırmasında, bu kişilerin mahrumiyet içerisindeki geçmişleri ve görevlerini yerine getirmeyen aileleri üzerinde durulmaktadır. Biyoloji temel alındığındaysa yakın tarihli psikolojik araştırmalar (seretonin gibi) bazı hormonlar ve doğumda yaşanan komplikasyonların neden olduğu beyin hasarları ile psikolojik anormallikler ve şiddet içeren davranışlar arasında bağlantı olduğunu göstermiştir. Bkz. Blair, Mitchell ve Blair, *The Psychopath*, s. 32, 42; Peter Loewenberg, "Psychohistorical Perspectives on Modern German History", *Journal of Modern History* 47 (1975): 229-79; Richard Bessel ve Dirk Schumann, ed., *Life after Death: Approaches to a Cultural and Social History of Europe during the 1940s and 1950s* (Cambridge University Press, 2003); ve Dirk Schumann, ed., *Raising Citizens in the Century of the Child* (Berhahn, 2010), s. 111-13.

Theodor Adorno'nun: Theodor Adorno et al. *The Authoritarian Personality* (W.W. Norton, 1950); Aurel Ende, "Battering and Neglect: Children in Germany, 1860-1978", *Journal of Psychohistory* 7 (1979): 249-79; Raffael Scheck, "Childhood in German Authobiographical Writings, 1970-1820", *Journal of Psychohistory* 15 (1987); ve Sigrid Chamberlain, "The Nurture and Care of Future Master Race", *Journal of Psychohistory* 31 (2004): 374-76.

202 Rorschach mürekkep testi: Bkz. Molly Harrower, "Rorschach Records of the Nazi War Criminals: An Experimental Study after Thirty Years", *Journal of Personality Assessment* 40, no: 4 (1976): 341-51; ve George Kren ve Leon Rappoport, *The Holocaust and the Crisis of Human Behavior* (Holmes&Meir, 1994).

"sadist, sapık ya da deli" ": Joshua Rubenstein ve Ilya Altman, ed., *The Unknown Black Book: The Holocaust in the German-Occupied Soviet Territories* (Indiana University Press, 2010), s. 35'in girişinde alıntı yapılan. Ohlendorf üzerine, ayrıca bkz. Hilary Earl, *The Nuremberg SS-Einsatzgruppen Trial, 1945-1958: Atrocity, Law and History* (Cambridge University Press, 2010).

"hasta ya da sıra dışı...": Douglas Kelley raporu, Welzer, *Täter*, s. 9'da alıntı yapılan.

Bu tür psikolojik testler: Nazi failleri üzerine savaş sonrasında Milgram, Adorno, Ritzler ve diğerleri tarafından yapılan psikolojik araştırmaların çoğunda, Nazi liderlerinin ve görevlilerin normal oldukları sonucuna varıldı. Faillerin ifadelerine uygulanan klinik kriterlere göre

incelenenlerin yaklaşık yüzde 10'una patolojik teşhisi koymak mümkündü. Aslında, bunların çoğu son derece zeki, yaratıcı ve enerjik kişilerdi. Dr. Ritzler'in uyguladığı Rorschach mürekkep lekesi testlerinde Nürnberg'deki on altı kişiden beşi bukalemuna benzer şekiller çizdiler. Bu imaj, Dr. Ritzler'in iddiasına göre çok şey anlatmakta. Welzer, *Täter*, s. 9, 11'de alıntı yapılıyor. Bukalemun etkisi üzerine ayrıca bkz. Eric Steinhart, "The Chameleon of Trawniki: Jack Reimer: Soviet *Volksdeutsche*, and the Holocaust", *Holocaust and Genocide Studies* 23 (Spring, 2009): 239-62.

yayımlanmadı: Kanlı Kız Kardeş Pia olarak da tanınan Eleanor Baur, psikolojik değerlendirmeden geçtiği bilinen ender vakalardan. Sıkı bir Nazi olan Baur, Dachau'ya tıbbi deneyleri izlemesi için gönderilmişti. Birden fazla Noel arifesinde, bir yandan Noel şarkıları söyler ve hediye dağıtırken mahkûmları taciz ettiği biliniyor. Baur 1945'te gözaltına alındı. Münih'teki sinir kliniğinden bir Alman doktor, gözaltında tutulduğu sürede onu inceledi ve Baur'un "güçlü bir ego ve cinsel dürtülerin etkisiyle hareket eden ilkel, aciz bir karakter" olduğu sonucuna vardı. Bir Münih mahkemesi, 1949 yılında Baur'u, o mahkemenin verebileceği en ağır Nazilerden arındırma cezası olan on sene zorunlu işçilik cezasına çarptırdı. 1950'de sağlık nedeniyle serbest bırakıldı ve 1981'de doksan beş yaşında öldü. Bkz. Ulrike Leutheusser, ed., *Hitler und die Frauen* (DVA, 2001), s. 178-86. Ayrıca bkz. Hans Holzhaider, "'Schwester Pia': Nutzniesserin zwischen Opfern und Tätern", *Dachauer Hefte* 10'da (1994).

203 "Bu bireyler deli değillerdi...": Yazarın Hermann Weissing ile röportajı, 10 Mart 2010, Münster, Almanya.

204 "çelişki yoktu: Baum, *The Psychology of Genocide*, s. 122-25.

205 "erkeksi" ve "buz gibi soğuk": Yazarın Hermann Weissing ile röportajı, 10 Mart 2010.

206 seçkin kademelerinde çalışan: Dora Maria Kahlich, Viyanalı bir antropolog, Yahudiler üzerinde bir ırk araştırması yapmak üzere Tarnów Gettosu'nu ziyaret etti. Bkz. Evan Bukey, *Jews and Intermarriage in Nazi Austria* (Cambridge University Press, 2011), s. 51.

Kadın-erkek ilişkilerinin dinamiği: Evlilik ilişkilerinin önemi, yalnızca zulüm görmeye neden olan bir etken olarak değil, kurtarma eylemlerinin de önemli bir parçası olarak da vurgulanmalı. Üçüncü Reich'da bir eş büyük bir cezai sorumluluk nedeni olabileceği gibi, işe de yarayabiliyordu. Berlin'de Yahudi erkeklerle evlenen Alman

kadınlarının meşhur hikâyesinin yanı sıra (Rosenstrasse protestosu), şu vakanın üzerinde de düşünmek gerekiyor: Riga'da, ordu sekreterlerinin kaldığı özel bir yurtta yerleşim danışmanı olan bir Alman kadın, memleketi Nürnberg'den Letonya'ya gelen Yahudi bir kadınla arkadaş olmuştu. Alman kadın, yurt mutfağından yiyecek aşırıp askeri motor havuzunda çalışan Yahudi işçilere gizlice vermeye başladı. SS durumu öğrendi ve Alman kadını gözaltına aldı ve kendisi de Doğu'da görev yapan kıdemli bir yüzbaşı olan kocasını suçladı. Adam karısının işlediği suçu ve onun davranışlarından sorumlu tutulacağını öğrendiğinde intihar etti. Karısı savaştan sağ kurtuldu. Bkz. Yad Vashem Righteous File, no: 49, dosya 2828. Ayrıca bkz. Killius, *Frauen für die Front*, s. 183.

207 birbiri için performans sergiler: Miedzyrzec-Podlaski'de görev yapan bir Alman jandarma olan Franz Bauer, oradaki gettoda bulunan eski bir Yahudi savaş esiri görgü tanığına göre karısıyla yarışıyordu. Daniel Dworzynski'nin yeminli ifadesi, Linz, 28 Şubat 1962. Wiesenthal ve Staatsanwalt Zeug, Zentrale Stelle der landesjustizverwaltungen arasındaki yazışma, 8 AR-Z 236/60, 5 Şubat 1962. Dortmund'da bir soruşturma açıldı, dosya no: 45 Js 28/61. Wiesenthal'den Nazi Savaş Suçları Soruşturma Bürosu'na gönderilen yazılar, Tel Aviv, 28 Mart 1963, SWA.

208 Ahlaki davranış kuralları: Gisela Bock, "Ordinary Women in Nazi Germany: Perpetrators, Victims, Followers and Bystanders", Lenore Weitzman ve Dalia Ofer, ed., *Women in the Holocaust* (Yale University Press, 1999), s. 96'da.

7 ONLARA NE OLDU?

209 SS kadrosunun yüzde otuz beşi: Bkz. Kathrin Kompisch, *Töterinnen: Frauen im Nationalsozialismus* (Böhlau, 2008), s. 77, 84. 1944'te, Gestapo'da yaklaşık 31.000, Kripo'da 13.000 eleman çalışmaktaydı.

210 savaş sonrası Alman toplumuna bir tehdit teşkil etmediği: Gudrun Schwarz, "Verdrängte Täterinnen: Frauen im Apparat der SS, 1939-1945", Theresa Wobbe, ed., *Nach Osten: Verdeckte Spuren nationalsozialistischer Verbrechen* (Verlag Neuw Kritik, 1992), s. 209'da. Ayrıca bkz. Hilary Earl, *The Nuremberg SS-Einsatzgruppen Trial, 1945-1958: Atrocity, Law, and History* (Cambridge University Press, 2010), s. 40-44.

"yıkıntı kadınları": Elizabeth D. Heineman, "The Hour of the

Women: Survival and Defeat and Occupation" ve "Marriage Rubble", *What Difference Does a Husband Make? Women and Maritial Status in Nazi and Postwar Germany*'de (University of California Press, 1999).
Mağdur Alman kadınları: Modern Alman tarihinin cinsiyetlere ayrılan metaforları ve Nazizm'le ilgili, bkz. Elizabeth D. Heineman, "Gender, Sexuality, and Coming to Terms with the Nazi Past", *Central European History* 38 (2005): 41-74.
bu tarz duygusallık gösterileri: Lida sekreteri Lisolette Meier Lerm'i sorgulayan memur, kadının gözyaşlarına boğulduğunu, dağınık olduğunu ve söylediği yalanlar yüzüne vurulduğunda kafasının karıştığını, patronuyla aşk yaşadığını inkâr ettiğini ve bildiklerini saklamaya çalıştığını açıkladı. Gerçek sorumluluğu belirlenemedi. 6 Ekim 1964, BAL, 162/3433.

211 Annette Schücking savaştan sonra: Schücking, Duisburg'daki ilk kadın yargıçlardan biriydi. 1954 ve 1957 yılları arasında Düsseldorf'taki hukuk mahkemelerinden birinde yargıçlık yaptı ve oradan, Detmold'daki mahkemelere geçti. 1948'de gazeteci Helmut Homeyer'le evlendi ve iki çocukları oldu. Schücking-Homeyer potansiyel olarak değerli bir tanık kabul ediliyordu. Mayıs 1974'te, Ludwigsburg'daki Nasyonal Sosyalist Suçlarla İlgili Soruşturma'nın Batı Almanya Adalet Bakanlığı Merkez Bürosu Şefi Dr. Rückerl, savcılardan birine Zwiahel/Novgorod Volynsk'teki *Gebietskommissar* ve Alman polisi hakkında dava açıldığı takdirde, Schücking-Homeyer'le tanık olarak temasa geçilmesi gerektiğini bildiren bir not yazdı. Dava açılmadı. Dr. Rückerl'in, Schücking-Homeyer'i tanık gösteren notu, raporlarına ilişik şekilde, Gebietskommissar Schmidt Soruştuması, BAL,II, 204a ARZ 132/67, s. 574'te.
"Mahkeme sisteminde...": Yazarın ve Christof Mauch'un Schücking-Homeyer ile röportajı, 30 Mart 2010, Lünen, Almanya.
azınlıkta: Kadınlar, Avusturya, Batı Almanya ve Doğu Almanya'da aleyhlerine dava açılan katiller ve suç ortaklarının yüzde beşi ile on sekizi arasındaydı. Ötenazi vakalarındaki sanıkların yüzde yirmi ikisi ve kamp gardiyanlarına karşı açılan davalarda da yüzde sekizi kadındı. Bkz. Claudia Kuretsidis-Haider ve Winfried R. Garscha, ed., *Keine "Abrechnung": NS-Verbrechen, Justiz und Gesellschaft in Europe nach 1945* (Akademische Verlagsanstalt, 1998), s. 200-205. Ayrıca bkz. Alexandra Przyrembel, "Ilse Koch", Klaus-Michael Mallmann ve Gerhard Paul, ed., *Karrieren der Gewalt: Nationalsozialistische Täterbiographien*

(Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2004), s. 126-27, 130-31.

212 idareci rolleri nedeniyle: Hannah Arendt, Adolf Eichmann ve Nazi bürokrasisi üzerine araştırmasını temel alarak kötülüğün sıradanlığı tezini hazırladığında, kadın idarecilerin rolünü ihmal etti. Çalışmalarında büyük oranda Arendt'den etkilenen sosyolog Zygmunt Bauman da kadının rolüne açıklama getirmekte yetersiz kalan bir teori oluşturdu. Eichmann'ın mahkemesinden yaklaşık altı yıl sonra kadın bir masa başı katili hakkında dava açıldı: Amsterdam'daki Nazi gizli polis ofisinde "J" Departmanı'nda (Yahudi İşleri) görev yapan, otuz dokuz yaşındaki uzman Gertrude Slottke. Nihai Çözüm'ün kökenini anlamaya çalışan tarihçiler, 1941 yazı ile sonbaharı arasındaki Alman belgelerini didik didik tararken bölgesel girişimlerde, 31 Ağustos 1941 tarihinde Slottke tarafından hazırlanan ve "Yahudileri külliyen ortadan kaldırarak Yahudi sorununun nihai çözümünü" öneren "Yahudilerle bütünüyle mücadele" belgesi gibi bazı ipuçlarına rastladılar. Slottke'nin daktilo ve kâtiplerden oluşan kendi eleman desteği mevcuttu ve amiri, Güvenlik Polisi ve Güvenlik Hizmetleri Komutanı Wilhelm Harster'la aktif olarak toplantılara katıldı. Mauthausen, Auschwitz ve Sobibor'a sürülecek Yahudilerin listesini hazırladı ve en azından bir kere, 27 Mayıs 1943 tarihli raporunda betimlediği şekilde, "isterik" Yahudi kadınların toplandığı operasyonlardan birini gözlemledi. Westerbork Aktarma Kampı'ndaki Yahudiler, kampta dolaşıp birilerini seçtiği için ona Ölüm Meleği adını vermişlerdi. Anne Frank'ın ailesi, onun seçtiği sürgün edilecekler listesindeydi. Slottke ve erkek amirine karşı açılan davada Anne'ın babası Otto sanıkları sorguladı ve onlara, Anne'ın basılan günlüğünün kapağındaki fotoğrafını gösterdi. Slottke, sürgüne gönderilen yaklaşık 55.000 Yahudi'nin öldürülmesinde oynadığı rol nedeniyle beş sene hapis cezasına çarptırıldı. Bu masa başı katilinin 1967 yılındaki davası ve hüküm alışılmışın dışında cereyan etti; uluslararası ilgi, basında çıkan haberler ve Otto Frank'ın yanı sıra, önde gelen Nazi avcısı Simon Wiesenthal ve eski Nürnberg avukatı Robert Kempner'in olaya dahil olması, savcının kanıtlarını güçlendirmiş olabilir. Gertrude Slottke'nin ifadesi ve dava ile ilgili diğer malzemeler için, bkz. BAL, 107 AR 518/59, Band II. Ayrıca bkz. Yaacov Lozowick, *Hitler's Bureaucrats: The Nazi Security Police and the Banality of Evil* (Continuum, 2000), s. 163-66, 171, 269; ve Elisabeth Kohlhass, "Weibliche Angestellte der Gestapo, 1933-1945", Marita Krauss ed.,

Sie waren dabei: Mitläuferinnen, Nutzniesserinnen, Täterinnen im Nationalsozialismus (Wallstein Verlag, 2008), s. 154-61.

kurum ortamları dışında: Berlin'deki Yahudi apartmanlarının ve gayrimenkullerinin kadın müdürlerinin suç ortaklıkları üzerine, bkz. Brigitte Scheiger, "'Ich bitte um baldige Arisierung der Wohnung': Zur Funktion von Frauen im buerokratischen System der Verfolgung", Theresa Wobbe, ed., *Nach Osten: Verdeckte Spuren nationalsozialistischer Verbrechen* (Verlag Neue Kritik, 1992), s. 175-96'da; Krauss, *Sie waren dabei*, s. 11; ve Jill Stephenson, *Women in Nazi Germany* (Longman, 2001), s. 112-13.

İhbar edenler ve ihbar ettiği için hakkında dava açılanlar arasındaki kadınlar oransız olarak açıklanmasa da kadın ihbarcıların peşine düşüldü. Bkz. Robert Gellately, *The Gestapo and German Society: Enforcing Racial Policy, 1933-1945* (Oxford University Press, 1991); ve Ulricke Wechel ve Edgar Wolfrum, ed., *"Bestien" und "Befehlsempfänger": Frauen und Männer in NS-Prozessen nach 1945* (Vandenhoeck&Ruprecht, 2003).

214 "evlilikteki tarafları eşit...": Katharina Kellenbach, "God's Love and Women's Love: Prison Chaplains Counsel the Wives of Nazi Perpetrators", *Journal of Feminist Studies in Religion* (Sonbahar 2004): 11-13, 23'te alıntı yapılan. Bu kaynak için Susan Bachrach'a teşekkür ederim.

telefon açtığımda: Yazarın Edith N. ile telefon röportajı, 22 Nisan 2010. Edith kocasıyla savaştan sonra tanıştığının ve yaşlı ve yatalak olan kocasının sürekli ilgisine ihtiyaç duyduğunun ısrarla üstünde durdu. Babasının geçmişini araştıran ve buldukları karşısında büyük bir hayal kırıklığına uğrayan sorunlu oğlunun erken ölümünden bahsedip ağladı. Kocası SS Kurukafa birimindeydi ve 1942 yılında, Taganrog'da, sonderkommando 10a ile toplu infazlarda nişancılık yapmıştı. Öncesinde de Varşova Hapishanesi'nde gardiyandı.

Sadakat paktları: Bkz. Jürgen Matthäus, "'No Ordinary Criminal' Georg Heuser, Other Mass Murderers and West German Justice", Patricia Heberer ve Jürgen Matthäus, ed, *Atrocities on Trial: Historical Respectives on the Politics of Prosecuting War Crimes* (University of Nebraska Press, 2008).

Slonim bölge komiserinin sekreteri: Gerda Rogowsky, 14 Mart 1960 tarihli ifadesi, BAL, 162/5102.

söz konusu değildi: Vorermittlungsverfahren der Zentralen Stelle

der Landesjustizverwaltungen wegen NS-Verbrechen im Bereich des chemaligen Generalbezirks Shitomir/Ukraine, II, 204a AR-Z 131/67, Abschlussbericht, Das Gebietskommissariat Tschudnow. Beweismittel, Tanık İfadeleri, Erna Barthelt, Elisabeth Tharun, Elfriede Büschken, Friedrich Paul, Otto Bräse, Elfriede Bräse, Staatsanwaltschaft, Handakten, I 13 Js 60/51, Landesgericht I 13 ERKs 35/51, BAB, BStU 0001999-202. Herr Richter, Volkspolizei Oberwachtmeister, VPKA-Wittenberg, "Bericht", 3 Şubat 1950. BStU 00035. Archiv Staatsanswalt des Bezirkes Halle, Fach Nr. 2052. MfS BV Halle, st 5544. BStU 00133-138, Urteilurschrift, Strafsache gegen den Arbeiter Bruno Sämisch aus Mühlanger Landgericht Dessau, ve "Gründe", s. 1-5. BAB, BStU 00133-138, Archiv Staatsanwalt des Bezirkes Halle, Fach Nr. 2052.

215 Patronlarının suçlarını kapatan: Savaştan sonra sorguya çekildiğinde, Globocnik'in sekreteri Mimi Trsek, amirine sıkı sıkıya sadık kaldı ve Nihai Çözüm'den haberi olmadığında ısrar etti. Gazla zehirleme merkezleri hakkında hiçbir şey bilmediğinde ısrar etti. Evet, "yeniden yerleştirme" ve "boşaltma" gibi kelimeler duymuştu, ancak bunların ölüm için kullanılan şifreler olduğunu anlamamıştı. Mimi, 2001 yılında Alman bir film yapımcısının yaptığı röportajda da aynı savunmaya bağlı kaldı. Bkz. Berndt Rieger, *Creator of Nazi Death Camps: The Life of Odilo Globocnik* (Vallentine Mitchell, 2007), s. 201.

Yahudi karşıtı nefret olduğunu: Kerstin Freudiger, *Die juristische Aufarbeitung von NS-Verbrechen* (Mohr Siebeck, 2002), s. 214.

evrağa mühür vuruyormuş gibi: "*Erledight*!" Ruth P. ile telefon görüşmesi, 7 Haziran ve 2 Ağustos 2011. Andrej Angrik'e bu kaynak için teşekkür ederim. RSHA'nın 730 üyesinin teşhisini ve yaklaşık 50 kişinin suçlanmasını kapsayan Batı Almanya'daki RSHA soruşturması, en geniş kapsamlı olandı. Landgericht Berlin, 13 Ekim 1969, KS 1/69 (ZStL: VI 415 AR 1310/63, Sammelakte Nr. 341).

217 "bu batağa zorla sürüklendiği": Vermerk, 9 Ekim 1960, savcının notları, BAL, 9 Js 716/59.

218 suçlayıcı bilgiler: Uzman savcılar, Heuser'in elemanları ve arkadaşlarından oluşan yakın çemberin dışına çıktıkça savaş zamanında Minsk'te çalışan başka Alman kadınlarının daha objektif ifadeler verdiklerini gördüler. Eylül 1941'den Aralık 1943'e kadar Minsk'te bulunan bir sekreter, cinayet operasyonlarını inanılmaz derecede

ayrıntılı bir şekilde tasvir etmişti. Bu sekreter, Heuser'i gayet net hatırlıyordu ve onun operasyonların merkezinde olduğunu ispatlayabilirdi. Sekretere göre Maly Trostenets'e ne zaman Yahudi nakledilse Heuser bir fıçının üzerine çıkıp konuşma yapıyordu. Büyük Alman Reichı adına hoş geldiniz, diyordu Heuser. Yahudilere başka bir yere yerleştirildiklerini ve savaşın bu zor günlerinde, değerli eşyalarından bu uğurda vazgeçmeleri gerektiğini söylüyordu. Heuser, Yahudilere nihayetinde bir şekilde tazmin edileceğini ima edecek şekilde, bütün eşyalarının bir listeye kaydedileceğini belirtiyordu. Tarım işleri için çiftliklere nakledileceklerdi. Heuser kötü konaklama ve ulaşım koşulları için bir de özür diliyordu. Ardından sekreteri, Heuser'in bürosundaki diğer kadınlardan ve erkek SS çalışma arkadaşlarından, toplu katliam alanlarında yaşananlar ve Almanların özel öldürme yöntemleri hakkında duyduklarını anlatıyor. Kadın binanın bahçesinde Yahudilerin vurulduğunu görmüş ve Yahudileri vuranların adlarını da veriyor. Eva Maria Schmidt ifadesi, 9 Kasım 1961. Landgericht Köln. Koblenz Sta 9 Js/716/59. Bu tarz bir ifade, savaş zamanı belgeleriyle birleştiğinde, Heuser'i mahkûm etmeye yeterliydi. 11.103'ten fazla kişinin öldürülmesi suçundan on beş sene hapis cezasına çarptırıldı, ancak on sene sonra, mahkemenin "Heuser'in alışılageldik anlamda bir suçlu olmadığına" karar vermesi nedeniyle serbest bırakıldı. Staatsanwalt Koblenz dosyaları, Heuser vakası, Sonderkommission P.9 Js716/59. Sabine Dick hakkındaki soruşturma tutanakları, Nisan-Ekim, 1960.

Cinsiyetle alakalı her türden önyargı: Kuretsidis-Haider ve Garscha, *Keine "Abrechnung,"* s. 204-6. Bkz. Batı Almanyalı dullar ve aile hukuku üzerine Heinemann, *What Difference Does a Husband Make?*

219 nahoş yadigârlarıydılar: Dagmar Herzog, *Sex after Fascism: Memory and Morality in Twentieth-Century Germany* (Princeton University Press, 2005), bilhassa böl. 3, "Desperately Seeking Normality"; ve *Krauss, Sie waren dabei*, s. 13.

Hanweg'in yardımcısı hâlâ Mainz'deydi: Avusturyalı olan Windisch, Batı Almanya'ya kaçmış ve Saarland'daki neo-Nazi çevresinde saklanmıştı. On beş sene hapis yattıktan sonra öldü.

Şahsen tutukladı: eski *Oberstaatsanwalt* Herbert Hinzmann'la bir başka röportaj, Mainz, 2 Ağustos 2010 ve Hinzmann ve Boris Neusius'la, Mainz, 14 Şubat 2012.

220 "Hatırlamıyorum," "Ayrıntıları...": Lisolette Meier Lerm ifadesi,

19 Eylül 1963, BAL, 162/3425; 5 ve 6 Eylül 1966 tarihli ifade, BAL, 162/3449 ve 3450.

Batı Almanya'nın Nazi savaş suçlularını bulma çabası: Savcı Hermann Weissing ve sanığın avukatları dahil, Batı Almanyalı bir heyet, Lutsk'a yolculuk edip Sovyet Ukraynalı ve Polonyalı tanıkların ifadelerini aldılar. Yazarın Weissing ile röportajı, Münster, 9 Mart 2010.

"Faydalı bir eleman olabilir," : Altvater'in iddianamesindeki biyografik malzeme ve hüküm, BAL, B162/4524, s. 20-22.

221 Minden'deki Nazi Gençliği: Dagmar Reese, *Growing Up Female in Nazi Germany*, çev. William Templer (University of Michigan Press, 2006), Altvater'le aynı zamanda Minden'de bulunanlardan birinin hatırladıklarından alıntı, s. 154.

222 Halka açık duruşmalar sırasında: Johanna Altvater ve Wilhelm Westerheide'ye karşı açılan davadaki önemli tanıklardan birisi, eski bir Alman çalışma arkadaşı, Westerheide'nin bürosuna yakın konuşlanan Wehrmacht'taki (Teknik Müfreze 6. İlk Birlik) bir şofördü. Şoför sıklıkla Westerheide ile Volodymyr-Volynsky'nin sokaklarında karşılaşıyor, ikisi durup sohbet ediyorlardı. 1943'te, Yahudi işçilerle karşılaştıklarında, Yahudiler durup Westerheide'nin önünde diz çöktüler. Şoför, Westerheide'ye, Yahudilerin neden böyle yaptıklarını sorunca Westerheide, "Ben böyle yapmalarını emrettiğim için," diye cevap verdi. Ardından da bölgesinde eskiden gettolara tıkılmış vaziyette yaklaşık 30.000 Yahudi bulunduğunu, ancak 18.000'inin "nakavt" olduğunu ve daha da fazlasının öldürüleceğini hatırlatarak böbürlendi. Westerheide nişancıya ihtiyacı olduğunu ekledi ve şoföre Yahudi öldürmekle ilgilenip ilgilenmediğini sordu, ancak şoför bu teklifi geri çevirdi. Westerheide'nin askeri birliğinde teklif götürdüğü diğerleri, 1943'te eski mezarlıkta gerçekleşen katliamda nişancı olarak görev yapmışlardı. Westerheide'nin işe aldığı nişancılar arasında bir müzik grubu da vardı. Karl Wetzle'nin ifadesi, 21 Haziran 1963, Oberhausen, BAL, 162/4522, klasör1. Müzisyenler, büyük ihtimalle ziyafet masasında çaldılar ve ardından enstrümanlarını bırakıp Polonyalı şahitler tarafından tasvir edilen atışları yaptılar. Josef Opatowski'nin ifadesi, 7. Yahudi Tarihi Enstitüsü Varşova, ZIH 301/2014.

"şehrim", "Yahudileri" ve "Herr Westerheide…": *Die Tat*'da alıntı yapılan, 6 Ekim 1978. "Das Todes-Getto war 'unsagbar freundlich'",

gazetede çıkan dava haberi. Band IV, bl 773-1004. Westerheide, II, 204 AR-Z 40/61, B162/4523, klasör1 Bundesgerichtshof, Strafsenat.

223-224 "kanıt yetersizliğini" ve "Suçlu eylemlerin varlığına dair..." Urteil, Bundesgerichtshof, in der Strafsache gegen Westerheide und Zelle, wegen Moerder, 4 StR 303/80 BAL, Band IX, II, 204 AR-Z 40/61.

224 Bu büronün başsavcısı: Weissing'in Merkez Büro'daki görevi sırasında (1965-2000), çalışma arkadaşlarıyla birlikte 25.000'den fazla şüpheliyi soruşturdular ve 159 tanesi hakkında suçlamada bulundular. Büronun soruşturma açmakta başarısız olduğu ya da reddedilen tartışmalı dosyaları arasında Erich Priebke ve Heinrich Boere vakaları vardı. Eski bir Waffen-SS askeri olan Boere (Ukrayna'daki Viking Birliği ile birlikte), Hollanda'da işlediği suçlar nedeniyle Aachen'da yargılandı ve 23 Mart 2010'da ömür boyu hapse mahkûm edildi.

225 mahkeme hakkındaki beyanlarında: Yazarın Weissing ile röportajı, 9 Mart 2010.

Bir boykot daha yapıldı: "Germans Protest Acquittal of Two in War Criminal Case", *New York Times*, 21 Aralık 1982.

"Hiç Kimse kuralı": Hannah Arendt, *Eichmann in Jerusalem* (Viking, 1963). Savunma avukatı, Yahudileri soyma, sınıdışı etme ya da öldürme yönündeki emirlere uymayanların amirleri tarafından cezalandırıldıklarına dair delil sunamadı. Emirlere uymanın yanı sıra varsayılan baskı da mahkemede savunma yerine geçmedi. Gerçek bir Führer Emri bulunmayışı da bu savunmayı zayıflattı.

227 "insanlara ateş etmek yanlıştı..." Gertrude Segel Landau ifadesi, 29 Mayıs 1947, VCA, Polizeidirektion Wien, Halk Mahkemesi Soruşturması, Vg 3b Vr 7658/47. Felix Landau, Gertrude'un iddia ettiği şekilde tepki verdiğini inkâr etti ve karısının kendisine insanlara doğru ateş etmemesini söylemediğinde de ısrar etti. Felix, 1938'de Viyana'da bir Yahudi dairesine el koyduğunu kabul etti. Bu, Yahudi eşyalarına el konulma işlemi sırasında altın mücevherlerini kendisine teslim etmeleri için bir aile üyesini de taciz etmişti (Viyana'daki fabrika sahipleri, Altmanlar). Felix Landau ifadesi, 7 Ağustos, 1947. Camp Marcus, Wien Stadtarchiv'deki Abschrift, Vg 8514/46.

Avusturya hapishanesinden 1947 yılında kaçmayı başarmıştı: Avusturya hapishanelerinin kapısı anlaşıldığı kadarıyla açıktı – Franz Stangl da, 1947'de hapisten kaçtı. Bkz. Gitta Sereny, *Into That Darkness: An Examination of Conscience* (Vintage, 1983), s. 353. Avusturya ve Almanya'daki soruşturma memurlarından kaçmak için

Landau bir başkasının, Rudolf Jaschke'nin kimliğini alarak Südetli bir etnik Alman mülteci olduğunu iddia etti; aslında Landau 1910'da Viyana'da doğmuştu (Landau'nun hazırlık soruşturması ve Staatsanwaltschaft Stuttgart kayıtları, 11 208 AR-Z 60a/1959, BAL/3380). 1958'de Landau, Stuttgart'ta bir evlilik cüzdanı çıkartmaya çalıştı. Evlilik cüzdanı için başvurduğunda, yetkililere gerçek adını açıkladı ve Avusturya doğum belgesini sundu. Sahte kimliği üzerine yürütülen soruşturma sonucu gözaltına alındı ve ardından, 1961'de, Nazi dönemi suçlarından suçlandı, Mart 1962'de bir Stuttgart mahkemesinde cinayet suçundan hüküm giydi. 1960'larda Batı Alman mahkemelerinde sık rastlanmayan bir ceza alarak iki kez müebbet hapse çarptırıldı. Ancak bunun büyük oranda sembolik bir ceza olduğu anlaşıldı: 1973'te affa uğradı. On sene sonra öldü. Bkz. Dieter Pohl, *Nationalsozialistiche, Judenverfolgung in Ostgalizien, 1941-1944; Organization und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechens* (Oldenburg, 1996), s. 392, 417.

Suçluluğun kanıtını arıyorsanız: Gertrude Segel Landau'nun 29 Mayıs, 2 Haziran ve 17 Haziran 1947 ve 17 Şubat ve 27 Şubat 1948 tarihli ifadeleri. VCA, Wien Stadtarchiv, Vg8514746.

228 kendisini suçlayan Yahudi tanıklar: Drohobych'te Block'un şahsi terzisi olarak çalışan Regina Katz, Block aleyhine ifade verenlerden biriydi. Bayan Katz iki sebepten yetkililere başvurmuştu. 1943'te Yahudi gettosu boşaltıldığında Katz'ın ve kızının hayatı tehlikedeydi. Block, Katz'ı işçi olarak alıkoymuş ancak kızını tutmamıştı. Katz kızını bulmak ve Josefine Block'un cezasını çektiğinden emin olmak istiyordu. Regina Katz'ın ifadesi, 3 Ekim 1946, VCA, Amtsvemerk, Haft, 19 Ekim 1946, Polizeidirektion. Niederschrift vom 19 Ekim 1946, Hausdurchsuchung, Wien Stadtarchiv, Vg 81514/46.

229 "Yahudi dostu": Josefine Block'un ifadesi, 14 Kasım 1946, VCA, Vg8514/46.

Josefine Block'un ifadesi, 12 Şubat 1948, Gertrude Landau'nun soruşturması, VCA, Vg 3b Vr 7658/47. Eski Birkenau gardiyanı Irma Grese, kampı gerçekte idare eden ayrıcalıklı Yahudilerin kurbanı olduğunu iddia etti: bkz. Donald McKale, *Nazis after Hitler: How Perpetrators of the Holocaust Cheated Justice and Truth* (Rowman& Littlefield, 2012), s. 41'deki ifade.

1949'da, Viyana'daki mahkeme salonunda: Frau Block 1949 başlarına kadar hapiste kalırken soruşturma uzunca bir süre devam etti.

Avusturyalı yetkililer önemli tanıkların yerini bulmak için fazla çaba sarf etmediler; "yabancı" Yahudilerin "Almancaları kötüydü" ya da daha dostane ortamlarda yaşamak üzere Avusturya'dan ayrılmışlardı. Avusturya hapishaneleri şüphelilerle doluydu ve davalarla ilgilenecek yeterli sayıda tarafsız avukat ve yargıç yoktu. Bir müddet sonra herkes yaşananları geride bırakmak istedi. Bunun tek istisnası, büyük ihtimalle, 3 Mart 1949'da, Block aleyhine tek sayfalık bir iddianame hazırlayan ve onu bir kıza işkence ve taciz etmekle suçlayan Savcı Altmann'dı. Diğer suçlamalar düştü ve kıza karşı işlenen suçun tek tanığı da ortada yoktu. Bir başka savcı olaya müdahale ederek alelacele yarım günlük bir yargı süreci işletti. Block, 15 Eylül 1949'da yapılan gizli oylama sonucu, yeterli kanıt olmadığı gerekçesiyle beraat etti. Beratungsprotokoll bei dem Landesgericht Wien, 259/3 stop 254.

Pek az anlamış görünen: Gene Avusturya'daki Viyana Halk Mahkemesi'nde görülen Hermine Braunsteiner davasında da benzer bir peşin hüküm devreye girdi. Bir toplama kampı gardiyanı olan Braunsteiner, "Viyanalı kadınların bu kadar acımasız davranmasının mümkün olmadığı" gerekçesiyle 1951'de yalnızca üç sene hapis cezasına çarptırıldı. 1981'de Düsseldorf mahkemelerinden birinde müebbet hapse çarptırıldı. Bkz. Claudia Kuretsidis-Haider, "Täterinnen vor Gericht: Die Kategorie Geschlecht bei der Ahndung von nationalsozialistischen Tötungsdelikten in Deutschland un Österreich", Krauss, *Sie warren dabei*'de.

230 "Polonya'dakaldığınız süre içerisinde…": Vera Wohlauf'un soruşturması, 19 Kasım 1064, BAL, B162/5916, 1655-1658.

sekiz binden fazla Yahudi'nin: Christopher R. Browning, *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland* (HarperCollins, 1993).

234 muharebede hayatını kaybetti: Gustav Willhaus (1910-1945) hakkında daha fazla bilgi için bkz. Pohl, *Nationalsozialistische Judenvorfolgung in Ostgalizien*, s. 333, 423.

235 "kadın karakterine dair…": Lemberg Mahkemesi, İddianame, BAL, 162/4688, s. 274.

"vicdanen burada, mahkemede…": Mahkeme hakkında gazetede çıkan haberden alıntı, "Das Urteil im Lemberg Prozess", 30 Nisan 1961, Stuttgart savcısının gazeteden kesilenler dosyasında mevcuttu, BAL, 162/4688, 208 AR-Z 294/59.

Doğu Almanya'da yargılanan failler: Doğu Almanya'da yargılanan

kadın failler üzerine basılı eserler, toplama kampı gardiyanlarına, bilhassa SS-Aufsehrinnen Ravensbrück'e yoğunlaşmaktadır. Bunlardan otuz beşi, 1947-1954 yılları arasında Doğu Almanya'da ve Sovyet mahkemelerinde yargılandı ve nispeten hafif cezalara çarptırıldı. Insa Eschenbach'a ait ilginç bir analiz için, bkz. "Gespaltene Frauenbilder: Geschechterdramaturgien im juristischen Diskurs ostdeutscher Gerichte", Weckel ve Wolfrum, "*Bestien" und "Befehlsempfänger*", s. 95-116.

Erna Petri 1961'de gözaltına: Petri davası analizim, daha önceki bir makalede yayımladığım malzemeden uyarlanmıştır, "Male and Female Holocaust Perpetrators and the East Germany Approach to Justice. 1949-1963", *Holocaust and Genocide Studies 24*, no: 1 (İlkbahar 2010): 56-84. Oxford University Press'e ve Birleşik Devletler Yahudi Soykırımı Anma Müzesi'ne, bu makaleden bazı paragrafları (değiştirilmiş biçimde) kullanmama izin verdikleri için teşekkür ederim.

Yerel tarım topluluğunun: Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft (LPG), Sovyet tarzı kolektif çiftlik için kullanılan Doğu Alman terimi. Yaklaşık aynı zamanda Batı Alman savcıları, Ukrayna'nın aynı bölgesindeki failler aleyhine soruşturma başlatıp dava açtılar. Erfurt yetkilileri bu tesadüften faydalanmak yerine Polonyalı ve Rus yetkililerle işbirliği yapmaya odaklandılar. Galiçya'daki Batı Alman mahkemeleri için bkz. Ömer Bartov, "Guilt and Accountability inthe Post-war Courtroom: The Holocaust in Czortkow ve Buczacz, East Glacia, as Seen in West German Legal Discourse", bu tez, "Repairing the Past: Confronting the Legacies of Slavery, Genocide, and Caste"de sunuldu (Yale Üniversitesi, Ekim 27-29, 2005).

237 baskı altında alınan ifadeler: Dosyalardan baskı belli olmasa da sorgu raporlarına düşülen saat notlarından, sorguların uzun, yorucu ve günün alışılmadık saatlerinde fasılasız devam ettiği anlaşılmakta. Sanıkların metinlerdeki imzaları titrek ve istikrarsız.

"ağır savaş suçları ve..." Erfurt, General Stasi Kayıtları, Allg, S 100, BSt U 000111-113, Allg S73, BStU 000019-21, BAB, Arşiv-Nr.403/63, BSTU aussentselle Erfurt, yirmi iki cilt dosya, artı on ses kaydı ve iki fotoğraf albümü.

"Teşekkür ederiz,...": Horst ve Erna Petri duruşmasının ses kayıtları, Eft. AU 403/63, BStU, BAB Arşivleri.

"18 ila 20 yıl önce...": Petri davası, no: 10733, *DDR-Justiz und NS-Verbrechen,* Lfd Nr.10733, 271-271.

239 "Grzenda'da kaldığınız...": Erna Petri soruşturması, 15 Eylül 1961. Horst ve Erna Petri aleyhine açılan dava, BAB, BStU Berlin Arşivleri, dosya numarası Eft. AU 403/63 GA 1, USHMMA, RG 14.068, fiş 565.

"Bu noktaya kadar...": Erna Petri'nin soruşturması, 18 Eylül 1961.

hatta utanç duyguları: Kathrin Meyer, Alman kadınlarına karşı yürütülen Nazilerden arındırma takibatlarına dair analizinde, cinsiyet beklentilerinin gaddar davranışlar beklenmeyen kadınlara karşı ahlaki standartların yükselmesine neden olduğunu ortaya çıkarttı. Bu tarz beklentiler, Amerikan, Batı Alman ve Doğu Alman hukukçuların ve aynı şekilde, yetkililerin yargılarını kötü yönde etkiledi. Bkz. Meyer'in *Entnazifizierung von Frauen: Die Internierungslager der US Zone, 1945-1952* (Metropol, 2004).

240-241 "Bunlar da (Yahudiler)..." ve "Karımın Yahudi çocukları...": Petri mektupları, BAB, Handakten Staatsanwalt Erfurt, BStU 000379.

242 Yahudi kadınlardan başbelası diye: BAB, Abschrift, 7 Ağustos 1961, Untersuchungsvorgang, Erna Petri, Stasi, Erfurt, 3493/61. Band V, Arşiv-Nr.403/63.

Sonraki aylar ve: Eylül 1990 tarihli bir yasaya göre, Batı Alman mahkemelerinden ya da halefi Alman mahkemelerinden birisi, işlediği Nazi suçlarının kanıtlarla desteklenmediği takdirde soruşturma ve mahkeme sürecinde söz konusu kişi, ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalmışsa ve eğer yargılama usulsüz şekilde yürütülmüşse kişiye itibarının iade edilebileceği kararını aldı. Altı mahkûmdan biri (ya da vârisleri), yani toplamda 106 kişi, itibar iadesi için başvurdu; bunlardan 43 tanesi derhal reddedildi ya da geri çevrildi, ancak diğerlerinin mahkûmiyetleri bir şekilde değiştirildi ya da gözden geçirildi. Kaldırılan on üç mahkûmiyetten çoğu Waldheim mahkemelerinde verilmişti. İki mahkûm serbest bırakıldı. Bkz. Gunther Wieland, "Die Ahndung von NS-Verbrechen in Ostdeutschland, 1945-1990", *DDR-Justiz und NS-Verbrechen: Sammlung ostdeutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen* (K.G. Saur Verlag, 2002).

243 1992'de evine döndü: Petri'nin 12 Aralık 1991'de, Stollberg Mahkemesi'nin kararıyla birlikte serbest bırakılmış olma ihtimali var. Karar ve Petri'nin Gudrun Himmler Burwitz "harikulade kadın" ile yaptığı ziyaret hakkında böbürlenmesi, Oliver Schröm ve Andrea

Röpke, *Stille Hilfe für braune Kameraden: Das geheime Netzwerk der Alt- und Neonazis* (Aufbau Verlag, 2006), s. 104-5'te. Yazarın Petri ailesi ile röportajı, 24 Temmuz 2006.

Batı Almanya'da yaşıyor olsaydı: Tarihçiler, yargılanan kadınların aldığı nispeten yüksek cezalar üzerinde fikir birliği içinde değiller. Majdanek duruşması gibi meşhur duruşmalarda, erkek meslektaşı sekiz yıl ceza alırken kadın gardiyan Hildegard Lächert, on iki seneye mahkûm oldu. Bununla beraber, bütün Batı Alman davaları üzerinde yapılan genel bir analizden başka bir tarihçi, yargılanan kadınların çoğunun beraat ettiği ya da üç yıldan az cezaya çarptırıldığı sonucunu çıkarttı. Bkz. Michael Greve, "Täter oder Gehilfen?" Weskel ve Wolfrum, *"Bestien" und "Befehlsempfänger"*, s. 202'de. Ayrıca bkz. Claudia Koonz, "A Tributary and a Mainstream: Gender, Public Memory, and Historiography of Nazi Germany", Karen Hagemann ve Jean H. Quataert, ed., *Gendering Modern German History: Rewriting Historiography* (Berghahn, 2007), s. 161'de.

244 Nazi propagandacılarının yarattığı imajlar: Bu ilk kez eski Nazi Hermann Rauschningg tarafından iddia edildi, ardından tarihçi Joachim Fest tekrarladı.

"Erkekler hayatı düzenler...": Ute Frevert, *Women in German History: From Bourgeois Emancipation to Sexual Liberation* (Berg, 1989), s. 215'te alıntı yapıldı.

yalan hikâyeler uydurmuş olsalar da: Roy Baumeister, *Evil: Inside Human Violence and Cruelty* (W.H. Freeman, 1997), s. 46.

245 Tarihçi Katrin Himmler: Heinrich Himmler'in küçük kuzeni olan Katrin Himmler, Himmler ailesi üzerine bir araştırma yayımlamanın yanı sıra bir İsrailliyle evlenerek Nazi geçmişiyle şahsi ve akademik şekilde uzlaşmaya çalıştı. Bkz. "Herrenmenschenpaare': Zwischen nationalsozialistischem Elitebewusstein und rassenideologischer (Selbst-) Verpfilchtung", adlı makalesi, Krauss, *Sie waren dabei*, s. 73'te.

Maddi yağmanın boyutları: Götz Aly, *Hitlers Volkstaat: Raub, Rassenkrieg und Nationalsozialismus* (Fischer Verlag, 2005). Bu kitap için röportaj yaptığım bazı kişiler bana, savaş yıllarında Doğu'dan getirdikleri ve artık evlerinde sergiledikleri eşyaları gururla gösterdiler.

basında çıkan sansasyonel haberlerde: Nispeten ön plana çıkan sanıklar arasında (dövmeli mahkûmların derilerinden avize başlıkları yapmakla suçlanan sadist ayartıcı kadın) Ilse Koch, (Majdanek kısrağı) Hermine Braunsteiner ve (Birkenau ve Bergen-Belsen'den

güzel canavar) Irma Grese vardı. Bkz. Sybil Milton, "Women and the Holocaust: The Case of German and German-Jewish Women", Renate Bridenthal, Atina Grossmann ve Marion Kaplan, ed., *When Biology Became Destiny: Women in Weimar and Nazi Germany* (Monthly Review Press, 1984), s. 297-333'te; ve Sarah Cushman, "Women of Birkenau" (Ph.D. diss., Clark Üniversitesi, 2010). Özellikle kadınlara karşı Doğu Almanya'da açılan davalar için, bkz. Insa Eschenbach, '"Negative Elementé': Ermittlungsberichte des MfS über ehemalige SS-Aufseherinnen", Annette Lwo ve Peter Reif-Spireck, ed., *Helden, Täter und Verräter: Studien zum DDR-Antifaschismus* (Metropol, 1999), s. 197-210.

246 "erotikleşen kadına..." Koonz, "A Tibutary and a Mainstream", s. 161.

SONSÖZ

249 savaş sonrası uyguladığı nüfus değişimleri: Hitler ve Stalin'in Doğu Avrupa'da, bilhassa Ukrayna ve Polonya'da etkileşimleri üzerine, bkz. Timothy Snyder, *Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin* (Basic Books) 2010.

251 1960'larda bir muhbir: Görgü tanığı, Miedzyrzec-Podlaski'deki gettoda bulunan eski bir Yahudi savaş esiriydi. Köpekli partizan olarak bilinen Franz Bauer, sıklıkla şöyle diyordu: "Bir Yahudi vurmadan kahvaltı edemem ve bir Yahudi vurmadan yatağa giremem. Bu tabancayla 2000 Yahudi vurdum." Daniel Dworzynski'nin yeminli ifadesi, Linz, 28 Şubat 1962. Wiesenthal ve Staatsanwalt Zeug, Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen, 8 AR-Z 236/60, 5 Şubat 1962. arasında yazışmalar. Dortmund'da bir soruşturma açılmıştı, dosya no. 45 Js 28/61. Wiesenthal'den Nazi Savaş Suçları Soruşturma Bürosu'na gönderilen yazılar, Tel Aviv, 28 Mart 1963, SWA.

şahitlerden biriyle görüştüm: Yazarın Gisela Gross ile röportajı, 3 Kasım 2005, Baltimore.

kurbanlara *yardım* etmeyi seçen: Alman çiftlerin yasalara aykırı şekilde Yahudi işçi çalıştırdıklarını, Yahudilerin mutfakta yemek yemelerine izin verdiklerini ve söylenenlere bakılırsa bir ailenin Romanya'ya kaçmasını sağlayan evrakları temin ettiklerini anlatan, Galiçya'daki Alman kadın ve erkeklerin hatalı davranışlarına dair SS raporu. Frau ve Herr Gilke, aynı zamanda Kolomea'daki Alman tren yolunu yöneten mimar, SS'in Yahudileri istasyondan sürgüne gönderme operasyonuna müdahale etti ve bir ihtimal beş Yahudi'yi saklayıp

hayatlarını kurtardı. Diğerlerinin yanı sıra, bu vaka da SS ve polis tarafından soruşturuldu. Yahudilerin işgal altındaki Polonya'dan Macaristan'a kaçmasına yardım eden Roth adında bir yetkili cezalandırıldı ve toplama kampına gönderildi. SSPF Katzmann, HSSPF Krueger, Merkezi Hükümet'teki Verhalten Reichsdeutschen'e, 14 Mayıs 1943, ITS.

252 ölüm cezasına çarptırıldı: Ulrich Frisse, "The Role of Local Judiciary: *The Sondergericht beim Deutschen Gericht Lemberg* (Special Court at the German Court Lemberg) and Its Contribution to the Holocaust in Eastern Galicia" (Yad Vashem Yaz Semineri Sunumu, Temmuz 2010), s. 8-10; arşiv kaynağı, Sondergericht bei dem Deutschen Gericht Lemberg, Strafsache gegen Lisolette Hassenstein wegen Judenbeherbergung, 1 Ekim 1943, 3 KLs, 103/43. Ayrıca bkz. Jill Stephenson, *Women in Nazi Germany* (Longman, 2001), s. 111.

savaşın son yılları: Richard Evans, *The Third Reich at War* (Penguin, 2010), s. 686.

"Danzig sokakları...": K.H. Schaefer, "Die letzten Tage von Danzig im Jahre 1945", Pfingsten, 16 Mayıs 1946. Wolfgang Schaefer'e bu metni paylaştığı için minnettarım.

görüşme yaptığım kişilerden birinin: Yazarın Maria Seidenberger ve Dr. Boris Neusius ile röportajı, 6 Haziran ve 20 Ekim 2010, Hebertshausen, Almanya, USHMMA'da tutuluyor.

Wendy Lower, Yahudi Soykırımı üzerine yirmi yıllık arşiv ve saha araştırmaları tecrübesini, Sovyet sonrası belgelere erişim ve Alman tanıklarla röportaj yapma imkânını kullanarak bu kadınların birer "masa başı katili" olmakla ya da cani ruhlu Alman erkeklerini teselli etmekle kalmadıklarını ispatlayan çarpıcı kanıtlar sunuyor.
Bu kadınlar çılgınca yağmaladılar ve Polonya, Ukrayna ve Belarus'taki gettolarda Yahudilere gaddarca muamele ettiler. Ölüm tarlası pikniklerine katıldılar, yalnızca yiyecek içecek servisi yapmakla kalmadılar, sırası gelince toplu infazlarda silah kullandılar. Lower, belki de en dehşet vericisi, kendileri de çocuk sahibi olan, en az tarihteki benzer kadın vahşeti örnekleri kadar tüyler ürpertici nitelikteki SS eşlerinin hikâyelerini ortaya çıkartıyor.
Hitler'in Şirret Kadınları, en derin inançlarımızı zorlayacak: Kadınlar da soykırım yapabilir ve kanıtları yetmiş yıl gizlemek mümkündür.

WENDY LOWER

HİTLER'İN ŞİRRET KADINLARI

WENDY LOWER, Claremont McKenna Üniversitesi'nde tarih profesörü ve Münih'teki Ludwig Maximilian Üniversitesi'nde araştırma yardımcısıdır. ABD Yahudi Soykırımı Anma Müzesi'nde tarih danışmanlığı yapan yazar, 1992'den beri Soykırım konusunda çok sayıda makale ve kitap yayımladı, Orta ve Doğu Avrupa'da arşiv araştırması ve alan çalışması yürüttü.

"*Hitler'in Şirret Kadınları*, hem Yahudi Soykırımı hem de kadın araştırmalarında bir dönüm noktası olarak görülecek ve hatırlanacaktır."
-TIMOTHY SNYDER, *Bloodlands*'in yazarı

"*Hitler'in Şirret Kad*[illegible] önce yapılması gereken harikulade [illegible] sırasında kadın faillerin oynadıkları rolün üze[illegible] ciddi ve çarpıcı nitelikte bir düzeltme görevi gö[illegible]ykırım'da sıradan Almanların oynadık[illegible] sağlıyor."
-DEBORAH LIPSTAD[illegible]

"*Hitler'in Şirret Kadınları*, gençliklerinin verdiği coşku, Führer'e, hırslarına ve ırkçılığa bağlılıkları yüzünden kendilerini Alman işgali altındaki Avrupa'nın en ölümcül alanlarında bulan kadın bireylerin izledikleri biyografik yörüngeyi takip eden ilk kitap olma özelliğini taşıyor. Son derece zengin kaynak malzemesini kullanan Wendy Lower, kadın failleri ve suç ortaklarını Üçüncü Reich'ın toplumsal tarihine katıyor ve bu kitaba kadar gömülü kalan, savaş sonrası Doğu ve Batı Almanya hafızasının bir parçası olarak silinmeyecek şekilde resmediyor."
-CLAUDIA KOONZ, *Mothers in the Fatherland*'in yazarı

"Lower, Nazi suçlarında kadınların sorumluluğu üzerine evvelki araştırmaların merkezi olan, birkaç bin kadın toplama kampı gardiyanına yönelik dar bakış açısından ayrılarak, aile bağlantıları nedeniyle Alman Doğusuna ve yaygın Nazi dehşetine yakın bir konuma gelen bir buçuk milyon kadının dışında, bir dizi meslek belirliyor – hemşireler, sosyal hizmetliler, öğretmenler, büro elemanları. Özenle araştırılan bireylerin hayat hikâyeleri vasıtasıyla, Lower bir kariyer yörüngesi ve davranış yelpazesi keşfetmekte. Bu, bireysel deneyimlerin aydınlatılması ile cinsiyet araştırmalarını ustaca birleştiren bir kitap."
-CHRISTOPHER R. BROWNING, *Ordinary Men*'in yazarı

%100 Koton Kitap

%100 OKUNAN KİTAPLAR www[illegible].com

twitter.com/KotonKitap

facebook.com/KotonKitap

9 786058 753990